

**HANEFİ FAKİHİ HÜSEYN BİN YAHYA
ZENDÜVİSTİ'NİN FIKİHTAKİ YERİ**

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ**

Merve ER

Prof. Dr. Fahrettin ATAR

**HANEFİ FAKİHİ HÜSEYN BİN YAHYA ZENDÜVİSTİ'NİN FIKİHTAKİ
YERİ**

Merve ER

Prof. Dr. Fahrettin ATAR

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Nisan 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	5
DOĞRULUK BEYANI.....	6
ÖNSÖZ.....	7
ÖZ.....	8
ABSTRACT.....	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	10
ARCHIVE RECORD INFORMATION.....	11
KISALTMALAR.....	12
ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	13
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	13
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER.....	14

BİRİNCİ BÖLÜM

ZENDEVESTÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. Zendevestî'nin Yaşadığı Dönemde Buhâra.....	15
1.1. Siyasî ve Askerî Durum.....	15
1.2. İktisâdi Durum.....	16
1.3. İlmi ve Kültürel Hayat.....	17
1.4. Sosyal Hayat.....	17
2. Zendevestî'nin Hayatı.....	18
3. Zendevestî'nin Eserleri.....	21
3.1. Nazmü'l-Fıkh.....	21
3.2. Şerhu'l-Câmi'il-Kebîr li'ş-Şeybânî.....	21
3.3. el-Mesâil.....	22
3.4. el-Mübkiyât ve Mutehayyirü'l-Elfâz lil-Tecânüs.....	23
3.5. Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

ZENDEVESTÎ'NİN RAVZATÜ'L-'ULEMÂ' VE NÜZHETÜ'L-FUDALÂ' ESERİNİN TERCÜME VE TAHLİLİ

1. İlim.....	31
2. Ulemâ ve Fukahâ.....	32
3. Ulemânın Zühd İçinde Olup Devlet Başkanından Uzak Olması.....	34
4. Çocuğuna Kur'an Okumayı Öğretmenin ya da Kendi Okumasının Fazileti.....	35

5. Âlimin İlk Önce Kendi İlmi ile Amel Etmesi ve Sonra Onu Başkalarına Öğretmesi.....	37
6. Kelime-i Tevhid	37
7. Kişinin Dini İçin Şiddete Sabretmesi.....	38
8. Kişinin Vefat Etmeden Önceki Son Halinden Korkması	39
9. Ölüm Korkusu	41
10. Allah Korkusundan Günahları Terk Etme	42
11. Tevekkül	43
12. Cenneti Kaybetme Korkusu	45
13. Ölüm Anında ve Kabre Konunca Telkin.....	47
14. Hâcetini Gidermesi İçin Allah'a Yönelme.....	47
15. Nefis ve Kalbin Islahı.....	48
16. Kötü Âlim ve Kötü Kurra	48
17. Takva ve Dindarlık	50
18. Allah Teâlâ Sevgisi.....	51
19. Peygamber Efendimize (s.a.v.) Salavat Getirme.....	52
20. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) Şeref ve Fazileti.....	53
21. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) Şefaati İle Cehennemden Kurtuluş ve Cebrail'in (a.s.) Şefaati.....	53
22. Müslüman'a Eziyet Etmenin Günahı ve Ona En Güzel Davranma	56
23. Kişinin Kendisi İçin Hoşuna Giden Şeyi İnsanlar İçin de Sevmesi.....	57
24. Abdest ve Tahâret.....	58
25. Abdest	60
26. Ezanı İşiten ve Ona İcâbet Eden	62
27. Ezanı Duyup Ona İcâbet Edenin Fazileti	63
28. İftitah Tekbiri.....	64
29. Namaz	66
30. Namazda Vakar ve Huşû	67
31. Cemaatin Fazileti ve Cemaati Terk Etmenin Günahı.....	68
32. Teheccüt Namazı.....	70
33. Tilavet Secdesi	72
34. Secdenin Fazileti	73
35. Namazı Vaktinde Kılmamanın Günahı	74
36. Nemîme	75
37. Orucu Terk Etmenin Günahı	77
38. Şüpheli Şeylerden Kaçınma	78
39. Ölüm Meleğinin Gelmesine Hazırlanma ve Ölümü Zikretme.....	79

40.	Sekerâtü'l-Mevt Ânı ve Onun Zorluğu.....	80
41.	Ölüm.....	81
42.	Kabir Azâbı	82
43.	Münker ve Nekir Meleklerinin Sorgusu	83
44.	Musibete Karşı Sabır.....	84
45.	Ahde Vefa, Sözünde Durma ve Yemin.....	84
46.	Susayana Su Verme	86
47.	Hastanın ve Bela Sahibinin Sevabı.....	87
48.	Sılayı Rahim ve Onu Kesmenin Günahı	88
49.	Musibete Karşı Bağırıp Çağırarak Ağıt Yakılmasının Nehiy Edilmesi	89
50.	Mazlumun Ahından ve Ona İcabet Edilmesinden Korku	90
51.	Mazluma Yardım	90
52.	Anne Babaya İyilik, Haklarını Gözetme ve İtaatsizliğin Günahı.....	91
53.	Salih Evlâdın Babası Öldükten Sonra Onun Yerine Geçmesi ve Merhum İçin Sadaka Olması.....	93
54.	Komşu Hakkı ve Komşusuna Kötü Davranmanın Günahı	94
55.	Kocanın Karısının Üzerindeki Hakkı	97
56.	Müslümanların Ayıplarının ve Günahlarının Örtülmesi.....	98
57.	Aşure Orucu	99
58.	Cuma Günü	101
59.	Recep Ayı.....	104
60.	Şaban Ayı.....	106
61.	Şaban Ayının 15. Gecesi (Berat Gecesi).....	107
62.	Ramazan Ayı	109
63.	Orucun Fazileti	111
64.	Kadir Gecesi	113
65.	Zilhicce Ayının İlk On Günü	116
66.	Arife Günü.....	118
67.	Kurban.....	120
68.	Hac ve Umre	121
69.	Peygamber Efendimizin (s.a.v.) Kabrini Ziyaret Etme.....	123
70.	Zekâtın Fazileti ve Onu Engellemenin Günahı.....	125
71.	Allah İçin Mescit İnşa Etme.....	126
72.	Sadaka.....	128
73.	Cömertlik.....	128
74.	Gazve ve Şehidler	130
75.	İçki (Hamr) İçenin Cezası	132

76.	Zînâ Yapanın Cezası.....	135
77.	Emri bi'l Ma'ruf Neyih ani'l Munker.....	136
78.	Tövbe.....	137
79.	Allah Teâlâ'yı Zikretme	138
80.	Allah Teâlâ'nın Korkusundan Ağlama.....	139
81.	Allah Teâlâ'nın Rahmetinin Genişliği	140
82.	Dili Koruma ve Sükût.....	142
83.	Haset.....	144
84.	Borç Verme ve Ödeme.....	146
85.	Tevazunun Şeref, Kibrin Zillet Olması.....	147
86.	Dünyanın Zillet, Fakrın Fazilet Olması.....	148
87.	Rızka Güvenme	149
88.	Güzel Ahlâk	150
89.	Kıyamet Alametleri ve Ahir Zamanın Durumu.....	151
90.	Sûra Üflenmesi ve Kıyamet Gününün Dehşeti.....	152
91.	Amel Defterinin Okunması ve Hesabın Kıyamet Günü Rahman'a Arz Edilmesi.....	153
92.	Sırât-ı Müstakîm Geçiş.....	154
93.	Cehennem ve Oradaki Azabın Niteliği	154
94.	Cennet Ehlinin Özellikleri.....	155
95.	Nifakın Zillet Olması	156
96.	Az Yemek ve Çok Yememin Zillet Olması Babı	158
97.	Sahâbe (r.a.).....	159
98.	Selam	160
	SONUÇ	163
	KAYNAKÇA.....	165
	EKLER	174
	ÖZGEÇMİŞ	175

TEZ ONAY SAYFASI

Merve ER tarafından hazırlanan “HANEFİ FAKİHİ HÜSEYN BİN YAHYA ZENDÜVİSTİ’NİN FIKIHTAKİ YERİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Fahrettin ATAR

.....

Tez Danışmanı, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 15.04.2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Fahrettin ATAR (KBÜ)

(ÇEVİRİMİÇİ)

Üye : Doç. Dr. Ercan ESER (ÇAKÜ)

(ÇEVİRİMİÇİ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Aıntmamat KARIEV (KBÜ)

(ÇEVİRİMİÇİ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Merve ER

İmza :

ÖNSÖZ

“Hanefi Fakihi Hüseyin bin Yahya Zendüvisti'nin Fıkıhtaki Yeri” adlı yüksek lisans tezinde Hüseyin b. Yahya ez-Zendevestî'nin fıkıhtaki yeri incelenmiştir. Hüseyin b. Yahya ez-Zendevestî, hicri dördüncü yüzyılda yaşamış bir Hanefî fıkıh bilginidir. Bu tezde Zendevestî'nin özellikle *Ravzatü'l-'Ulemâ'* ve *Nüzhetü'l-Fudalâ'* adlı eserinde ortaya koyduğu fikhî görüşleri ve Hanefî fikhına katkıları incelenmiştir. Zendevestî bu eserinde Hanefî mezhebinin fikhî görüşlerini özellikle Şâfiî mezhebinin fikhî görüşleriyle karşılaştırmalı bir şekilde açıklamıştır. Bu çalışmada Zendevestî'nin *Ravzatü'l-'Ulemâ'* ve *Nüzhetü'l-Fudalâ'* eserinin nüshaları Uyûn es-Sûd bi's-Şam Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi ve Erzurum İl Halk Kütüphanesinden alınmıştır. Çalışmada kullanılan âyet-i kerîmelerin mealleri Diyanet İşleri Başkanlığı *Kur'an Yolu Türkçe Meali'*nden alınmıştır.

Tez konumun belirlenmesinde ve hazırlanma sürecinde kıymetli zamanını benden esirgemeyen, eleştirileriyle daima yol gösteren saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Fahrettin Atar'a, ayrıca tezimin hazırlık sürecinde yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocam Doç. Dr. Ömer Faruk Habergetiren'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Merve ER

2022

ÖZ

İtikâdî, ahlâkî ve iktisâdî problemler toplum olmanın vazgeçilmez unsurlarıdır. Âlimler her dönemde gerek devlet desteğiyle gerek kendi imkânlarıyla bu ihtiyaçları Kur'an ve Sünnet ışığında karşılamaya çalışmışlardır. Kur'an ve Sünnet'te kesin olarak delil bulamadıklarında, nasslara da muhâlif olmamak kaydıyla ictihâd yapmışlardır. Bu âlimlerden bir tanesi de H. 4. asırda yaşayan Buhâralı Hüseyin b. Yahya ez-Zendevestî'dir. Hüseyin b. Yahya ez-Zendevestî yaşadığı dönemin öncü âlimlerinden olup birden fazla eser kaleme almıştır. *Ravzatü'l-'Ulemâ'* ve *Nüzhetü'l-Fudalâ'* esas itibariyle bir fetva kitabı olup günün şartları ve ihtiyaçlarına göre kaleme alınmış bir eserdir. Müellif, yaklaşık yüz bâbtan oluşan eserin her bâbında Hanefî imamlarının görüşlerini âyet ve hadislerle delillendirerek İmam Şâfiî'nin (r.h.) görüşleri ile mukayese eder. Müellif, konunun devamında sadece fetva ile kalmayıp âyetler, hadisler, bazı müfessirlerin yorumları, bazı âlimlerin görüşlerinden faydalanmış yer yer kıssalarla da pekiştirme yapmıştır. Tezde, Zendevestî'nin, *Ravzatü'l-'Ulemâ'* ve *Nüzhetü'l-Fudalâ'* eserinin önemli bir kısmını tercüme etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku; Hüseyin b. Yahya; Zendevestî; *Ravzatü'l-'Ulemâ'* ve *Nüzhetü'l-Fudalâ'*; Buhârâ; Hanefî Fakihi, Hicri 4. yy.

ABSTRACT

Theological, moral and economic problems are also indispensable needs of being a society. Scholars have tried to meet these needs in the light of the Qur'an and Sunnah, both with the support of the state and with their own means. When they could not find any definitive proof in the Qur'an and the Sunnah, they made ijthihad without being against the verses. One of these scholars Hussain Yahia az-Zandawisati living in fourth century (hijri). Hussain Yahia az-Zandawisati was one of the leading scholars of his time and wrote more than one work. *Ravzatu'l-'Ulemâ'* and *Nuzhetu'l-Fudalâ'* is essentially a fatwa book and is a work written according to the conditions and needs of the day. The author compares the views of Hanafi imams with the views of Imam Shafii (r.h.) in every chapter of the work, which consists of approximately one hundred chapters, by proving it with verses and hadiths. In the continuation of the subject, he not only made use of the fatwa, but also benefited from the verses, hadiths, comments of some commentators and the views of some scholars, and reinforced it with anecdotes from time to time. In the thesis, it is aimed to analyze a part of the works of ez-Zandawisati in *Ravzatu'l-'Ulemâ'* and *Nuzhetu'l-Fudalâ'*.

Keywords: Islâmic Law, Hussain Yahia, az-Zandawisati, *Ravzatu'l 'Ulemâ'* and *Nuzhetu'l-Fudalâ'*, Hanafi Jurist, Hijri Fourth Century

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Hanefî Fakihî Hüseyin bin Yahya Zendüvisti'nin Fıkıhtaki Yeri
Tezin Yazarı	Merve ER
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Fahrettin ATAR
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	Nisan 2022
Tezin Alanı	Temel İslam Bilimleri
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	175
Anahtar Kelimeler	İslam Hukuku, Hüseyin b. Yahya, Zendevesti, Ravzatü'l-'Ulemâ', ve Nüzhetü'l-Fudalâ', Hanefî Fakihî, Hicri 4. yy.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The place of Hussain Yahia Zandawasti, a Hanefi Jurist in the Islamic Jurisprudence
Author of the Thesis	Merve ER
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Fahrettin ATAR
Status of the Thesis	Master Thesis
Date of the Thesis	April 2022
Field of the Thesis	Basic Islamic Sciences
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	175
Keywords	Islamic Law, Hussain Yahia, Zandawisati, Ravzatu'l 'Ulemâ' and Nuzhetu'l-Fudalâ', Hanafi Jurist, Hijri Fourth Century

KISALTMALAR

s.a.v.: Sallallâhü aleyhi ve sellem

H.z.: Hazreti

r.a.: Radıyallahu anh

bk.: Bakınız

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

Thk.: Tahkik eden

b.: bin, ibn (oğlu)

(a.s.): Aleyhisselâm

b.y.: Basım Yeri Yok

r.h.: Rahmetullahi aleyh

r.anhâ: Radıyallahu anhâ

vd.: ve diğerleri

ts.: Tarihsiz

Bnt.: binti (kızı)

ö.: Ölüm tarihi

H: Hicrî

çev.: Çeviren

ed.: Editör

No.: Numara

nşr.: Neşreden

y.y.: Yayıncı yok

A.g.e.: Adı geçen eser

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Cebrail (a.s.) vasıtasıyla Allah Teâlâ tarafından gelen emir, vahiy ve hükümleri insanlara tebliğ ediyordu. Yaklaşık olarak on yıl süren Mekke döneminde vahiylerin büyük kısmı ahlâkî ve itikâdî konularda idi. Hicretle beraber başlayan ve yaklaşık on üç yıl süren Medine dönemindeki vahiylerin büyük bir kısmı ise fikhî konulardan oluşmaktaydı. Asr-ı Saâdet dönemi dediğimiz o dönemde dini bir problemle karşılaşan sahâbe ilk olarak Kur'an ve Sünnet'e başvuruyordu. Fetihlerin artıp İslâmiyet'in yayılmasıyla Yemen bölgesine vali olarak gönderilen Muâz b. Cebel'e Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ne ile hükmedeceğini sorunca Muâz b. Cebel önce Kur'an, sonra Sünnet, daha sonra da rey'i ile hükmedeceğini söyleyince memnuniyet duymuştur. Peygamber Efendimizin (s.a.v.), sahâbenin ve tâbiûnun zamanında oluşan birikimle fikh, olgunluk çağına ulaşmıştır ve bu birikimle mezhepler ortaya çıkmıştır. İnsanların istek, ihtiyaç ve meşreplerine göre ortaya çıkan problemlere çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Hüseyin b. Yahya ez-Zendevestî de bu âlimlerden bir tanesidir. Bu araştırmada H. 4. asırda yaşamış olan Hüseyin b. Yahya ez-Zendevestî'nin kaleme aldığı *Ravzatü'l-'Ulemâ'* ve *Nüzhetü'l-Fudalâ'* eserinin önemli bir kısmı tercüme edilmeye çalışılmıştır. Bir fetva niteliğinde olan kitapta konular bâblara göre tasnif edilerek ilk önce fikhî görüşleri ele alınmıştır. Eserin bütüncül yapısını bozmamak amacıyla fikhî görüşleri ele alındıktan sonra itikâdî ve ahlâkî görüşler incelenmiştir. Bazı kaynaklarda bu âlimin doğum yeri Zendevist, bazılarında ise Zendevest olarak yazılmıştır. Bazı kaynaklarda Zendüvisti yazılımı geçerken Beyrut'taki baskıda ise Zendevistî yazılımı tercih edilmiştir. Biz çalışmamızda Zendevestî yazılımını tercih ettik.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Ülkemizde Hüseyin b. Yahya ez-Zendevestî ve eseri *Ravzatü'l-'Ulemâ'* ve *Nüzhetü'l-Fudalâ'* ile ilgili hiçbir şekilde çalışma yapılmadığı tesbit edilmiştir. Bu sebeple bu araştırmada klasik kaynaklarda sadece ismen de olsa zikredilen bu âlim ve eseri gün yüzüne çıkartılarak akademik platformdaki bu eksiklik bir nebze de olsa giderilmeye çalışılmıştır. Bin beş yüz yıllık İslâm dünyasında dördüncü yüzyıl gibi fikhin yükseliş zamanlarında yaşayıp halkın ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışan eserler yazan bu âlimin, eserlerinin çoğunluğunun günümüze ulaşamaması, fakat ulaşan eserden

anladığımız kadarıyla sadece fıkıh alanında değil aynı zamanda tefsir, hadis, tasavvuf alanlarında da yetkin bir isim olduğu anlaşılmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma giriş bölümü ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, araştırma hipotezleri ve karşılaşılan güçlükler ele alınmıştır. Birinci bölümde Zendevestî'nin yaşadığı dönemde Buhâra'nın siyâsî, askeri, sosyal ve ekonomik durumundan kısaca bahsedildikten sonra Zendevestî ile aynı dönemde yaşaması muhtemel alimler zikredilmiştir. Ulaşabildiğimiz kadarıyla hayatından bahsedildikten sonra kısaca eserlerinden bahsedip asıl olan ikinci bölüme geçilmiştir. Yaklaşık yüz baktan oluşan ikinci bölümde ise Zendevestî'nin ele aldığı *Ravzatü'l-'Ulemâ'* ve *Nüzhetü'l-Fudalâ'* eserinin önemli bir kısmı tercüme edilmeye çalışılmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Ülkemizde Hüseyin b. Yahya ez-Zendevestî ve eseri *Ravzatü'l-'Ulemâ'* ve *Nüzhetü'l-Fudalâ'* ile ilgili hiçbir şekilde çalışma yapılmamıştır. Bazı Arap ülkelerindeki kütüphanelerde ve ülkemizde Türkiye Yazma Eserler Kurumu imkânları çerçevesinde *Ravzatü'l-'Ulemâ'* ve *Nüzhetü'l-Fudalâ'* eserinin el yazması olarak birden fazla nüshası olduğunu tespit edebildim. Araştırma yapılırken bazı nüshaların dört yüz, bazılarının üç yüz, bazılarının ise yedi yüz sayfa kadar olduğunu gördüm. Bu farklılığın sebebini araştırdığımda birden fazla nüshanın olduğunu fakat nüshaların tam olmadığını tespit ettim. Bütün bunlara rağmen çalışmaya esas teşkil edecek tam yazma nüshayı seçmeye özen gösterdim. Erzurum İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın tam olduğuna kanaat getirerek çalışmaya başladım. Araştırmacı Beşîr Beroman, *Ravzatü'l-'Ulemâ'* ve *Nüzhetü'l-Fudalâ'*”yı Arap ülkelerindeki kütüphanelerinden seçtiği bir nüshayı esas alarak tahkik etmiş ve Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye yayınevi tarafından 2020 yılında Beyrut'ta yayınlamıştır. Çalışmamı araştırmacı Beşîr Beroman'ın editörlüğünü yaptığı bu tahkiki esas alarak tamamladım.

BİRİNCİ BÖLÜM

ZENDEVESTÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. Zendevestî'nin Yaşadığı Dönemde Buhâra

1.1. Siyasî ve Askerî Durum

“Enevîler zamanında ve Abbâsîler'in ilk devrinde Buhâra'da yerli hükümdardan başka Merv'deki Horasan valisi tarafından tayin edilen bir emîr veya âmil bulunuyordu...”¹

(213-259/828-872) yılında, Ya'kup b. Leys es-Saffâr Tâhirîler'in Horasan hakimiyetine son verince, (261/874) yılında Abbâsî Halifesi Mu'temid-Billâh, Nasr b. Ahmed'i Mâverâünnehir'e yönetici olarak atadı ve Sâ mânî hanedanlığının ilk hükümdarı olarak kabul edildi. Nasr aynı yıl, Semerkant'ta ikamet eden aynı zamanda kendisine yardımcı olan kardeşi İsmail'i Buhâra valiliğine atadı.²

Nasr b. Ahmed vefatına kadar (279/892) Mâverâünnehir bölgesini Semerkant'tan yönetmeye devam etti ve ölünce yerine kardeşi İsmail geçti. O esnada Buhâra'da olan İsmail, Semerkant'a gelerek ve yönetimi devraldı. Dönemin Abbâsî halifesi olan Mu'tazid-Billâh, (280/893) senesinde İsmâil'e Mâverâünnehir bölgesi yönetimini kendisine verildiğine dair bir menşur gönderdi. Bir müddet Semerkant'ta oturan İsmail daha sonra Buhâra'ya dönerek devletin merkezini oraya taşıdı.³

(295/907) yılında vefat eden İsmail b. Ahmed'in yerine oğlu olan Ebû Nasr Ahmed geçti. Halife Muktefî-Billâh (289-295/902-908) yılında kendisine emirliğini tasdik eden ferman ile beraber bir sancak gönderdi. Ahmed b. İsmail (301/913) yılında bir av sırasında öldürülünce yerine oğlu Ebu'l-Hasan II. Nasr b. Ahmed geçti.⁴ Uzun bir saltanat dönemi geçiren II. Nasr, saltanatı süresince iç ve dış düşmanlarına karşı verdiği mücadele ile hem mevkiisini koruyup hem de devletin sınırlarını genişletmişti. 943 senesinde vefat eden II. Nasr, vefat etmeden yerini oğlu I. Nuh'a bırakmıştı.⁵

---

¹ Ramazan Şeşen, “Buhâra”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/363.

² Abdullah Ekinci vd., *İslam Medeniyeti ve Tarihi* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2018), 7/365.

³ Şeşen, “Buhâra”, 6/363-364.

⁴ Osman Aydın, *Semerkant Tarihi* (İstanbul: İsam Yayınları, 2018), 336-338.

⁵ Ekinci vd., *İslam Medeniyeti ve Tarihi*, 7/369.

I. Nûh ölünce yerine oğlu I. Abdülmelik geçti (343/954). I. Abdülmelik (350/961) yılında ölünce yerine oğlu Nasr geçirildi. Yaşı küçük olan Nasr'ın yerine amcası I. Mansûr b. Nûh geçti. Sâ mânî Devleti I. Mansûr döneminde toparlanma sürecine girdi. I. Mansûr (365/976) yılında vefat edince halefi ve aynı zamanda oğlu olan II. Nûh'un iktidarlık döneminin ilk yılları annesi ve Vezir Ebû Abdullah el-Ceyhânî ve Ebü'l-Hüseyin (Ebü'l-Hasan) Abdullah (Ubeydullah) b. Ahmed el-Utbî'nin hakimiyeti altında geçti.⁶

389'da (999) yılında Karahanlı İlig Han Nasr b. Ali'nin Buhârâ'yı istilâ etmesiyle Sâ mânîler dönemi sona erdi ve bununla birlikte Buhâra eski önemini kaybetti. Buhâra böylece 389 (999) yılına kadar Sâ mânîler Devleti tarafından idare edilmiş oldu. Bu devirde büyük hem idarî ve hem de kültürel bir merkez haline gelen Buhâra tarihinin en parlak dönemini yaşamıştır. Bu sayede Buhâra şehri zengin ve büyük bir devletin merkezi olup bununla beraber ise Semerkant şehrini gölgede bırakamamıştır.⁷

1.2. İktisâdi Durum

Para ve mal açısından çok zengin olan Buhâralıların ciddi ölçüde sınâi ve ticarî faaliyetleri bulunmaktaydı. Müslümanların, fetihlerle ele geçirdikleri ganimetlerden, hilâfet makamına sundukları ve barış anlaşması gereğince verdikleri para ve kıymetli eşyalardan bu durumu anlamaktayız. Buhâra'da meydanların başlarında havuzlar bahçelerin etrafında sürekli akan nehirler bulunmaktadır. Şehrin etrafı ise bağ ve bahçeliktir. Buralarda bolca yetişen ürünler komşu ülkelere ihraç edilmektedir. Kavun ve karpuz bu şehrin en meşhur ürünleri arasındadır. Vahanın sulanan kısımlarında ise pirinç yetiştirilmekteydi. Pamuk türlerinin yanı sıra buğday ve diğer tahıllar da önemliydi. Hayvancılık ile ise coğrafya ve iklimin el verdiği ölçüde uğraşan, hayvanları daha çok harp için besleyen Buhâralılar ancak ihtiyaçlarına yetecek kadar hayvan yetiştirmektedirler. Katır, deve, eşek ve koyun ise ihtiyaçlarından fazla miktarda Karluk ve Oğuzlardan getirilmiştir.⁸

Buhâra ekonomisinde dokumacılığın da önemli büyüktü. Buhâra'da dokumacılıkta şehrin birçok yerine imalathaneler kurulmuştur. Buralarda yün, deve tüyü, koza ve pamuklu kumaşlar üretilmiştir. Bu kumaşlar başka şehirlere

⁶ Aydın Usta, "Sâ mânîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/65-66.

⁷ Şeşen, "Buhâra", 6/364-365.

⁸ Alparslan Kılınc, *Sâ mânîler Döneminde Buhârâ Şehri* (İstanbul: Hiper Yayın, 2020), 79-82.

pazarlanmıştır. Irak ve diğer bölgelere kilimler, kumaşlar, minderler, seccadeler ve yere sermek için güzel halılar gönderilmiştir. Orta Çağ İslâm'ında coğrafi konumunun da etkisiyle ticaret ekonomik hayatın en önemli dallarından biridir. Buhâra ticaret yolları güzergahında bulunduğu için halk, uluslararası ticaretle uğraşmaktaydı. Bu faaliyetler Buhâra ve Buhâra halkının zenginleşmesine katkı sağlamıştır.⁹

1.3. İlmi ve Kültürel Hayat

Semerkant, Buhâra ve Nişâbur Sâ mâniler döneminin en önemli kültür merkezleriydi.¹⁰ Sâ mâniler, devlet yönetiminde âlimleri uzman oldukları alanlarda görevlendirerek onlardan ve onların görüşlerinden faydalanmaya önem verdiler. Saraylarını bir ilim ve kültür merkezi haline getiren Sâ mâniler, saraylarında âlim ve şâirleri himaye ederek ilim ve medeniyette Semerkand ve Buhâra'ya altın çağını yaşattı. O dönemde hem Farsça hem de Arapça edebî kültürün ustaları tarafından aydınlığa kavuşturulmuştur. Semerkand gibi Buhâra şehri de hadis, fıkıh ve kelâm gibi ilimlerinin revaçta olduğu İslâm ilim ve kültür merkezlerinin en önemlilerindendi. Bilindiği gibi (II./VII.) yüzyılın ikinci yarısından itibaren Maverâünnehir, Semerkand ve Buhâra'da birçok cami, mescid ve ilmi çalışmalar için medreseye benzer özel yapılar inşâ edilmeye başlandı. Bu yapılar, ilmi çalışmaların yapıldığı yerlerdi. Semerkand ve Buhâra'daki cami ve mescidlerde oluşturulan ilmi halkalarda, diğer şehirlerden buraya gelen âlimlerle ateşli münazaraların yapıldığı anlatılır.¹¹

Hârizmî, Darîmî, Fergânî, Buhârî, Tirmizî, Neseî, Mâtürîdî, Fârâbî, Kaffâl eş-Şâî, Semerkandî, Bîrûnî, İbn Sînâ gibi âlimler de o dönemde yetişmiştir.

1.4. Sosyal Hayat

Orta Çağ döneminde Horasan ve Maverâünnehir bölgeleri İpek, Baharat ve Kürk Yolu gibi doğu dünyasının en hareketli üç ana ticaret yoluna hâkim bir yerdeydi. Ticaret nedeniyle Rey, Nişâbur, Belh, Buhâra, Semerkand, gibi şehirler nüfus olarak oldukça kalabalıklaşmıştı. Sosyal yaşamın bel kemiğini oluşturan halk ise İranlılar, Araplar ve Türklerden oluşuyordu. İslâm toprakları fetihlerle birlikte genişledikçe Araplar Horasan ve Maverâünnehir bölgelerine yerleşmeye başlamışlardı. Sâ mânî topraklarında Mecûsilik, Maniheizlik, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi farklı dinlerin yanı sıra İslâm'ın

⁹ Kılınç, *Sâ mâniler Döneminde Buhârâ Şehri*, 86-93.

¹⁰ Usta, "Sâ mâniler", 36/66.

¹¹ Aydınli, *Semerkant Tarihi*, 398-405.

farklı mezhepleri, Râfizî fırkaların mensupları o topraklarda kendi inançlarını yaşamaktaydılar. Sâ mânîler Devleti'nin Müslüman ahalisinin büyük bir kısmı Hanefiler ve Şâfiîlerden oluşmaktaydı. X. yy. de Horasan ve Maverâünnehir bölgesinde halk, kabâ denilen paltonun altına gömlek giyerdi. Keçe ve yünden işlenmiş etrafına sarık sarılarak kullanılan kalansüve denilen siyah renkli sivri başlık takarlardı. Harezmliler ise Horasan ve Maverâünnehir'in aksine kabâ yerine dizlere kadar uzanan tunik giyerdi ve kalansüveyi eğiltmek adettendi. Zamanın din âlimleri taylasan adı verilen bir cübbe giyerek başlarına sarık sararlardı. Maverâünnehir bölgesi hem ticaret hem de cihad için bölgeye gelen gaziler nedeniyle nüfus olarak devamlı bir sirkülasyon içerisinde bir bölge idi. Tüccar ve gaziler bu bölgeye gelirken yaşadıkları yerlerin kültür ve geleneklerini de getirmekteydiler.¹²

2. Zendevestî'nin Hayatı

Tabakât kitaplarında Zendevestî'nin hayatı hakkında çok az bilgilere yer verilmiştir.¹³ Zendevestî ve Buhârî nisbeleriyle anılan müellifimizin ismi hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır.¹⁴ Kâtip Çelebi, Zendevest sözcüğünün bir köyün adı olabileceğine işaret etmiş ve Hüseyin b. Yahya el-Hanefî'nin: الحسين بن يحيى الحنفي buraya nisbet edildiğini ifade etmiştir.¹⁵ Leknevî ise Zendevestî'nin ismini Yahyâ b. Ali b. Abdillâh: [يحيى بن علي] بن عبد الله olarak göstermiştir. Ayrıca Leknevî bu âlimin nisbesini Zendevestî ve Zendevisî olarak tespit etmiştir.¹⁶ Bazı kaynaklarda ise bu fakihin nisbesi

¹² İkinci vd., *İslam Medeniyeti ve Tarihi*, 7/389-394.

¹³ Ebû Alî el-Hüseyin b. Yahyâ ez Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, ed. Bachir Beroman (Beirut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2020), 9.

¹⁴ *el-Mevsû'atu'l-Fikhiyye* (Kuveyt: Küveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı, ts.), 39/438.'de Zendevestî'nin isimleri şöyle kaydedilmiştir:

اختُلف في اسمه فقيل: الحسين بن يحيى بن علي بن عبد الله، وقيل: يحيى بن علي بن يحيى الزندوستي، وقيل: الزندوستي، البخاري المبتغي، الزاهد، فقيه حنفي:

¹⁵ Mustafa b. Abdillâh Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüsûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl* (İstanbul: İrcica Yayınları, 2010), 4/478.

الزندوستي: [نسبة] إلى زندويست، لعله قرية، إليه [ينسب]: حسين بن يحيى الحنفي، صاحب "النظم".

¹⁶ Abdülhay el-Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye* (Mısır: Matbaatü Saadet, 1906), 255.

[يحيى بن علي] بن عبد الله الزاهد الزندوستي كان إمامًا فقيها ورعا أخذ عن أبي حفص السفكردي ومحمد بن إبراهيم الميداني وعبد الله بن الفضل الخيزازي وله تصنيفات منها النظم والروضة. (قال الجامع) ذكر صاحب الكشف في اسمه حسين بن يحيى حيث قال روضة العلماء للشيخ أبي علي حسين بن يحيى البخاري الزندوستي أوله أشكر الله شكرًا كثيرًا الخ. قال جمعت هذا الكتاب وأمليته مرارًا على الأصحاب وكان خاليًا عن المسائل والفقه والحكم فسألني بعض من ابتلي بالجلوس في مجالس العامة بأن أصنّفه ثانيًا فصنفت كتابي هذا وجمعت في أول كل باب من أخوات المسائل بمقدار خمسة إلى عشرة ثم بنيت عليها الكتاب والأخبار والحكايات مجلسًا تامًا وسميته روضة العلماء وكان اسمه الأول روضة الذاكرين انتهى. والزندوستي بفتح الزاي المعجمة وسكون النون وفتح الدال المهملة وكسر الواو وفتح السين مهملة ثم تاء مثناة فوقية كذا ذكره القاري وقد يقال الزندويستي بزيادة الياء بعد الواو.

Zendevestî olarak yazılmıştır. Hayreddin Ziriklî¹⁷ ve Fuad Sezgin müellifimizin ismini Ebû'l-Hasan Ali b. Yahya b. Muhammed ez-Zendevisî el-Buhârî: أبو الحسن على بن يحيى olarak yazmışlardır.¹⁸

Orta Çağ kaynaklarında, Zandavisat köyünün etimolojik anlamı hakkında açıklama bulunmamakla 10. yy. da Buhâra ve çevresinde Zandarmisan, Zandaniya, Zandaromish ve Zandan gibi köylerin olduğu ve burada onlarca hadis âliminin yaşadığı bilinmektedir.¹⁹

Zendevestî, Hanefî mezhebine mensup bir fakihtir. Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî (ö. 990/1582) *Ketâ'ibü a'lâmi'l-ahyâr min fukahâ'i mezhebi'n-Nu'mâni'l-muhtâr*'ında Hanefî fikh âlimlerini "tabakat" tabiri yerine "ketîbe" (çoğulu ketâib) adıyla gruplandırmaya tâbi tutmuş²⁰ ve Zendevestî'yi de "Altıncı Ketîbe"de göstermiştir. Kefevî, Altıncı Ketîbe'nin hicrî dördüncü asırda yaşayıp 398-436/1008-1045 tarihleri arasında vefat eden âlimlerin oluşturduğunu ifade etmiştir.²¹ 14. yy. biyografi yazarı Kureyşî, biyografisine ilişkin en eski kaynaktır. Kendisini fetva vermekle sınırlar. Kureyşî'nin girişi daha sonra Temîmî ve sonraki yazarlar tarafından tamamen tekrarlanmıştır. Zendevestî'nin eserleri ve hayatı ilgili çeşitli belirsizlikler vardır. Bunların başlıcası onun yaşadığı tarihtir. Eserlerinden yapılan alıntılardan onun 10. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığını kanıtlayabiliriz. Ancak hiçbir Orta Çağ Arap kaynağı Zendevestî'nin kesin doğum tarihini vermemiştir. Zendevestî zamanının ünlü üç Hanefî âlimi Ebû Hafs es-Sefkerdî, Muhammed b. İbrâhîm ed-Darîr el-Meydânî, Ebû Muhammed Abdullah b. el-Fazl el-Hayzâhazîdir. Hayzâhazî, Ebu Mansur el-Mâturidî'nin bir öğrencisiydi ve kendisini yöneticilerden uzak tutma şeklindeki sûfinin kendini koruma öğretisini paylaşıyordu. Zendevestî'nin eserleri incelendikten sonra, kendisinin ders aldığı birçok sûfî ve fakihlerin isimlerine ulaşılmıştır. Bunlardan en

¹⁷ Hayrûddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ez-Ziriklî, *el-A'lâm* (b.y.: Dâru'l-İlmi'l-Meleyin, 2002), 5/31.

الزندويستي(000 - 382 هـ = 000 - 992 م) علي بن يحيى بن محمد، أبو الحسن الزندويستي البخاري: فقيه، له " روضة العلماء ونزهة الفضلاء - خ " في شستريتي (3868) و " نظم " في فقه الحنفية ذكره العجمي (3). (3) العجمي في ذيل لب اللباب - خ. وطبقو 2: 367، 396 و brock S 1: 361 والدرر الكامنة 2: 381 ووقع فيه " الزندويستي " وموزه سي 1: 180 وهو في كشف 928 " أبو علي حسين بن يحيى "

¹⁸ Fuat Sezgin, *Târihu't-Türâsi'l-Arabî*, çev. Mahmud Fehmi Hicazi (Riyad: Câmîatü'l-İmam Muhammed b. Su'ud el-İslamiyye, 1991), 4/175.

¹⁹ Zafar Najmiddinov, "зандависатий асарларида иСЛОМ иЛМЛарининг Ўзаро Уйғунлашуви (Zandavisatî Asarlarida İslom İlmlarining Uzora Uygumlaşuvi)", ed. Rüstem Qosimov, *İslam Tafakkuri*, (2020), 26.

²⁰ Ahmet Özel, "Kefevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, 2002), 25/185-186.

²¹ Mustafa Yavuz, "Kefevî'ye Göre Hanefî Mezhebinin Teşekkülü", *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu / 5-7 Ekim 2018*, 129.

önemlisi Muhammed b. el-Fadl el-Kemârî'dir (ö. 991) *Mesâil*'de üç defa alıntısı yapılmıştır. İki yerde farklı teolojik sorularda Kemârî'den ders alındığını vurgular. Bu da Kemârî'nin onun doğrudan hocası olduğunu gösterir. Zendevestî'nin Kemârî ile bağlantısı, yazarımızın Buhâra'nın tasavvuf çevrelerinde iyi tanındığını kanıtlar. Çünkü Kemârî *et-Ta'arruf li-Mezhebi Ehli't-Tasavvuf*'un müellifi olan ünlü Buhâralı sûfi Ebû Bekir el-Gülâbâdî'nin (ö. 990) aynı zamanda hocasıdır. Zendevestî ve Gülâbâdî aynı şehirde yaşadıkları, aynı zamanda ve aynı hocada okudukları için, birbirlerini iyi tanıyor olmaları çok muhtemeldir. Zendevestî'nin kitaplarında Kemârî'nin yanı sıra düzinelerce Buhâra sûfisi ve hukukçusu zikredilmiştir. Bunlardan bazıları Ahmed ez-Zandkuki, Ebû-l Fadl et-Tarma'azri, İbn 'Anbas, el-Hâkim Ebû Nasr Mansur b. Muhammed el-Harîrî, Ebu-l-Fadl Muhammed b. Nu'aym, Ebû Bekir el-Esamm, Sehl el-Mervezî ve Ebû Nasr el-Cevâlikî'dir. *Ravzatü'l-'Ulemâ*"nın ilk adı *Ravdat'ül-Müzekkirin*'dir. el-Haddâdî'ye Tâcu'l Müzekkirin ünvanı verilmiştir. Müzekkirin, Sûfi ile eşanlamlı olarak 10. yy. sonlarında Buhâra'da kullanılan bir terimdir.²²

Başlangıçta Zendevestî kendisine "el-hâkim, ez-zâhid" der. Hâkim et-Tirmizî gibi Zendevestî de mütevâzi yaşam tarzı nedeniyle bu unvanları taşıyordu. Ayrıca, ilk Carl Brockelmann'ın Zendevestî'yi bir sûfi olarak kabul ettiğine de dikkat edilmelidir. Fuat Sezgin daha sonra *Ravzatü'l-'Ulemâ*"yı "Kur'an, hadis ve Sûfilerin sözlerinden gelen ahlaki doktrinler" olarak tanımladı ve onu *Geschichte des arabischen Schrifttums* adlı kitabının Tasavvuf bölümüne yerleştirdi. Böyle bir durumda, tasavvuf biyografik kitaplarının (*er-Risâle-i el-Kuşeyri*, *Tabakâtu's-Sûfiyye*, *Nefehâtü'l-üns*) alimimizi neden ihmal ettiğini açıklamak zordur. Tasavvuf müelliflerinin aksine, Zendevestî'nin görüşleri daha çok Hanefî fikhî eserlerini ihtiva etmektedir. Alıntılar çoğunlukla *Nazmü'l-Fıkıh* veya *Ravzatü'l-'Ulemâ*"dandır. Fıkıh ve tasavvuf arasındaki etkileşimi göstermek için geç Sâmâni döneminde Buhâra'da başka bir örnek daha vardır. Buhâralı Hanefî âlimlerinden Ebu Zeyd ed-Debûsî (ö. 1038) oldukça genç bir adamdı. Zendevestî ile aynı şehirde vefat etti. Aralarındaki yaş farkından dolayı birbirlerini tanımamış olabilirler ama Debûsî'nin *el-Emedü'l-aksâ*'sı doğrudan *Mesâil*'in etkisi altında kaleme alınmış gibi görünmektedir. Örneğin, Zendevestî gibi Debûsî de bu dünyanın Mü'minler

---

²² Zafar Najmiddinov, "Alı B. Yahya Az-Zandawısati And His Works As Source For History Of Early Sufism", *International Scientific and Practical Conference "World Science"*, ed. Ramachandran Nithya (Ajman: Rostranse Trade F Z C, 2016), 3/63.

Zendevestî'nin hayatı ve eserleri anlatılırken Zafar Najmiddinov tarafından kaleme alınan *Alı B. Yahya Az-Zandawısati And His Works As Source For History Of Early Sufism* makelesinden faydalanılmıştır.

için bir hapisane olduğu görüşünü ileri sürmüştür. Müellifimiz sûfilerden çok hukukçulara yakındı.²³

Zendevestî'nin ölüm tarihi bazı kaynaklarda 382/ 992, bazı kaynaklarda da 400/1009 civarı olarak kaydedilmiştir.²⁴

Zendevestî fıkıh, tasavvuf, ahlâk ve hadis alanlarında eserler kaleme almış fakih ve zâhid bir âlim kişidir. Fuat Sezgin zamanımıza kadar gelmiş eserlerini kaynaklara dayanarak tespit etmiştir.²⁵ Eserleri şunlardır: *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, *Nazmü'l-Fıkıh*, *el-Mübkiyât*, *el-Mesâil*=الأسئلة والأجوبة فى الحكمة, *Şerhu el-Câmi'i'l-Kebîr li'ş-Şeybânî*, ومتحیر الألفاظ للتجانس. Şimdi bunlar hakkında kısaca bilgi verelim.

3. Zendevestî'nin Eserleri

3.1. Nazmü'l-Fıkıh

Taşkent Doğu El Yazmaları Merkezi (el-Birûni eski Şarkiyat Araştırmaları Bölümü), Zendevestî'nin *Nazmu'l-Fıkıh*²⁶ eserinin bir nüshasına sahiptir. Bu el yazması, dünyadaki mevcut tek kopya olabilir.²⁷ Bu kaynak Orta Asya'daki Hanefî fikhî üzerine ilk eserlerden biridir. Bu nedenle bu kaynağın İslâmî araştırmalar için önemi ölçülemez.²⁸ Hanefî fıkıh bilginleri Zendevestî'nin *Nazmü'l-Fıkıh* eserini kaynak olarak kullanmışlardır. Bu konuda *Fethü'l-kadîr*, *el-Bahrü'r-râik*, *Tebyînü'l-hakâik*, *el-Muhît*, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, *Kâdîhân* gibi fıkıh kitapları örnek olarak gösterilebilir.

3.2. Şerhu'l-Câmi'il-Kebîr li'ş-Şeybânî

Bibliyograf Hacı Halife, Hanefî mezhebinin kurucularından biri olan Muhammed eş-Şeybani'nin *Cami'il-Kebîr* eserine yazılan şerhlerden birini de (*Şerhu'l-*

²³ Najmiddinov, "Alı B. Yahya Az-Zandawısati And His Works As Source For History Of Early Sufism", 3/65.

²⁴ el-Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, 255.

²⁵ Fuat Sezgin, *Tarihu't-Türâsi'l-Arabî (GAS)* (Suudi Arabistan: Câmiatü Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1991), 4-176. Fuat Sezgin, Zendevestî'nin hayat hikayesini şu kaynaklara dayanarak yazmıştır: الجواهر للقرشى 2/ 313، كشف الظنون لحاجى خليفة 928، الفوائد البهية 93، بروكلمان ملحق 1/ 361 رقم 9 أ.

²⁶ Murteza Bedir, "Muhtelefü'r-rivâye ve İlişkili Bazı Eserlerin Nüshalarına Dair Bir İnceleme", *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi* 4/2 (Haziran 2021), 6,27. A.g.e. de "Ali b. Yahya Zendevesti, Nazmü'l-fikh, 2884, vr. 19a. Bu atf için Azat Sarsanbayev'e teşekkür ederim." şeklinde bir dipnot bulunmakta olup Azat Sarsanbayev'le yaptığım görüşmeler sonucunda İSAM'da çalışmakta olan bir çalışmacının *Nazmu'l-Fıkıh* eserine dair bir doktora tezi yaptığı bilgisine ulaştım.

²⁷ Najmiddinov, "Alı B. Yahya Az-Zandawısati And His Works As Source For History Of Early Sufism", 3/65.

²⁸ Najmiddinov, "зандаВиСаТий аСарЛариДа иСЛюМ иЛМЛарининг Ўзаро УйЎунЛаШУВи (Zandavisati Asarlarida Islom Ilmlarining Uzora Uygumlashuvi)", 27.

Cami 'il-Kebîr li 'ş-Şeybânî) Zendevestî'ye atfeder. Ancak bu şerhin el yazması henüz bulunamamıştır.²⁹

3.3. el-Mesâil

Fuat Sezgin bu eserin ismini “*el-Es 'ile ve 'l-Ecvibe fi 'l-Hikmet*”, “*el-Hikmet fi 'l-Halika*” şekillerinde de kaydetmiş ve bu eserin yazmalarının bulunduğu kütüphaneleri göstermiştir.³⁰

Bu eserin nüshalarından biri Suudi Arabistan'dadır. Bu el yazmasının bazı kısımları solucanların yemesi sonucu oluşan delikler nedeni ile tahrip olmuştur. 1756 yılında Ya'kub b. el-Haci el-Aksara'i tarafından okunabilir olarak kopyalanarak Riyad'daki King Saud Üniversitesi kütüphanesinde saklanmaktadır.³¹

Mesâil'in bir diğer el yazması Fransa'da Bibliotheque National'de (Arabe 824) saklanmaktadır ve daha iyi korunmaktadır. Bu nüshada hiçbir kusur yoktur ve güzel nesih ile yazılmıştır. Ancak, orijinal metnin yalnızca yarısını içermekte ve tam ortasında kesilmektedir. Orta Asya Hanefî metinlerini yakından tanıyan Osmanlı âlimi Cemaleddin el-Konevî (ö. 1274) *Mesâil*'in metnini *el-Gunye fi 'l-fetâvâ*'sına ilhak etmiştir. *Mesâil*, hikmet meseleleri üzerine son bölüm olarak eklenmiştir. Küçük hacimli olmasına rağmen, *Mesâil*'de çok çeşitli konular tartışılmıştır. Hanefî âlimimiz, İslam'daki manevi hayatla ilgilenen tüm yazarlar gibi ahlak ve eskatoloji vb. konularda eserler kaleme almıştır. Eserlerinde tefsir, hadis ve teoloji ile ilgili konuları görebiliyoruz. İlahi hikmetlerin (Hikma) toplam sayısı 6515'tir. Yazarın asıl amacı, herhangi bir Allah'ın fiilinin ardındaki hikmeti ortaya çıkarmaktır. Her bir hikmet soru-cevap şeklinde açıklanır.³²

²⁹ Zafar Najmiddinov, “Zendevestî'nin Eserlerinde İslam Âlimlerinin Karşılıklı Anlayışları”, ed. Rüstem Qosimov, *İslam Tafakkuri*, (2020), 27.

³⁰ Sezgin, *Tarîhu 't-Türâsi 'l-Arabî (GAS)*, 4/175-176. Fuat Sezgin'in el-Mesâil'in yazmalarını şöyle tespit etmiştir

«الأسئلة والأجوبة في الحكمة»، على أميري 2 /1189 (من 47 ب- 62 ب، حوالى 1100) وبعنوان: «مسائل»، البنغال 1042 (31 ورقة، القرن العاشر الهجرى)، وبعنوان: «الحكمة في الخليقة»، فى: باريس 824 (من 52 ب- 60 ب، 1009 هـ، انظر: فايدا 379).

³¹ Najmiddinov, “Alı B. Yahya Az-Zandawısatı And His Works As Source For History Of Early Sufism”, 3/63.

³² Najmiddinov, “Alı B. Yahya Az-Zandawısatı And His Works As Source For History Of Early Sufism”, 3/64.

3.4. el-Mübkiyât ve Mutehayyirü'l-Elfâz lil-Tecânüs

Bazı müellifler, Zendevestî'nin *el-Mübkiyât ve Mutehayyirü'l-elfâz lil-tecânüs* adlı bir eserlerinin de olduğunu zikretmişlerdir.

3.5. Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'

Zendevestî'nin *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'* adlı eseri çok meşhur olmuş ve müellifler bu eseri kaynak olarak kullanmışlardır.

Zendevestî'nin *Ravdatü'l-'Ulemâ'*"sının pek çok yazması mevcuttur. Fuat Sezgin bu eserin yazmalarını bir liste halinde vermiştir.³³ Biz bu bahsin sonunda *Ravzatü'l-'Ulemâ'*"nın bazı yazma nüshalarını örnek olarak kısaca tanıtacağız.

Beşîr Beromen *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'* adlı kitabı tahkik etmiş ve Dârü'l-Kütübî'l-ilmîyye yayınevi tarafından 2020 yılında Beyrut'ta yayınlanmıştır.³⁴

Bu eseri, el-'Aysî olarak tanınan Mevlâ Mehmed et-Tirevî³⁵ (ö. 1016/1607) *Telhîsu Ravzati'l-'Ulemâ'*³⁶ adlı eseriyle ihtisâr etmiştir (933).³⁷ Kul Muhammed el-Aksarâyî (ö. ?) tarafından *Teferruhu'l-ümera fi Tercemeti Ravzati'l-'Ulemâ'* adıyla tercümesi yapılmıştır.³⁸

Ravzatü'l-'Ulemâ', *Mesâil'*in aksine, boyut olarak daha büyüktür ve konular daha ayrıntılı olarak verilmiştir. Kataloglara göre *Ravzatü'l-'Ulemâ'*"nın nüshaları dünyadaki hemen hemen tüm el yazması fonlarında bulunabilir. Bu da Zendevestî'nin görüşlerinin tüm Doğulu ve Batılı Müslüman âlimler tarafından bilindiğini ve saygı

³³ Sezgin, *Tarîhu't-Türâsi'l-Arabî (GAS)*, 4/175-176. Fuat Sezgin'in *Ravdatü'l-'Ulemâ'*nin yazmalarını şöyle tespit etmiştir.

: برلين 8860 (313 ورقة، 1069 هـ)، جوتا 69 (94 ورقة- غير كامل)، درسدن 176، المتحف البريطاني 745، الإضافات 7258 (289 ورقة، 1033 هـ)، قليج على 703 (336 ورقة، القرن الثاني عشر الهجري)، السليمانية 705 (298 ورقة، 942 هـ)، بوهار 121 (415 ورقة، القرن الثاني عشر الهجري)، ليدن 826 (قطعة في 8 ورقات، انظر: فور هوف 288)، بنكيبور 9/13، رقم 827 (308 ورقة، 1097 هـ)، رامبور 1/344، سلوك 156، 157 (الموصل رقم 26، 238 رقم 127، كلكتا 27، 432)، وهبي 681 (من 1 ب- 220 ب، 1130 هـ)، فاتح 2635 (1 أ- 272 ب، 737 هـ)، حاجي محمود 1636 (من 1 ب- 231 ب، 1115 هـ)، نافذ باشا 324 (من 1 ب- 212 ب، القرن الثاني عشر الهجري)، مراد ملا 1270 (221 ورقة، 842 هـ)، سراي، أحمد الثالث 876 (348 ورقة، 717 هـ)، 1/1362 (294 ورقة، 869 هـ)، 2/1362 (225 ورقة 869 هـ)، 1363 (254 ورقة، 851 هـ). 1365 (392 ورقة)، 1366 (310 ورقة، 862 هـ، انظر: فهرس 2/396 - 397)، رشيد 1269 (من 1 ب- 347 ب، 716 هـ)، مكتبة جامعة إستانبول 2706 (176 ورقة، 840 هـ)، 3327 (170 ورقة، 878 هـ)، محمود باشا 269 (1 ب- 393 ب، القرن التاسع الهجري)، دوغوملو 62 (245 ورقة، 870 هـ)، أولو جامع في بورسة 1797 (285 ورقة)، قسطموني 3057 (ج 1/170 ورقة، 773 هـ)، 3516 (300 ورقة، 732 هـ)، تشستربيتي 3868 (320 ورقة، القرن الثامن الهجري)، بلدية الإسكندرية 1176 (1077 هـ) 1338 (الثاني، 860 هـ).

³⁴ Zendevestî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*.

³⁵ Osmanlı fakihî ve müfessir. Ayrıntılı bilgi için bk. Hasan Güleç, "Aysî Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/287.

³⁶ *Telhîsu Ravzati'l-'Ulemâ'* (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 361).

³⁷ Eserin bilinen tek yazma nüshası Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Arabi Bölümlü No: 4434'te mevcut olup yedi varaktan oluşmaktadır (208-215vr.)

³⁸ Bkz. Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 1763.

duyulduğunu kanıtlar. Ünlü Orta Asyalı Asya Tasavvuf şahsiyeti sûfi Allahyâr (1633–1721), *Meslekü'l-Muttakîn*'inde Zendevestî'den sık sık alıntı yapmıştır. Öte yandan, *Ravzatü'l-'Ulemâ*"nın kendisinde de Ebu Nasr gibi daha önceki zâhidlerden alıntılar görülmektedir. *Ravzatü'l-'Ulemâ*"ya göre Zendevestî, fetvalarını çoğunlukla Farsça yayınlamıştır. Bu gerçek, onun günlük hayatta Arapça'yı hiç öğrenmeyen veya konuşmayan sıradan insanlara yakın olduğunu gösterir. *Ravzatü'l-'Ulemâ* ve *Mesâil* kitaplarındaki konular kabaca üç kategoriye ayrılabilir: İslam ahlakı ile ilgilenen meseleler, hukuki meseleler (fıkıh) ve İnsanlar arasındaki etkileşim (muamelat). Ayrıca yazarımıza göre, tüm Müslüman toplulukları beş tür insana bölünmüştür. Âlimler, zâhidler, Kurralar, tüccarlar ve vâliler.³⁹

*"Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ' eseri şöyle başlar: [Cenâb-ı Hakk'a şükreder ve gece gündüz O'nu tesbîh ederim...]. Müellif der ki: Ben bu elinizdeki kitabı tasnîf ettim ve defalarca eş-dosta onu okutup yazdırdım. Ne var ki, kitap, birtakım problemleri, hassâs dînî mevzûları ve güzel hikmetli sözleri ihtivâ etmediğinden, halk meclislerine katılan ve onların meselelerine cevap vermek zorunda olan bir kısım insanlar, söz konusu eseri ikinci defa kaleme almam hususunda bana ricâda bulundular. Ben de onları kırmayıp, işte şu kitabımı (ikinci kez de olsa) yazdım ve her bâb'ın başına temel mes'elelerden 5 ilâ 10 kadarını topladım. Daha sonra, bu konuları; Şânı Yüce Allah'ın kitâbı Kur'ân-ı Kerîm'le, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in haberleriyle ve hikmetli menkıbelerle destekledim. Böylece her bâb tam bir mecliste okunacak kadar oldu. Daha evvelki ismi Ravzat'ül-Müzekkirîn olmasına rağmen, bu defa Ravzat'ül-'Ulemâ' diye isimlendirdim. Kitaba, 'İlmin Fazileti' konusuyula başladım ki, ona ilgi duyanlar çok olsun. (932)"*⁴⁰

Fıkıh, hadis, tasavvuf gibi İslâm bilginleri *Ravzatü'l-'Ulemâ* adlı eserini kaynak olarak kullanmışlardır. Mehmet Sait Toprak'ın da ifade ettiği gibi Yazılan eserler okunup-okutulmakta, okuyucu tarafından müsbet menfî tenkitler müellife iletilmekte, toplum mes'eleleri, o toplumun aydınlarını ilgilendirmekte ve aydınlar ihtiyaçlara cevap verecek tarzda kendilerini yenileyebilmekte, birtakım bilimsel toplantılarda günün meselelerine din çerçevesinde çareler aranmakta, Kur'ân-hadis ve hikmet eksenli bir

³⁹ Najmiddinov, "Alı B. Yahya Az-Zandawısati And His Works As Source For History Of Early Sufism", 3/64.

⁴⁰ Mehmet Sait Toprak, *Hadîste Derlemecilik Devrinin Başlaması ve Ūşî'nin Nisâb'ul-Ahbâr'ı* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2005), 128.

anlatım üslûbu sâyesinde sıkıcı olmayan daha didaktik bir metod sergilenmekte, ilme ve âlimlere değer verilmektedir. Bu anekdot, bizi, Zendevestî'nin *Ravzatü'l-'Ulemâ'* sının günün ihtiyaçlarına göre yeniden tertîb edilmesi gerektiği fikrinin, o dönemin eserleri açısından da söz konusu edildiği fikrine ulaştırır. Müellifin, bu Kur'ân, hadîs, hikmet üçlüsünü bir arada kullanarak yazdığı kitabı (934), halka yönelik eserlere alınan hadîslerin, salt hadîs ilimlerinin metodolojisine göre değil, pratik değerlere göre düzenlenmesi gerektiğine de vurgu yapar.⁴¹

Ali b. Osman Sirâceddin el-Ûşî⁴², *Nisabü'l-Ahbar li-Tezkireti'l-Ahyar* adlı eserini on beş farklı kaynaktan yararlanarak oluşturmuştur. el-Ûşî, *Nisâbü'l-Ahbâr* adlı eserinde Ebû'l-Hüseyin Ali b. Yahyâ ez-Zendevestî'nin *Ravzat'ül-'Ulemâ'* adlı eserine (.) rumuzuyla işaret etmiştir. el-Ûşî, bir hadis derlemesi mahiyetindeki bu kitabına Zendevestî'nin, *Ravzatü'l-'Ulemâ'* ve *Nüzhetü'l-Fudalâ'* adlı eserinden otuz yedi hadis almıştır.⁴³

Hanefî fıkıh bilginleri eserlerinde Zenedevestî'nin *Ravzatü'l-'Ulemâ'* adlı eserini kaynak olarak kullanmışlardır. Bu konuda *Fethü'l-kadîr*, *el-Bahrü'r-râik*, *Tebyînü'l-hakâik*, *el-Muhîr*, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, *Kâdihân* gibi fıkıh kitapları örnek olarak gösterilebilir.

---

⁴¹ Toprak, *Hadîste Derlemecilik Devrinin Başlaması ve Ûşî'nin Nisâbü'l-Ahbâr'ı*, 128.

⁴² el-Emâlî adlı akaid risâlesiyle tanınan Mâtürîdî kelâmcısı, Hanefî fakihî ve muhaddis. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Sait Toprak, "Ûşî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/230-231.

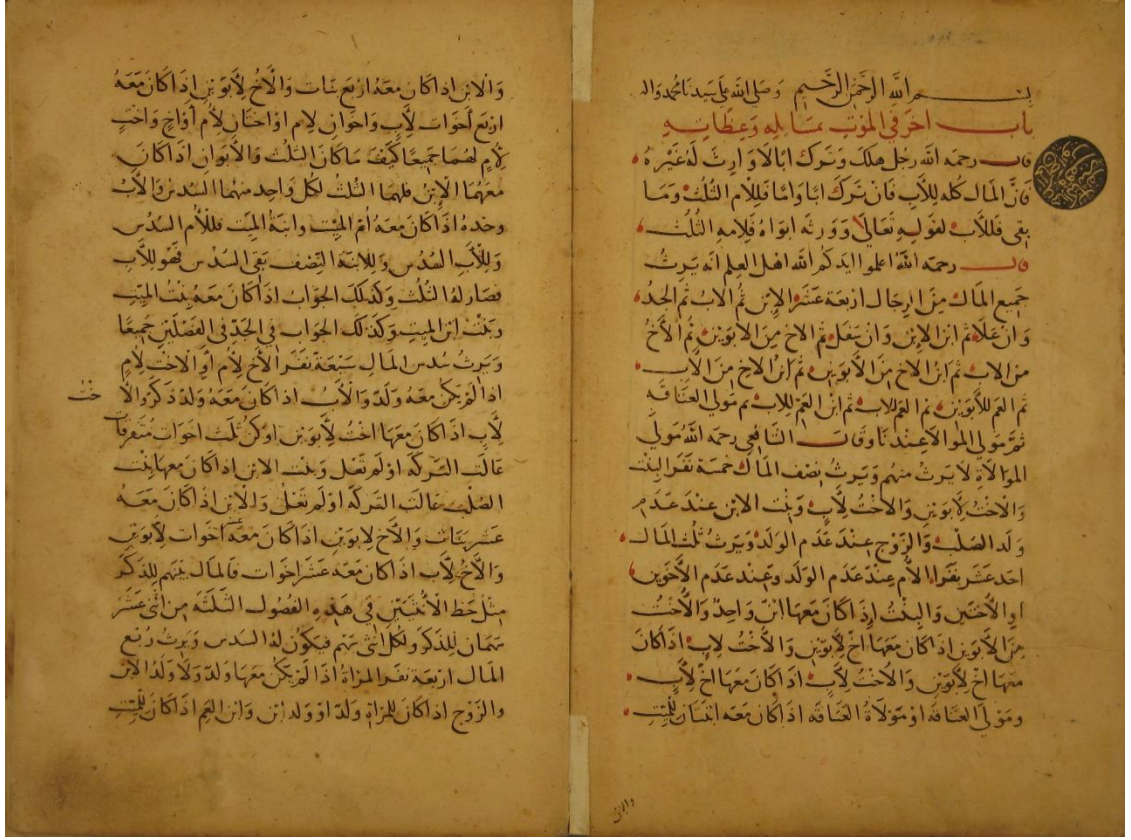
⁴³ Mehmet Sait Toprak, "Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu", *Ali b. Osman Sirâceddin el-Ûşî ve Hadis İlimine Katkıları*, ed. İsmail Hakkı Göksoy-Nejdet Durak (Isparta: Fakülte Kitabevi Baskı Merkezi, 2007), 281-282.

Ek-1. Uyûn es-Sûd bi'ş-Şam Kütüphanesinde bulunan nüshanın bir varacağı⁴⁴

Ek-1.de geçen nüsha Zendevestî'nin, *Ravzatü'l-'Ulemâ* ve *Nüzhethü'l-Fudalâ*' eserinin Mektebetü'l-Uyûn es-Sûd bi'ş-Şam Kütüphanesinde bulunan nüshasıdır. Bu nüsha yüz on bir varaktan oluşmaktadır. Toplamda otuz iki baktan oluşan nüsha Erzurum İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın ilk dört babı ile aynı olup beşinci bab olarak Erzurum nüshasında bulunmayan Âlimin kullanması gereken şeyler ve sonra onu başkasına öğretme babı vardır. Devamı da Erzurum İl Halk Kütüphanesi'ndeki nüshanın otuz dördüncü babına kadar aynı olmakla birlikte bu nüsha burada sona ermektedir.

⁴⁴ Ebû Alî el-Hüseyn b. Yahyâ ez Zendevistî, *Ravzatü'l-'Ulemâ* ve *Nüzhethü'l-Fudalâ*, Mektebetü'l-Uyûn es-Sûd bi'ş-Şam, 707, 9.

Ek-2. Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın bir varığı⁴⁵

Ek-2.de geçen nüsha Zendevestî'nin, *Ravzatü'l-'Ulemâ'* ve *Nüzhetü'l-Fudalâ'* eserinin Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan iki nüshadan biridir. Bu nüsha üç yüz elli iki varaktan oluşmaktadır. Toplamda atmış beş baktan oluşan Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüsha, Erzurum İl Halk Kütüphanesinde bulunan nüshanın kırk birinci babındaki Ölüm Babı ile başlamaktadır. Yani Erzurum İl Halk Kütüphanesinde bulunan nüshanın ilk kırk babı, Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüshada bulunmamaktadır. Erzurum İl Halk Kütüphanesinde bulunan nüshanın atmış üçüncü babında bulunan Sahur Yapmanın Fazileti Babı, Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüshada bulunmamaktadır. Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın atmış üçüncü babındaki Her ayın eyyamül bıyz (13 14 15.) günlerinde 3 gün oruç tutmanın fazileti babı ise Erzurum İl Halk Kütüphanesinde bulunan nüshada bulunmamaktadır. Geriye kalan bablar Erzurum İl Halk Kütüphanesinde bulunan nüshadaki bablar ile aynıdır.

⁴⁵ Ebû Alî el-Hüseyn b. Yahyâ ez Zendevistî, *Ravzatü'l-'Ulemâ'* ve *Nüzhetü'l-Fudalâ'*, (Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 5392), 2.

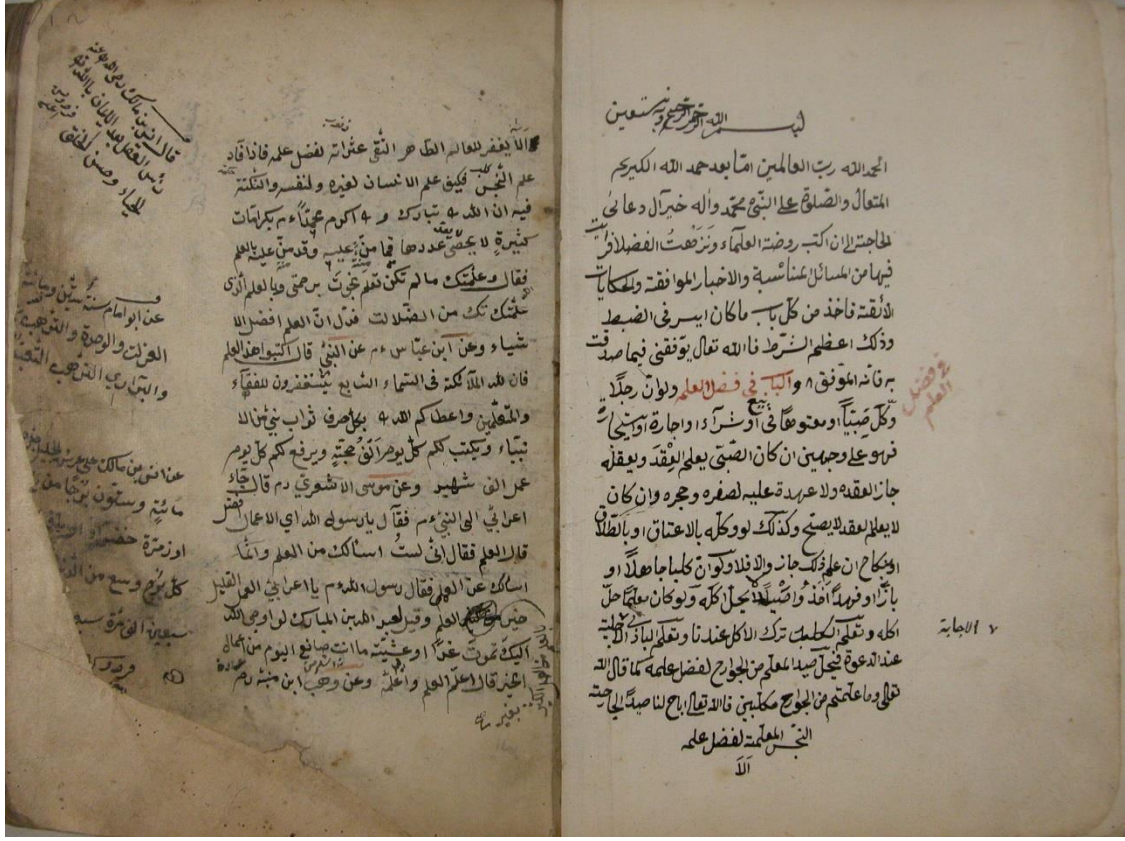

Ek-3. Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 'nde bulunan nüshanın bir varacağı⁴⁶

Ek-3.te geçen nüsha Zendevestî'nin, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'* eserinin Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüshasıdır. Bu nüsha yüz atmış beş varaktan oluşmaktadır. Toplamda kırk baktan oluşan Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüsha Erzurum İl Halk Kütüphanesinde bulunan nüshanın ilk kırk babı ile karşılaştırıldığında, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın on üç ve on dördüncü babı ile yirmi ikinci babından otuz birinci babına kadar olan kısım eksiktir. Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüsha, Erzurum İl Halk Kütüphanesinde bulunan nüshanın ilk üç babı ile aynı olup dördüncü bab olarak Erzurum nüshasında bulunmayan Âlimin kullanması gereken şeyler ve sonra onu başkasına öğretme babı vardır. Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde bulunan nüshanın otuz iki ve otuz üçüncü bablarında bulunan Namazda Tilavet Secdesinin Fazileti Babı Erzurum İl Halk Kütüphanesinde bulunan nüshada bulunmamaktadır. Erzurum İl Halk Kütüphanesinde bulunan nüshanın yirmi birinci babı cehennemden kurtuluş babı ile otuz

⁴⁶ Ebû Alî el-Hüseyn b. Yahyâ ez Zendevestî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, (Kastamonu: Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 3057), 2.

altı babı Nemîme babı Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde bulunan nüshada bulunmamaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz durumlar dışında geriye kalan bablar Erzurum İl Halk Kütüphanesinde bulunan nüshadaki ilk kırk bab ile aynıdır.

Ek-4. Erzurum İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın bir varacağı⁴⁷

Ek-4.te geçen nüsha Zendevestî'nin, Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ' eserinin Erzurum İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüshasıdır. Bu nüsha iki yüz seksen varak doksan sekiz baktan oluşmaktadır.

Zendevestî'nin, Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ' eseri 2020 yılında Bachir (Beşîr) Beroman editörlüğünde Beyrut'ta yayımlanmıştır. Matbu olan bu kitap, doksan sekiz baktan oluşmaktadır. Erzurum İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüsha ile bu kitap karşılaştırıldığında matbu olan bu kitapta bulunan beşinci bab Âlimin İlk Önce Kendi İlmi ile Amel Etmesi ve Sonra Onu Başkalarına Öğretmesi Babı, otuzyedinci bab Orucu Terk Etmenin Günahı babı ile elli yedinci bab Recep ayı babı Erzurum İl Halk

⁴⁷ Ebû Alî el-Hüseyn b. Yahyâ ez Zendevestî, Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ', (Erzurum: Erzurum İl Halk Kütüphanesi, Erzurum İl Halk Kütüphanesi, 23910), 2.

Kütüphanesinde bulunan nüshada bulunmamaktadır. Geriye kalan bablar Erzurum İl Halk Kütüphanesinde bulunan nüshadaki ilk kırk bab ile aynıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

ZENDEVESTİ’NİN RAVZATÜ’L-‘ULEMÂ’ VE NÜZHETÜ’L-FUDALÂ’ ESERİNİN TERCÜME VE TAHLİLİ

1. İlim

Bir kimsenin alışveriş, kiraya verme veya kiralama akdi için bir çocuğu ya da bir ma‘tûhu vekil tayin etmesi durumu iki hususta incelenir. Küçük çocuk bu akdi biliyor, anlıyorsa akit câizdir. Küçük ve kısıtlı olduğu için bir yükümlülüğü yoktur. Akdi bilmiyorsa câiz değildir. Aynı çocuk veya ma‘tûh, köle azat etmek, boşamak veya nikah akdi için vekil tayin edilirse eğer bunları biliyorsa câizdir, bilmiyorsa câiz değildir. Av için eğitilmemiş bir köpeğin, kartalın ya da parsın avının yenmesi câiz değildir. Köpek, kartal veya pars eğitilmiş ise avladığı yenir. Hanefî mezhebine göre köpeğin eğitimi bir avı avladığında onu yememesi, kartalın eğitimi ise onun çağrıldığında gelmesi şeklindedir. Eğitilmiş hayvanla avlanma câizdir. Allah Teâlâ, âyet-i kerîmede “...Allah'ın size verdiği yeteneklerle eğitip alıştırdığınız avcı hayvanların tuttuğu (avlar) helâl kılındı...”⁴⁸ buyurmuştur. Allah Teâlâ’nın etinin yenmesi helâl olmayan bir hayvanın avını öğretilip eğitilmesinden dolayı câiz kılmıştır. Bir insanın ilim öğrenmesi veya öğretmesi ise daha makbuldür. Allah Teâlâ, Hz. Muhammed’e (s.a.v.) sayısız kerâmet ve ilim vermiştir. Âyet-i kerîmede “...Sana bilmediğini öğretmiştir...”⁴⁹ buyurmuştur. İlim, dalâlet ve cahillikten kurtulmanın yoludur. Bu da en faziletli şeyin ilim olduğuna delildir.⁵⁰

Ebü Mûsâ el-Eş’arî⁵¹ (r.a.) şöyle rivâyet ediyor: “Bir bedevî Peygamber Efendimiz’e (s.a.v.) gelerek şöyle dedi. ‘Ey Allah’ın Resulu amellerin en faziletlisi hangisidir?’ Resulullah, ‘İlimdir.’ buyurdu. Tekrar ‘Hangi amel daha faziletlidir?’ dedi. Resulullah, yine ‘İlimdir.’ buyurdu. ‘Ben size ilimden sormuyorum Ya Resulullah ben size amelden soruyorum.’ deyince, Resulullah (s.a.v.) dedi ki ‘Ey bedevî az bir ilimle amel etmek, amelsiz çok ilimden daha hayırlıdır.’”⁵²

⁴⁸ el-Mâide 5/4.

⁴⁹ en-Nisâ 4/113.

⁵⁰ Zendevistî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 31.

⁵¹ Hakem Vak‘ası’nda Hz. Ali’yi temsil eden fakih sahâbî. Ayrıntılı bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, “Ebû Musa El-Eş’arî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/190-192.

⁵² Zendevistî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 32.; Ebü’l-Fidâ İsmâil b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ ve Müzîlü’l-İlbâs*, thk. Adulhumejd b. Ahmed b. Yusuf b. Hendâvî (el-Mektebetü’l-Asriyye, 2000), 2/100 (No:1827); Ebû Ömer Yûsuf İbn Abdilberr, *Câmi’u*

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) şerefindedir ki Allah Teâlâ, Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) her şeyi vermiş ve daha fazlasını istemesini emretmediği halde ilim, irfan verince daha fazlasını istemesini emretmiştir. "...*"Rabbim ilmimi arttır."* de."⁵³ Müslümanların şerefindedir ki ilmin akıldan daha faziletli olduğu konusunda icmâ etmişlerdir. Çünkü ilim Allah'ın sıfatlarındandır. Allah âlimdir denir. Allah akıllıdır denmez. Eğer kim Allah'ı akılla sıfatlandırır o kişi dinden çıkar. Allah'ın sıfatlarının kulunda tecelli etmesi daha evlâdır. İlmin şerefindedir ki ilim hariç hiçbir şeyde hata kabul edilemez. Eğer fetva veren icthâdında hata ederse ona bir ecir yazılır.⁵⁴ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) "İctihat edip isabet eden iki ecir, hata eden bir ecir alır."⁵⁵ buyurmuştur. Allah Teâlâ Hz. Dâvûd (a.s.) ve Hz. Süleyman (a.s.) kıssasında Hz. Süleyman'ı (a.s.) Hz. Dâvûd'a takdim ettikten sonra her ikisini de methetmiştir. "...*Her birine de hükmetme yeteneği ve ilim verdik...*"⁵⁶ Burada hem isabet eden hem de hata yapan methedilmiştir. Bu da icthâdda bir hatanın zarar vermediğinin ilimden başka hiçbir şeyin böyle olmadığı delilidir.⁵⁷

İbn Abbâs'dan⁵⁸ (r.a.) rivâyet edildiğine göre Süleyman (a.s.) ilim ile hükümdarlık arasında ilmi seçmiş, kendisine ilimle birlikte hükümdarlık da verilmiştir.⁵⁹

2. Ulemâ ve Fukahâ

Biri âlim olan diğeri âlim olmayan iki kardeşten en fakih olan namazda imamlık yapmaya daha elverişlidir. Beş kişinin namazda imam olması câiz olmasına rağmen yine de mekruhtur. Kör olan bir kişi, kibleyi, namazın vakitlerini, su ile necaseti, temiz olan ve olmayan suyu tek başına bilemeyip ayıramadığı için ondan başkasının imamlık yapması daha evlâdır. Fakat imamlık yapması yine de câizdir. Şu âyet bedevîleri tanımlamaktadır: "*Bedevîler inkârcılık ve iki yüzlülükte daha ileridedirler; Allah'ın*

Beyâni'l-İlm ve Fazlihî, thk. Ebu'l-Eşbâl ez-Zehirî (Suudi Arabistan: Dâru'l-İbni'l-Cevzî, 1994), 1/202 (No:214). (Mevzû Hadis), Kaynakları incelediğimizde rivayet eden sahâbi Ebû Musa El-Eş'ari (r.a.) değil Enes b. Mâlik (r.a.)'dır.

⁵³ Tâhâ 20/114.

⁵⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 32.

⁵⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 33.; Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî* (Dimeşk: Dâru'l-İbn Kesîr, Dâru'l el-Yemâme, 1993), 6/2676 (No: 6919). (Sahih Hadis)

⁵⁶ el-Enbiyâ 21/79.

⁵⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 33.

⁵⁸ Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivayet edenler arasında yer alan sahâbî. Ayrıntılı bilgi için bk. Çakan - Eroğlu, "Abdullah b. Abbas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/76-79.

⁵⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 33.; Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994), 14/223.

*resulüne indirdiklerinin sınırlarını tanımamaya daha yatkındırlar...*⁶⁰ Köle, dâima efendisine hizmet etmekle meşgul olduğu için ilim öğrenmekten geri kalmıştır. Veled-i zînânın imamlık yapması câizdir. Çünkü günah kendisinin değil anne ve babasındır. Başkasının işlediği günahtan dolayı kendine vebâl yoktur. Fâsık, daima günah işlemekle meşgul olduğu için namazın farzlarını, vâciplerini, sünnetlerini, âdâplarını ve mekruhlarını öğrenemez. Câhilliğinden dolayı imâmeti kerahetle câizdir. Bir cenazenin başında hem oğlu hem de babası bulunursa ve oğlu, babasından daha âlimse ilminden dolayı cenaze namazını oğlunun kıldırması daha evlâdır.⁶¹ “*De ki hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu elbette değil.*”⁶²

Mekhûl eş-Şâmî’den⁶³ rivâyetle Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur. “Beş şeye bakmak ibadet sayılır. Anne babanın yüzüne bakmak, Kur’ân-ı Kerîm’in sayfalarına bakmak, Kâbe’ye bakmak, zemzem kuyusuna bakmak ve âlimin yüzüne bakmak.”⁶⁴

“Kim bir âlimin arkasında namaz kılsa sanki bir peygamberin arkasında namaz kılmış gibidir. Kim bir peygamberin arkasında namaz kılsa Allah Teâlâ geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar.”⁶⁵

Ebû’d-Derda⁶⁶ (r.a.) anlatıyor: Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle dediğini işittim. “Kim bir ilim öğrenmek için bir yola sülûk ederse, Allah onu cennete giden yollardan birine dâhil etmiş demektir. Melekler, ilim tâlibinden memnun olarak kanatlarını (üzerlerine) koyarlar.”⁶⁷

---

⁶⁰ et-Tevbe 9/97.

⁶¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 34.

⁶² ez-Zümer 39/9.

⁶³ Tâbiîn fakihî. Ayrıntılı bilgi için bk. Eyyüp Said Kaya, “Mekhûl b. Ebû Müslim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/552-553.

⁶⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 34-35.; Ebû Saîd Muhammed Hâdimî, *el-Berîkatü'l-Mahmûdiyye fî şerhi't-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve ş-şerî'ati'n-nebeviyye fî's-sîreti'l-Ahmediyye* (b.y.: Matbaatü'l-Halebî, 1929), 1/290.; Hasan Özer, “Ebû Saîd Muhammed el-Hâdimî'nin Hayatı ve Eserleri”, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 2/3 (20 Aralık 2017), 486. (Hâdimî'nin el-Berîkatü'l-Mahmûdiyye adlı eseri Birgivi'nin et-Tarîkatü'l-Muhammediyye adlı eserine yapılmış bir şerh olup, eseri Birgivi'nin et-Tarîkatü'l-Muhammediyye adlı eseri inanç ve ibadet hayatına sirayet eden bid'atlara karşı uyarma gayesiyle yazılan bir eserdir.)

⁶⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 25.; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzilü'l-İlbâs*, 2/306 (No. 2514). (Hasen li-gayrihi)

⁶⁶ Dımaşk kadılığı ve Kur'an muallimliği yapan sahâbî. Ayrıntılı bilgi için bk. Abdullah Aydınlı, “Ebû'd-Derdâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/310-311.

⁶⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 36.; Ebû İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* (Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Babi'l-Halebî, 1975), 5/48 No. (2682). (Sahîh li-gayrihi)

Ebû Bekir b. İshâk, Peygamberimiz'in (s.a.v.) bu hadisini şu şekilde açıklıyor. Melekler, ilim okuyan kişiler üzerlerinden geçebilsin diye kanatlarını sererler. Fakat onların kanatları görünmez. Çünkü melekler nurdan yaratılmışlardır. Şeffâf cisimleri vardır. Ebû Nasr'a göre meleklerin kanatlarını sermesinden kasıt tevazudur. Buradaki melekler ilim ehline tevazu gösterirler. Allah Teâlâ, "*Sana uyan Mü'minlere kol kanat ger.*"⁶⁸, "*Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger...*"⁶⁹ buyurmuştur. Ebû Fadl el-Buhârî'ye göre ise melekler ilme talip olan kişinin öğrenmesi için koşuştururlar. Çünkü kanat o uçuşunu hızlandırır.⁷⁰

Vehb b. Münebbih'ten⁷¹ (r.a.) rivâyetle, Lokman Hekîm kendi oğluna şöyle vasiyette bulundu. "Âlimlerin yanında bulun, eğer ilmin var ise daha da artar. Eğer âlim değil cahil isen onlardan ilmi öğrenirsin. Cahillerle oturma, eğer âlim isen sana ilmini unuttururlar. Eğer âlim değil isen cahilliğin artar."⁷²

3. Ulemânın Zühd İçinde Olup Devlet Başkanından Uzak Olması

Hanefî mezhebine göre Cuma ve bayram namazları ancak devlet başkanın izniyle kılınır. Eğer bir kişinin bir davada yemin etmesi gerekirse ancak devlet başkanının emriyle yemin eder. Ergenlik çağına girmemiş küçük bir kızı, babası ve dedesi dışında amcası ya da abisi evlendirirse, buluşa erdiğinde kendi seçimini ancak devlet başkanının görevlendirdiği bir hâkimin hükmüyle yapar. Bir kişi bir malı satın alır ve daha sonra o malda kusur görür ve kusuru nedeniyle o malı geri vermek isterse, malı satan kişi itirazı kabul etmeyip malı geri almamakta ısrar ederse yine çözüm ancak devlet başkanının görevlendirdiği bir hâkimin hükmüyle olur. Çünkü bu durum iade ve fesih meselesidir. Evli bir erkek ve kadından birisi Müslüman olur diğeri ise İslâmiyet'i kabul etmezse Müslüman olan kişi ayrılmayı isterse yine ancak bir hâkimin hükmü ile evlilik bitirilir. Devlet başkanı bir cenazenin başında hazır bulunursa imamlık yapması herkesten evlâdır. Namazın kılınabilmesi için ya devlet başkanının ya da onun izin verdiği kişinin hazır bulunma şartı vardır. Bu şer'i hükümleri kendinde bulunduran bir

⁶⁸ eş-Şuarâ 26/215.

⁶⁹ el-İsrâ 17/24.

⁷⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 36.

⁷¹ Yemenli tâbiî. Ayrıntılı bilgi için bk. Demir - Özafşar, "Vehb b. Münebbih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/608-610.

⁷² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 36.; Habîbürrahman A'zamî, *El-Camiü'l-Kamil fi'l-Hadisi's-Sahihî's-Şamil* (Riyad: Dârüsselâm lin-Neşri ve't-tevzi', 2016), 10/653. A'zamî'nin, *El-Camiü'l-Kamil* eserinde geçen rivayet şu şekildedir. "*Âlimlerin meclislerine devam et, Hakîmlerin sözlerine kulak ver, şunu bil ki Allah yeryüzünü/toprağı yağmurla dirilttiği gibi, ölü kalpleri de hikmet nuruyla ihya eder.*"

devlet başkanında bir zâlimlik ortaya çıkarsa ona yakınlaşmak cehennemi vacip kılar. Zâlim bir sultanın yanında bulunmak Rahman'ın gazabını gerektirir. Allah Teâlâ “Zâlimlerin yanında olmayın; sonra ateş sizi de yakar. Allah'tan başka dostlarınız olmadığına göre bir yerden yardım da göremezsiniz.”⁷³ buyurmaktadır. Âlimler bu âyetin manası hakkında ihtilâfa düşüp farklı görüş bildirmişlerdir. Bazıları, zulmedenlerin yanında oturmayın. Bazıları, onlarla konuşmayın. Bazıları onların işlerinde onlara yardımcı olmayın. Bazıları da onların yüzüne bakmayın, demişlerdir. Bazıları, Allah Teâlâ'nın “...Ateş sizi de yakar...”ın mânâsını, eğer devlet başkanına yakınlaşıp ve onların zulmüne ortak olursanız o zaman siz de cehennemde onunla beraber olursunuz, şeklinde açıklamışlardır. Bazıları, Allah Teâlâ'nın “...sonra kimseden yardım göremezsiniz.”in mânâsı, siz zâlimlerle muvaffak olduğunuz müddetçe Allah'ın hiçbir konuda yardım etmeyeceği anlamına gelir, demişlerdir.⁷⁴

4. Çocuğuna Kur'an Okumayı Öğretmenin ya da Kendi Okumasının Fazileti

Kişinin üzerine farz olan bir işi ücretle yapması câiz değildir. Meselâ bir çocuğun babasına ücret karşılığında hizmet etmesi câiz değildir. Çünkü bir çocuğa anne babasına hizmet etmesi Allah tarafından farz kılınmıştır. Aynı şekilde bir kadının eşinin evinin işlerini ücret karşılığında yapması da câiz değildir. Çünkü eşine hizmet etmesi ve evine bakması ona farz kılınmıştır. Kendisine farz kılınan bir şey için ücret alması câiz değildir. Meselâ bir kimsenin bir âlime çocuğuna Kur'an veya ilim öğretmesi için bir ücret vermesi câiz değildir. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre câizdir. Ebû Muhammed Abdullah b. el-Fadl'a göre, bu cevap daha önceki zamanlardaydı. Çünkü o zamanlarda insanlar hayrı ve iyiliği ücret karşılığında yapmazlardı. Sevap kazanmak için namazda imam olmak, ezan okumak, tâlim yapmak gibi hizmetlerde birbirleri ile yarışarlardı. Günümüzde ise tedarikat, müezzinlik ve camide imamlık yapanın ücret alması câizdir, çünkü biz buna icâzet vermezsek bu hizmetleri karşılıksız yapacak kimse bulamayız. Bu nedenle bu işleri yapanların ücret alması câiz kılınmıştır. Yani kişi ve zamana bağlı olarak cevabın da değişmesi câizdir.⁷⁵

---

⁷³ Hûd 11/113.

⁷⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 39-40.

⁷⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 42.

Ebû Hanîfe⁷⁶ (r.h.) “Siyah giymek câiz değildir.” demiştir. Çünkü onun zamanında siyah giymek yoktu. İmameyn ise, “Siyah giymek câizdir.” demiştir. O zamanda ise insanlar siyah giydiler ve giydikleri ile iftihar ettiler.⁷⁷ Aynı şekilde içki içene had cezası verilmesi de böyledir. Hz. Ebû Bekir (r.a.) hilafete gelmeden önce had cezası kırk sopaydı. Hz. Ebû Bekir (r.a.) hilafete gelince ise cezayı seksen sopaya çıkardı. İslâm’ın ilk zamanlarında Ramazan’da gece karanlığı çöktüğünde yemek yemek ve bir erkeğin hanımına yaklaşması câiz değildi. Allah Teâlâ bunu “*Oruç gecesinde kadınlarınızla birleşmek size helâl kılındı... fecrin beyaz ipi siyah ipinden sizin için ayırt edilir hale gelinceye kadar yiyin için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın...*”⁷⁸ Âyet-i kerîmesi ile helâl kılmıştır. Yani hükümler zamana ve şartlara göre değişebilir. Fukahânın çoğunluğuna göre de böyledir. Ezan okuma karşılığında ücret almak câiz değildi.⁷⁹ “Bir adam Hz. Ömer’e (r.a.), Ey Ömer ben seni seviyorum deyince Hz. Ömer’in (r.a.) adama dönerek ben seni sevmiyorum. Bana ezan okuma karşılığında ücret aldığı ulaştı. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) bize emanet ettiği son şey ‘Ezan kaşılığında ücret alan müezzin almayın.’ dediği rivâyet edilir.”⁸⁰ Bu durum şuna delalet eder. Ezan ve tedrisat sevabının ahirette çok büyük olduğu için onun karşılığını dünyada almak câiz değildir. Allah onlara vefa karşılığı büyük bir ecir hazırlamıştır.⁸¹ “*Allah’ın kitabını okuyanlar, namazı özenle kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için gizli açık harcayanlar, asla zararla sonuçlanmayacak bir ticaret umabilirler. Zira Allah karşılıklarını tam olarak ödediği gibi lutfundan onlara fazlasını da verir. O çok bağışlayıcıdır, şükürün karşılığını bol bol verir.*”⁸²

İbn Abbâs (r.a.) şöyle rivâyet ediyor. “Kim Kur’an’a tâbi olur ve onu çocuğuna da öğretirse Allah onu dünyada delaletten kurtarır, onu ahirette kötü bir hesapla karşılaşmaktan korur.”⁸³ Allah Teâlâ âyet-i kerîmede “...Size benden bir hidâyet

⁷⁶ Hanefî mezhebinin imamı, büyük müctehid. Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Uzunpostalcı, “Ebû Hanîfe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/131-138.

⁷⁷ Osman b. Ali ez-Zeylâi, *Tebyînü'l-Hakâik* (Kahire: Matbaatu'l-Kübrâ'l-Emîriyye, 2010), 5/236.

⁷⁸ el-Bakara 2/187.

⁷⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 42-43.

⁸⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 43.; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fi el-Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr* (Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 2010), 3/485 (No. 1622). (Hasen Hadis)

⁸¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 42-43.

⁸² Fâtır 35/29-30.

⁸³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 44.

geldiğinde bilesiniz ki hidâyetime uyan artık ne sapor ne de bedbaht olur.”⁸⁴
buyurmuştur.

5. Âlimin İlk Önce Kendi İlmi ile Amel Etmesi ve Sonra Onu Başkalarına Öğretmesi

Bazı âlimler, “*Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında çok çirkin bir davranıştır.*”⁸⁵
Meâlindeki âyetin sebebi nüzulünde ihtilâfa düştüler. Bazıları, sahâbe (r.a.) hakkında indi, demiştir. Cihad emri gelmeden önce eğer Allah bize cihadı farz kılsaydı kâfirlerle savaştığımız, diyorlardı. Ne zaman âyet indi savaşa katıldılar yaralandılar ve kaçıma başladılar. Bazıları, bu âyet Yahudiler hakkında indi, demiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.), Allah’ın peygamberi ve elçisidir dediler ama iman etmediler. Bu âyet onlar hakkında inmiştir. Bazıları, bu genel bir kaidedir kim ilmi ile amel etmezse bu âyetin hükmü altına girer, demiştir.⁸⁶

6. Kelime-i Tevhid

Bir gayrimüslim ezan okursa bunun hükmü nedir? Bununla Müslüman olur mu olmaz mı? Gayrimüslim, namaz vaktinde ezan okursa İslâm’ın şartlarından biri olan şehâdeti vaktinde dili ile ikrar ettiği için Müslüman olur ve onun söylediğine inanılır. Eğer namaz vakti dışında ezan okur ise Müslüman olmaz. Namaz da aynı bu şekildedir. Eğer namaz kıldığında vakit, namaz vakti ise Müslüman olur ama namaz kıldığında vakit, namaz vakti değilse Müslüman olmaz. Eğer namazı cemaatle kılıyorsa Müslüman olur. Bir zimmî, la ilahe illallah Muhammedür Resulullah deyip üzerine başka bir şey demezse, bununla Müslüman olmaz. Çünkü ehl-i kitap, biz Muhammed’e inanıyoruz ama o daha dünyaya gelmedi, der. Eğer zimmî, gelmiş geçmiş Muhammed’e inanıyorum derse Müslüman olur. Bir kâfir Kur’an okursa, ona sorulur, sen onun içindekine iman ediyor musun? Evet inanıyorum, derse Müslüman olur; hayır inanmıyorum derse, Müslüman olmaz. Bir kâfir sadece la ilahe illallah derse Müslüman olmaz. Çünkü İslâm Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman etmektir. Kâfirlerin çoğu Allah’a inanır ama Allah’ın peygamber ve kitaplarına inanmaz. İslâm, Allah’ı,

---

⁸⁴ Tâhâ 20/123.

⁸⁵ es-Saf 61/2-3.

⁸⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 46.

meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini hepsini tümüyle tasdikdir.⁸⁷ Allah Teâlâ, âyet-i kerîmede “*Allah’ın elçisi ve müminler, rabbinden ona indirilene iman ettiler...*”⁸⁸ buyurmuştur.

7. Kişinin Dini İçin Şiddete Sabretmesi

Bir devlet başkanı, bir kişiye bu içkiyi içeceksin yoksa seni öldürürüm derse kişi o içkiyi içebilir. Çünkü içmezse öldürüleceği için nefsinin muhafaza etme hakkı vardır. Kendisini öldürmek için canına kast eden, kendi nefsinin muhafaza ederken öldürüne kısas yoktur. Çünkü nefse vâcip olan kendini müdafaa etmektir. Eğer kişi kendi nefsinin müdafaa ederken öldürülürse şehit olur.⁸⁹ Peygamber Efendimizin (s.a.v.) “Kim kendi malını müdafaa etmek için öldürülürse şehittir.”⁹⁰ sözü buna delildir.

Bir kimse ölüm, vücudundan bir parça kesilme ya da yüz sopa vurulma ile tehdit edilerek Allah’a şirk koşması istenirse, korkmayıp Allah’ı inkâr etmemesi gerekir. Eğer isterse kalbi iman ile doluysa dili ile Allah’ı inkâr edebilir. Her ne kadar kendisine zarar da gelse İslâm için olduğunu bilip Allah’ı inkâr etmemek en faziletli olandır. Allah Teâlâ’nın “*İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah’a kıydan kenardan kulluk eder. Eğer kendisine bir hayır dokunursa, gönlü onunla hoş olur. Şâyet başına bir kötülük gelirse, gerisingeri (küfre) dönüverir. O dünyayı da kaybetmiştir, ahireti de...*”⁹¹ âyet-i kerîmesi buna delildir. “*Şâyet başına bir kötülük gelirse, gerisingeri (küfre) dönüverir*”in manası şudur. Kendi ticaretinde hüsrana uğrayıp dünyadan hiçbir şey alamayıp Allah’a karşı isyanda bulunup Müslümanlıktan kâfirliğe dönmüştür. Önemli olan Müslümanın dininde sabırlı olmasıdır. Her ne kadar kendisi zarar görse de dinini terk etmemesi gerekir.⁹²

İbn Abbâs’tan (r.a.) şöyle rivâyet ediliyor. “Mekke’nin müşriklerinden Ebû Cehil gibiler, Resulullah’ın (s.a.v.) müezzini Bilâl-i Habeşî, Habbâb b. Eret, Ammâr b. Yâsir ve bir câriyeyi Müslüman oldukları için aldılar. Hz. Bilâl’den Allah’a şirk koşmasını istediler. Hz. Bilâl kabul etmedi. Onlar da Hz. Bilâl’i bağlayıp arkalarında çektiler, güneşin kızgın sıcaklığında demirden bir yelek giydirdiler. Hz. Bilâl ise Allah Allah

⁸⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 51.

⁸⁸ el-Bakara 2/285.

⁸⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 60.

⁹⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 60.; Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, 2/877 (No. 2348). (Sahih Hadis)

⁹¹ el-Hac 22/11.

⁹² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 60-61.

diyordu. Habbâb b. Eret'i ise dağlarda ve dikenler üstünde çekmeye başladılar. O da Allah'a şirk koşmadı. Allah diyordu. Ammâr onları razı edecek kelimeyi kullandı. Razi oldular ve onu affettiler. Ebû Cehil, câriyeye dört tane kazık çakıp elleri ve ayaklarından bağlayarak öldürene kadar işkence etti. Cârîye de Allah diyordu. Sonra Bilâl-i Habeşî, Habbâb b. Eret, Ammâr b. Yâsir'i bıraktılar. Onlar da Peygamber Efendimizin (s.a.v.) yanına geldiler ve başlarına geleni anlattılar. Ammâr söylediklerinden dolayı pişmanlık duyuyordu. Resulallah 'Ey Ammâr bu sözleri söylerken kalbin nasıldı?' deyince Ammâr, 'Kalbim imanla doluydu Ya Resullah!' dedi. Sonra Resullullah (s.a.v.) Habbâb ve Bilâl'i methetmeye başladı. Onlara çokça dua etti."⁹³ Bundan anlıyoruz ki Bilâl'in onlara biat etmemesi, Ammâr'ın kendi nefsinin kurtarmak için kullandığı kelimelerden daha faziletlidir.

8. Kişinin Vefat Etmeden Önceki Son Halinden Korkması

Oruçlu bir kimsenin Ramazan ayında hanımıyla avret yeri olmaksızın mübâşeretle bulunması câizdir. Fakat bu mübâşeretin cimâyâ gideceğinden ya da inzâl olmaktan korkuyorsa câiz değildir.⁹⁴ "Bir genç İbn Abbâs'a (r.a.) gelerek şöyle sordu: 'Oruçlu iken eşimi öpebilir miyim?' 'Hayır, öpemezsin.' Bir süre sonra da yaşlı bir adam geldi ve sordu. 'Oruçlu iken eşimi öpebilir miyim?' 'Evet, öpebilirsiniz.' Bunun üzerine genç: 'Aynı dine inanmamıza rağmen bana haram kıldığını ona helal mi ediyorsun?' 'Yaşlı adam arzularına daha çok hâkim olur. Sen gençsin. Arzularına hâkim olamayabilirsin.'⁹⁵

"Bir yerde vebâ ve benzeri, herhangi bir bulaşıcı hastalık varsa oraya gitmeyin. Eğer bulunduğunuz yerde hastalık var ise oradan ayrılmayın."⁹⁶ Burada iki mâna vardır. Birincisi Allah'ın kaderinden korkup da kaçmaması. İkincisi diğer insanlar hastalıklı bir memleketten geldi diye ondan korkmaması. İhramlı olan bir kişi kendinden eminse mahreminin göbek üstü ile diz kapağı altına bakabilir. Kendinden emin değilse bakamaz. İhramlı kişi kendinden eminse mahremi ile seyahate çıkabilir. Kendinden emin değilse çıkamaz. Bir kişinin anne babası ya da onlardan birisi gayrimüslimse, ona

⁹³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 62.; Muhammed b. Abdullah Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 2/389 (No. 3362). (Hasen li-gayrihi)

⁹⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 71.

⁹⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 71.; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 11/351 (No. 6738). (Sahih li-gayrihi)

⁹⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 71.; Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, 3/1281 (No. 3286). (Sahih li-gayrihi)

vâcip olan onların nafakalarını karşılaması, onlara saygı göstermesi, onların hizmetlerini etmesi ve onları bu dünyada kendilerini, öldükleri zaman da kabirlerini ziyaret etmesidir.⁹⁷ Allah Teâlâ âyet-i kerîmde “Eğer anne baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarsa bu durumda onlara uyma ama yine de onlara dünyada iyi davran...”⁹⁸ buyurmuştur.

İbn Abbâs (r.a.) şöyle anlatıyor. Kişinin gayrimüslim annesine ve babasına ya da ikisinden her birine iyilik etmesi ve onların nafakasını karşılaması, öldükten sonra kabirlerini ziyaret etmesi çocukluk hakkını eda etmesidir. Eğer onları ziyaret ettiğinde imanının gitmesinden korkuyorsa ziyaret etmeyebilir. Çünkü dini muhafaza etmek farzdır. Kişi dünyadan Müslüman olarak ayrılamamaktan korkuyorsa da ziyaret etmeyebilir. Çünkü kişinin son anından korkması gerekir. Allah Teâlâ'nın “*Rabbimiz Allah'tır deyip de dosdoğru çizgide yaşayanlar...*”⁹⁹ âyet-i kerîmesinde buyurduğu gibi önce la ilahe illallah, Muhammedür Resulullah deyip sonra istikamet üzere olmak gerekir. Onlar dosdoğru dine bağlandılar günah ve küfürden uzak durdular ve onlar İblîsin vefat edinceye kadar dinlerini almasından korktular. “...İşte onların üzerine melekler şu müjde ile inerler. Korkmayın, kederlenmeyin...”¹⁰⁰ Yani vefat ettiğinizde, ruhunuz alındığında dininizin de alınacağından korkmayın. İnşallah siz Allah'a iman etmiş bir şekilde dünyadan ayrılacaksınız. Dünya da işlediğiniz kötü amellerden korkmayın. Allah onları fazilet ve büyüklüğü ile affedecektir. “...size vaad olunan cennetle sevinin!”¹⁰¹ Yani İslâm ve iman üzerindeki dine sadıksanız size va'd edilen cennet sizin olacak, “Şüphesiz Allah'a karşı gelmekten sakınanlar, cennetlerde ve pınar başlarında bulunurlar.”¹⁰² İşaret ehli, “...korkmayın, kederlenmeyin...”¹⁰³ âyetinin manası kim bu dünyadan Müslüman olarak ayrılırsa cennete ereceğini bilir, şeklinde açıklamışlardır. Kıyamet gününde bir Mü'min yetmiş üç zorlukla karşılaşacak ve hiçbiri diğerine benzemeyecektir. Onun kulağına üzülme, korkma denmese kıyamet günü o zorluklar karşısında duramaz. Yûsuf (a.s.) kıssasında, Yûsuf (a.s.) kardeşi Bünyamin hırsızlıkla suçlandığında “...(ona gizlice) “Ben, gerçekten senin kardeşinim; onların

---

⁹⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 71.

⁹⁸ Lokmân 31/15.

⁹⁹ Fussilet 41/30.

¹⁰⁰ Fussilet 41/30.

¹⁰¹ Fussilet 41/30.

¹⁰² ez-Zâriyât 51/15.

¹⁰³ Fussilet 41/30.

yaptıklarına üzülme!” dedi.”¹⁰⁴ İşte o hitap ona bir güvence oldu. Bu hitap hayatın sonunda olacıklardan emin olmak için söylenir. İnsan dünyadan Müslüman olacak göç etmeye çalışmalıdır bu da ancak önceki salih amellerle olur.¹⁰⁵

“Büyüklik ve izzetime yemin ederim ki hiçbir kuluma iki korku salmam. Ona iki eminlik de vermem. Dünyada benden emin olan kulumu ahirette onu korkuturum. Dünyada benden korkan kulumu ise kıyamette huzura erdiririm.”¹⁰⁶ Buradan anlaşılıyor ki dünyada korkan kıyamet gününde ve mahşer gününde emin ellerde olacak. Demek ki kişinin işlediği salih amellerle korku içinde olması lazımdır.¹⁰⁷ Âyet-i kerîmede “Verdiklerini, Rablerine dönecekleri inancından dolayı kalpleri ürpererek verirler.”¹⁰⁸ buyrulmuştur.

9. Ölüm Korkusu

Ramazan ayında sahur yapmak isteyen bir kimse, sahurun ortasında fecrin doğmasından korkarsa en faziletlisi o sahurunu bırakmasıdır. Çünkü o sahur şüphelidir. O sahurunu terk etmek şüpheyi ortadan kaldırır.¹⁰⁹ Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediliyor. “Sana şüphe veren şeyi bırak, şüphe etmediğini yap.”¹¹⁰ Gece yakın, gündüz şek üzere olduğu için o anda sahur yapması câizdir.¹¹¹ Şek ile yakîn zail olmaz.¹¹²

Oruçlu bir kimse iftar etmek ister fakat güneşin batmadığından korkarsa orucunu açamaz. Eğer iftar ederse yakîni şekke terk ettiği için üzerine kefâret düşer. Sahur yapmasında ise gece yakîn, gündüz şek üzere olduğu için kefâret yoktur. Bir Müslümanın bir kâfirle arkadaş olması câizdir. “Allah, din konusunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlarla iyi ilişkiler içinde olmanızı ve onlara adaletli davranmanızı yasaklamaz...”¹¹³ Bir Müslüman’ın kâfirleri görüp İslâm’a girdiği için Allah Teâlâ’ya şükredebilmek amacıyla bir Mecûsî’nin evine girmesi,

¹⁰⁴ Yûsuf 12/69.

¹⁰⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 72.

¹⁰⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 73.; Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'Ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1981), 3/150 (No. 5920). (Hasen)

¹⁰⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 72.

¹⁰⁸ el-Mü'minûn 23/60.

¹⁰⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 76.

¹¹⁰ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *Sünen-i Nesâî* (Halep: Mektebetü'l Matbaatu'l İslamiyye, 1986), 8/327 (No. 5711). (Sahih Hadis)

¹¹¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 76.

¹¹² Ahmed Cevdet Paşa, *Mecelle* (İstanbul: Fey Vakfı, 1995), (4. Madde).

¹¹³ el-Mümtehine 60/8.

Yahudilerle alışveriş yapması, Hristiyanların putları arasına girmesi câizdir. Bir Müslüman, bir kâfirle arkadaş olduğunda ya da bir Mecûsînin evine girdiğinde dininin gideceğinden korkuyorsa en faziletli olan dinini ve nefsinin korumasıdır. Dinini muhafaza etmek için bu tür yerlere girmeyip kâfirle arkadaş olmaması gerekir. Âyet-i kerîmede geçtiği üzere Hz. İbrâhim (a.s.) Allah Teâlâ'ya şöyle niyazda bulunuyor. “*Sizden de Allah'ın dışında taptığınız şeylerden de uzaklaşıyor ve rabbime niyaz ediyorum.*”¹¹⁴ Hz. İbrâhim (a.s.) kâmil sabrı, peygamberliği ve Allah'a olan dostluğuna rağmen son anından korkuyordu.¹¹⁵ Âyet-i kerîmede geçtiği üzere Hz. İbrâhim (a.s.) Allah Teâlâ'ya şöyle niyazda bulunuyor. “*Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut!...*”¹¹⁶

10. Allah Korkusundan Günahları Terk Etme

Kendisine emanet verilen kişi, emanete zarar vermediği müddetçe o kişinin emin olduğu hususunda ittifak vardır. Eğer ona bir zarar verirse zararı tazmin etmek zorundadır. Bir kişi kendisine verilen emaneti kendi nefsi için harcayıp Allah korkusuyla pişman olarak geri yerine koyarsa, daha sonra emanet başka bir musibetle helak olursa tazmin etmesine gerek yoktur. Çünkü o tövbe ederek emin sayılmıştır. Tövbe ettikten sonra emin sayılan kişi hiçbir zaman hain sayılmaz. Fıkıh, malı elinde heba eden kişiyi tövbe ettikten sonra nasıl affediyorsa, Allah'ın da kulunun tövbesini kabul etmemesi düşünülemez. Vekil olan ya da yanına emanet konan kişi emindir. Eğer bir fenalık yapmaya niyet ederse ve sonra pişman olup tövbe ederse yine aynı şekilde emin sayılır. Aynı şekilde ortaklar da öyledir. Eğer bir Müslüman zînâyı, içki içmeyi, çalmayı, namazı bırakmayı kast eder sonra pişman olup o günahı işlemezse ve o günahı işlemeyi terk ederse, o terk ettiği fiille cennet ona vacip olur.¹¹⁷ Allah Teâlâ âyet-i kerîmede “*Rabbinin huzurunda (hesap vermekten) korkan ve nefesine kötü arzuları yasaklayana gelince, onun barınağı da cennetin ta kendisidir.*”¹¹⁸ buyurmuştur.

Hz. Ali¹¹⁹ (r.a.) şöyle rivâyet ediyor. “Kim cennete gitmeyi arzularsa, hayırlı işlerde acele etsin, kim ölümden korkarsa dünya lezzetleri terk etsin, dünyada zahit

¹¹⁴ Meryem 18/48.

¹¹⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 76.

¹¹⁶ İbrâhîm 14/35.

¹¹⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 83.

¹¹⁸ en-Nâziât 79/40-41.

¹¹⁹ İlk müslümanlardan, Hz. Peygamber'in damadı ve Hulefâ-yi Râşidîn'in dördüncüsü (656-661). Ayrıntılı bilgi için bk. Fığlalı - Kandemir, “Ali”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/371-378.

olanın gözünde musibetler küçülür, kim cehennemden korkarsa şehvetlerini terk etsin.”¹²⁰

İbn Abbâs (r.a.) şöyle rivâyet ediyor. “Kim sabah Allah korkusuyla günahlardan uzak kalmak maksadıyla kalkar da sonra günah işlerse Allah onu yine bağışlar.”¹²¹

11. Tevekkül

Bir kişi, bir başkasına seni malıma vekil tayin ettim derse, kıyasa göre vekalet verilen kişinin vekilliği geçerli olmaz. İstihsâna göre ise sadece onun malını muhafaza etmek için vekilliği geçerli olur. Kişi ek bir lafız belirtmeden seni vekil tayin ettim derse, vekâlet verilen en az yetki ile vekil tayin edilmiş sayılır. Vekâletin kapsamı belirtilmediği için içeriği bilinmemektedir ve vekâlet şüphelidir. Dar kapsamlı vekâlet daha kesin olur. Yani birisi seni malıma vekil tayin ettim derse vekil tayin edilen kişi vekâlet verenin malını muhafaza etmekle mükellef olur. Kelâmın en azıyla amel etmek daha evlâdır. Bir kimse seni malıma vekil tayin ettim derse akla birkaç şey gelir. Onun en azı o malı muhafaza etmektir. Eğer zahiren başka bir şey daha demezse o malın emini olur. Ailemin emrini senin tasarrufâtına bıraktım derse vekâlet verilen, vekil tayin edenin ailesine bakmakla mükelleftir. Tasarrufâtın en düşüğü nafaka vermekle olur. Hayvanlarımın emrini senin tasarrufâtına bıraktım derse vekâlet verilen onun hayvanlarına bakmakla onlara çobanlık yapmakla mükellef olur. Çünkü tasarrufâtın en azı odur. Eğer vekâlet veren, vekil tayin edilene hanımımın emrini senin tasarrufâtına bıraktım derse, vekil tayin edilen onun boşama ile ilgili vekili olur. Çünkü en az vekâlet ancak budur. Ancak bu vekâletin süresi kısıtlıdır. Vekâlet sadece o mecliste geçerlidir. O meclisten kalktıktan sonra vekil tayin edilenin tasarrufâtı sona ermiş olur. Eğer vekâleti veren, vekil tayin edilene hanımımı boşamada seni vekil kıldım derse vekil ne zaman isterse, vekâleti verenin hanımını boşayabilir. Vekâletini veren kendi hanımına, senin emrini sana bıraktım derse, kadın kendini boşamakta vekil olur. Bu vekil tayin etmede süre kadının o mecliste oturduğu müddetçe geçerlidir. Kalkınca kadının boşama tasarrufâtı sona erer. Aynı şekilde kişi hanımına derse ki seni boşamada vekil kıldım. Yine sadece o mecliste geçerlidir. Çünkü bu tasarrufatta bırakmaktır. Vekil tayin etmek değildir. Çünkü insan kendi nefesine vekil olamaz. Kişinin geleceğini güvene almak için birikim yapması câizdir. Faziletli olan ise Allah’a tevekkül ederek malını Allah yolunda

¹²⁰ Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'Ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, 15/864 (No. 43440).

¹²¹ Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'Ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, 3/89 (No. 5627).

infak etmesidir yani kendi emrini Allaha teslim etmesi daha evlâdır.¹²² “...*Kim Allah’a saygısızlıktan sakınırsa ona Allah kendisine bir çıkış yolu gösterir. Ve ona hiç beklemediği yerden rızık verir. Kim Allah’a dayanıp güvenirse Allah ona yeter...*”¹²³

Bu âyetle ilgili şöyle rivâyet ediliyor. Bir adam gemi ile yolculuk yaparken denizden bir ses geldiğini duydu. Ses şöyle diyordu. Kim bana on bin dinar verirse ona menfaat sağlayacak bir kelime öğreteceğim. Adam elindeki on bin dinarı denize attı. Ses, ona “...*Kim Allah’a saygısızlıktan sakınırsa ona Allah kendisine bir çıkış yolu gösterir.*”¹²⁴ bunu devamlı tekrarlamasını söyledi. Gemideki diğer insanlar, adama bunun Kur’an’da geçen bir âyet olduğunu, boşuna on bin dinar verdiğin söylediler. Adam bunun hikmetinin daha sonra çıkacağını Allah’tan umduğunu söyledi. Az bir zaman sonra rüzgâr çıktı. Rüzgâr şiddetlenerek gemiyi batırana kadar devam etti ve gemi batırdı. Adam batan geminin tahtalarından bir parçaya tutunarak hayatta kaldı diğerleri boğuldu. Rüzgâr adamı denizin kenarına kadar getirdiğinde adam sürekli “...*Kim Allah’a saygısızlıktan sakınırsa ona Allah kendisine bir çıkış yolu gösterir.*”¹²⁵ âyetini tekrarlıyordu. Adam, bu âyetin bereketi ile boğulmaktan kurtulup denizden çıktı. Denizin kenarında süslü bir ev gördü. Kapının önünde bir kadın oturuyordu. Kadına sen kimsin, dedi. Kadın ben Basralı’yım dedi. Babam beni yalnız bırakmamak için gittiği ticaret seferlerinde daima yanında götürüyordu. Biz de bu denizde bir gemideydik, gemi battı herkes boğuldu, ben de buraya çıktım. Bir Şeytan her gün önüme çıkıyor bana bakıp sonra denizde kayboluyor bu yüzden ben de buradan ayrılamıyorum, dedi. Biraz sonra İblis denizin içinden yüksek boy vererek çıktı. İblis bu gence bakıyor genç de İblise bakarak sürekli bu âyeti tekrarlıyordu. İblis attığı her adımla küçülüyor adeta eriyordu. Bir güneşin önünde ateşe atılan bir kar parçası gibi azar azar eriyip gidiyordu. Bu genç, sürekli bu âyeti okuyordu. “...*Kim Allah’a saygısızlıktan sakınırsa ona Allah kendisine bir çıkış yolu gösterir.*”¹²⁶ İblis, Allah’ın kuvveti ve gücü ile kül olup gitti. Bir gemi gelene kadar orada kaldılar, gemi geldi ve onları Basra’ya götürdü. Kadın, Basra’da akrabalarının yanına gitti. Akrabalarına başlarından geçenleri anlattı. Akrabaları kadınla o genci evlendirip onlara ikramda bulundular. Bu genç denizde iken bir hazine bulmuştu. Hazineyi açtığında içinde inci ve mücevherin olduğunu gördü. Mücevherleri iki yüz bin

---

¹²² Zendevîstî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 88.

¹²³ et-Talâk 65/2-3.

¹²⁴ et-Talâk 65/2-3.

¹²⁵ et-Talâk 65/2-3.

¹²⁶ et-Talâk 65/2-3.

dinara sattı. İncinin içinde ise on bin dinar olduğunu gördü. İncinin içindeki paranın, kesesinden denize attığı on bin dinar olduğunu anladı. Yine bu olay, bu âyeti okumasının bereketi ile oldu. Gemidekiler ona boşuna para verdin demişti. O da bu bir gün Allah'ın izni ile önüme çıkar demişti. Bu, sadece bu âyetin okunmasının bereketiydi. Âyeti okuyup amel edenin işi elbette daha bereketli olur. Bu âyeti okuyup, amel etmek Allah katında daha makbuldür.¹²⁷

12. Cenneti Kaybetme Korkusu

Bir kişi namazda ezan okursa bu durum iki kısımda incelenir. Bu ya acı ya cehennem korkusu ya da cennet arzusundan dolayıdır. Ezanı eğer bir elem, acı ya da dünyada kaybettiği bir şeyden dolayı okursa onun namazı fâsid olur. Çünkü dünya kelâmından sayılır bu da namazı bozar.¹²⁸ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor. “Namazımızın içine dünyevi sözlerden bir şey karışmaması gerekir. Namaz sadece teşbih, temcid, tehliil ve Kur’ân okumaktan ibarettir.”¹²⁹

Eğer cehennem korkusu ya da cennet arzusundan dolayı ezan okursa, namazı bozulmaz. Çünkü bu namazın amellerindendir Peygamber Efendimizin (s.a.v.) “Namazına durduğu zaman veda edenin namazı gibi namazını kıl.”¹³⁰ sözü buna delildir. Aynı şekilde kişi namazda cehennem korkusundan ağlarsa ya da “ahh ahh” derse namazı yine bozulmaz. İmam Muhammed¹³¹ (r.h.) ve Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre, cehennem azabının korkusundan namazda “ahh” derse namazı bozulmaz eğer bir elem bir musibetten dolayı namazda “ahh” derse göre namazı bozulur. Ebû Yûsuf’a¹³² (r.h.) göre namazda “ahh” derse namazı bozulmaz. Eğer namaz kılan namazda dua edip şöyle derse “Allah’ım beni giydir.”, “Benim falan kızla evlenmemi nasip eyle.” ya da

¹²⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 89-90.

¹²⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 93.

¹²⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 93; Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbbunların Hacer el-Askalânî, *ed-Dirâye fî Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye* (Beyrut: Daru'l Marife Yayınları, ts.), 1/176 (No. 219). (Sahih Hadis)

¹³⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 93; Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî, *et-Tenvîr bi-Şerhi'l-Câmi'i's-Sağîr* (Riyad: Mektebetü'l Dârü's-Selâm Yayınları, 2011), 6/588 (No. 4990). (Hasen li-gayrihî). Hadis Abdürrezzâk b. Hemmâm'ın zikredilen eserinde “Namazına durduğu zaman veda edenin namazı gibi namaz kıl. Özur dilemeni gerektiren bir sözü konuşma ve insanların ellerindeki (dünyalık) şeylerden ümidini kesmeye azimli ve kararlı ol.” şeklinde geçmektedir.

¹³¹ Ebû Hanîfe'nin önde gelen talebesi, eserleriyle Hanefî mezhebinin görüşlerini kayıt altına alan müctehid. Ayrıntılı bilgi için bk. Taş - Özşenel, “Şeybânî, Muhammed b. Hasan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/38-43.

¹³² Ebû Hanîfe'nin önde gelen talebesi, müctehid hukukçu ve ilk kâdilkudât. Ayrıntılı bilgi için bk. Salim Ögüt, “Ebû Yûsuf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/260-265.

“Oğlumun seferden hayırla dönmesini nasip eyle.” namazı bozulur. Eğer “Allah’ım bana afiyet ver.”, “Bana ikramda bulun.”, “Bana nimetler ver.”, “Benim işimin rast gitmesine vesile ol.”, “Beni affet.” ya da bunlara benzer dua ederse namazı bozulmaz. Bunun aslı şudur. İnsanların sözüne benzeyen kelâm namazı bozar. İnsanların sözüne benzemeyen kelâm namazı bozmaz. Kur’ân’da aslı olan her dua, zikir namazı bozmaz. Ama namazda geçmeyen dualar sözdür, kelâmdır, namazı bozar. Rızık ve afiyetin Kur’an’da aslı vardır. “...Bizi bağışla, ayıplarımızı ört ve bize rahmetinle muamele buyur...”¹³³ “...Bizi rızıklandır, sen rızık verenlerin en hayırlısısın.”¹³⁴ bu âyetlere benzeyen dualar edilirse namaz bozulmaz. “Beni giydir.”, gibi sözlerin ise Kur’ân’da aslı yoktur, namazı bozar. Eğer namazda “Ya Rabbi beni cehennem azabından koru.”, “Beni cennetine koy.” derse namazı bozulmaz. Çünkü Allah Teâlâ, Peygamber Efendimize (s.a.v.), insanları cehennem azabından korunmaya dua edinceye kadar onları uyarmasını, korkutmasını vahyetmiştir. “İşte sana, Ümmülkurâ (Mekke) ve çevresindekileri uyarman ve hakkında asla şüphe bulunmayan toplanma gününün dehşetini haber vermek için böyle Arapça bir Kur’an indirdik. Onların bir kısmı cennette, bir kısmı da cehennemde olacaktır.”¹³⁵ Allah Teâlâ’nın âyetin başında “...indirdik...” demesi, Ey Muhammed senin üzerine Arapça bir Kur’an vahyettik, demektir. “...Ümmülkurâ (Mekke)’yı uyarmakla mükellefsin...” demesi sen Mekke ehli ve onun etrafındaki beldelerden insanları uyarmakla mükellefsin. Onları haramdan uzaklaştırıp ve kıyamet gününün çetinliği hakkında korkutacaksın, demektir. O günkü insanların bir kısmı cennete bir kısmı cehenneme gidecektir.¹³⁶

Enes b. Mâlik¹³⁷ (r.a.) şöyle rivâyet ediyor. “Ebû Hureyre (r.a) vefatı yaklaşınca ağladı. Ona, Neden ağlıyorsun Ey Ebû Hureyre. Sen Peygamber Efendimizin (s.a.v.) dostluğunu yapmış birisin. O, seni cennetle müjdeledi, denildi. Ebû Hureyre (r.a.) şöyle cevap verdi. Dünyadan ayrıldığım için ağlamıyorum. Çıkacağım yolculuğun uzunluğuna, buna rağmen azığımın azlığına ağlıyorum.”¹³⁸

¹³³ el-Bakara 2/286.

¹³⁴ el-Mâide 6/114.

¹³⁵ eş-Şûrâ 42/7.

¹³⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 93-94.

¹³⁷ Hz. Peygamber’e hizmetiyle tanınan ve en çok hadis rivayet eden sahâbilerden biri. Ayrıntılı bilgi için bk. İbrâhim Canan, “Enes b. Malik” (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/234-235.

¹³⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 94-95.; Cemâlüddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *Sifâtü's-Safve* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2000), 1/270.

13. Ölüm Anında ve Kabre Konunca Telkin

Bayram namazlarında alınan ziyade teşrik tekbirlerinin sayısı, İbn Abbâs'a (r.a.) göre on üç; İbn Mes'ûd'a¹³⁹ (r.a.) göre dokuz; Hz. Ali'ye (r.a.) göre on bir; Hasan-ı Basri'ye¹⁴⁰ (r.h.) göre on tanedir. İmama uyan cemaatin, imamla beraber tekbir getirip getirmeyeceği iki kısımda incelenir. Eğer seslendirenin sesini duyarsa tekbir getirmesi gerekir, fazla tekbir getirmesi zarar vermez. Seslendirenden kaynaklı yanlışlık olabilir. Eğer tekbiri imamdan duyarsa, imamla beraber tekbir getirmez, çünkü tekbirlerin fazla olmasına ihtimal verilmez. Bir kimse kayıp bir şey bulur ya da kaçmış bir köle yakalarsa, bende kayıp bir şey var birisinin bunu aradığını görürseniz bana gönderin, diye duyurması gerekir. Eğer bulduğunu aşikâre etmez tarifini insanlara yapmazsa bulduğu elinde helak olursa, yitiğin sahibi çıkarsa çıktığında değerini tazmin etmesi gerekir. Kişiye bu dünyada şüpheli ve haram olan şeyleri elinden çıkarmak için nidâda bulunması fayda verirken, ahirette böyle bir şey yapması fayda vermez.¹⁴¹ Allah Teâlâ, cehennem ehlini âyet-i kerîmede “*“Ey Mâlik, rabbın bizim işimizi bitirsin!” diyecekler; o da “Burada kalıcısınız” cevabını verecektir.*”¹⁴² şeklinde buyurmaktadır.

14. Hâcetini Gidermesi İçin Allah'a Yönelme

İmam, namazda Peygamber Efendimizin (s.a.v.) adı geçen bir âyeti okur, cemaatten biri de sallallahu aleyhi ve sellem, derse namazı bozulmaz. İmam, namazda cennetle ilgili bir âyet okur, cemaatten biri de “Allah'ım beni de cennetine koy.”, derse namazı bozulmaz. Kişi namazda, “Allah'ım bana cenneti nasip eyle.” derse namazı bozulmaz, câizdir.¹⁴³ Çünkü Allah Teâlâ Kur'an'da “*...Bana dua edin, duanızı kabul edeyim...*”¹⁴⁴ “*...Bizi rızıklandır, sen rızık verenlerin en hayırlısıdır.*”¹⁴⁵ buyuruyor.

Peygamberimiz (s.a.v.) bir gün, amcasının oğlu Abdullah b. Abbâs'la yolculuk yaptığı esnada ona şu tavsiyelerde bulundu: “Delikanlı! Sana bazı şeyler öğreteceğim. Allah'ı gözet ki Allah da seni gözet sin. Allah'ı gözet ki O'nu daima yanında bulasın. Bir şey istediğinde Allah'tan iste! Yardıma muhtaç olduğunda Allah'tan yardım dile! Şunu

¹³⁹ İlk müslümanlardan ve aşere-i mübeşşereden biri, Kûfe tefsir ve fıkıh mekteplerinin kurucusu. Ayrıntılı bilgi için bk. İsmail Cerrahoğlu, “Abdullah b. Mes'ûd” (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/114-117.

¹⁴⁰ Basralı meşhur tâbiî, âlim ve zâhid. Ayrıntılı bilgi için bk. Süleyman Uludağ, “Hasan-ı Basri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997). 16/291-293.

¹⁴¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 98.

¹⁴² ez-Zuhuf 43/77.

¹⁴³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 101.

¹⁴⁴ el-Mü'min 40/60.

¹⁴⁵ el-Mâide 5/114.

bil ki bütün insanlar sana fayda vermek için toplansa Allah'ın takdiri dışında sana fayda veremezler. Bütün insanlar sana zarar vermek için toplansa Allah'ın takdiri dışında sana hiçbir zarar veremezler Bil ki yardım ve zafer sabretmekle olur. Sevinç üzüntü ile beraberdir. Sıkıntı ve güçlük te kolaylıkla beraber olur.”¹⁴⁶

15. Nefis ve Kalbin Islahı

Kişinin vitir namazını camide kılması câizdir. Kişi evinde namazını kılarken daha ihlaslı ve riyadan uzak olacağından bu tür namazları evinde kılması daha faziletlidir. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) sünnet namazları evinde kıldığına dair pek çok rivâyet bulunmaktadır. Sabah namazının sünneti de bu şekildedir. Bir emanetçi, aldığı emaneti sahibine insanların içinde vermesi câizdir. Ama gizli bir şekilde iade etmesi daha faziletlidir. Yahya b. Muaz er-Râzi'ye¹⁴⁷ adalet ve doğruluk sorulduğu zaman şöyle dedi. Birine bir emanet verildiğinde, aldığı emaneti aynı şekilde iade ediyorsa işte adalet budur. Allah Teâlâ, kulunu kimse yokken yaratıp rızık verdi. Ona bilmediğini öğretti. Kul da Allah Teâlâ'yı sevip ona kulluk ederken yalnız olmalıdır. Kişinin tövbesinin kabul olması için kalpten pişmanlık duyması gerekir. Kalben pişmanlık duymayanın, niyeti halis olmadığı için tövbesi kabul olmaz. Biri kişi kalbi imanla dolu iken başkasının zoruyla Allah'a küfrederse ona zarar vermez. Çünkü muteber olan dil değil kalptir.¹⁴⁸ Bu konu ile ilgili Allah Teâlâ *“İnsanlardan bazıları da vardır ki inanmadıkları halde "Allah'a ve ahiret gününe inandık" derler. Akıllarınca Allah'ı ve iman edenleri aldatmaya kalkışıyorlar; halbuki onlar farkında olmadan yalnızca kendilerini aldatmış oluyorlar.”*¹⁴⁹

16. Kötü Âlim ve Kötü Kurra

Namaza niyet etmeden sadece tekbir alarak başlayıp Fatiha'yı okuyan kişinin namaza başlayıp başlamadığı hususu iki kısımda incelenir. Ya namaza niyet etmekle beraber tekbir almış ya da niyet etmeden tekbir almıştır. Eğer namaz kılmak için tekbir aldıysa namazı nâfile sayılır ama hiçbir niyet etmeden sadece Allah-u Ekber diyerek tekbir alırsa boşa tekbir aldığından herhangi bir namaza başlamamış sayılır. Bu

¹⁴⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 101-102; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/119 (No. 712). (Sahih li-gayrihi)

¹⁴⁷ Seyrüsülük makamlarından bahseden ilk sūfilerden. Ayrıntılı bilgi için bk. Salih Çift, “Yahyâ b. Muâz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/257-258.

¹⁴⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 110-111.

¹⁴⁹ Bakara 2/8-9.

Ramazan ayının dışında herhangi bir oruca niyet etmeden bütün gün yemeyip içmeyene benzer. Nasıl ki oruç niyet etmeden tutulmazsa namaz da niyet etmeden başlamaz. İkisinin de durumu aynıdır. Bir kişi hangi namaz olduğunu belirtmeden Allah-u Ekber diyerek namaza başlar, Fatiha'yı okurken, öğle, ikindi veya diğer namazlardan hangi namazda olduğunu belirtmediği aklına gelirse, kıldığı namaz sahih olmaz. Çünkü niyet etmek, yönünü kıbleye dönmek gibi namazın başındaki sıhhat şartlarındandır. Bu şart yerine getirilmediği için namazı sahih olmaz. Bir kişi kaybedilen bir şeyi bulup ya da kaçmış bir köleyi yakalayıp kendisi için alırsa, başkasının hakkını gasp etmiş sayılır. Yanında iken helak olursa mislini ödemesi vâciptir. Eğer sahibine vermek amacıyla alırsa, alırken birilerini şahit tuttuysa ittifakla ona bir tazmin gerekmez; kimseyi şahit tutmamış ise Ebû Hanîfe (r.h.) ve İmam Muhammed'e (r.h.) göre tazmin etmesi gerekir. Bir kişi kaybedilen bir şeyi zarar vermek niyetiyle alıp ona zarar vermekten vazgeçer ve aldığı şey yanında helak olursa, o şeyin değerini tazmin etmesi gerekmez. Kayıp olan şeyi kendisi için alıp sonra da sahibine geri vermeye karar verir, emanet yanında iken helak olursa, değerini tazmin etmesi gerekir. Çünkü gasp etmiş olur. Gasp edenin ise sadece niyetle sorumluluğu ortadan kalkmaz.¹⁵⁰

Bir Müslüman bin sene sonra kâfir olmaya niyet ederse anında kâfir olur. Ama bir kâfir, bin yıl sonra Müslüman olmaya niyet ederse şartları yerine getirmeden yani kelime-i şehadet getirilmeden Müslüman olamaz. Çünkü İslâm ameldir. Sadece bir şeye niyet etmekle amel etmiş sayılmaz. Meselâ develerini otlatan bir sürü sahibi bu develerini ticaret amacıyla yetiştirmeye niyet eder ama satışa çıkarmazsa, develer ticaret malı sayılmaz. Ticaret yapmak amacıyla yetiştirdiği develeri ile ticaret yapmaktan vazgeçip, otlatması için yetiştirmeye niyet ederse, develerin zekâtı niyetinin yıl dönüşümüyle başlar. Çünkü kişinin yaptığı amelini terk edip başka bir işe niyetlenmesi yeterlidir. Bir Müslüman'a kalbinde olmayan bir şeyin dilinde olması yakışmaz.¹⁵¹

"Ağzınıza geldiği gibi yalan yanlış konuşarak, "Bu helâldir, bu haramdır" demeyin; çünkü Allah hakkında asılsız şey söylemiş olursunuz; Allah hakkında asılsız şey söyleyenler de kesinlikle iflah olmazlar. Az bir faydalanma... Ardından onlara elem

¹⁵⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 113-114.

¹⁵¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 114.

veren bir azap vardır.”¹⁵² âyetinin hükmü altına girmemesi gerekir. Cafer b. Sadık’a¹⁵³ göre bu âyet kötü âlimler hakkında inmiştir.¹⁵⁴

Enes b. Mâlik (r.a.) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) rivâyet ediyor. “Yazıklar olsun ilim sahibi kötü kimselere ki, ilmini ticarete alet ederler. Allah onların ticaretine kesatlık versin.”¹⁵⁵

17. Takva ve Dindarlık

Bir kişi Ramazan ayında fecrin çıkıp çıkmadığına şüphe ederse, onun sahur yapması câizdir. Çünkü hala gece olduğuna inanmakta ve fecrin çıktığına dair şüphesi vardır.¹⁵⁶ Şek ile yakîn zâil olmaz.¹⁵⁷ Takvalı olan ise sahur yapmamasıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Seni şüpheye düşüreni bırak, şüpheye düşürmeyi al.”¹⁵⁸ buyurmuştur.

Bir Müslüman kâfir olmaya zorlanırsa, kalbi iman ile doluysa küfür kelimesini söylemesinde bir beis yoktur. En faziletlisi olan ise küfür kelimesini kullanmayıp şehit olana kadar diremesidir. Bir kişi, bir fâsıkın davetine icabet edebilir. Çünkü fâsıkın da takva ehli gibi sahip olduğu bir şey olabilir. En faziletli onu yapmamaktır. Çünkü o fâsık olduğundan dolayı şüpheli ve haramlardan kaçınmamış olabilir.¹⁵⁹ “Bir kul günaha girerim korkusuyla, yapılması sakıncalı olmayan bazı şeylerden bile uzak durmadıkça, müttakîler derecesine çıkamaz.”¹⁶⁰ Eğer insanın kötülükten alıkoyacak takvası yoksa Allah onun amellerinden hiçbir şey kabul etmez.¹⁶¹

İbn Abbâs (r.a.) rivâyet ediyor. Bir kişi nasıl her gün ortağı ile hesaplaşıyorsa, kendi nefsinin de öyle hesaba çekmesi gerekir. Bunun manasını Allah daha iyi bilir. Kendi nefsinin hesaba çekip bugün ahiret için iyi kötü ne yaptın, yediğin helal mi haram mı,

¹⁵² en-Nahl 16/116-117.

¹⁵³ İsnâaşeriyye’nin altıncı, İsmâiliyye’nin beşinci imamı, Ca’ferî fikhının kurucusu. Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Öz, “Ca’fer es-Sâdık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/1-3.

¹⁵⁴ Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 114.

¹⁵⁵ Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 114; Müttakî el-Hindî, *Kenzü’l-‘Ummâl fi Süneni’l-Akvâl ve’l-Ef’âl*, 10/205 (No. 29084).

¹⁵⁶ Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 117.

¹⁵⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *Mecelle*, (4. Madde).

¹⁵⁸ Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 117; Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, *Sünen-i Dârimî* (Riyad: Darü’l-Muğni Yayınları, 2000), 3/1648 (No. 2574). (Sahih Hadis)

¹⁵⁹ Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 117.

¹⁶⁰ Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünen-ü İbn Mâce* (Kahire: Dâru İhyâi’l-Kütübi’l-Arabiyye, ts.), 2/1409 (No. 4215).

¹⁶¹ Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 117.

giydiğin helal mı haram mı diye sorması gerekir. Zühd ve takva budur. Kişi arı gibi olmalıdır. Arının yediği şeyler güzel olduğu için artığı bile insanlara şifa olur. Mü'minin de güzel ve helal şeyler yediğinde mevcudiyetinin insanlara şifa olması umulur.¹⁶² Allah Teâlâ “*Rabbimizin mağfiretine mazhar olmak ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olup gökler ve yer kadar geniş olan cennete girmek için yarışın!*”¹⁶³ buyurmaktadır.

18. Allah Teâlâ Sevgisi

Bir adam karısına, seni Allah'ın izni ile boşadım, seni Allah yolunda boşadım, sen benden Allah'ın hükmünde, Allah'ın rızasında ya da Allah'ın sevgisinde boşandın, derse boşanma gerçekleşmez. Çünkü Allah bunu istemez, razı olmaz Allah boşanmayı sevmez.¹⁶⁴ Peygamber Efendimiz (s.a.v.), “Allah Teâlâ'nın en sevdiği helal bir köleyi azat etmek ve nikahlanmaktır. Allah'ın en sevmediği helal ise boşanmadır. Allah Teâlâ birliği sever ayrılığı değil.”¹⁶⁵ buyurmaktadır. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyuruyor. “*Yine insanlar içinde kimileri vardır ki, Allah'a şartlı olarak kulluk eder; öyle ki kendisine bir iyilik denk gelirse bundan pek memnun olur, ama başına bir imtihan sıkıntısı gelse hemen yüz çevirir. Böyleleri dünyasını da ahiretini de yitirmiştir ve apaçık hüsrân işte budur.*”¹⁶⁶ Öyle ki eğer nimetler onun üzerine yağar ve belalar ondan uzaklaşırsa bu ne güzel bir dindir ona bağlanmak vâciptir der. Malına ya da ailesine bir zarar gelse dinden çıkar. Mürted olur. İşte o zaman dünya da yaşaması zor olur ve ahirette de azap görür.¹⁶⁷

Bâyezid-i Bistâmî¹⁶⁸ (r.h.), Allah'a münacaat ederken şöyle derdi. “*...Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler...*”¹⁶⁹ Ben seni sevdiğimden onları garipsemiyorum kul illaki Mevlâsını sever. Senin gibi yüce bir zat nasıl kötü taksiratlı birini sever, onu garipsiyorum. Sonra şöyle diyordu. Ey Allah'ım sen nasıl mahluklara benzemezsin, senin fiillerinde yaratılmışların fiillerine benzemez. Onlar birini sevdiğinde ona ikramda bulunurlar. Sen bir kulunu sevdiğinde musibetlere mazhar

¹⁶² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 119.

¹⁶³ Â-li İmrân 3/133.

¹⁶⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 121.

¹⁶⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 121.; Ali b. Ömer Dârekutnî, *Sünen-ü Dârekutnî* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2004), 5/63 (No. 3984). (Sahih li-gayrihi) (Sünen-ü Dârekutnî eserinde bulunan hadis “nikahlanmaktır” olmadan geçmektedir.)

¹⁶⁶ el-Hac 22/11.

¹⁶⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 121.

¹⁶⁸ İlk büyük mutasavvıflardan. Ayrıntılı bilgi için bk. Süleyman Uludağ, “Bâyezid-i Bistâmî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/238-241.

¹⁶⁹ el-Mâide 5/54.

kılıyorsun. Allah Teâlâ sevdiği kuluna bunu neden yapıyor. Çünkü dünyadaki meşakkat ahiretteki rahatlığı vacip kılar.¹⁷⁰

19. Peygamber Efendimize (s.a.v.) Salavat Getirme

Peygamber Efendimize (s.a.v.) namazın içinde salavat getirmek Şâfiî mezhebine göre farzdır. Hanefî mezhebine göre ise vaciptir. Onları terk etmek namazı bozmaz. Eğer imam namazda “...Şâhit olarak Allah yeter. O, Allah’ın elçisi Muhammed’dir...”¹⁷¹ (وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا (وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ) veya “Muhammed yalnızca bir elçidir...”¹⁷² (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ dediğimizde namaz nasıl bozulmuyorsa o da namazı bozmaz. Allah Teâlâ Peygamber Efendimize (s.a.v.) salavat getirmemizi emrettiği için namaz bozulmaz.¹⁷³ Allah Teâlâ âyet-i kerîmede, “Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar; ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm okuyun.”¹⁷⁴ buyurmaktadır.

Hz. Ali (r.a) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. “Dua ile Allah Teâlâ arasında bir perde vardır. Dua Peygamber Efendimize (s.a.v.) salavat getirilinceye kadar orda bekler. Salavat getirdikten sonra o perde yırtılıp dua Allah’ın huzuruna varır. Eğer Peygamber Efendimize (s.a.v.) salavat getirmezse o dua oradan geri çevrilir.”¹⁷⁵

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor. “Sadaka verecek durumu olmayan bir Müslüman duasında şöyle desin: Allâhümme salli alâ Muhammedin abdike ve resûlike ve alel mü’minîne vel mü’minât vel müslimîne vel müslimât.”¹⁷⁶

¹⁷⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 123.

¹⁷¹ el-Fetih 48/28-29.

¹⁷² Â-li İmrân 3/144.

¹⁷³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 127.

¹⁷⁴ el-Ahzâb 33/56.

¹⁷⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 128.; Ebû Şücâ' Şîrûye b. Şehredâr Deylemî, *Firdevsü'l-Ahbâr* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 4/47 (No. 6147). (Uydurma ile İtham Edilmiş)

¹⁷⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 128.; İbn Hibbân İbn Hibbân Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî ed-Dârimî el-Büstî, *Sahîh-i İbn Hibbân* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988), 3/185 (No. 903). (Sahih li-gayrihi)

20. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) Şeref ve Fazileti

Bir kişi ben Resulullah'tan (s.a.v.) beriym derse, yemin etmiş sayılır. Kendini Resulullah'tan (s.a.v.) uzaklaştırınca da İslâm'dan uzaklaşmış sayılır. Çünkü İslâm Allah'a iman, meleklerine iman, indirdiği kitaplarına iman, gönderdiği peygamberlerine iman, ölüm ve ölümden sonraki haşra iman, cennet ve cehenneme imanla tamamlanır. Kişi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bütün peygamberin en şerefli olduğu inandıysa inanmayıp peygamberlerden beri olur ve Peygamber Efendimizin (s.a.v.) ve diğer peygamberlerin bütün beşeriyetin cinlerin insanların ve diğer varlıkların üzerinde şerefini görmezse, o kişinin imanında bir eksiklik vardır. Bunların hepsi Peygamber Efendimizin (s.a.v.) şeref ve faziletine delildir.¹⁷⁷ Allah Teâlâ âyet-i kerîmede “*Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur.*”¹⁷⁸ buyurmuştur.

21. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) Şefaati İle Cehennemden Kurtuluş ve Cebrail'in (a.s.) Şefaati

Bir kimse sabah namazının sünnetini vaktinde kılmayıp geçirirse Ebû Hanîfe (r.h.) ve İmam Yûsuf'a (r.h.) göre, sabah namazının sünnetinin kazası yoktur. İmam Muhammed'e (r.h.) göre, güneş doğup yükseldikten sonra zeval vaktine kadar sabah namazının sünnetini kaza etmesi gerekir. Eğer zeval vaktine kadar kaza etmezse ittifakla onun üzerinden düşer. İmam Şâfi'ye (r.h.) göre istediği herhangi bir vakitte sabah namazının sünnetini kaza edebilir. Bu diğer namazların sünnetleri gibi bir sünnettir, denilmiştir. Vakti geçtiği zaman kaza edilmez. İşte burada da böyledir. İmam Muhammed'e (r.h.) göre, imamın arkasında namaz kılmak için gelen kişi gecikmişse, müezzin kamet getirmeye başlamışsa, hemen sabah namazının sünnetini kılıp imama uyması gerekir. Öğle ve Cuma namazlarında geciken kişi, imam namaza başlamışsa kendini sünnetle meşgul etmeyip imama uyması gerekir. Aralarındaki fark, sabah namazı müekked sünnettir diğerleri ise ihtilâflıdır.¹⁷⁹ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) sabah namazının iki rek'at sünneti hakkında şöyle buyurmuşlardır. “Sabah namazının iki rek'at sünneti, dünya ve dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır.”¹⁸⁰ Atlılar size

¹⁷⁷ Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 133.

¹⁷⁸ et-Tevbe 9/128.

¹⁷⁹ Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 138.

¹⁸⁰ Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 138.; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahîh-i Müslim* (Kahire: Matbaatu İsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâuhû, 1955), 1/501 (No. 725). (Sahih Hadis)

yetiŖecek olsa da sabah namazının iki rek'at sünnetini kılınız.”¹⁸¹ Eğer sabah namazının vaktinin geçmesinden korkmuyorsa sabah namazının sünnetini kılması evlâdır.¹⁸²

Bir kimse, imam sabah namazının farzını kıldırırken, birinci rekâta gelirse hemen sünneti kılıp cemaate katılması gerekir. İkinci rekâta gelirse imamın uzun sure okuduğunu görür, namazın sünnetini kılıp cemaate yetiŖeceđini biliyorsa hemen sünneti kılıp cemaate katılır. Eğer namazın sünnetini kılınca cemaate yetiŖemeyeceđini biliyorsa imama uyar. Bir kimse öğle namazının sünnetini kılarken bir cemaatin öğle namazının farzını kıldığını görürse en faziletli olan sünneti bırakıp imama yetiŖmesidir. Sünnetin dört rekatından birini kıldıysa, bir rekât daha kılıp ikiye tamamlayarak selam verip sonra kalkıp hemen imamla beraber farza durması gerekir. İmam Ŗâfi'ye (r.h.) göre, baŖladıđı rekâtı tamamlayıp, selam verip, cemaate uyması gerekir. Bir kiŖi namaz vaktinin çıkmasına süre varken bir mescide gelir o mescitte namazın farzının daha önce cemaatle kılındığını zannederek farz namazını kılmaya baŖlarsa, ikinci rekâta kalktığında cemaatle farz kılmak için kamet getirilmiŖse hemen oturup selam verip cemaate uyması gerekir. Nafilerde durum böyle değildir. Nafile namazları kendisi kıldığında cemaat sevabına nail olmaz. Ama farz namazı imama uyararak cemaatle kılıp sünnet namazı kendisi tamamladığında, sünnete uygun bir namaz kıldığından cemaat sevabını alır. Revâtib sünnetler Ŗunlardır, sabah namazının farzından önce iki rekât, öğle namazının farzından önce dört öğle namazının farzından sonra iki rekât, ikinci namazının farzından önce dört rekât, bazı rivâyetlere göre bu iki rekattır, akŖam namazının farzından sonra iki rekât, yatsı namazının farzından sonra iki rekât sonra da sonra da vitr namazıdır.¹⁸³

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Ŗöyle buyurdular. “Kim ikinci namazının farzından önce dört rekât namaz kılsa ona Cehennem ateŖi dokunmaz. Burnuna cehennem kokusu değmez.”¹⁸⁴

---

¹⁸¹ Zendevis'ti, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 138.; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 15/147 (No. 9257). (Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde geçen hadis: “Sizi atlılar kovalayacak bile olsa sabah namazının iki rekât sünnetini terk etmeyin.” Ŗeklinde olup Sahih li-gayrihi hadistir.)

¹⁸² Zendevis'ti, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 138.

¹⁸³ Zendevis'ti, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 138-139.

¹⁸⁴ Zendevis'ti, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 138.; Süleyman b. Dâvud b. el-Cârud el-Fârisî Ebu Davud et-Tayâlisî, *Müsned'u Ebî Dâvud et-Tayâlisî* (Mısır: Dâru Hicr, 1999), 3/444 (No. 2048). (Ebu Davud'un Müsnedinde geçen hadis: “İkinci namazının farzından önce dört rek'at namaz kılan kimseye, Allah rahmetini ihsân etsin” Ŗeklinde olup Sahih Hadistir)

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdular. “Sünnetimi terk eden şefaati nail olamaz.”¹⁸⁵ Bizim de onun şefaatine ihtiyacımız çoktur. Kıyamet gününde Peygamber Efendimizin (s.a.v.) şefaatinde önce kimsenin şefaati olmayacaktır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şefaattikten sonra Allah Teâlâ peygamberlere, elçilere, evliyalara, salih kullara, şehitlere ve siddıklara şefaate izin verecektir.¹⁸⁶

Peygamber Efendimizin (s.a.v.) şerefine bu âyet delalet eder. “*“Kuşkusuz ben apaçık bir uyarıcıyım” de.*”¹⁸⁷ Allah Teâlâ hiçbir kuluna ben, biz, bana göre ya da bize göre demesine izin vermemiştir. Çünkü bu kelimeler tam kudrete delalet eder. Tam bir kudret de yalnız Allah’a mahsustur. “*Hani rabbın meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?” dediler. Allah “Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim” buyurdu.*”¹⁸⁸ Sonra onlara zül olsun diye Hz. Âdem’e (a.s) secde etmesini emretti. Firavun “*“Ben sizin en yüce rabbinizim!” dedi.*”¹⁸⁹, Allah Teâlâ onu suya gömdü. “*Kârûn, “Bu serveti sahip olduğum bilgi sayesinde elde ettim” dedi...*”¹⁹⁰, Allah Teâlâ ben dediği için onu da yerin dibine gömdü. Peygamber Efendimize (s.a.v.) gelince Peygamber Efendimiz (s.a.v.) daha önce, onunla ve ondan sonra yaratılanlar gibi değildir. O yaratılmışların en faziletlisidir. O “ben” diyebilir.¹⁹¹ Allah Teâlâ Peygamber Efendimize (s.a.v.) şöyle vahyetti. “*“Kuşkusuz ben apaçık bir uyarıcıyım” de.*”¹⁹² Allah Teâlâ’nın “*Kuşkusuz ben, yalnız ben Allah’ım. Benden başka tanrı yoktur. O halde bana kulluk et...*”¹⁹³ vahyettiği gibi “*“Kuşkusuz ben apaçık bir uyarıcıyım” de.*”¹⁹⁴

Allah Teâlâ mânâ için bir tane yettiği halde neden “*Kuşkusuz ben, yalnız ben Allah’ım.*”¹⁹⁵ diyerek iki defa tekrar etmiştir. Ebû Nasr’a göre, “innî” ezelden beri var

---

¹⁸⁵ Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 139.; Hâdimî, *el-Berîkatü'l-Mahmûdiyye fi şerhi't-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve ş-şer'ati'n-nebeviyye fi's-sîreti'l-Ahmediyye*, 1/81. (Hâdimî'nin el-Berîkatü'l-Mahmûdiyye adlı eseri Birgivi'nin et-Tarîkatü'l-Muhammediyye adlı eserine yapılmış bir şerh olup, eseri Birgivi'nin et-Tarîkatü'l-Muhammediyye adlı eseri inanç ve ibadet hayatına sirayet eden bid'atlara karşı uyarma gayesiyle yazılan bir eserdir.)

¹⁸⁶ Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 139.

¹⁸⁷ el-Hicr 15/89.

¹⁸⁸ el-Bakara 2/30.

¹⁸⁹ en-Nâziât 79/24.

¹⁹⁰ el-Kasas 28/78.

¹⁹¹ Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 139-140.

¹⁹² el-Hicr 15/89.

¹⁹³ Tâhâ 20/14.

¹⁹⁴ el-Hicr 15/89.

¹⁹⁵ Tâhâ 20/14.

olan demektir. “Ene” ben baki olanım demektir. Şeyh Ebû Hamid’e göre, “innî” geçmiş günahları bağışlayan demektir. “Ene” kalan günahlara merhamet eden demektir.¹⁹⁶

22. Müslüman’a Eziyet Etmenin Günahı ve Ona En Güzel Davranma

Birbirine bitişik iki daireyi şüf’a hakkına sahip bir kişi satın almak isterse, Ebû Yûsuf’a (r.h.) göre, her iki daireyi de satın alma hakkı şefî’ olan komşuya doğar. İmam Muhammed’e (r.h.) göre ise, sadece kendi dairesine bitişik olan daireyi satın alma hakkı şefî’ olan komşuya doğar. Ebû Yûsuf’a (r.h.) göre, şüf’a hakkı iki kişinin arasında ihtilâf çıkmaması içindir. İhtilaf bitişik olan daireyi satmakla başlar. Bir kişi birbirine bitişik iki üzüm bağını satmak ister, şefî’ olan bir komşusu da bunlardan bir tanesini satın almak isterse İmam Muhammed’e (r.h.) göre, şefî’ olanın sadece kendisine yapışık olan üzüm bağını satın alma hakkı vardır, ikincisini satın almaya hakkı yoktur. Ebû Yûsuf’a (r.h.) göre, eğer satıcı ikisini de satıyorsa şefî’nin ikisini de alma hakkı vardır. Kişi birbirine bitişik iki ayrı evi satmak ister, şefî’ olan bir komşusu da bunlardan bir tanesini almak isterse sadece kendisine bitişik olan evi satın alma hakkı doğar ikincisini satın almaya hakkı yoktur. Çünkü satın alma hakkı kendisine bitişik olan evde doğar diğeriinde doğmaz.¹⁹⁷ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Komşu, komşusunun şüf’asına daha hak sahibidir.”¹⁹⁸ buyurmuştur.

Şüf’a, komşuluk hakkı bir zaruriyeti kaldırmak, eziyeti gidermek içindir. Meselâ içki içen, zina eden, çalan hakkındaki kısasa benzer bu da bir zaruriyeti kaldırmak içindir. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede “*Kısasta sizin için hayat vardır, ey akıl sahipleri, ...*”¹⁹⁹ buyurmaktadır. En faziletlisi o şüf’ayı bırakmasıdır. Ebû Hafs Kebîr (r.h.)²⁰⁰ şöyle buyuruyor. Üç şey vardır ki helal olduğu halde ben onları yapmam. Ben tuvalete, banyoya gündüz girmem, gece girerim. Namaz kılariken abdestim bozulursa hiç konuşmadan gidip abdest alıp geri namazını tamamlayabilirim. Ama ben bunu yapmam. Namazımı yeniden kılarım. Meselâ bir tarlayı, bahçeyi, evi komşuluk hakkından dolayı alma hakkım vardır. Ama başka bir Müslüman’a eziyet vermemek için almıyorum.²⁰¹

¹⁹⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 140.

¹⁹⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 144.

¹⁹⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 144.; Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed Ali Kârî, *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985), 1/217. (Sahih li-gayrihi)

¹⁹⁹ el-Bakara 2/179.

²⁰⁰ Buhara'nın İslâmlaşma sürecinde önemli etkisi olmuş Hanefî fakihî. Ayrıntılı bilgi için bk. Murteza Bedir, “Ebû Hafs el-Kebîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), EK-1/364-366.

²⁰¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 145.

Bununla ilgili Allah Teâlâ, “*Hak etmedikleri halde mümin erkek ve mümin kadınları incitenler apaçık bir bühtan ve günah yüklenmiş olmaktadırlar.*”²⁰² buyurmaktadır.

Allah Teâlâ bir Müslümana eziyet vermenin haram ve buhtan olduğunu bildirdi. Eziyet etmek “*De ki: "Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmedeği bir şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."*”²⁰³ âyet-i kerîmesi ile haram kılınmıştır.

Enes b. Mâlik (r.a.) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. “Bir Müslümana eziyet eden, bana eziyet etmiş gibi olur. Bana edilen eziyet ise Allah’a edilen ezâ gibidir. O kişi cehennemde kendine bir yer hazırlar.”²⁰⁴

23. Kişinin Kendisi İçin Hoşuna Giden Şeyi İnsanlar İçin de Sevmesi

Mahkemede hâkimin karşısında duran şahitlerin fâsık olduğu anlaşılırsa, şahitleri getiren kişiye şahitlerini arttır denir, şahitlerin fâsık olduğu söylenmez. Çünkü bir Müslümanın ayıbını ortaya çıkarmak haramdır.²⁰⁵ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu konuyla ilgili şöyle buyuruyor. “Kim bir Mü’min kardeşinin ayıbını görmez, onu gizlerse, şüphesiz Allahü Teâlâ bu hareketi sebebiyle onu cennete koyar.”²⁰⁶ Bir başka rivâyette, “Allah Teâlâ da onun kıyamet günü ayıbını örter.”²⁰⁷ Bir kimse, bir başkasına ben falan adama şahitlik yapacağım diye şهادeti kendine vâcip kılarsa, adamın herhangi bir kusurunu, ayıbını örtemez. Allah Teâlâ’nın “...*Tanıklığı gizlemeyiniz. Kim onu gizlerse şüphesiz onun kalbi günahkârdır...*”²⁰⁸ âyet-i kerîmesi buna delildir. Bir kimsenin bir başkasına şahit olmayı reddetmemesi gerekir. Kişi, kendisine yapılmasını istemediğini başkasına yapılmasını istememelidir. Hz. Âdem’in (a.s) kıssası buna delildir. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede “...*ben yeryüzünde bir halife yaratacağım...*”²⁰⁹ buyurmuştur. Allah Teâlâ, Hz. Âdem’i (a.s.) yaratırken ilk önce Hz. Âdem’in (a.s.)

²⁰² el-Ahzâb 33/58.

²⁰³ el-A’râf 7/33.

²⁰⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 145.; Ebu'l-Kâsım Müsnidü'-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberani, *el-Mu'cem-ul Evsat* (Kahire: Dar-ul Haremeyn, 1995), 4/60 (No. 3607). (Hasen li-gayrihi)

²⁰⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 150.

²⁰⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 150.; Taberani, *el-Mu'cem-ul Evsat*, 2/132 (No. 1481). (Sahih li-gayrihi)

²⁰⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 150.; Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr*, 3/2/165 (No. 2072). (Sahih li-gayrihi)

²⁰⁸ el-Bakara 2/283.

²⁰⁹ el-Bakara 2/30.

çamurdan şeklini yaptı sonra ahiret günlerine göre kırk yıl cesedinin içine ruh üflemeden onu orada bıraktı. Allah Teâlâ'nın şu âyet-i kerîmesi buna delildir. “Gerçek şu ki, insanın yaratılış tarihinde onun henüz anılan bir şey olmadığı bir dönem gelip geçmiştir.”²¹⁰ O zaman İblis yanından geçerken eğer benden daha faziletli olursa ben ona itaat etmeyeceğim diyordu. Bu meşhur bir kıssadır. Allah Teâlâ meleklerle Hz. Âdem'e (a.s.) secde edin dediğinde, İblis secde etmekten kaçındı. Ona secde etmedi. İblis kendine istediğini Hz. Âdem'e (a.s.) istemediği için kendisine lanet vacip oldu. Daha sonra Hz. Âdem (a.s) cennete girdiğinde Allah Teâlâ, Hz. Âdem'in (a.s.) o ağaçtan yemesini nehyetti. İblis, Hz. Âdem'i (a.s) cennetten çıkartmak istedi. Hz. Âdem istemedi ama İblis, onu cennetten çıkarana kadar vesvese verdi. O da o şekilde cennetten çıkartıldı. Hz. Âdem (a.s.) kendi zürriyeti, peygamberler ve salih kullarla beraber cennete girecek. Fakat İblis lanetlendi cennete giremeyecek ve kesinlikle iflah olmayacaktır. Bütün bunlar kendisine istediğini başkasını istemediğinden oldu. Akıllı olan kişiye, kendi için sevdiğini istediğini başkası içinde sevmek istemek düşer.²¹¹

24. Abdest ve Tahâret

Yatağından uyanıp kalkan bir erkek, ihtilam olduğunu hatırladığı halde üzerinde bir ıslaklık görmezse ittifakla yıkanmasına gerek yoktur.²¹² Bununla ilgili Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Su sudandır.”²¹³ buyurmuştur. Ümmü Seleme²¹⁴ (r.anhâ) Peygamber Efendimize (s.a.v.), erkeklerin gördüğü gibi rüya gören kadının durumu hakkında sual ettiğinde Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdular. “Bir ıslaklık görürse gusletmesi gerekir.”²¹⁵

Münteka kitabında bazı âlimlerin görüşleri şöyle zikredilmiştir. Kadın düş gördüğünde ona gusül vâcip olur. O, erkek gibi değildir. Erkeğin suyunun çıkması için tek yol vardır. Çıktığında üzerinde görünür. Eğer bir şeyin eseri yoksa çıkmamıştır. Bu nedenle gusül vâcip olmaz. Kadında ise durum böyle değildir, çıktıktan sonra ona geri dönme ihtimaline karşı gusletmesi vâciptir. Aynı yatakta yatıp uyuyan erkek ve kadın,

²¹⁰ el-İnsân 76/1.

²¹¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 150-151.

²¹² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 154.

²¹³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 154.; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 1/269 (No. 343). (Sahih Hadis)

²¹⁴ Hz. Peygamber'in hanımı. Ayrıntılı bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, “Ümmü Seleme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/328-330.

²¹⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 154.; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 1/252 (No. 312). (Sahih Hadis)

uyandıkları zaman ihtilam olduklarını hatırlamayarak yatakta meni mi yoksa mezi mi olduğunu anlayamadıkları bir ıslaklık görseler, Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre ikisine de gusül gerekir. Ebû Yûsuf'a (r.h.) göre ise ikisine de gusül gerekmez. İhtilam olan bir erkekten meni hemen gelmez, şehveti kesildikten sonra gelirse Ebû Hanîfe (r.h.), İmam Muhammed (r.h.), İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre gusletmesi gerekir. Ebû Yûsuf'a (r.h.), göre ise gerekmez. Evlâ olan birinci görüşle amel etmektir. Hanımı ile ilişkide bulunan bir kimse, tuvalete gitmeden hemen yıkansa, sonra kendisinden meninin arta kalan kısmı çıkacak olsa, Ebû Hanîfe (r.h.), İmam Muhammed (r.h.), İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre gusletmesi gerekir. Ebû Yûsuf'a (r.h.) göre ise gerekmez. Aynı yatakta yatıp uyuyan erkek ve kadın, uyandıkları zaman ihtilam olduklarını hatırlamayarak yatakta bir ıslaklık görüp bunun meni izi olduğunu anlarsa, gusletmeleri gerekmez. Bazı âlimler şu şekilde görüş belirtmişlerdir. O meniye bakılır eğer uzunlamasına bir meni ise erkek yıkanır, kadın yıkanmaz. Çünkü erkekten çıkan su, sıçrama yoluyla çıkar, uzun olur. Meni eğer yuvarlaksa kadın yıkanır çünkü kadından çıkan su, akma yoluyla çıkar sıçrama yoluyla değil o da yuvarlak olur. O zaman da kadına gusül vacip olur. Bazıları, o yatakta görülen kalıntı beyaz ve kalın ise erkeğe aittir. İnce ve sarı ise kadına aittir, demiştir. İmam Ebû Bekir Muhammed b. Fadl'a göre, ihtiyat için ikisinin de yıkanması daha faziletlidir. Kadın ve erkeğin birbirine fâhiş mübâşeretinde bulunup, ıslaklık olmaması durumunda Ebû Hanîfe (r.h.) ve Ebû Yûsuf'a (r.h.) göre sadece abdest alması gerekir. İmam Muhammed'e (r.h.) göre ise abdest alması da gerekmez.²¹⁶

Dâvûd el-İsfahânî'ye²¹⁷ (r.h.) göre ister abdestli ister abdestsiz olsun namaza kalkın herkese abdest almak farzdır. Genel fukahânın görüşü ise abdestsiz olanın abdest alması gerekir, abdestli olanın almasına gerek yoktur. Doktrin de budur. En faziletli olan ise ister abdestli ister abdestsiz olsun her namaz için abdest almasıdır.²¹⁸ Allah Teâlâ'nın şu âyet-i kerîmesi buna delildir. “*Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedin, ayaklarınızı da topuk kemiklerine kadar (yıkayın).*”²¹⁹ Allah Teâlâ bize abdesti, bizi günahlardan temizlemek için emretmiştir.

²¹⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 154-155.

²¹⁷ Zâhirî mezhebinin kurucusu. Ayrıntılı bilgi için bk. Nüreddin İtr, “Dâvûd ez-Zâhirî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/49-50.

²¹⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 155.

²¹⁹ el-Mâide 5/6.

Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle rivâyet ediyor. “Sekiz yaşındaydım Resulullahın (s.a.v.) hizmetinde bulunuyordum. Bir gün Resulullah bana şöyle buyurdu: ‘Ey Enes! Abdestini güzelce al ki, ömrün uzasın. Kuşluk namazını kıl ki o senden öncekilerin namazı idi. Ümmetimden rastladığın herkese selam ver ki, sevapların çoğalsın. Evine gittiğinde ev halkına selam ver ki, evinin hayrı bereketi bollaşsın. Küçüğü sev büyüklere saygı göster ki kıyamet gününde benimle beraber ol.’”²²⁰

25. Abdest

İnsanlar müstamel suyun hangisi olduğu hakkında ihtilâfa düşmüşlerdir. Hanefî âlimleri kişi ister abdestli olsun ister abdestsiz olsun ibadet niyetiyle abdest almış olduğu su müstamel sudur, demişlerdir. Süfyân es-Sevrî’ye²²¹ (r.h.) göre, abdestli olan kişinin ikinci kez abdest aldığı su, müstamel değildir. İlk aldığı su müstameldir. İmam Züfer’e²²² (r.h.) göre, abdestsiz veya cünüp birinin abdest aldığı ya da yıkandığı su, müstamel olur. Eğer abdestsiz ya da cünüp değilse su, müstamel olmaz. Kişi sıcaktan serinlemek maksadıyla kendi başına su dökerse su, müstamel olmaz. Çünkü suyu ibadet maksadıyla kullanmamıştır. İmam Tahâvî²²³ (r.h.) *Muhtasar* kitabında şöyle zikretmiştir. Kişi necis bir kıyafetini yıkadığı zaman kullandığı o su da yıkanan kıyafet de necis olur. O kıyafet yıkanıp tâhir olduktan sonra o su, tâhirdir. Âlimlerin ittifakı ile o su, müstamel sayılmaz.

Vücudun bir uzvu yıkanıldığında bin defa abdestsiz ya da abdestli olsun, o su müstamel sayılır. Ama kıyafeti yıkamak öyle değildir. ²²⁴ Peygamber Efendimiz (s.a.v) “Abdest üzerine abdest almak nur üzerine nurdur”²²⁵ buyurduğu için biz de abdest aldığımızda ibadet niyetiyle abdest alırız. Bu durum ise bunun tam tersidir. Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre, müstamel su necistir, necaset hükmündedir. Ebû Yûsuf’a (r.h.) göre, müstamel su hafif necesettir. Sadece anne sütü içen çocuğun beveli gibidir. İmam Muhammed (r.h.) ve İmam Şâfi’ye (r.h.) göre ise, müstamel su temizdir fakat

²²⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 156.; Ahmed b. Ali el-Mevsilî Ebû Ya'lâ, *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsilî* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2012), 6/219 (No. 4293). (Hasen Hadis)

²²¹ Kendi adıyla anılan fıkıh mezhebinin imamı, müfessir, muhaddis ve zâhid. Ayrıntılı bilgi için bk. Özdirek - Çavuşoğlu, “Süfyân es-Sevrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/23-28.

²²² Ebû Hanîfe’nin öğrencisi, Hanefî mezhebinin imamlarından biri. Ayrıntılı bilgi için bk. Murteza Bedir, “Züfer b. Hüzeyl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/527-530.

²²³ Davut İltaş, “Tahâvî” (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/385-388.

²²⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 160-161.

²²⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 161.; Muhammed b. Alî b. Muhammed Şevkânî, “el-Fevaidü'l-Mecmua Fi'l-Ehadisi'l-Mevzua” (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 11 (No. 25). (Şevkânî, el-Fevaidü'l-Mecmua kitabında mevzu hadisleri toplamıştır.)

temizleyici değildir. Ebû Hanîfe (r.h.) *el-Câmi 'u's-Sagîr* kitabında, kedinin içtiği suyun artığıyla abdest almanın hükmünü mekruh olarak zikretmiştir. Ebû Yûsuf'a (r.h.) göre mekruh değildir.²²⁶ Çünkü Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Kedi sizin tarafınızda çokça dolaşır.”²²⁷ buyurmuştur. Bir fare ya da yılanın içtiği suyun artığıyla abdest almak câizdir. Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre hurma suyuyla abdest almak, abdest alacak su bulunmaması, hurma suyunun kaynatılmamış olması ve acı olmaması şartıyla câizdir.²²⁸

Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) şöyle rivâyet ediyor. “Biz, bir gün Resulullah'ın (s.a.v.) bazı sahâbileriyle birlikte Mekke'de bulunuyorduk. Resulullah (s.a.v.), ‘Sizden biriniz kalkıp benimle gelsin.’ buyurdu. Ben kalkıp gittim. İçinde su bulunduğunu zannederek mataramı da aldım. Resulullah ile beraber çıkıp gittik. Resulullah yere bir çizgi çizdi. Sonra bana: ‘Ben gelinceye kadar burada ayakta bekle.’ dedi. Ben orada ayakta durdum. Resulullah (s.a.v.) ise yürüyüp gitti. Şafak vakti benim yanıma geldi ve bana: ‘Ey İbn Mes'ûd , hâlâ ayakta mısın?’ dedi. Dedim ki: ‘Ey Allahın Resülü, sen bana, ‘Ben senin yanına gelinceye kadar ayakta dur, dememiş miydin?’ Sonra Resulullah ‘Yanında abdest suyu var mı?’ diye sordu. Ben de ‘Evet’ dedim. Matarayı açtım bir de ne göreyim, hurma suyu. Dedim ki: ‘Ey Allah'ın Resulu vallahi benatarayı aldığımında onun içindekinin su olduğunu sanarak almıştım. Halbuki o, hurma suyu imiş.’ Bunun üzerine Resulullah: (s.a.v.) ‘Hurma güzeldir onun suyu da temizdir.’ dedi. Sonra da onunla abdest alıp sabah namazını kıldı.”²²⁹ Bu da su yokken hurma suyu ile abdest alınabileceğinin delilidir. İmam Muhammed'e (r.h.) göre, en faziletlisi hurma suyu ile abdest alıp üzerine teyemmüm etmektir. Çünkü namazın sahih olması abdeste bağlıdır. Ya da suyun yerini tutacak bir şey o da teyemmümdür.²³⁰ Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyuruyor. “*Eğer cünüp olursanız temizlenin. Şâyet hasta veya yolculuk halinde veya içinizden biri ayak yolundan...*”²³¹ Bazı müfessirler, bu âyetteki hüküm görünmeyen necaceti gidermek içindir, demişlerdir. Bazıları şu şekilde görüş belirtmişlerdir. Günah ve hatalardan temizlenmek anlamına gelir. Cünüplükten sonra

²²⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 161.

²²⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 161.; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 37/211 (No. 22528). (Ahmed b. Hanbel'in müsnedinde geçen hadis: “Kedi necis değildir. Kedi sizin tarafınızda çokça dolaşır.” Şeklinde geçmekte olup Sahih li-gayrihidir)

²²⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 161.

²²⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 161.; Ebû İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, *el-Menhiyyât* (Kahire: Mektebetü'l-Kur'ân, 1986), 41.

²³⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 161-162.

²³¹ el-Mâide 5/6.

gusül almak, abdestsizlikten sona abdest almak günahları siler.²³² Câbir b. Abdullah'ın (r.a.) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şu rivâyeti buna delildir. “Abdest namazın anahtarıdır, namaz da cennetin anahtarıdır.”²³³

26. Ezanı İşiten ve Ona İcâbet Eden

Müezzinin sabah namazı ezanını fecr doğmadan okuması câiz değildir. Ebû Hanîfe (r.h.) ve İmam Muhammed'e (r.h.) göre ezanı geri iade etmesi gerekir. Ebû Yûsuf (r.h.) ve İmam Şâfî'ye (r.h.) göre, sadece sabah namazı için vakitten önce ezan okumak câizdir.²³⁴ “Bir gün Hz. Bilâl (r.a.) fecr doğmadan önce ezan okumuştur. Resulullah (s.a.v.) ona: ‘Haberiniz olsun kul uyudu.’ diye nida etmesini emretti. Resulullah (s.a.v.): ‘Sabah vakti iyice belirinceye kadar ezan okuma!’ dedi.”²³⁵

On namazda ezan okunmaz. Gündüz ya da gece cemaat ya da ferdi kılınan nafil namazda, vitr namazında, teravîh namazında, her iki bayram namazında, Kâ'be'de kılınan tavaf namazında, kadınların ferdi ya da cemaatle kıldığı namazlarda, onlarla beraber erkekler varsa ezan okunur. Kûsûf namazında, husûf namazında, istiska namazında ve cenaze namazında ezan okunmaz. *Mücerred* kitabında şöyle zikredilmiştir. İnsanlar bir ev ya da bahçede toplanıp cemaatle namaz kılmak isterlerse, ezan okuyup kâmet getirmeleri iyidir. Ezanı terk edip sadece kâmet getirmeleri de câizdir. Ezan insanları toplamak için okunur. Burada zaten insanlar toplanmış olduğu için ezanı terk etmeleri câizdir. Bir günah yoktur. Kâmet ise cemaatin hazır olduğu anlamına gelir. Bazıları camiye gelmeye, imamı beklemeye üşenir. Burada herkes toplanmıştır. Bu konu asıl olan ezanın hakkının yerine getirilmesidir. Bir köy ya da beldede bir ezan okunursa oradaki yerin ezan hakkı yerine gelmiş sayılır. Ezan terk edilebilir. Eğer oraya başka yerden ezan sesi geliyorsa ev, bağ ya da oraya yakın bir yerde cemaatle namaz kılınyorsa, ezanı terk etmek câizdir, mekruh değildir. Bir yere ezan sesi ulaşmıyorsa oradaki cemaat ezansız kalıyorsa, ezanın hakkı verilmeyordur.

²³² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 162.

²³³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 162.; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, 2/62 (No. 3113). (Zayıf Hadis)

²³⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 164.

²³⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 164.; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd* (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.), 1/146 (No. 532). (Sahih Hadis)

Ezan rüya ile sabit olmuş bir sünnettir. Hicret'ten hemen sonra namaz için "Es-salâtü câmi'a" denilirdi.²³⁶

27. Ezanı Duyup Ona İcâbet Edenin Fazileti

Bir kişi kamet getirildiğini duyup imama uyarsa sünnet onun üzerinden düşer. Nafile namaz kılmak on yerde mekruhtur. Fecr doğduktan sonra sabah namazının farzını kılmadan önce nâfile namaz kılmak mekruhtur. Sabah namazının sünneti ve kaza namazı ittifaqla hariçtir. Sabah namazının farzını kıldıktan sonra güneş doğana kadar nâfile namaz kılmak mekruhtur. İkinci namazının farzını kıldıktan sonra güneş sararana kadar nâfile namaz kılmak mekruhtur. Cuma hutbesi okunurken nâfile namaz kılmak mekruhtur. Cuma günü minberin yanında okunan ikinci ezanı okunduğunda nafile namaz kılmak mekruhtur. Çünkü muteber olan o ezandır. Cuma ezanı için kâmet getirildiğinde nâfile namaz kılmak mekruhtur. Bayram hutbeleri okunurken nâfile namaz kılmak mekruhtur. Hac zamanı üç hutbe okunurken nâfile namaz kılmak mekruhtur. Üç vakit vardır ki bu vakitlerde ister sünnet olsun ister nafile namaz kılmak câiz değildir. Bu vakitlerden biri, güneş doğduktan sonra yükselene kadar olan vakittir. İnsanlar güneşin yükselmesi hususunda ihtilâfa düşmüşlerdir. İmam Ebûbekir Muhammed b. Fadl'a göre, bir kişi güneşe baktığında onun yuvarlaklığının çıktığını görüyorsa güneş doğmuştur. Eğer güneşe bakamıyorsa demek ki güneş yükselmiştir. Namaz kılınır. Tahâvî'ye (r.h.) göre, düz bir zemine bir leğen konulur. Güneş leğenin kenarlarına vuruyorsa güneş doğmuştur. Eğer güneş, leğenin tam ortasına vuruyorsa güneş yükselmiştir. Namaz kılınır. İmam Ebû Muhammed Abdullah b. Fadl'a göre, dağların ve ağaçların tepelerine, duvarlara bakılır. Güneşin eseri sarı ya da kırmızı ise güneş doğmuştur. Beyaz ise güneş yükselmiştir. Namaz kılınır. Zeval vaktinde, nâfile ve kaza namazı kılınmaz. Güneş sarardıktan sonra batıp kaybolana kadar nâfile ve kaza namazı kılınmaz. Önemli olan güneşin değil yuvarlağın sararmasıdır. O da ağaçların tepesinde görünür.²³⁷ Peygamber Efendimiz bununla ilgili şöyle buyurmuştur. "Güneş sarardıktan sonra sadece o vaktin ikinci namazı kılınır başka namaz kılınmaz."²³⁸

²³⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 164-165.

²³⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 170-171.

²³⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 171.; Ebu Davud et-Tayâlisî, *Müsned'u Ebî Dâvud et-Tayâlisî*, 4/209 (No. 2585). Ebu Davud'un Müsnedinde geçen hadis: "Sabah namazı kılındıktan sonra, güneş doğuncaya kadar başka namaz yoktur. İkinci namazından sonra, güneş batıncaya kadar başka namaz yoktur." şeklinde olup sahih li-gayrihi)

Beş yerde selam vermek mekruhtur. Cuma hutbesi okunurken selam vermek mekruhtur. Selam veren kişinin selamının alınması gerekmez. Namaz kılan kişiye selam vermek mekruhtur. Kur'an-ı Kerim okuyana selam vermek mekruhtur. Aralarında ilmi müzâkere yapanlara selam vermek mekruhtur. Eğer selam verirse günah işlemiş olur. Ama verilen selamın alınmasında bir beis yoktur. Ezan okuyan ya da kâmet getirenlere selam vermek mekruhtur. Ezan dinleyene selam vermek mekruhtur. Müezzine selam verilmemesinin nedeni, müezzini selam almakla meşgul etmemek içindir. Bu ezanın şerefindedir. Ezanın şerefi ile ilgili Allah Teâlâ'nın şu âyet-i kerîmesi buna delildir. "...Söylenenleri dinleyip de en güzeline uyan kullarımı müjdele!..."²³⁹ İnsanlar bu âyetin manasında ihtilâfa düşmüşlerdir. Bazıları bunun manasını, Ey Muhammed (s.a.v.), sana her namazda ezan okumanı emrettim, öyleyse kim senin bu ezanına icabet eder mescide gelir namazının farzını eda ederse sözlerin en güzeline tabi olmuş olur. O kişiye cennet ve şefaet vacip olur, demişlerdir. Allah Teâlâ onları şu şekilde methetmiştir. *İşte "...Allah'ın doğru yolu buldurduğu kimseler onlardır..."*²⁴⁰ Allah Teâlâ onlara iman, namaz ve ibadet ile hidâyete erdirmiştir. *"...Asıl akıl iz'an sahipleri de onlardır."*²⁴¹ Yani en akıllı kişiler onlardır. Allah'ın davetine icabet etmişler ve emrolundukları fiili yerine getirmişlerdir. Bu ezanın faziletine delalet eder.²⁴²

28. İftitah Tekbiri

Hanefî âlimlerine göre namaza tekbir ile başlamak farzdır. İlk tekbiri almadan kılınırsa, namaz sahih olmaz. Ebûbekir el-Esamm el-Belhi'ye göre, namaza tekbirle başlamak sünnettir farz değildir.²⁴³ Allah Teâlâ *"Sadece rabbinin büyüklüğünü dile getir."*²⁴⁴ buyuruyor. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) *"Namazın anahtarı temizlik, başlangıç tekbirdir."*²⁴⁵ buyurarak ikisini birlikte zikretmiştir. Nasıl abdest farzsa tekbir de farzdır. Fakat tekbiri namazdan saymamışlardır. İmam Züfer'e (r.h.) göre, tekbir namazdandır. Tekbir öyle bir zikirdir ki namaz ibadetinin başlama başlangıcıdır. Namazdan sayılması gerekir. Eğer imamın arkasında namaz kılan kişi imamdan önce tekbir alarak namaza başlarsa, imam daha namaza başlamadığı için onun namazı geçerli

²³⁹ ez-Zümer 39/17-18.

²⁴⁰ ez-Zümer 39/17-18.

²⁴¹ ez-Zümer 39/17-18.

²⁴² Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 171.

²⁴³ Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 175.

²⁴⁴ el-Müddessir 74/3.

²⁴⁵ Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 175.; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, 5/2/463 (No. 238). (Sahih li-gayrihi)

olmaz. Bütün rivâyetler böyledir. Çünkü o imama tâbii olmakla mükelleftir. İmamdan önce tekbir aldığı için namazı geçersizdir. Âlimler, imamdan önce tekbir alan kişinin namazının münferit olup olmadığı hususunda ihtilâfa düşmüşlerdir. Namaz bâbında şöyle zikredilmiştir. O sadece münferit olarak namaz kılmış olur. İmamla namaz kılınırken iki niyet yapılmıştır. Birincisi namaz kılma niyeti ikincisi imama tâbi olma niyetidir. İmamdan önce namaza başlandığı zaman birinci niyet yerine getirilmediği için imamla namaz olmaz. Sadece kıldığı namazın niyeti yerine gelmiş olacağından sadece münferit olarak namaza başlamış olur. Örneğin birisi Ramazan'da nafilâ oruç tutmaya niyet ederse niyeti geçersiz olur. Farza başlamış olur. Bu da namazın nadir durumlarından. Kişi, imamın arkasında namaz kılmak için niyet etmiştir ama niyetini imamdan önce aldığı için namazı niyetsiz kalmıştır yani imamla namazı sahih olmamıştır. İmamla namaza başlamamış olur.²⁴⁶

İnsanlar imamın arkasında namaz kılan muktedirin faziletini alabilmek için birinci tekbiri ne zaman getireceği hususunda ihtilâfa düşmüşlerdir. *Asl'* da hiçbir rivâyet yoktur. Hasan b. Ziyâd'ın²⁴⁷ (r.h.) Ebû Hanîfe'den (r.h.) yapmış olduğu rivâyete göre, ilk tekbirin imamla beraber getirilmesi gerekir, eğer imamdan geri kalırsa tekbirin faziletini alamaz. Ebû Yûsuf (r.h.) ve İmam Muhammed'e (r.h.) göre, tekbirin faziletini alabilmesi için ilk tekbiri imam tekbir aldıktan hemen sonra hiç ara vermeden alması gerekir. Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre, ilk tekbir namazın bir rüknüdür o olmadan namaz geçersiz sayılır. Muktedi kıyamı, rükûyu, secdeyi nasıl imamla beraber yapıyorsa niyeti de imamla beraber getirmesi gerekir. Fakat daha sonra âlimler ihtilâfa düşmüşlerdir. Bazıları, imam Allahu Ekber derken "Ekber" dediğinde, muktedi "Allah" desin ki faziletini alabilsin, demişlerdir. Bazıları, Fatiha'nın yarısı okunana kadar imama yetişirse, tekbirin faziletini alır, demişlerdir. Bazıları, Fatiha okunup âmin denilene kadar yetişirse, tekbirin faziletini alır, demişlerdir. Bazıları, rükûya gidilene kadar imama yetişirse, tekbirin faziletini alır, çünkü ilk rekâta yetişmiştir, demişlerdir. İmam Ebûbekir b. Muhammed el-Fadl (r.h.) bu söylenen sözlerin hiçbirine bakmam, ben muktedin durumuna bakarım. Eğer ilk tekbire yetişemediği için üzülyorsa onun faziletini almış olur. Eğer cemaate hiç yetişememiş bile olsa yetişemediği için üzülyorsa onun faziletini almış olur. Eğer üzülmüyorsa ezana dahi yetişse hiçbir fazilet

²⁴⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 175.

²⁴⁷ Ebû Hanîfe'nin önde gelen talebelerinden müctehid âlim. Ayrıntılı bilgi için bk. Beşir Gözübenli, "Hasan b. Ziyâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/361-362.

alamaz. İmamla beraber Allahu Ekber dese dahi hiç üzülüyorsa ona hiçbir fazilet yoktur, demiştir. İnsanlar iftitah tekbirini alırken ellerini ne zaman kaldıracakları hususunda ihtilâfa düştüler. Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre, önce ellerini kaldırıp sonra tekbir alması gerekir. Bazı âlimlere göre, ellerini tekbirle beraber kaldırıp alması gerekir. Bazılarına göre "Allah" derken elleri kaldırmak, gerekir. İnsanlar iftitah tekbiri getirirken ellerini ne zaman kaldıracaklarına dair ihtilâfa düştüler. Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre ilk önce el kaldırıp sonra tekbir getirmeleri gerekir. Bazı âlimlere göre ellerini tekbir getirirken kaldırıp indirmeleri gerekir. Bazı âlimlere göre ellerini "Allah" derken kaldırmalı "ekber" derken indirmelidir. Çünkü elleri kaldırmak da indirmek de bir rükündür. "*Sadece rabbinin büyüklüğünü dile getir.*"²⁴⁸ Âyet-i kerîmesi iftitah tekbirinin faziletine bir delilidir. "...*Rabbini çok an,*..."²⁴⁹ Hiçbir zikir, zikirden hemen sonra yapılan bir ibadetten daha faziletli değildir.²⁵⁰

29. Namaz

Kişi namaza "Allahu Ekber" lafzı yerine "Subhanallah" lafzı ile başlarsa Ebû Hanîfe (r.h.) ve İmam Muhammed'e (r.h.) göre namazı sahih olur. Ebû Yûsuf (r.h.) ve İmam Şâfi'ye (r.h.) göre, namaza tekbir ile başlandığını bilip bilmediğine göre iki kısma ayrılır. Eğer namaza tekbirle başlandığını biliyorsa namazı sahih olmaz. Eğer bilmiyorsa sahih olur. Namaz kılan namazını bitirdikten sonra Allah'a dua edip, hacetini arz ederse Allah onun hacetini yerine getirir. Annesinden doğduğu gün gibi günahlarından arındırır. Allah Teâlâ'nın şu âyet-i kerîmesi buna delildir. "*Gündüzün iki tarafında, gecenin de gündüze yakın saatlerinde namaz kılın. Şüphesiz ki iyilikler kötülükleri yok eder. İşte bu, öğüt almak isteyenler için bir hatırlatmadır. Sabret! Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez.*"²⁵¹ yani namazı rükünleriyle tamamlayın. "*Gündüzün iki tarafında...*" dediğinde günün başlangıç ve bitimini yani sabah, öğle ve ikindi namazları kast edilmiştir. "...*Gecenin de gündüze yakın saatlerinde...*" dediğinde akşam ve yatsı namazları kast edilmiştir. "...*Şüphesiz ki iyilikler kötülükleri yok eder....*" yani yatsı namazının sevabı bütün günah ve hataları siler. "...*İşte bu, öğüt almak isteyenler için bir hatırlatmadır.*" yani beş vakit namaz kılmak insanların günahlardan pişmanlık duyup tövbe etmelerine vesile olur. "*Sabret! Allah güzel*

²⁴⁸ el-Müddessir 74/3.

²⁴⁹ Âl-i İmrân 3/41.

²⁵⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 176-177.

²⁵¹ Hüd 11/114-115.

davrananların mükâfatını zayi etmez.” yani Ey Muhammed sabret. Ümmetine evde, seferde, hasta iken, sağlıklı iken, yazda, kışta, baharda, günde, gecede ve gündüzde sabırla namaz kılmayı tavsiye et. Allah namaz kılanların sevabını zayi etmez.²⁵²

30. Namazda Vakar ve Huşû

Namaza duran kişinin elbisesi, vücudu, sakalı ya da yerdeki çakıl taşı ya da herhangi bir şeyle uğraşması mekruhtur bu fiillerden herhangi birini yaparsa namazı bozulmaz. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir gün namazda sakalı ile oynayan birisini gördü ve şöyle buyurdu. “Eğer onun kalbi korksaydı vücudu da korkardı.”²⁵³ Fakat namazını geri iade etmesini emretmedi. Bu da mekruh olduğunun fakat namazı bozmadığının delilidir.²⁵⁴

Namaz kılariken bağdaş kurmak mekruhtur. Çünkü bu oturuş kralların oturuşudur. “Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir kere bağdaş kurarak oturmuştu. Bunun üzerine Cebrail (a.s) gelerek, Ya Muhammed kulun oturuşu gibi otur. Yani Allah Teâlâ'nın huzurunda kölenin oturuşu gibi bir kul olarak otur, demiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) sofrayı kaldırıp, dizlerinin üzerine oturarak, ‘Ben bir kulum kulların yediği gibi yiyorum, kulların oturduğu gibi oturuyorum.’²⁵⁵ buyurdu.”²⁵⁶

Namaz kılan bir kişinin namazda elini beline koyması mekruhtur. Namazın dışında da elini beline koyması mekruhtur. Çünkü cehennem ehli üzüldükleri zaman ellerini bellerine koyarlar. Şeytanın cennetten çıkartılırken de ellerini beline koyduğu için kerahet sayılmıştır.²⁵⁷

Namaz kılan kişinin namazda kafasına sağa sola döndürmesi mekruhtur. Hz. Âişe'nin (r.anhâ) rivâyet ettiğine göre Peygamber Efendimiz (s.a.v.) namazda sağa sola bakmayı nehyetmiştir.²⁵⁸ Çünkü bu şeytanın sıfatıdır. Şeytan bunu namazda kullara yaptırmaya çalışır.²⁵⁹

²⁵² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 181-182.

²⁵³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 188.; Ebû Bekir Abdürrezzak b. Hemmâm, *el-Musannef* (Beirut: Mecalis-i İlmiyye, 1983), 2/266 (No. 3308).

²⁵⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 188.

²⁵⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 188.; Abdürrezzak b. Hemmâm, *el-Musannef*, 10/37 (No. 20599). (Hasen-li-gayrihi)

²⁵⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 188.

²⁵⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 188-189.

²⁵⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 189.; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 41/266 (No. 24746). (Sahih Hadis)

²⁵⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 189.

“Bir kişi namaza kalktığında Allah’ın rahmeti onu üzerine iner. Kul sağa sola baktığında Allah Teâlâ şöyle der. Ey kulum benim rahmetim senin sağa sola bakmandan daha hayırlıdır.”²⁶⁰

Namaz kılan kişi için sünnet olan secde ettiği yere bakmasıdır. Şöyle rivâyet edilir. Bir gün Peygamber Efendimiz (s.a.v.) namazda iken kafasını kaldırmış göğe doğru bakıyordu. Ne zaman ki bu âyet-i kerîme indi. “*Müminler kesinlikle kurtuluşa ermiştir ki onlar, namazlarında derin bir saygı hali yaşarlar.*”²⁶¹ Namazlarında secde ettiği yere bakmaya başladı.²⁶²

İbn Abbâs (r.a.) “*Müminler kesinlikle kurtuluşa ermiştir.*”²⁶³ âyet-i kerîmesi ile ilgili olarak kurtuluş ikiye ayrılır demiştir. Birincisi dünyada yaşarken üzüntü ve endişeden ahirette ise cehennem ateşinden kurtuluştur. İkincisi ise cennette bâki kalmaktır.²⁶⁴

Kâ’b el-Ahbâr²⁶⁵ şöyle rivâyet ediyor. Allah Teâlâ cenneti yarattığında ey cennet konuş dedi. Cennet, “*Müminler kesinlikle kurtuluşa ermiştir ki onlar, namazlarında derin bir saygı hali yaşarlar*”²⁶⁶ dedi.

Hz. Âişe (r.anhâ) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. “Namaza kalktığımızda vakit (dünyaya) veda edenin (namazı gibi) namaz kılın ki cennete girin.”²⁶⁷

31. Cemaatin Fazileti ve Cemaati Terk Etmenin Günahı

Kişi, imam rükûdayken cemaate yetişirse ilk önce iftitah tekbirini alması gerekir. “*وَرَبِّكَ فَكَبِّرْ*”²⁶⁸ Bu âyette geçen tekbir, başlangıç tekbiridir. Başlangıç tekbirini aldıktan

²⁶⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 189.; Beyhakî, *Şuabul-İman*, 4/488 (No. 2858). (Beyhakî'nin, *Şuabul-İman* eserinde geçen hadis: “Kul namazda sağa sola baktığında Allah kendisine şöyle seslenir: "Ey Âdemoğlu, nereye bakıyorsun? Ben senin için baktığın şeylerden daha hayırlıyım.” Şeklinde olup hasen li-gayrihidir)

²⁶¹ el-Mü'minûn 23/1-2.

²⁶² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 189.

²⁶³ el-Mü'minûn 23/1.

²⁶⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 189.

²⁶⁵ Benî İsrâil'e dair rivayetleriyle tanınan tâbiî. Ayrıntılı bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, “Kâ'b el-Ahbâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/1-3.

²⁶⁶ el-Mü'minûn 23/1-2.

²⁶⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 189.; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 38/484 (No. 23498). (Ahmed b. Hanbel'in Müsnedinde geçen hadis: “Namaza kalktığın vakit (dünyaya) veda edenin (namazı gibi) kıl. Sonradan (pişman olup) özür dileyeceğin söz söyleme. İnsanların elinde bulunandan ümidini kesmeye azmet!” şeklinde olup Hasen Hadistir.)

²⁶⁸ el-Müddessir 74/3.

sonra rükûya eğilmek için ikinci bir tekbir daha alması gerekir. İmamla beraber rükûya eğildiğinde rekâtın çoğuna yetiştiği için birinci rekâtı da kılmış sayılır. Şöyle anlatılır. Ebû Yûsuf (r.h.) bir gün Halife Harun Reşîd ile yürüyordu. Bir çocuk gelerek ‘Allah senin elinden tutsun Ey kadı rükûdayken imama yetişenin hali ne olacak bir tekbir mi alacak iki tekbir mi?’ diye sordu. Ebû Yûsuf: ‘Bir.’ dedi. Çocuk: ‘Hata ettin iki tekbir alacak birincisi açılış tekbiri, diğer rükûya eğilme tekbiri.’ Ebû Yûsuf: ‘Ey çocuk doğru söylüyorsun ben hata ettim.’ dedi.²⁶⁹

Cenaze namazında mesbuk olan kişi imama ikinci, üçüncü ya da dördüncü tekbirde yetişirse imamla beraber tekbir getirip namazı tamamlar. Daha sonra kalan tekbirleri kaza eder. Eğer cenaze namazına dördüncü tekbirden sonra yetişirse Ebû Hanîfe (r.h.) ve İmam Yûsuf’a (r.h.) göre namaza yetişememiş sayılır. Eğer cenaze namazına iki tekbir arasında yetişirse ikinci, üçüncü ya da dördüncü tekbire kadar bekleyip imamla beraber tekbir getirmesi gerekir. Ebû Yûsuf’a (r.h.) göre cenaze namazına ne zaman yetişirse tekbir getirebilir. İkinci tekbiri beklemesine gerek yoktur. Vakit namazı kılınırken imam selam verdiğiğinde mesbûkun namazını tamamlamak için hemen ayağa kalkmayıp, imamın ya da cemaatin nâfile namaz kılmak için kalktığını görünceye kadar beklemesi gerekir. Şöyle rivâyet edilir. Ebû Ca’fer el-Hinduvânî²⁷⁰ (r.h.), bir öğrencisini halka vaaz etmesi için bir köye gönderdi. O öğrenciye namaz kılan mesbûkun ne zaman namazını tamamlamak için kalkması gerektiğini sordular. ‘Öğrenci imam selam verdiğiğinde kalkması gerekir.’ dedi. Halk, ‘Hata ettin.’ dedi. Öğrenci ‘İki tarafına selam verince kalkması gerekir.’ dedi. Halk, ‘Hata ettin.’ dedi. Öğrenci ‘Kendisi selam vermeden kalkması gerekir.’ dedi. Halk yine ‘Hata ettin.’ dedi. Öğrenci hemen kürsüsünden indi Ebû Ca’fer’e döndü. Ona kızgınlıkla ‘Neden bu konuyu bana öğretmedin ey hocam.’ dedi. Ebû Ca’fer, ‘Ben sana öğrettim. İmamın namazı bitirdiğini yakînen anladığında kalkacaksın, ama senin aklında kalmamış.’ dedi.²⁷¹

Hasan b. Ziyâd (r.h.), Ebû Hanîfe’den (r.h.) şöyle rivâyet ediyor. Mesbuk olan kişinin besmele çekmesine gerek yoktur. İmam Muhammed’e (r.h.) göre, eûzü besmele çekmesi gerekir. Fakihler bu konuda ihtilâfa düşmüşlerdir.²⁷² Allah Teâlâ âyet-i

²⁶⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fuzela’*, 193.

²⁷⁰ Hanefî fakihî, müçtehid. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Erdoğan, “Hinduvânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 18/118.

²⁷¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 193-194.

²⁷² Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 194.

kerîmede Kur'an-ı Kerîm okumaya başlamadan önce “*Kur'an okuyacağın vakit, o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın*”²⁷³ buyurmaktadır.

Mesbûk, imam ikinci ya da üçüncü rekâta iken cemaate yetişirse ittifakla cemaat sevabını alır. *Camii's-Sağir* adlı eserde Ebû Ca'fer'e (r.h.) göre, eğer dördüncü rekâta yetişirse kıldığı namazın cemaat sevabını alamaz. İmam Muhammed'e (r.h.) göre ise kıldığı namazın cemaat sevabını alır. Cemaatle namaz kılmak büyük bir fazileti olan farzı kifaye bir ibadettir. Ulema ve fukahanın çoğunluğuna göre farz değildir. Kişi namazını münferit olarak da kılması câizdir. İmam Dâvûd, Ahmed b. Hanbel, İbn İshâk b. Râhûye ve İbn Huzeyme'ye göre cemaatle namaz kılmak farzdır. Sadece sünnet değildir. Kişi münferit olarak namaz kıldığı zaman namazı sahih değildir. Ne kadar farz değilse de Müslümanın namazı başından sonuna kadar cemaatle kılması gerekir. Çünkü namazın tamamını cemaatle kılan sonradan cemaate yetişen gibi değildir. Allah Teâlâ âyet-i kerîmde “*Ey halkımız! Allah'ın davetçisine uyun....*”²⁷⁴ buyuruyor. İnsanlar buradaki davetçi hakkında ihtilâfa düştüler. Müfessirlerin çoğu, buradaki davetçiden kasıt peygamberlerdir (a.s.) demişlerdir. Bazı müfessirler, davetçiden kasıt müezzindir. Müezzin insanları beş vakit namaza çağırır, demişlerdir.²⁷⁵

Fakihler, kadınların cemaat için evinden çıkmalarını gerekli görmemişleridir. Aksine evlerinde kılmalarını daha uygun olduğunu belirtmişlerdir. Abdullah b. Mes'ud (r.a.) şöyle rivâyet ediyor: Resulullah (s.a.v.) Ramazan'ın son on gününde itikaf yapmak için mescide girince çadırları gördü. Bunlar kimin için? diye sorunca kendisine Hz. Hafsa (r.anhâ) ve Hz. Âişe'nin (r.anhâ) olduğu bildirildi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.): “Kadınların en hayırlı mescidleri, evleridir.”²⁷⁶ buyurarak çadırların toplanmasını emretti. Bunun üzerine kadınlarının evinin erkeklerin mescidi gibi olduğu anlaşıldı. Erkeklerin cemaatle namaz kılarak elde ettiği sevabı kadınlar vaktinde kılmalarıyla elde ederler.²⁷⁷

32. Teheccüt Namazı

Bir kişi güneş battıktan sonra sünnet namaz kılmak isterse, yatsı namazının cemaatini kaçırıp kaçırmama durumuna göre durumu iki kısımda incelenir. Kişi yatsı

²⁷³ en-Nahl 16/98.

²⁷⁴ el-Ahkâf 56/31.

²⁷⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 194-195.

²⁷⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fuzela'*, 199.; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, 1/327 (No. 756).

²⁷⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 199.

namazının cemaatini kaçırmaktan korkmuyorsa sünnet namaz kılması ittifakla mekruh değildir. Nasr b. Yahya, güneş battıktan sonra sünnet namazı kılmayı, yatsı namazının cemaatini kaçırmaya korkusu olduğu için mekruh görmüştür. Kişi, gece teheccüd namazı kılmak için kalkarsa ittifakla tek selamla iki, dört ya da altı rekât kılabilir. Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre en faziletli olan dört rekatlı kılmaktır.²⁷⁸ Hz. Âişe (r.anhâ) şöyle rivâyet ediyor. “Resulallah (s.a.v.) yatsı namazından sonra dört rekât namaz kılar, onun güzelliğini ve uzunluğunu ne sen sor ne de ben söyleyeyim.”²⁷⁹

Çünkü bu ibadette zorluk ve meşakkat vardır. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede “*Korku ve ümit içinde rablerine ibadet ve dua etmek üzere vücutları yatak görmez*”²⁸⁰ buyuruyor. Yani o güzel yataklarını bıraktılar kalktılar. Korku ve huşû ile Allah'ın huzuruna çıktılar. Allah'ın azabından kurtulmayı temenni ederek seher vaktine kadar namaz kılarlar, manasındadır. “*(Onlar) gayba iman ederler, namazı kılarlar, kendilerine verdiklerimizden hayra harcarlar.*”²⁸¹ Yani Allah rızası için gece kıldıkları namazla beraber kendi mallarında infakta bulunurlar. Mallarının zekatını verir yetim çocuklara ikramda bulunurlar, manasındadır. “*Yaptıklarına karşılık olarak onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez.*”²⁸² Yani Allah Teâlâ gece teheccüt namazı kıldıkları için verdiği sözü yerine getirir. Onların taatlerini ibadetlerini kabul eder. Günahlarını bağışlar. Onların gözünü sevindirecek cennette yer hazırlar.²⁸³

İbn Mes'ûd (r.a.) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. “Kim yatsı namazından sonra dört rekât kılar, kıraatini güzel yapar, rükû ve secdeleri güzelce yerine getirirse, Kadir gecesi gibi sevap alır.”²⁸⁴

Hz. Ömer (r.a.) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. “Kim gece namazı kılar da güzelce kılar, yani namazında kalbini dosdoğru tutar ve huşûsunu muhâfaza ederse, noksanlıklardan sakınırsa Allah ona dokuz ikramda bulunur. Bunların beşi dünyada dördü âhirettedir. Dünyadaki beş ikramı: Onu dünyada âfetlerden

²⁷⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 200.

²⁷⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 200.; Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'* (b.y.: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 1/285.

²⁸⁰ es-Secde 32/16.

²⁸¹ el-Bakara 2/3.

²⁸² es-Secde 32/17.

²⁸³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 200-201.

²⁸⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 201.; Taberani, *el-Mu'cem-ul Evsat*, 5/254 (No. 5239). (Taberani'nin, Mu'cem'inde geçmekte olan hadis: “Kim yatsı namazını cemaatle kılar mescitten çıkmadan da dört rek'at namaz kılar, Kadir gecesi gibi sevap alır.” Şeklimde geçmekte oluo Hasen Hadistir.)

muhâfaza eder. Namazın eserini yüzünde izhâr eder. Onu sâlih kullarına ve bütün insanlara sevdirebilir. Lisânında hikmeti cârî kılar. Dinde ince anlayışla nasiplendirir. Ahiretteki dört ikramı: Kıyâmet gününde kabrinden yüzü ak olarak kaldırmak, haşreder. Hesabını kolaylaştırır. Kitabını sağ tarafından verir. Sırttan berk-ı hâtif (şimşek) gibi geçer.”²⁸⁵

33. Tilavet Secdesi

Bir kimse, temiz, cünüp, hayız, çocuk, ergen, Müslüman, gayrimüslim ya da kâfir birisinin Kur’an-ı Kerim’den secde âyeti okuduğunu işitirse ya da kendisi okursa bu durum bir ya da birden fazla mecliste bulunma durumuna göre iki kısımda incelenir. Eğer bir meclis, mescid ya da evde bulunursa bir secde etmesi kâfidir. Çünkü bütün mescid tek meclistir. Bir saftan başka safa yürüdüğünde namazının bozulmaması buna delildir. Örneğin ayakta iken secde âyeti okur oturur, oturduktan sonra ikinci kez secde âyeti okursa, tek mecliste bulunduğu için tek secde kâfidir. Namazın ilk önce birinci rekatında sonra ikinci rekatının oturduğunda ya da bir bineğin üzerinde iken secde âyeti okursa bu durum iki kısımda incelenir. Ya secde âyetini ilk okuduğunda secde âyetini bitince hemen secde yapar ya da yapmaz. Eğer secde âyetini bitince hemen secde etmezse bir secde yapması ittifakla kâfidir. Eğer birinci rekâta secde âyetini okuduğu için secde ederse ikinci secde âyetini okuduğunda da secde yapması daha iyi olur. Ebû Hanîfe (r.h.) ve İmam Muhammed’in (r.h.) görüşü bu şekildedir. *Câmiu’l-Kebîr*’de zikredildiğine göre Ebû Yûsuf’a (r.h.) göre tek secde yapması kâfidir. Eğer secde âyeti okuyup secdesini yapar sonra amel-i kesîrde bulunursa, uzanarak yatar, doyuncaya kadar yer içer ya da çokça konuşur daha sonra secde âyetini bir daha okursa bir tane secde yapmak kıyas olarak yeterlidir. Amel-i kesîrde bulunduğu için diğerlerinde de secde yapması isitihsan olarak daha evlâdır. Amel-i kalîl’de bulunursa, arada bir lokma yer, ayakta uyur, bir yudum su içer ya da bir kelime konuşursa bir secde yeterlidir. Çünkü mekân birdir diğerleri de buna kıyas edilir. Yerdeyken secde âyeti okur bir bineğe biner sonra binekte iken ikinci kez secde âyeti okursa ittifakla iki kez secde yapması gerekir. Çünkü bineğe binmek amel-i kesîr sayılır. Ama binekten inerse tek secde edebilir. Binekten inmek amel-i kalîl sayılır. İki mecliste, çölde ya da bir mağaradaysa her seferinde bir secde düşer. Tilavet secdesi vaciptir. Bu dinleyen ve okuyana bir

²⁸⁵ Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 202.

borçtur. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre ise sünnettir, Secdeyi yerine getirmezse borç sayılmaz.²⁸⁶ "... *secdeye kapandı ve bütünüyle O'na yöneldi.*"²⁸⁷

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu. "Hz. Dâvûd (a.s.) Allah'a şükretmek için secde etmişti. Biz emir olduğu için secde ediyoruz."²⁸⁸ Allah Teâlâ'dan emir geldiği için de secde etmek vacip sayılır. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyuruyor. "*Ey iman edenler! Rükû edin, secdeye kapanın.*"²⁸⁹ Rükû eğilip elleri dizin üzerine koyarak kalbi huşû içinde dili ile üç kere subhane rabbiyel azim demektir. İnsanın böyle yapması nefsini hayvanlara benzetmektir. Bu da bir tevazudur küçülmedir. İnsan nefsini kendisini yaratana dünyada taat ile zelil ederse Allah da buna mukabil onu şerefendirir. Sücûd açık alnı yere koyarak üç kere subhane rabbiyel âlâ demektir. Kul eğer bunu yaparsa Allah Teâlâ kuluyla övünür ve der ki: Ey kulum sen beni yücelikle nitelendirdin. Ben de seni misliyle ödüllendireceğim.²⁹⁰ "*Gevşeklik göstermeyin, üzülmeyin; eğer inanmışsanız şüphesiz en üstün olan sizsiniz.*"²⁹¹

34. Secdenin Fazileti

Hayız halinde olan bir kadın secde âyeti duyar sonra temizlenirse; bir çocuk secde âyeti duyar sonra bâliğ olursa ya da bir kâfir secde âyeti duyar sonra Müslüman olursa onların kaza etmesine gerek yoktur. Cünüp veya abdestsiz olan bir kimse secde âyeti duyar ya da daha temizlenmeden bir kimse secde âyeti okursa temizlendikten sonra kaza etmeleri gerekir. Fark şu ki bu kimseler namaz ve secde ehlinden değillerdi. Onların mazeretleri vardı. Onların mazeretleri abdestsiz veya cünüp olanların aksine kendilerinden değil Allah'tandır. Bir kimse bir papağandan secde âyetini duysa secde yapması gerekmez. Çünkü onun okuması ne konuşma ne de kıraattir. Bir kimsenin yanlarında bir papağan varken hanımı ile başbaşa kalmaları sahih halvettir. Uyanık bir kimse uyuyan bir kimseden secde âyeti duysa uyanık olanın secde etmesi gerekmez. Hanımını boşasa, boşamanın gerçekleşmeyeceği; kölesini azad etse, azadın sayılmayacağı delili ile uyuyan kişinin kıraati, kıraat sayılmaz. Bazıları, eğer namazda ayakta iken Kur'an-ı Kerîm'den okunanların namazdan sayılacağını dolayısıyla onun

²⁸⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 204-205.

²⁸⁷ Sâd 38/24.

²⁸⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 205.; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 12/34 (No. 12386). (Taberânî'nin, el-Mu'cemü'l-Kebîr eserinde geçen hadis: "Dâvûd bu secdeyi tevbe için yapmıştır, biz de şükür için yapıyoruz." Şeklinde olup Sahih Hadistir.)

²⁸⁹ el-Hac 22/77.

²⁹⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 205.

²⁹¹ Âl-i İmrân 3/139.

okuyuşunun kıraat olacağına dair delillerle, secde yapması gerektiğini söylediler. Aynı ayrı namaz kılan iki kişinin biri diğerinden secde âyeti duyarsa namazda olduğu müddetçe secde etmez. Namazı bitirdikten sonra secde etmesi gerekir. Namaz kılmayan bir kimse namaz kılan bir kimseden secde âyeti duyarsa anında secde etmesi gerekir. Minberde bayram ya da Cuma hutbesi okuyan bir hatip secde âyeti okursa ya da başkasından secde âyeti duyarsa isterse secde eder duyanlar da onunla beraber secde eder. İsterse hutbeyi bitirdikten sonraya kadar tehir edebilir. Câizdir. Hz. Ömer'in (r.a.) hutbe sırasında minberde secde âyeti okuduğu, bunun üzerine aşağı inip secde ettiği sonra kalkıp hutbeyi tamamladığı, ikinci Cuma'da secde âyeti okuyup insanlar secde etmeye hazırladığında, yerinizden ayrılmayın, çünkü Allah onu bizim için biz istemedikçe yazmamıştır, dediği rivâyet edilmiştir.²⁹²

35. Namazı Vaktinde Kılmamanın Günahı

Eğer bir bebek annesinin karnından yarımından daha az ya da yarım olarak namaz vaktinin çıkmasına yakın doğarsa o bebek için kendisi kadar küçük bir yer kazılır ve oraya gömülür. *Nevâdir* kitabında zikredildiğine göre kadının namazını îmâ ile de olsa kılması gerekir. Namazını te'hir etmesi ona câiz değildir. Eğer bebek yarımından fazla doğarsa namaz kadının üzerinden düşer. Nifas halinden sayılır. Çünkü çoğun hükmü bütünün hükmünde sayılır. Eğer bebek bir bütün olarak doğarsa, fakat karnında bir çocuk daha varsa İmam Muhammed (r.h.) ve İmam Züfer'e (r.h.) göre her vakit için abdest alıp namazını kılması gerekir. Ebû Hanîfe (r.h.) ve İmam Yûsuf'a göre, bir çocuk doğduğunda namaz onun üzerinden düşer. Âlimler nifas konusunda ihtilâfa düşmüşlerdir. Ebû Hanîfe (r.h.) ve İmam Yûsuf'a (r.h.) göre kadının nifas hali birinci çocuğu doğurmasıyla başlar. İmam Muhammed (r.h.) ve İmam Züfer'e (r.h.) göre ise kadının nifas hali ikinci çocuğu doğurmasıyla başlar. Sonuç olarak âlimler nifas süresinin ikinci çocuğun doğumuyla başlayacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Bir adam suda boğulurken namazın geçmesinden korkarsa akli başında ve canlı fakat su onu götürüyorsa namazını îmâyla da olsa kılabilir. Namazını boğulana kadar te'hir eder ve namazını eda etmeden boğulursa Allah'ın huzuruna namaz borcuyla çıkar. Bir kişi devlet başkanın korkusundan ondan kaçıyor ve saklanıyorsa Cuma namazına ve cemaate gitmeyebilir. Fakat namazını te'hir edemez. Müşriklerin elinde esir düşenin durumu, eğer bulunduğu yerde su ve toprak varsa te'hir etmesi câiz değildir. Kılabilirdiği şekilde

²⁹² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 210.

kılması gerekir. Bir Müslüman ya da gayrimüslimin hizmetinde bulunan bir kölenin namazını te'hir etmesi câiz değildir. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede “*Namazları ve orta namazı aksatmadan kılın, huşû içinde Allah'ın huzurunda durun*”²⁹³ buyuruyor. Kişi eğer namazı terk eder, namazın varlığını inkâr ederse en iyisini Allah bilir. Ama namazın varlığını kabul eder namazı üşenerek terk ederse, bu ona günah sayılır. Küfür sayılmaz. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede “*Yanlılıkla olması dışında, bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz...Kim de bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde devamlı kalmak üzere cehennemdir...*”²⁹⁴ Allah Teâlâ cehennemde ebedi kalmasını o fiili kasten yapmasına bağlamıştır.²⁹⁵

36. Nemîme

Akıntılı yarası olan bir kişi sağlam olan diğer insanlara imamlık yaparsa imamlık yapanın namazı sahih, arkasındakilerin namazı fâsit olur. Eğer İmamın arkasında imama uyarak namaz kılanların imam gibi yarası varsa yaralı olanları namazı sahih, sağlam olanların namazı fâsit olur. Müstehaze ve kadın için de böyledir. İçinde erkek ve kadınların olduğu bir topluluğa Müstehaze veya kadın imamlık yaparak namaz kıldırırsa, kadınların kıldığı namaz sahih erkeklerin kıldığı namaz fâsit olur. Küçük bir çocuk ya da bir üryan, ergin olan insanlara farz ya da vitir ve bayram namazları gibi vacip namazlarda cemaate imamlık yaparsa ittifakla imamlığı câiz değildir. Fakat teravih sünnetlerinde imamlık yaparlarsa Muhammed b. Mukâtil er-Râzî (r.h.), Nasr b. Yahya (r.h.) ve âlimlerin çoğunluğuna göre imamlığı câizdir. Muhammed Seleme el-Belhi'ye (r.h.) göre, âlimlerin çoğunluğuna göre câiz değildir. Çünkü Hüseyin b. Ali b. Ebî Talip küçük bir çocukken Hz. Âişe'nin (r.anhâ) önünde namaz kılmıştır. Mecnun olan bir kişinin imamlık yapması ittifakla câiz değildir. Sağır olan bir kimse ümmî olan bir kişiye imamlık yaparsa, sağır olanın namazı câiz, ümmî olanın namazı câiz değildir. Ama ümmî olan kişi sağır olan kişiye namaz kıldırırsa ikisinin de namazları câizdir. Ümmî olanın sağır olana namaz kıldırması mekruhtur. Çünkü ümmî olan namaza tekbirle başlar ama sağır olan niyetle başlar. Mest üzerine mesh edenin ayaklarını yıkamış olanlara imamlık yapması ittifakla câizdir. Teyemmüm alanın abdest alana imamlık yapması Ebû Hanîfe (r.h.) ve Ebû Yûsuf'a (r.h.) göre câizdir. İmam Züfer (r.h.) ve İmam Muhammed'e (r.h.) göre ise câiz değildir. Çünkü teyemmüm iki vakit arasında

²⁹³ el-Bakara 2/238.

²⁹⁴ en-Nisâ 4/92-93.

²⁹⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 218.

kalan bir temizliktir. Bununla beraber iki farzın da yerine getirilmesi câizdir. Yani öğle ve ikinci namazı için her namaz vaktinde ayrı ayrı teyemmüm edilerek abdest alınır. Ve normal abdest almış gibi muamele edilir. Abdest gibi imametın de câiz olması farzdır. Örneğin oturan biri ayakta olan birine imamlık yaparsa Ebû Hanîfe (r.h.) ve İmam Yûsuf'a (r.h.) göre hepsinin namazı câizdir. İmam Muhammed (r.h.) ve İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre imamın namazı sahih, arkasında namaz kılanın namazı ise câiz değildir.²⁹⁶

Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre, bir imamın mest üzerine mesh etmesi gibidir. Üzerinden gece veya gündüz geçmiş kaza namazı olan bir kişi imamlık yapar ve namaz kıldırırken de kazaları aklında ise onun namazı sahih değildir. Hanefî mezhebine göre de arkasında namaz kılanların namazı sahih değildir. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre hem imamın hem de arkasında namaz kılanların namazı câizdir. Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre, eğer üzerinde kazaya kalmış vitir namazı olan kişi sabah namazında imamlık yapmaya başlar, namaz kıldırırken de bu kaza namazı aklında olursa, güneşin doğması için de vakit varsa hem imamın hem de cemaatin namazı sahih değildir. Çünkü vitir namazı Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre hem kavli hem de fiili bir farzdır. İmam Muhammed (r.h.), Ebû Yûsuf (r.h.), İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre vitir namazı nafîle bir namaz olduğu için câizdir. Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre mûkim olan bir kişinin seferî olan bir kişiye aynı kazaya kalmış olan namaz için imamlık yapması câiz değildir. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre ikisinin de sahihtir. Seferî olan da mûkim olana imamlık yaparsa ittifakla hepsinin de namazı sahihtir. Öğle namazını ikinci namazını kılanın arkasına kılıyorsa ya da dünden öğle namazı kazası kalan bugünkü öğle namazı kılan imamın arkasında namaz kılıyorsa Hanefî mezhebine göre imamı namazı sahih, arkasında namaz kılanın namazı sahih değildir. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre ikisinin namazı da sahihtir. Fakihlere göre, dokuz kişinin imameti câizdir fakat onların dışındakilerin imamlık yapması daha eftaldır. Bunlar köle, zinadan doğma çocuk, kör, fâsık, bedevi, zina eden, kendisini sevmeyen, nefret eden bir cemaate imam olan kişi, nemimedir.²⁹⁷ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Aranızdan en iyilerinizi seçin. Onlar Allah'la aranıza bir vesiledir.”²⁹⁸ buyuruyor. Fâsık, zâni, nemime bizim seçtiklerimizden değildir.

²⁹⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fuzela*, 221-222.

²⁹⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 222.

²⁹⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 222.; Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdîrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *el-Mağâşidü'l-Hasene fi beyâni keşîrin mine'l-eğâdisi'l-müştehire (dâ'ire, câriye) 'ale'l-elsine* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1985), 486 (No. 794).

H.z. Ali (r.a.) şöyle rivâyet ediyor. Dört kişinin namazı ondan bir adım öteye gitmez. Kendisini sevmeyen, nefret eden bir cemaate imam olan kişi, geceyi kocası kendisine kızgın olarak geçiren kadın, efendisinden kaçan köle, fattan ve nemime. Bunlar Allah'ın en kötü yarattıklarıdır.²⁹⁹

37. Orucu Terk Etmenin Günahı

Ramazan'da veya başka bir zamanda oruçlu biri kusarsa onun orucu *Zâhirü'l-Usûl*'de zikredildiğine göre Ebû Hanîfe (r.h.) ve İmam Muhammed'e göre (r.h.) bozulur. *Nevâdir*'de zikredildiğine göre Ebû Yûsuf'a (r.h.) göre bozulmaz. İbn Abbâs (r.a.) ve el-Belhi'ye (r.h.) göre, oruç, insanın vücudundan içine bir şey girdiğinde abdest ise vücudundan dışarı bir şey çıktığında bozulur. Burada ise vücudunun içine bir şey girmiyor, vücudundan bir şey çıkıyor. H.z. Ali'ye (r.a.) göre ise kişi kendisini kasıtlı olarak kusturmadığı sürece orucu bozulmaz. Eğer kendisini kasıtlı kusturursa orucu bozulur. Başkasının gıybetini yapmak orucunun sevabı giderir. İmam Mücâhid (r.h.) şöyle buyuruyor. İki şey vardır ki kişi orucunda bunları muhafaza ederse orucu sâlim olur. Bunlar gıybet ve yalandır.³⁰⁰

Gıybetin büyük günahlardan olduğunu delili şu âyet-i kerîmedir. “*Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının;...*”³⁰¹ Bu âyet-i kerîmenin nüzul sebebi rivâyet olunur ki; “Selmân-ı Fârisî sahâbeden iki zâta hizmet eder, yemeklerini yapardı. Bir gün uyuya kalmıştı, bunun üzerine onu katık almak için Peygamber Efendimize (s.a.v.) gönderdiler, Peygamber Efendimizin (s.a.v.) yemeğine de Usâme bakıyordu, ‘Yanımda bir şey yok.’ dedi. Selman hakkında ‘Biz onu taşkın bir kuyuya göndersek suyu çekilir.’ demişlerdi. Sonra bu iki zat Resûlullah'ın (s.a.v.) huzuruna vardıklarında, Resûlullah (s.a.v.); ‘Niye ben sizin ağızlarınızda et yeşilliği görüyorum?’ buyurdu. ‘Et yemedik.’ dediler. ‘Siz gıybet etmişsiniz, gıybet arkasından konuşmaktır. Bu da ölü kardeşinin etini yemek gibidir. Önün ölü etini yemek ister misiniz?’ ‘Kesinlikle istemeyiz.’ dediler. ‘Nasıl onun ölü etini yemek istemiyorsanız onun gıybetini de yapmayın. Kim bir Müslümanın arkasından konuşursa onu ölü etini yemiş gibidir.’ buyurdu.”³⁰² ki bu âyet nazil olmuştu.

²⁹⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 222.

³⁰⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 228.

³⁰¹ el-Hucurât 49/12.

³⁰² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 228-229.; Alâüddîn Ali b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzin el-Bağdâdî - Muhammed Ali Şahin, *Lübab-üt Tevil Meani-t Tenzil Tefsiri Hazin* (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1989), 4/182.

Câbir b. Abdullah (r.a.) anlatıyor: “Bir defasında Rasulullah (s.a.v.) ile beraberdik derken aniden tiksindirici leş kokusu etrafı sardı. Hz. Peygamber (s.a.v.): "Bu ne kokusudur biliyor musunuz? Bu müminlerin gıybetini yapanların kokusudur.” buyurdu.”³⁰³

38. Şüpheli Şeylerden Kaçınma

Kendisine emanet verilen bir kişi, o emaneti, parayı kullanır kâr ederse kâr onundur. Bir kimse bin dirheme bir köle satın alır. Alıcı satın aldığı köleyi satıcıdan daha teslim almadan köle satıcısının yanında iken bir başkası hata ile o köleyi öldürürse Alıcının seçim hakkı vardır. Dilerse satışı bitirip katilin peşine düşer ve katilden kölenin bin dirhem olan değerini alır. Çünkü mülk onundur ve bedeli bin dirhem olduğu için kıymetini alması güzeldir. Adamdan bin dirhemden daha fazlasını isterse bu câiz değildir. Çünkü bu kâr olur. Satın aldığı köle daha kendisine teslim edilmediği için kâr düşmez. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Attâb b. Esîd'i³⁰⁴ (r.a.) Mekke'ye vali olarak gönderdiğinde ona şöyle buyurmuştu. “Onları dört şeyden men et. Teslim almadan satış yapmaktan, faizli satış yapmaktan, şartlı satış yapmaktan, satılan şeyden kâr istemekten onları men et.”³⁰⁵

İki kişi, bir adamın kıymeti bin dirhem olan kölesine bir yıl içinde bin dirhem getirmesi şartıyla onu azât edeceğini söylediğine şahit olursa hâkim onun bir yıl içinde bin dirhem getirmesiyle özgürlüğüne hükmeder. Adam ya da köle pişman olurlarsa kölenin sahibinin kölenin değerini vermesi gerekir. Sonra kölenin bir yılı tamamlaması gerekir. Bin dirhemi getirmeden özgür olamaz. Sahibine bin dirhem getirdikten sonra özgür olur. Verirse zaten özgür olur. Bir kişi kendine bin dirhem değer biçilen ve parayı getirince özgür olacağı konusunda anlaştığı köleyi, köle parasını getirmeden iki bin dirheme başka birine satarsa köle bin dirhemi sahibine getirince özgür olur. Kıymetinden fazla aldığı parayı tasadduk etmesi gerekir. Kölenin Mevlâsı sahibidir. Örneğin birisi bir bineği zorla alıp kiraya verirse bineği sahibine geri getirdiğinde kârı onundur. O kârı da sadaka olarak vermesi gerekir. Çünkü bineğin sahibinin bu işte rızası

³⁰³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 229.; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 23/97 (No. 14784). (Hasen Hadis)

³⁰⁴ Fahrettin Atar, “Attâb b. Esîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/93.

³⁰⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 234.; Ahmed b. Abdillâh b. İshâk Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Müsned Ebu Hanîfe Rivayet-i Ebu Nuaym* (Riyad: Mektebetü'l-kevser, 1994), 266. (Sahih li-gayrihi)

olmadığından bu temiz olmayan bir kazançtır.ve Onun kârı güzel değildir.³⁰⁶ Allah Teâlâ âyet-i kerîmede “*Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin...*”³⁰⁷ Allah Teâlâ bizi başkasının malına el uzatmaktan men etmektedir.

39. Ölüm Meleğinin Gelmesine Hazırlanma ve Ölümü Zikretme

Bir kimse malının üçte birini yakınlarına vasiyet ederse ittifak ile o maldan babası ve oğluna miras verilmez. Çünkü babası ve oğlu yakını değil onun kendi gibidir. *Ziyâdat*'ta zikredildiğine göre İmam Muhammed'e (r.h.) göre torununa ve dedesine miras verilir. Hasan b. Ziyâd'ın (r.h.), Ebû Hanîfe'den (r.h.) rivâyet ettiğine göre torununa ve dedesine miras verilmez. Bir kişi, birisine veya kendisini öldüren bir kişiye vasiyet ederse kâtil mirastan ancak varislerin izin vermesiyle alabilir. Bir kimse bir harbî ve bir Müslüman'a vasiyet ederse müste'men olsun ya da olmasın varisleri izin versin ya da vermesin olmasın harbîye miras düşmez. Çünkü onlar uzaktaki insanlardır. Allah Teâlâ onlara iyilik yapmaktan men etmiştir. “*Allah ancak, din konusunda sizinle savaşıp, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş olanlarla dostluk kurmanızı yasaklar...*”³⁰⁸ Bir kişi eğer vasiyetinde beni iki parça kefenle kefenleyin derse onun sözüne bakılmaz. Çünkü bu durum sünnete muhaliftir. Eğer beni beş, altı parça kefenle kefenleyin derse bu vasiyeti câizdir. Eğer varisler isterlerse bunu yerine getirebilirler. Çünkü sünnet olan kefenin en azı üç parça olmasıdır. Eğer vasiyetinde beni takvalı falan kişinin yanına gömün derse onu taşıyacak olanlara yük olmayacaksa vasiyeti yerine getirilir.³⁰⁹

Adamın biri vefat etmeden önce oğluna bir vasiyette bulundu. Oğlu ben bu vasiyeti kabul etmiyorum deyince babası oğluna neden kabul etmediğini sordu. Oğlu babasına sen kendi mülkünden cimrilik yapıyor bana kalacak olanda ise cömertlik yapıyorsun deyip babasının sandığını alıp içindekileri dağıtmaya başladı. Bunu gören babası oğluna ne yaptığını sorunca oğlu sadaka verdiğini söyledi. Babası oğlundan sadaka vermede sabırlı olmasını vefat edinceye kadar acele etmemesini isteyince oğlu babasına ‘Sana hayret ediyorum senin hayrına sadaka verdiğim halde gönlün rahat etmiyor. Senin ayağının biri çukurda olduğu halde sen mallarını başkalarına sağlığında kendi hayrına veremezken senin vefatından sonra ben nasıl senin malını dağıtayım.

³⁰⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fuzela*, 234.

³⁰⁷ el-Bakara 2/188.

³⁰⁸ el-Mümtehine 60/9.

³⁰⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fuzela*, 241.

Mirasın bana kaldığında sağlığım yerinde olduğundan bu malları ihtiyaç ve beklentilerimin doğrultusunda kullanırım.’ dedi.³¹⁰ Cahilin ölümü hazırlıksız vefat etmesidir. Ölümüne hazırlanmak vasiyetle vaciptir. “*Birinize ölüm yaklaştığında, eğer geriye mal bırakıyorsa anasına, babasına ve akrabasına uygun bir vasiyette bulunması, sakınanlara bir borç olmak üzere yazıldı...*”³¹¹ Vasî ne derse onun sözü yerine getirilir. Vasiyet anne babaya ve verâset yoluyla vâris olanlara edilmez. Geride kalanlara üçte biri vasiyet edebilir.³¹² Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Sa’d b. Ebû Vakkâs’a³¹³ malının ancak en fazla üçte birini tasadduk/vasiyet edebileceğini söylemiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bunun gerekçesini ise şöyle açıklamıştır: “Senin vârislerini zenginler olarak bırakman, onları insanlara muhtaç fakirler olarak bırakmandan daha hayırlıdır.”³¹⁴

40. Sekerâtü’l-Mevt Ânı ve Onun Zorluğu

Devlet başkanı ya da herhangi biri tarafından, bir kişi gece veya gündüz tenhada iken ya da gece bir evin içinde tehditle içki içmeye ya da haram olan bir şeyi yemeye zorlanır, bunu yapmazsa elinin ayağının kesilmesi ya da ölümle tehdit edilirse, tehdit edilen, canını tehlikeye atmamak için ona denileni yerine getirebilir. İbn Mes’ûd’un (r.a) bir gence, nefsinin senin üzerinde hakkı vardır onu koru nasihati, canın hürmeti olduğuna delildir. Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre devlet başkanı dışında bir kişi, bir kimseyi gündüz vakti yardım istediğinde ona yetişebilecek insanların bulunduğu meskûn bir mahalde, haram olan bir şeyi yiyip içmemesi halinde sana bir iki tokat atarız diye tehdit ederse, kişi ondan istenileni yerine getirmez. İmam Muhammed (r.h.) ve Ebû Yûsuf’a (r.h.) göre eğer herhangi bir kişi, bir kimseyi devlet başkanının emriyle haram olan bir şeyi yiyip içmesi hususunda ölüm ya da başka bir şeyle tehdit ederse, kişi ondan istenileni yerine getirebilir. Altı şeyde insan zorlanamaz. Bunlar: Nikah, talak, köle azat etme, bir talakla boşadığı eşini geri alma, süt emme, erkek ve kadın arasında ilişkidir. Böyle bir

³¹⁰ Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 242.

³¹¹ el-Bakara 2/180-181.

³¹² Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 242.

³¹³ Aşere-i mübeşşereden olan sahâbî, kumandan. Ayrıntılı bilgi için bk. İbrâhim Hatiboğlu, *Sa’d b. Ebû Vakkâs* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/272-274.

³¹⁴ Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 242.; Buhârî, *Sahihu’l-Buhârî*, 5/2343 (No. 6012). (Buhârî’nin, Sahihinde geçen hadis: Sa’d b. Ebû Vakkâs’ın dilinden şöyle anlatılır: “Veda Haccı yılında Mekke’de ölümcül bir hastalığa yakalanmışım. Resûlullah (s.a.v.) da beni ziyarete gelmişti. Ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Benim hastalığım iyice arttı. Ben varlıklı bir kimseyim. Bana sadece tek bir kızım mirasçı olacak. Bu yüzden malımın üçte ikisini sadaka olarak dağıtayım mı?" diye sordum. Resûlullah, "Hayır, dağıtma!" buyurdu. Ben, "Yarisını sadaka olarak dağıtayım?" dedim. Resûlullah yine, "Hayır!" cevabını verdi ve şöyle buyurdu: "Üçte birini sadaka olarak dağıtabilirsin! Hatta üçte biri dahi çoktur! Mirasçıların varlıklı olarak bırakman, onları insanlara ellerini açar ve muhtaç bir hâlde bırakmandan daha hayırlıdır." Şeklinde olup Sahih Hadistir.)

ilişki olması durumunda gusül vs. gibi ilişkinin hükümleri yerine getirilir. Eğer devlet başkanı bir kimseyi hapis ya da onu bağlamakla tehdit ederek yukarıda saydığımız durumlar haricinde muamelatla ilgili alışveriş, kiralama, hibe etme, sadaka verme ve bunlara benzeyen durumlara zorlarsa, mükreh sayılır, Zorlama ile bunları yapması câiz değildir. Çünkü bunlar ancak rıza ile olur Burada rıza olmadığı için bunların yapılması kesinlikle câiz değildir. Zorlama bir kişinin hapse atılması ya da ellerini ayaklarını bağlanmasıdır. Bir kimse zina yapacaksın ya da falan kişiyi öldüreceksin diye zorlanırsa yapması gereken en faziletli şey onların dediklerini yapmayıp kendi nefsinin onlara teslim etmesidir. Çünkü insan öldürmek de zina yapmak da haramdır. Zaruret olması durumunda bu haramlar mubah sayılmaz. Bu küfre, şirke inanmak gibidir Kendine zarar gelmesin diye yasak olan bu şeyleri ikrah halinde iken yaparsa ahirette bunun karşılığı daha büyük olacaktır.³¹⁵

41. Ölüm

Kadın ve erkek evlenip daha halvet olmadan kadın vefat ederse, kadının mehrinin tamamlanması gerekir. Kadın ve erkek evlenip daha halvet olmadan eğer adam vefat ederse kadının iddet beklemesi vaciptir. Çünkü ölüm işleri tamamlar. Örneğin bir kişi bir şey yapmak ister de onu tamamlayamadan vefat ederse onun ecri Allah'ın katında tam sayılır. Ölüm kaçınılmazdır.³¹⁶ Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyurmuştur. “Şöyle de: *"Biliniz ki, kendisinden kaçıp durduğunuz ölüm, muhakkak gelip size çatacaktır."*³¹⁷

Peygamber Efendimize (s.a.v.) şöyle vahyediliği naklediliyor. “Ey Muhammed! Nasıl istersen öyle yaşa, fakat bil ki, bir gün mutlaka öleceksin. Kimi seversen sev ama unutma ki, bir gün ondan ayrılacaksın. Dilediğin gibi davran, lâkin şu da her zaman hatırında olsun ki, her yaptığının karşılığını mutlaka göreceksin.”³¹⁸

Hız. İdris (a.s.), Hız. Âdem'den (a.s.) sonra gelen ilk nebidir. Hız. İdris (a.s.), Hız. Nuh'un (a.s.) babasının dedesidir. İnsanlar arasında en fazla ibaret eden ve gayret gösterendi. Her gün dünyadakilerin yarısının ameli kadar ameli Allah katına çıkıyordu. Cennette tamahkarlık yaptı ama ona ancak ölümü tadıp cehennemi gördükten sonra

³¹⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 249-250.

³¹⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 265.

³¹⁷ el-Cuma 62/8.

³¹⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 265-266.; Taberani, *el-Mu'cem-ul Evsat*, 5/119 (No. 4845). (Uydurma ile İtham Edilmiş)

ulaşabildi. Bu meşhur bir kıssadır. İnsanlar Hz. İdris'in (a.s.) hali hakkında ihtilâfa düştüler. Bazıları, bundan sonra vefat eder bazıları vefat etmez, dedi. Bazıları, vefat etmez. O kıssada da anlatıldığı gibi ölümü tattı. Kıyamet günü insanlar kabirlerinden çıkarak İdris (a.s.) ise cennetten çıkarak mahşere gelecek, dediler. Biz bu görüşü kabul etmiyoruz. Bazıları, vefat edeceği kesindir. Hz. İdris (a.s.) ölümün hepsini değil bir kısmını tatmıştır, demişlerdir. Bazıları, o ölmeyecek çünkü o ölümü tatmıştır, demişlerdir. Bazıları, o şu anda cennette değil çünkü hiçbir peygamber, Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'den (s.a.v.) önce cennete girmeyecektir, demişlerdir. Âlimler bu görüşte ihtilâfa düşmüşlerdir. En sahih olan görüş, Hz. İdris (a.s.) cennette ölmeyecektir. Çünkü cennette ölüm ve uyku yoktur.³¹⁹

42. Kabir Azâbı

Kabir içine konulan şeyin uzun süre muhafazası için değil bir an önce yok olması içindir kireç ve ağaç kabre konulmanın yok olmasını geciktirdiği için kabre konulmaz. *"Şanı yüce Kur'an'a yemin olsun! Kâfirler, içlerinden bir uyarıcının gelmesine şaşıtlar da, "Bu tuhaf bir şeydir" dediler."*³²⁰ Dahhâk b. Müzâhim³²¹: Kâf, tamamen kıymetli mücevherlerle kaplı yemyeşil bir dağdır ki gökyüzü bile yeşilliğini ondan almıştır. Yeryüzünde bu dağın köklerini barındırmayan herhangi bir dağ yoktur. Her bir kökün üzerine bir melek görevlendirilmiştir. Allah bir kavmi helak etmek istediğinde o görevli meleklerden biri köklerden birini salları ve o insanlar helak olurlar. Şeytanlar dünyadaki insanları büyülemek kaf dağına gider o cevherlerden alır ve insanlara dağıtırlar. Bu âyetin iniş sebebi, kâfirler toprak olduktan sonra kıyamet gününü ve öldükten sonra dirilişini inkâr ettiler. *"Sahi biz, ölüp de toprak ve kemik yığını haline gelmişken yeniden mi diriltilecekmiz?"*³²² burada ikrar eden toprak olduktan sonra bir daha canlanacağını inkâr etmez. Kabre hazırlık elbette kireçle odunla yumuşak kefenle değildir. Kabre hazırlık salih amellerle, iyi bir geçmişle, dünyadan uzak durmakla yapılır.³²³

³¹⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 266.

³²⁰ Kâf 50/1-2.

³²¹ Müfessir. Ayrıntılı bilgi için bk. Muhammed Eroğlu, "Dahhâk b. Müzâhim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/410-411.

³²² es-Sâffât 37/16.

³²³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 268.

43. Münker ve Nekir Meleklerinin Sorgusu

Bir kimseyi defnetmek için kabir kazılırken kabre elbise ya da para düşerse, kabir tekrar açılıp eşya sahibine geri verilir. Çünkü Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir malı zayi etmekten men etmiştir. O malı orada koymak zâyi etmek gibidir. Meftâ kabre kefensiz konduysa kabir meftâyı kefenlemek için tekrar açılmaz. Çünkü kefenleme sünnet, defnetmek farzdır. Bir farzdan sünnete dönülmez. Yıkanmadan defnedildiyse yıkamak için kabir tekrar açılmaz. Cenaze namazı kılınmadan defnedildiyse üç güne kadar kabrine doğru namaz kılınabilir. Üç günden sonra cenaze namazı kılınmaz. Öldükten sonra hemen defnedilmeyip günlerce bekletildikten sonra defnedilen meftânın sorgu sualinin evinde mi yoksa kabrine defnedildikten sonra mı yapılacağı hususunda âlimler ihtilâfa düşmüşlerdir. Bazı âlimler, meftâ daha defnedilmeden soru sorulmaz çünkü münker ve nekirin sorgusu ile ilgili rivâyetler kabirdedir. Bazı âlimlere göre ise meftâ evinde öldüğü gece, evi ona kabir olur, evinde iken soru sorguya başlanır. Bazı yerlerde meftâ hemen öldükten sonra sorgusunun başladığına dair rivâyetler vardır. Birinci görüş evlâdır. Daha bebekken ölen çocuğa kabirde soru sorulur mu? İçinde ruh olan cin ve insanlar dünyadan ayrıldıktan sonra kabirde sorguya çekilir. O çocuk da bir can sahibiydi. Ama o çocuğun telkinini melek verir. Ona senin Rabbin kim diye sorulduğunda o melek çocuğa, benim Rabbin Allah, dinim İslâm, peygamberim Hz. Muhammed (s.a.v.) de, diyecektir. Bazı âlimlere göre melek o çocuğa telkin etmez. Allah o çocuğun kalbine ilham edecek bu ilham neticesinde çocuk da doğru cevapları verecektir, İsa b. Meryem'in beşikte konuştuğu gibi.

Ergin erkek ya da kadın Mü'min münafık kabre konulduğunda Allah'ın birliğinden, dininden, peygamberinden ehli sünnetin ittifakıyla ona soru sorulacaktır. Aksini iddia edenler bid'atçilerdir. Allah Teâlâ'nın şu âyet-i kerîmeleri buna delalet eder. *“Çoklukla övünme yarışı sizi kabirlere varıncaya kadar oyaladı.”*³²⁴ Benî Sehm ve Abdimenâf kabileleri birbirleri ile çokluk yarışına girdi. Birbirlerine biz daha çoğuz, hayır biz daha çoğuz diye böbürlendiler. İlk önce yaşayanları saydılar. Daha sonra da gidip kabirleri saydılar. Daha sonra Allah Teâlâ ölülerinin çokluğu ve nesepleri ile övünmeleri üzerine bu âyetleri indirdi.³²⁵ *“Hayır! Yakında bileceksiniz!”*³²⁶ yani ölüm

³²⁴ et-Tekâsür 102/1-2.

³²⁵ Zendevistî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 277.

³²⁶ et-Tekâsür 102/3.

anında bileceksiniz. “Hayır, hayır! Elbette yakında bileceksiniz.”³²⁷ yani münker ve nekir insana kapısı, penceresi, çocuğu, yardımcısı olmayan bir yerde soru sormaya geldiğinde. “Yemin olsun, cehennemi mutlaka göreceksiniz!”³²⁸ Allah bu insanları birbirleri ile çokluklarıyla yarışmasında dolayı onları münker ve nekirle korkuttu eğer bu çok zor bir an olmasaydı Allah onları bu şekilde korkutmayacaktı. Çünkü ölüm, münker ve nekiri görmek haktır.³²⁹

44. Musibete Karşı Sabır

Eğer bir adam karısını, karısından habersiz boşar ve karısından habersiz karısını geri alırsa boşanma gerçekleşir. Hanefî mezhebine göre onu geri alması boştur. İmam Malik’e³³⁰ (r.h.) göre boşanma olmaz. Onu geri alması da batıldır. Çünkü adamın nikahı daha o kadının üzerindedir. İmrân b. Husayn³³¹ (r.a.) şöyle rivâyet ediyor. Adamın biri eşini eşinden gizli boşayıp daha sonra da gizli geri almasını sordular. Şöyle cevap verdi. Kadını gizli boşadı sünneti terk etti. Kadını gizli geri aldı bir daha sünneti terk etti. Bir adam ya da yakınlarından biri vefat ederse o vefatı gizleyerek taziye evinde oturulmaması, oturulmasından daha faziletlidir. Allah Teâlâ’nın şu âyet-i kerîmesi buna delildir. “Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla;...”*Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz” derler.*³³² Kim musibet zamanı sabreder Allah’a döneceğini bilir kızgınlık göstermezse Allah’ın cennetine müstahak olur. “İşte rablerinin lutufları ve rahmeti bunlar içindir ve işte doğru yola ulaşmış olanlar da bunlardır.”³³³ Âlimler, sahâbeler, peygamberler, insan bir musibete sabrederse Allah onun üzerine rahmet indirir. Musibet anında sabredene ne mutlu demişlerdir.³³⁴

45. Ahde Vefa, Sözünde Durma ve Yemin

Bir kişi annesi, babası ya da bir Müslüman’la konuşmamaya yemin ederse yeminini bozarak kefareti ödemelidir.³³⁵ Peygamber Efendimizden (s.a.v.) rivâyet edildiğine göre, “Bir kimse bir şey için yemin eder, sonra da ondan hayırlısını görürse

³²⁷ et-Tekâsür 102/4.

³²⁸ et-Tekâsür 102/6.

³²⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 277.

³³⁰ Mâlikî mezhebinin imamı, büyük müctehid ve muhaddis. Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Özel, “Mâlik b. Enes”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 27/506-513.

³³¹ Ali Yardım, “İmrân b. Husayn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/232-233.

³³² el-Bakara 2/156.

³³³ el-Bakara 2/157.

³³⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 281.

³³⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 287.

yeminini bozsun ve kefarete ödesin.”³³⁶ Bu saydıklarımızla konuşmak o ettiği yeminden daha hayırlıdır. Örneğin namaz kılmamaya, oruç tutmamaya, zekât vermemeye, hacca gitmeye gücü yettiği halde gitmemeye, abdest almamaya, gusül almamaya, Cuma ve bayram namazlarına gitmemeye, fakirlere infakta bulunmamaya, fitır sadakası vermemeye gibi bu tür ibadetleri yapmaya gücü yettiği halde bu ibadetleri yapmamaya yemin ederse en faziletlisi yeminini bozarak kefareti ödemesidir. Çünkü bunların hepsi ibadettir. Bir ibadeti yerine getirmek yerine getirmekten daha iyidir yemin kefareti vermekle daha iyi bir iş yapmış olur. Meselâ falan yerde iki rekât namaz kılacağım diye yemin ederse *Zâhiru'l Usul*'de zikredildiğine göre başka yerde de namaz kılabilir. Ebû Yûsuf (r.h.) belli bir sınır çizmiştir. Eğer şart koştuğu yer bulunduğu yerden daha hayırlıysa şart koştuğu yerde kılmalıdır. Şu an bulunduğu yer şart koştuğu yerden daha hayırlıysa bulunduğu yerde kılmalıdır. Eğer ben Allah için falan ay bir oruç ay tutacağım diye kendine farz kılsa, eğer diğer aylar şart koştuğu aydan daha faziletliyse o aylarda oruç tutması gerekir. Şart koştuğu ay diğer aylardan daha faziletliyse şart koştuğu o ayda oruç tutması gerekir. Ebû Yûsuf'a (r.h.) göre Recep ayında oruç tutmayı kendine şart koşar, o ay dışında başka bir ayda tutarsa câizdir. Çünkü o kendine oruç ibadetini farz kıldı. Zorunlu olan taattir. Falan ay demesi izafedir.³³⁷

“Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Mekke'yi fethederken bir adam yaklaştı. Ey Allah'ın Resulu ben eğer Allah sana Mekke'nin fethini nasip ederse, kendime Beytü'l-Makdis'te iki rekât namaz kılmayı nezir ettim. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Sen namazını burada kıl sana tam ecir var.”³³⁸ buyurdu. Buradaki taat namazdır. Onun üzerinden taat olmayanı yani izafeyi (fazlalığı) düşürmüştür. İkincisi Kâbe'de kılınan namaz Beytü'l-Makdis'te kılınan namazdan daha faziletlidir.”

Bir kimse falan kişinin evine girerse altı gün oruç tutmayı ya da yürüyerek hacca gitmeyi nezir edip o eve girerse *Zâhiru'l-Usul*'de zikredildiğine göre altı gün oruç tutması gerekir başka çaresi yoktur. Hac konusunda ise illa yürüyerek gitmesine gerek yoktur bir bineğe binebilir. Ama kurban kesmesi gerekir. Şeyh İmam Muhammed Darîri'l-Meydani'ye (r.h.) göre, ihram giyilmesi gereken mikat sınırından yürümesi gerekir. Çünkü hac oradan başlar. Ama derse ki kendi evimden çıkıp yürüyerek

³³⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 287.; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 3/1272 (No. 1650). (Sahih li-gayrihi)

³³⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 287.

³³⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 288.; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 3/333 (No. 3305). (Hasen Hadis)

gideceğim derse o durum ayrı incelenir. Ali b. Dakkak (r.h.), şöyle anlatıyor. Bir gün Ebû Hanîfe'nin (r.h.) yanına girdim. İhramlıydım. Bu konu konuşuluyordu. Kendi nefesine vacip kıldığını yerine getirmesi gerekir. Kim ona evinden çıkıp yürüyerek hacca gitmeyi nezir etmesini söyledi, dedi. Ben de cevabımı ancak bu şekilde aldım. Gittim haccımı yaptım ve döndüm Ebû Hanîfe (r.h.) vefat etmişti. Ne zaman vefat ettiğini sordum sen gelmeden yedi gün önce vefat etti dediler ve bunun için kefarete ödemesi gerektiğini söylediler. Ebû Yûsuf'a (r.h.) göre eğer yemin ettiyse bunu kefarete ile ödeyebilir. Yemin etmediyse kefarete ödeyemez. İmam Muhammed'e (r.h.) göre, eğer ağzından yemin olarak çıktıysa kefarete ile ödeyebilir. İmam Şâfî'ye (r.h.) göre, eğer dilersen yürüyerek gider, yürümek istemezse kefarete ödemesini gerekir. İmam Züfer'in (r.h.) kavli de İmam Şâfî (r.h.) gibidir. İkisi arasında muhayyerdir. *“Antlaşma yaptığınız zaman Allah'a verdiğiniz sözü yerine getirin...”*³³⁹ *“Ey iman edenler! Sözleşmeleri yerine getirin...”*³⁴⁰ Yani kendine vacip kıldığı hac ya da oruç adağını yerine getirmesi gerekir. Borcunu kefarete ödemesi Kur'an'ı ihlal eder. *“Onlar, verdikleri sözü yerine getirirler ve dehşeti her yerde hissedilen bir günden korkarlar...Bu tutumları sebebiyle Allah onları o günün dehşetinden korur;...”*³⁴¹ Şâyet yeminini ve ahtini yerine getirmezse, Allah Teâlâ'nın kıyamet günü onu cezalandıracağını ve onu o günün kötülüklerinden korumayacağını bilir.³⁴²

46. Susayana Su Verme

Bir kimse kendi tarlasını sularken suyu kendi tarlasından başka birinin tarlasına taşıyıp tarlaya zayıat verirse bu durum iki kısımda incelenir. Su ya fare deliğinden ya da tarlanın kenarlarından taşmıştır. Su eğer fare deliğinden kaçarak diğer araziye geçtiyse, sulama yapan arazi sahibi bir taksiratta bulunmadığı için zararı karşılamakla yükümlü değildir. Su tarlanın kenarlarından taşarak diğer araziye geçtiyse o da iki kısımda incelenir. Kişi tarlasını normal suladığı halde komşusunun tarlasına su geçtiyse sulayana bir zarar tazmini yoktur. Çünkü kendi mülkünde tasarrufat yapmıştır. Eğer tarlasını normalden fazla suladığı için diğer tarlaya su geçtiyse, diğer tarlanın zararını tazmin etmesi gerekir. Çünkü kendi tarlasını başkasının tarlasına zarar vermeden sulayabilirdi. Başkasının tarlasına zarar verdiği için zararı tazmin etmesi onun üzerine vacip olur. Bu

³³⁹ en-Nahl 16/91.

³⁴⁰ el-Mâide 5/1.

³⁴¹ el-İnsân 76/7-11.

³⁴² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 288-289.

farenin deliğinden su taşması gibi değildir. Bir kimse kendi tarlasındaki kurumuş otları ateşe verirken ateş başkasının tarlasına sıçrar ve o tarladaki mahsule zarar verirse kişi o sırada orada değil ya da orada ama yangını söndürememişse üzerine zararı tazmin yoktur. Bu durum şuna benzer. Bir kişi eline ateş alıp kendi tarlasına giderken rüzgâr o ateşi başkasının tarlasına sıçratırsa o kişinin üzerine zararı tazmin yoktur. Çünkü o bilerek başkasının tarlasına ateş atmamıştır. Ama geçme hakkının olmadığı bir yoldan ya da tarladan geçerken rüzgâr elindeki ateşi başkasının tarlasına sıçratıp ürünün bir kısmını telef ederse geçme izninin olmadığı bir yerden geçtiği için zararı tazmin etmek üzerine vacip olur. Bir kimse vadiden geçen birikmiş suyun ağzını açar, su da yükselir de birinin tarlasına zarar verirse normalde o ağız açıldığında bir yere zarar vermiyorsa zararı tazmin etmez. Ama o ağız açıldığında zarar veriyorsa zararı tazmin etmek üzerine vacip olur. Adamın biri bir başkasına su ikram eder, adam da su içerken boğazında kalır da vefat ederse suyu verenin üzerine bir tazmin yoktur. Kendisine su verilen kendi fiili ile vefat etmiştir. Su veren fazilet niyetiyle suyu ikram etmiş. Su ile onu ihya etmeye çalışmıştır. Her şeyin hayatı sudur.³⁴³ “...her canlıyı sudan yarattığımızı görmezler mi?...”³⁴⁴

Abdullah b. Ömer (r.a.) Peygamber Efendimiz’den (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. “Bir mümin, aç bir mümini doyurur, susuz kalan bir mümine bir şeyler içirip susuzluğunu giderirse Allah onu cehennemden yedi hendek uzaklaştırır. Her iki hendek arasında beş yüz yıl yürüme mesafesi vardır.”³⁴⁵

47. Hastanın ve Bela Sahibinin Sevabı

Bir kimse necis bir yatakta yatarken, namaz vakti girdiğinde de temiz bir yere gidecek tâkâti yoksa veya suyun zarar vermediği bir hastalığı var ama abdest alacak hali yoksa veya hasta, yüzü kibleye dönük değil ama kibleye dönecek tâkâti yoksa bu durumlar ona yardım edecek birilerinin olması ve olmamasına göre iki kısımda incelenir. Eğer yardım edecek kimse yoksa olduğu şekilde namaz kılması câizdir. O mazeretli sayılır. Eğer yanına birileri varsa bu durum da bir bedelle veya bedelsiz yardım olmak üzere iki kısma ayrılır. Eğer ücretsiz yardım ediyorsa o hastanın o necis yatakta, abdestsiz ve kibleye yönelmeden namaz kılması ittifakla câiz değildir. Eğer bir bedelle

³⁴³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 293-294.

³⁴⁴ el-Enbiyâ 21/30.

³⁴⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 294.; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 13/54 (No. 135). (Sahih li-gayrihi)

yardım ediyorsa Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre, namaz kılmaya nasıl gücü yetiyorsa o şekilde kılar. Az da olsa çok da olsa bir bedel ödemesi câiz değildir. İmam Muhammed (r.h.) ve Ebû Yûsuf'a (r.h.) göre, bedel çoksa câizdir. Yarım dirhemden daha az bir bedel ise câiz değildir. Ebû Hanîfe (r.h.), "...Allah hiçbir kimseyi, gücünün yetmediği bir şeyle yükümlü kılmaz..."³⁴⁶ Allah Teâlâ kişinin kudretini kendi nefesine vermiştir başkasına değil. Kim kendi kudretini başkası yüklerse bu âyete muhalif olmuş olur. Hasta ayağa kalkmakta acizse ittifakla oturarak namaz kılması gerekir. Eğer hasta kafası ile ima yapmaktan da acizse Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre namaz üzerinden düşer. İmam Züfer'e (r.h.) göre, kalbiyle işaret etmesi gerekir. Diğer âlimler de bu görüşü benimsediler. Eğer kalp ile de işaret edemezse ittifakla namaz onun üzerinden düşer. Mecnun gibidir. Eğer sonradan iyileşirse üzerinde kalan namazları kaza etmez. Eğer olduğu yerde başına gelen musibete sabreder şikâyet etmezse onun eciri ona yazılır. Namazı terk etmekle onun ecrinden hiçbir şey eksilmez.³⁴⁷ "...Sabredenleri müjdele! Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, "Doğrusu biz Allah'a aidiz ve kuşkusuz O'na döneceğiz" derler."³⁴⁸

48. Sılayı Rahim ve Onu Kesmenin Günahı

Müslüman, gayrimüslim akrabalarının nafakasını vermek zorunda değildir. Sadece anne babasının nafakasını vermekle mükelleftir.³⁴⁹ "Eğer anne baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarsa bu durumda onlara uyma ama yine de onlara dünyada iyi davran; ..." ³⁵⁰ İbn Abbâs (r.a.): "Anne babası kâfir olan Müslüman, anne babası hayatta olduğu müddetçe ona bakmakla öldükten sonra da kabirlerini ziyaret etmekle mükelleftir."³⁵¹ Kısıtlama konulan sefih kişi ve zengin çocuk yakın akrabalarına bakmakla mükelleftir. Çünkü sılayı rahim vaciptir. Onu kesen günah işlemiş olur.³⁵² "Yönetimi üstlenseniz hemen yeryüzünde kötülük çıkaracak ve yakınlık bağlarını parça parça edecek değil misiniz?"³⁵³

İbn Ömer (r.a.) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. "Akrabalık arşta asılıdır. O şöyle der. Ya Rab sen merhamet sahibisin ben merhametim.

³⁴⁶ el-Bakara 2/286.

³⁴⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 296.

³⁴⁸ el-Bakara 2/155-156.

³⁴⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 301.

³⁵⁰ Lokmân 31/15.

³⁵¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 301.

³⁵² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 301.

³⁵³ Muhammed 47/22.

Benim adımı merhamet koydun. Beni gözeteni Allah da gözetsin. Beni terk edeni Allah da terk etsin”³⁵⁴

Cübeyr b. Mut’im³⁵⁵ (r.a.) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor “Akrabalarıyla ilişkiyi kesen Cennet’e giremez.”³⁵⁶

H.z. Ali (r.a.) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. “Kim, rızkının Allah tarafından genişletilmesini, ecelinin uzatılmasını isterse sıla-i rahim yapsın.”³⁵⁷

49. Musibete Karşı Bağırıp Çağırarak Ağıt Yakılmasının Nehiy Edilmesi

Bir adam nikahlı karısını ya da ric’i talakla boşadığı karısını iddet süresi içerisinde çocuğuna süt vermesi için kiralarsa Hanefî mezhebine göre bu kiralama akdi bâtıldır. Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre câizdir. Kadınlar bu şekilde çocuklarına süt vermek için icare akdi yapabilirler. Normalde olmayan bir şeyin hükmü de yoktur. Örneğin bir kadını kendine nikahlamak ya da hanımını ric’i talakla boşayıp iddet süresi içerisinde kendi evinin işlerini yapmak amacıyla kiralarsa câiz değildir. Burada da böyledir. Çünkü bu şeyleri yapmak zorundandır. Eğer bir kişi oğluna seni kendime hizmet etmen için kiralyorum derse bu da câiz değildir. Çünkü babanın hizmeti oğlunun boynuna vaciptir. Bu durum da aynı bir kadının kocasına hizmet etmesi için kendisini kiralaması gibidir. Bir kişi bir kadını ölüsüne ağlaması için kiralarsa bu da câiz değildir. Çünkü bu durum mâsiyet üzerine bir icâredir. Nasıl taat için icare olmuyorsa mâsiyet için de olmaz. Bir kadını kendisi ile zina etmesi için kiralarsa bu da câiz değildir. Fakat had cezası yoktur. Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre, ona mehri mislini vermekle mükelleftir çünkü zina mâsiyettir. Nasıl kadını ölüsüne ağlaması için kiralaması câiz değilse zina etmesi için kiralaması da câiz değildir.³⁵⁸ Allah Teâlâ, âyet-i kerîmede şöyle buyurmuştur. “*Ey Peygamber! Mümin kadınlar Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları,*

³⁵⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 302.; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 4/1981 (No. 2555). (Müslim’in, sahihinde geçen hadis: “Akrabalık arşa asılıdır. O şöyle der. Beni gözeteni Allah da gözetsin. Beni terk edeni Allah da terk etsin” şeklinde olup Sahih li-gayrihidir)

³⁵⁵ Ahmet Önkal, “Cübeyr b. Mut’im”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/104-105.

³⁵⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 302.; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 4/1981 (No. 2556). (Sahih Hadis)

³⁵⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 302.; Beyhakî, *Şuabul-İman*, 6/249 (No. 7947). (Sahih li-gayrihi)

³⁵⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 305.

zina etmeyecekleri, çocuklarını öldürmeyecekleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyecekleri, dine ve akla uygun hiçbir konuda sana karşı gelmeyecekleri hususunda sana biat etmeye geldiklerinde onların biatlarını kabul et ..."³⁵⁹

50. Mazlumun Ahından ve Ona İcabet Edilmesinden Korku

Bir kimse başkasının bir eşyasını gasp eder de eşya gasp edenin elinde kendi fiili ile telef olursa ittifak ile eşyanın değerini tazmin etmek zorundadır. Eğer kendi fiili ile değil de Allah'ın kaderi ile başına bir şey geldiyse Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre değerini tazmin etmek zorunda değildir. İmam Muhammed (r.h.), Ebû Yûsuf (r.h.) ve İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre gasp edenin elinde kendi fiili ile değil de Allah'ın kaderi ile telef de olsa değerini tazmin etmesi gerekir.³⁶⁰

Ebû Hureyre (r.a.) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. "Mazlumun duası makbuldür, facir bile olsa, zira onun fücûru kendini ilgilendirir."³⁶¹

Abdullah b. Seleme'den³⁶² rivâyet edildiğine göre, "Bir adam Muâz b. Cebel'e 'Bana bir şeyler öğretir misin?' demiş, o da 'Sen benim sözümü dinler misin?' diye sormuştur. Adam 'Ben senin sözünü dinlemeye düşkün birisiyim.' demiştir. Bunun üzerine, Muâz b. Cebel: 'Oruç tut, iftar et, namaz kıl, uyu ve mâişetini kazanmak için çalış. Günah işleme ve yalnızca Müslüman olarak ölmeye çalış. Mazlumun duasından da sakın!' demiştir."³⁶³

51. Mazluma Yardım

Bir kimse, bir başkasının abdestini güzel almadığını görürse ona güzel bir şekilde abdest almayı öğretmesi vaciptir. Eğer ona öğretmezse bununla mükelleftir. Hz. Hasan (r.a.) ile Hz. Hüseyin (r.a.) hadisinde geçtiği gibi abdesti güzel almayan birini görünce onun yanında abdest aldılar. Böylece adam öğrenmiş oldu.³⁶⁴

Bir kişi rükû ve secdelerini tam olarak yerine getirmeden namaz kılıyorsa onu görenin namaz kılan kişiye bu şekilde namaz kılmanın câiz olmadığını söylemesi

³⁵⁹ el-Mümtehine 60/12.

³⁶⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 309.

³⁶¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 309.; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, 2/106 (No. 3360). (Sahih li-gayrihi)

³⁶² Salih Karacabey, "İbn Ebû Seleme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 438-439.

³⁶³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 309.

³⁶⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 309.

vaciptir.³⁶⁵ Rifâa İbnu Râfi³⁶⁶ (r.a.) anlatıyor: “Biz mescidde iken bedevî kılıklı bir adam çıkageldi. Namaza durup, hafif bir şekilde (yani rükünleri, tesbihleri kısa tutarak) namaz kıldı. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ‘Kalk namaz kıl, sen namaz kılma!’ buyurdu. Adam üç kez (tekrar) namaz kılıp geldi. Resûlullah (s.a.v.) ‘Sen namaz kılma!’ dedi. Adam bu şekilde üç kez namaz kıldıktan sonra ‘Ey Allah’ın Rasulü elimden geleni yaptım, bana doğruyu öğret!’ dedi. Resûlullah (s.a.v.) ‘Namaza kalkınca önce Allah’ın sana emrettiği şekilde abdest al. Sonra kıbleye yönel. İkâmet getir (namaza dur). Ezberinden Kur’ân oku, sonra rükûya git. Rükû hâlinde üç kez Subhane Rabbiye’l azim, de. Sonra kalk ve kıyam hâlinde âzâların mütedil halde bir müddet dursun itmi'nâna er. Sonra secdeye git ve üç kez Subhane Rabbiye’l âlâ de. Sonra otur ve bir müddet oturuş vaziyetinde dur ta ki âzâların seninle beraber itmi'nâna erene kadar. Sonra ikinci kez aynı şekilde secde et. Daha sonra ilk seferde ne yaptıysan ikincisinde de aynısını yap. İşte bu söylenenleri yaparsan namazını mükemmel (kılmış olursun). (Bundan bir şey) eksik bırakırsan, namazını eksilttin demektir.”³⁶⁷

Men etmek bazen el ile, bazen dil ile vaaz ederek, bazen de kinaye ile olur. Kişi düzeltmeyi hangi şekilde yapabiliyorsa o şekilde yapar. Bir Mü'minin zulme uğradığını gören kişinin eğer elinden geliyorsa ona yardım etmesi farzdır.³⁶⁸ “Zâlimlerin yanında olmayın; sonra ateş sizi de yakar. Allah’tan başka dostlarınız olmadığına göre bir yerden yardım da göremezsiniz!”³⁶⁹

52. Anne Babaya İyilik, Haklarını Gözetme ve İtaatsizliğin Günahı

Bir kimse kaybolmuş çocuğunun malını kendisinin nafakası için satması Ebû Hanîfe’ye (r.h.) câizdir. İmam Muhammed (r.h.) ve Ebu Yûsuf’a (r.h.) göre satması câiz değildir. Babanın oğlunun malı üzerindeki tasarrufatı uzun bir konudur. Örneğin baba, oğlunun câriyesini alıp da ondan bir çocuğu olursa, câriyenin kıymetini oğluna vermesi gerekir. O câriye fâsit bir alışverişle satın alınıp çocuğunun annesi olması gibidir.³⁷⁰ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “İnsanın yediği şeylerin en güzeli, kendi kazancından

³⁶⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 313.

³⁶⁶ Mehmet Efendioğlu, “Rifâa İbnu Râfi” (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 94.

³⁶⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 314.; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 1/256. (No. 856). (Sahih Hadis)

³⁶⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 314.

³⁶⁹ Hûd 11/113.

³⁷⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 319.

olandır.”³⁷¹ buyurmaktadır. O çocuk da onun kazancından sayılır. Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Çocuklar size Allah’ın hediyesidir.”³⁷² buyurmaktadır. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyuruyor. “...dilediğine kız çocukları bahşeder, dilediğine de erkek çocukları bahşeder.”³⁷³ Onlara muhtaç olursanız onların malları sizin mallarınızdır. Allah Teâlâ’nın, anne babaların çocukları üzerinde hakkı olduğuna şu âyet-i kerîme delalet eder. “Biz insana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır.”³⁷⁴ Yani insan anne babasına itaat etmekle emrolunur. Çünkü onu zorluk üzerine zorlukla, meşakkatle, acıyla taşımıştır. Allah Teâlâ da o çocuğa anne babasına iyilik etmesini emretmiştir. Allah’a tevhitte anne babaya ise iyilikle şükret. Bu tevhit ve anne babasına yaptığı iyilik karşılığında ona cennet ve nimetleri verilir. “Eğer anne baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa bu durumda onlara...”³⁷⁵ Yani eğer senden şirk koşmanı isterlerse bana cehaletle şirk koşma. Anne babana güzel bir hizmette bulun. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yolundan ayrılma.³⁷⁶

Bu âyetle ilgili olarak İbni Kesir³⁷⁷ tefsirinde Sad bin Ebi Vakkas’dan (r.a.) şöyle rivâyet eder: “Anneme karşı çok saygılı ve hayırlı idim. Ben Müslüman olunca annem Oğlum senin icat ettiğin din nedir? And olsun ki sen bu dini terk edene kadar hiçbir şey yiyip içmeyeceğim.’ diye yemin etti. Ona ‘Anne, böyle yapma. Muhakkak ben hiçbir şey için dinimi terk etmem.’ dedim. Annem bir gün bir gece hiçbir şey yemedi. Bitkin bir hale geldi. Yine de ikinci gün bir şey yemedi. Gittikçe meşakkati arttı. Bu halini görünce yanına giderek ‘Anne, sen bilirsin. Allah’a yemin ederim ki senin yüz ruhun olsa ve teker teker senden çıkmış olsalar ben yine de dinimi terk etmem. Dilersen ye, dilersen yeme.’ dedim. Annesi Sad’ın bu dirâyetini görünce yemek yemeye başladı.”³⁷⁸

---

³⁷¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 319.; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *Sünen-i Nesâî* (Halep: Mektebetü'l Matbaatu'l İslamiyye, 1986), 7/241. (No. 4452). (Sahih li-gayrihi)

³⁷² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 319.; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, 2/2/312 (No. 3123). (Hasen li-gayrihi)

³⁷³ eş-Şûrâ 42/49.

³⁷⁴ Lokmân 31/14.

³⁷⁵ Lokmân 31/15.

³⁷⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 319-320.

³⁷⁷ Tarihiçi, müfessir, muhaddis ve Şâfiî fakihî. Ayrıntılı bilgi için bk. Abdülkerim Özaydın, “İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/132-134.

³⁷⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l Kur'an* (Kahire: Daru'l Kütübi'l Mısıriyye, 1963), 13/328.

Bu hadise üzerine “Eğer anne baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa bu durumda onlara uyma...”³⁷⁹ âyeti nazil oldu.

“Allah’ın rızası, anne babanın rızasındadır. Allah’ın öfkesi de anne babanın öfkesindedir.”³⁸⁰

53. Salih Evlâdın Babası Öldükten Sonra Onun Yerine Geçmesi ve Merhum İçin Sadaka Olması

Bir çocuk, babasının borcunu kendi malından babası ister hayatta iken ister vefat ettikten sonra babasının isteğiyle ya da babası istemeden o borcu ödemesi câizdir. Borcun ödenmesi ile borç babasının boynundan kalkar. Aileden olmaya birinin o borcu ödemesi de câizdir. Başkasının ödemesi câizken evlâ olan borcu oğlunun ödemesidir. Kişi Anne babası vefat ettikten sonra onlara dua edebilir. Sadaka verip ruhlarına gönderebilir bu câizdir. Onların ruhlarına gönderdiği sadakanın, kestiği kurbanın sevabı göz açıp kapayıncaya kadar onlara ulaşır.³⁸¹ Allah Teâlâ’nın şu sözü buna delalet eder. “O mâbedde durmuş namaz kılariken melekler ona şöyle seslendiler: “Allah’ın bir kelimesini tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlih kullardan bir peygamber olarak Yahyâ’yı Allah sana müjdeliyor.”³⁸²

Hz. Yahya (a.s.) Allah’ın ilminde salih bir çocuk olduğu için Allah Teâlâ, Cebrail’in dili ile babası Hz. Zekeriyya’ya (a.s.) müjde vermiştir. Allah Teâlâ onun güzelliğini vafsetmiştir. İşte kim böyle salih bir çocuk yetiştirir vefat eder de arkasında salih bir çocuk bırakırsa Allah Teâlâ salih evladı onun adına sadaka verdiği kabrinde o kişiye vekil kılınmış melek yoluyla müjde götürülür. Buna delil şudur salih bir baba çocuğuna menfaat verendir.³⁸³ “...Babalari ise iyi bir adamdı...”³⁸⁴ Muhakkak ki salih çocuk anne babasından menfaat görendir. “Meryem b. İmran...”³⁸⁵ Kur’anda faziletli bir yerde zikredilmiştir başka bir yerde zikretmemiştir. “Allah, birbirinden gelme nesiller olarak Âdem’i, Nûh’u, İbrâhim ailesini ve İmrân ailesini seçip âlemlere (bütün

³⁷⁹ Lokmân 31/15.

³⁸⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 320.; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, 4/310 (No. 1899). (Zendevisî'nin, *Ravzatü'l-'Ulemâ'* eserinde geçen hadiste (الوالد) olarak geçen kelime, Tirmizî'nin süneninde (الوالدين) olarak geçmekte olup hadis Sahih li-gayrihidir.)

³⁸¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 327.

³⁸² Âl-i İmrân 3/39.

³⁸³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fuzela'*, 327.

³⁸⁴ el-Kehf 18/82.

³⁸⁵ et-Tahrîm 66/12.

yaratılmışlara) üstün kıldı.”³⁸⁶ Hz. İsmail (a.s.) ve Hz. Süleyman (a.s.) onun çocuklarıdır. Diğer bir delil, Hz. Zekeriya (a.s.) salih evlâdın faziletlerini öğrenince Allah Teâlâ’dan kendisine salih bir evlat vermesini niyaz etti. Allah Teâlâ ona ikramda bulundu. Peygamberlerin birçoğu Allah Teâlâ’dan salih bir evlat dilemişlerdir. Eğer onlara salih evlattan bir fayda olmasaydı onlar Allah Teâlâ’dan salih evlat dilemezlerdi.³⁸⁷

İbn Abbâs’tan (r.a.) şöyle rivâyet ediliyor: “Hz. İsa (a.s.) bir gün bir kabrin başından geçerken kabirden parlak bir ışık çıktığını gördü. ‘Allah’ım bu kabirdekini bana göster o canlansın, ben ona bir şey soracağım.’ diye dua etti. Sonra kabir açıldı ve adam canlandı. Bir baktı ki kabri sahibinin önünde bir sofraya ve bir sürü yiyecek var. Bir ışık çıktı ve ‘Allah’ın izni ile o ölüyle konuş.’ dedi. Ölü dedi ki ‘Buyur ey Allah’ın ruhu ben sana iman edip seninle dostluk Kur’ân birisiyim beni tanımaz mısınız?’ dedi. Hz. İsa (a.s.) ‘Şimdi tanıdım.’ dedi. ‘Bu nur bu sofraya bereket sana nereden geliyor.’ diye sordu. ‘Benim çok bir amelin yoktu bir dua ile bana bir ikramda bulundu benim arkamda salih bir oğlum var oğlum benim ruhuma sadakalar verir. Ben toprağın altında onunla iftihar ediyorum siz asıl evlatlarınızla iftihar ediyorsunuz ben de öyle iftihar ediyorum. Cuma akşamı olduğunda Allah Teâlâ kabirlerin başlarına meleklerini gönderir. Elleri nurdan tabaklar vardır. O tabakların içlerinde yaşayanların sadakaları, sevapları onlara ettikleri dualar ve kıldıkları namazlar bulunur. Hz. İsa (a.s.) Benim Rabbim ne kadar mübarektir ki onun birliğine inanıp itaatte bulunsalar kullarına rahmette bulunur, sonra o kabir Hz. İsa’nın önünde eski haline döndü.”³⁸⁸

54. Komşu Hakkı ve Komşusuna Kötü Davranmanın Günahı

Şüf’a hakkı İmam Şâfiî’ye (r.h.) göre bitişik komşu için sabittir. Ebû Hanîfe’ye göre yakın komşu ise de ona hak düşer. Buradaki illet birdir. Komşuya satması daha evlâdır. Çünkü komşu hakkı diğer komşunun üzerinde sabittir. Eğer komşu komşunun hakkını kaybederse örneğin tarlasını yabancıya satarsa din onun hakkını kaybetmez. Eğer ona şüf’a düşüyorsa hak onundur. Mahkemeye gittiğinde hâkim onun lehinde karar ile ona hak verir.³⁸⁹ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Komşu, komşusunun şüf’asına daha

³⁸⁶ Âl-i İmrân 3/33.

³⁸⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 327.

³⁸⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 328.

³⁸⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 331.

hak sahibidir”³⁹⁰ buyurmaktadır. Komşu İster Müslüman olsun ister zımmi ve harbi gibi başkalarının almasını istemeyeceği kişiler olsun şüf’a hakkı komşuya düşer. Allah Teâlâ’nın şu âyeti buna delildir. “Allah’a kulluk edin ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşına, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın...”³⁹¹ Ana babaya iyi davranın. Yani onlara ve yakın akrabaya iyi davranın. Yakın komşuya iyi davranın. Yani size yakın olan komşuya da ihsanda bulun. Uzak komşuya iyi davranın. Yani sana yakın olan herhangi bir komşuya da ihsan da bulun. Yakın arkadaşına iyi davranın. Yani seninle yolculuğa çıkana iyi davranın. Bazıları buna eşe bazıları da gelen misafire iyilikte bulunmaktır, demişlerdir. Allah bize komşuya ihsanda bulunmayı emretti. Komşu üç kısma ayrılır. Hem Müslüman hem de yakın akraba olan komşunun Müslüman hakkı, yakın akraba hakkı ve komşu hakkı olmak üzere üç tane hakkı vardır. Müslüman olup yakın akraba olmayan komşunun Müslüman hakkı ve komşu hakkı olmak üzere iki tane hakkı vardır. Kâfir olan komşunun sadece komşuluk hakkı vardır. İnsanlar komşunun kim olduğu hususunda ihtilâf ettiler. Bazıları, seninle mescidde beraber saf tutan senin komşundur, dediler. Kimileri kendi evini satıp beraber bir yere gittiğin yol arkadaşın ya da bir yerde beraber bir şeyler yiyip içtiğin kişi, ev komşun ya da tarla komşun senin komşundur ve onun hakkına riâyet etmen gerekir, demişlerdir.³⁹²

Muaz b. Cebel (r.a.) Peygamber Efendimizden şöyle rivâyet eder. “Kim Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsa komşusuna eziyet etmesin.”³⁹³

Komşu hakkı nedir? Komşunun davetine icabet etmek. Yardım istediğinde ona yardım etmek, nafakaya ihtiyacı olduğunda infakta bulunmak, bir şey istediğinde onu vermek, borç istediğinde ona borç vermek, başına bir iyilik geldiğinde onu tebrik etmek, başına musibet geldiğinde ona taziyede bulunmak, hastalanırsa onu ziyaret etmek, öldüğünde cenazesine katılmak, yemek kokusu ile olsa dahi ona eziyet vermemek.³⁹⁴

³⁹⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 331.; Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-Kebîr*, 7/196. (No. 6803). (Sahih Hadis)

³⁹¹ en-Nisâ 4/36.

³⁹² Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 331-332.

³⁹³ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 332.; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 1/68. (No. 47). (Müslim’in, Sahihinde geçen hadis: “Allah’a ve ahiret gününe iman eden komşusuna eziyet etmesin. Allah’a ve ahiret gününe iman eden misafirini ağırlasın. Allah’a ve ahiret gününe iman eden ya hayır konuşsun ya da sussun.” şeklinde geçmekte olup Sahih Hadistir.)

³⁹⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 232.

Enes b. Mâlik, Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. “Cebrâîl, bana devamlı olarak komşuyu tavsiye etti, öyle ki komşu, komşunun mirasçısı olacak zannettim. Bana devamlı kadınların haklarını gözetmeyi tavsiye etti, zannettim ki kadınları boşamak haram olacak. Bana devamlı köleleri tavsiye etti, öyle ki onların azâd edilmeleri için bir vakit ta’yîn edilecek zannettim.”³⁹⁵ “Kim vefat ettikten sonra üç komşusu onun hakkında iyilikte şahitlik ederse Allah onu affeder.”³⁹⁶

Ebu Hureyre (r.a.) şöyle rivâyet ediyor. Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle buyurdu. “Kim komşusuna haksız yere eziyet ederse Allah Teâlâ o kişiye cennetin kokusunu haram kılar. Onun gideceği yer cehennemdir.”³⁹⁷ Allah Teâlâ kişiyi ailesinden sorduğu gibi komşusundan da soracak. Kim komşusunun hakkını zayi ederse o bizden değildir.”³⁹⁸

Peygamber Efendimiz şöyle dua ederdi. “Allah’ım! Gözüyle kalbiyle benden biri iyilik gördüğünde onu gizleyen, kötülük gördüğünde ise onu yayan kötü komşudan sana sığınırım.”³⁹⁹

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Komşusu kendisinden emin olmayan kimse iman etmiş olmaz.”⁴⁰⁰ buyurmaktadır.

---

³⁹⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 332-333.; Beyhakî, *Şuabul-İman*, 6/369. (No. 8552.); Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, 5/2239 (No. 5668). Zendevisî'nin, Ravzatü'l-'Ulemâ' eserinde geçen hadis, Beyhakî, *Şuabul-İman* eserinde, “Cebrâîl, bana devamlı olarak komşuyu tavsiye etti, öyle ki komşu, komşunun mirasçısı olacak zannettim. Bana devamlı köleleri tavsiye etti, öyle ki onların azâd edilmeleri için bir vakit ta’yîn edilecek zannettim.” şeklinde; Buhârî, *Sahih*'inde ise, “Cebrâîl, bana devamlı olarak komşuyu tavsiye etti, öyle ki komşu, komşunun mirasçısı olacak zannettim.” şeklinde geçmekte olup Buhârî'nin *Sahihinde* geçen hadis *Sahih li-gayrihidir*.

³⁹⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 333.; Hâdimî, *el-Berîkatü'l-Mahmûdiyye fi şerhi't-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve ş-şerî'ati'n-nebeviyye fi's-sîreti'l-Ahmediyye*, 4/161. (Hâdimî'nin *el-Berîkatü'l-Mahmûdiyye* adlı eseri Birgivi'nin *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* adlı eserine yapılmış bir şerh olup, eseri Birgivi'nin *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* adlı eseri inanç ve ibadet hayatına sirayet eden bid'atlara karşı uyarma gayesiyle yazılan bir eserdir.)

³⁹⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 333.; Hâdimî, *el-Berîkatü'l-Mahmûdiyye fi şerhi't-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve ş-şerî'ati'n-nebeviyye fi's-sîreti'l-Ahmediyye*, 4/162. (Hâdimî'nin *el-Berîkatü'l-Mahmûdiyye* adlı eseri Birgivi'nin *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* adlı eserine yapılmış bir şerh olup, eseri Birgivi'nin *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* adlı eseri inanç ve ibadet hayatına sirayet eden bid'atlara karşı uyarma gayesiyle yazılan bir eserdir.)

³⁹⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 333.

³⁹⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 333.; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, 2/7/447 (No. 6765). Hâkim en-Nisâbü'rî'nin, *Müstedrek*'inde geçmekte olan hadis: “Allah’ım! İnkâmet yurdunda (dünyada) kötü komşudan sana sığınırım. Çünkü çöldeki komşu, senden ayrılıp başka tarafa yönelir.” Şeklinde geçmekte olup Hasen Hadistir.)

⁴⁰⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 333.; Ebû Ya'lâ, *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsilî*, 7/245 (No. 4252). (*Sahih li-gayrihi*)

55. Kocanın Karısının Üzerindeki Hakkı

Bir adam karısına eğer benden izinsiz evden çıkarsan boşsun deyip sonra çıkmasına izin verirse kadın evden o an çıkabilir, kadın izin verdiği zaman değil de daha sonra evden çıkarsa kadın günahkâr olur. Çünkü o lafız genellemedir. Biri diğerinden daha iyi değildir. Adam karısının dışarı çıkması için izin verir kadın da duymayıp dışarı çıkarsa Ebû Hanîfe (r.h.) ve İmam Muhammed'e (r.h.) göre günahkâr değildir. Ebu Yûsuf'a (r.h.) göre ikisi de günahkâr olur. O gaibe gibi sayılır. Gaibe birine izin vermek faydasızdır. Eğer adam karısına ben izin verinceye kadar sakın evden çıkma der, çıkması için bir kere izin verir bir kere izin verdiğinde kadın da dışarı çıkar daha sonra bir kere de izinsiz dışarı çıkarsa kadın günahkâr değildir. Çünkü "kadar" kelimesi bir maksat içindir. "O gece tan yeri ağarınca kadar..."⁴⁰¹ âyetinde geçtiği gibi. Ona bir kere izin verip dışarı çıktığında maksat hâsıl olmuştur. Ben izin verinceye kadar çıkma sözü bitmiştir. Ona yarın evden çıkma der kadın da o gün geçinceye kadar çıkmaz daha sonra çıkarsa orada bir günah yoktur. Adam karısına ne zaman benden izinsiz evden çıkarsan boşsun der kadın bir kere izinli bir kerede izinsiz çıkarsa kadın günahkâr olmaz. Çünkü "ne zaman" kelimesi o vakitten ibarettir. O an geçtikten sonra artık günahkâr değildir. Adam karısına sen ancak benim iznimle dışarı çıkabilirsin der, kadın bir defa izinli bir defa izinsiz çıkarsa kadın günahkâr olur. "Ancak" kelimesi tekrar manasındadır.⁴⁰² "(Melek dedi ki:) "Biz ancak rabbinin emriyle ineriz..."⁴⁰³ âyetinde de geçtiği gibi. Burada kast edilen Cebrail (a.s.) dir. Cebrail (a.s.) ancak Allah'ın izni ile yeryüzüne iner. Âyette geçen "ancak" kelimesi de "her zaman" kelimesi gibi bir tekrar kelimesidir. Kadınlara layık olan ister yeminli olsun ister yeminli olmasın evinlerinden dışarı ancak eşlerinin izni ile çıkmaktır. Bu kölelik gibidir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) "Evlilik kölelik gibidir buyurmuştur.⁴⁰⁴ Köle nasıl sahibinin izni olmadan dışarı çıkamıyorsa kadın da öyledir. Allah Teâlâ'nın şu âyet-i kerîmesi bunu te'kid eder.⁴⁰⁵ "Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılmasına bağlı olarak ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Sâliha kadınlar Allah'a itaatkârdırlar..."⁴⁰⁶

⁴⁰¹ el-Kadr 97/5.

⁴⁰² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 336.

⁴⁰³ Meryem 18/64.

⁴⁰⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 336.; Ebubekir Ahmed b. Hüseyin Beyhakî, *Süneni'l-Kübrâ* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 7/132. (No.13481). (Şiddetli Zayıf Hadis)

⁴⁰⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 336.

⁴⁰⁶ en-Nisâ 4/34.

“Bu âyet Havle bnt. Muhammed ve kocası Sa’d b. Rebî hakkında inmiştir. İbn Abbâs (r.a.) şöyle rivâyet ediliyor. Havle bnt. Muhammed, Resulullah’a (s.a.v.) gelerek kocasının kendisine tokat attığını izinin yüzünde gözüktüğünü söyledi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) kısas uygulansın, buyurdu. Bunun üzerine Allah Teâlâ “...*Erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur...*”⁴⁰⁷ âyetini indirdi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Allah’ın istediği bizim istediğimizden hayırlıdır.”⁴⁰⁸ buyurdu ve kadın kısas uygulanmaksızın kadın geri döndü.”⁴⁰⁹

56. Müslümanların Ayıplarının ve Günahlarının Örtülmesi

Bir adam nikahlı karısını zifaktan önce boşarsa, kadın mehrin yarısını hak eder. “*Bir mehir belirlediğiniz halde onlarla birleşmeden kendilerini boşarsanız, belirlediğiniz mehrin yarısını ödemek size borçtur; ancak kadınların bağışlaması müstesnadır...*”⁴¹⁰ En faziletli olan kadının o kişiden bir şey almamasıdır. Bu âyet-i kerîme mehrin böyle bir durumda alınmamasına delalet eder. Bir kimse bir evi normal bir fiyatın üzerinde kiraya verirse Hanefî mezhebine göre lukâta⁴¹¹ malda olduğu gibi o fazlalığı sadaka olarak vermesi daha faziletlidir. Lukâta malın sahibi bulunmazsa o mal satılıp sadaka olarak dağıtılır. İmam Şâfiî (r.h.) bu görüşe muhaliftir. Bir kimseye suçunu nedeniyle kısas cezası verilir velisi de o adamı affederse bu durum daha faziletlidir.⁴¹² “*Tevrat’ta İsrâiloğulları’na, “Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, diş diş... ve yaralamalara da birbirine kısas vardır...”*”⁴¹³ “*Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında kısas size gerekli kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın. Ancak her kime, kardeşi tarafından bir şey bağışlanırsa artık ona hakkaniyetle uymalı ve diyeti ona güzellikle ödemelidir...*”⁴¹⁴

Hırsız bir malı çalarsa en faziletlisi mal sahibinin hırsızın eli kesilmemesi için onu affetmesidir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Hz. Âişe’nin (r.anhâ) kölesi Rabah’ın malını çalan kişi getirildiğinde Rabah’a “Ey Rabah senin onu affetmen bize

⁴⁰⁷ en-Nisâ 4/34.

⁴⁰⁸ Ebu’l-Hasen Ali b. Ahmed. el-Vâhidî, *Esbâbu’n-Nüzûl* (Demmâm: Dâru’l-İslâh, 1992), 151. (Hasen li-gayrihi)

⁴⁰⁹ Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 338.; Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 2/24.

⁴¹⁰ el-Bakara 2/237.

⁴¹¹ Buluntu mal. Ayrıntılı bilgi için bk. Saffet Köse, “Lukata”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/223-225.

⁴¹² Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 345.

⁴¹³ el-Mâide 5/45.

⁴¹⁴ el-Bakara 2/178.

getirilmesinden daha hayırlıdır.”⁴¹⁵ buyurmuştur. En faziletlisi hüküm verenin hırsızın çaldığı şeyi inkâr ettirmesidir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hırsıza şöyle söylemişti. “Kardeşinin çalınacak neyi vardı da sen onu çaldın.”⁴¹⁶

Ebû Mes’ûd el-Bedrî’ye⁴¹⁷ (r.a.) hırsızlık yapan Selâme adında esmer bir kadın getirildiğinde ona sana çaldın dediklerinde onlara hayır demesini söyledi. Etrafındakiler ona sen inkâr etmeyi telkin ediyorsun dediler. Siz bana âcemî bir kadın getiriniz. Korkarım ki yanlış bir şey söyler de ben de onun elini kesmek zorunda kalırım.⁴¹⁸

İbn Mes’ûd (r.a.) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. “Bir Mü’min, arkadaşının ayıbını görmez, onu gizlerse, şüphesiz Allah Teâlâ bu hareketi sebebiyle onu cennete koyar.”⁴¹⁹ “...*Sen onlara sırf Allah’ın lütfu sayesinde yumuşak davrandın. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış...*”⁴²⁰ Yani Allah’ı rahmetiyle senin ashabın senin yanında bulundu. Dünyada onların kusurları örtüldüğünce ahirette de örtülür. Sen dünyada onların kusurlarını ört ben de ahirette örteyim.⁴²¹

57. Aşure Orucu

Hanefî mezhebine göre Ramazan orucunu tutarken zeval vaktine kadar niyet edilmesi câizdir. Şâfiî mezhebine göre ise câiz değildir. Hanefî mezhebine göre Ramazan orucu muayyen bir ibadettir. Gecedden onu belirlemeye gerek yoktur. Aynı şekilde nafil oruç tutarken de zeval vaktine kadar niyet edilmesi câizdir. Ama zevalden sonra niyet etmek ittifakla câiz değildir. Kefaret, adak ve hedy orucu tutarken oruçların sahih olması için ittifakla geceden niyet etmek şarttır. Aşure günü orucunda da zeval vaktine kadar niyet edilmesi câizdir.⁴²²

---

⁴¹⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 346.; en-Nesâî, *Sünen-i Nesâî*, 8/68. (No. 4880). Nesâî'nin, Sünen'inde geçen hadis: Nesâî'nin, Sünen'inde geçen hadis: “Elbise çalan bir hırsız Rasûlullah’ın (s.a.v) yanına getirildi de Rasûlullah (s.a.v.) hırsızın elinin kesilmesini emretti. Bunun üzerine elbisesi çalınan adam: Elbisem onun olsun ben davamdan vazgeçtim, deyince Rasûlullah (s.a.v.): Buraya getirmeden önce vazgeçseydin ya! buyurdu.” Şeklinde olup hadis Sahih li-gayrihidir.

⁴¹⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fuzela'*, 446.; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, 4/422 (No. 8150). (Hasen Hadis)

⁴¹⁷ Mücteba Uğur, “Ebû Mes’ûd el-Bedrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/187.

⁴¹⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 446.

⁴¹⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 347.; İbn Mâce, *Sünen-ü İbn Mâce*, 2/850 (No. 2546).

⁴²⁰ Âl-i İmrân 3/159.

⁴²¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 346.

⁴²² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 349.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), “Medine’ye hicret buyurduktan sonra orada yaşayan Yahudilerin oruçlu olduklarını öğrendi. ‘Bu ne orucudur?’ diye sordu. Yahudiler, ‘Bugün Allah’ın Mûsâ’yı düşmanlarından kurtardığı; Firavun’u (Kızıldeniz’de boğarak) helak ettiği gündür. Mûsâ şükür olarak bugün oruç tutmuştur biz de şükür için bu orucu tutuyoruz.’ dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) da ‘Biz, Mûsâ’nın sünnetini ihyaya sizden daha çok yakın ve hak sahibiyiz.’”⁴²³ buyurdu ve o gün oruç tuttu, tutulmasını da emredip kim yemek yediyse yemeğini tamamlamasın kim yemek yemediyse oruç tutsun buyurdu. Bu durum da zeval vaktine kadar niyet edilebileceğinin delilidir.⁴²⁴ Allah Teâlâ’nın şu âyet-i kerîmesi buna delildir. “*Mûsâ, "Buluşma zamanınız şenlik günü ve ahalinin toplanacağı kuşluk vakti olsun"* dedi.”⁴²⁵ İbn Abbâs (r.a.) “Aşure günü süs (bayram) günüdür.”⁴²⁶ buyurmuştur.

Ashâb, “Yâ Resûlallah, Allah Teâlâ, Aşûra gününü Muharrem ayının diğer günlerden üstün tutmuş mudur?” dediklerinde, Resulullah (s.a.v.) “Evet, Allah Teâlâ Aşûra gününü diğer günlerden üstün tutmuştur. Üzerime inen ilk rahmet aşure gününde inmiştir. Cebrail (a.s.) bana ilk önce aşure gününde görünmüştür. Allah Teâlâ gökleri Aşûra günü yarattı. Dağları, denizleri, Kalem’i, Levh’i ve Hz. Âdem (a.s.) ve Hz. Havva’yı Aşûra günü yarattı. Hz. Cebrail (a.s.) ve diğer melekleri de o günde yarattı. Cenneti Aşûra günü yarattı. Hz. İbrâhim (a.s.) Aşûra günü dünyaya geldi. Hz. İbrâhim’i (a.s.) ateşten Aşûra günü kurtardı. Kur’an-ı Kerîm’de Hz. İbrâhim’in (a.s.) yıldızları görüp Rabbini aradığı gündür. Hz. İdris’i (a.s.) Aşûra günü göğe kaldırdı. Hz. Eyyûb’dan (a.s.) belâyı Aşûra günü kaldırdı. Hz. İsa’yı (a.s.) Aşûra günü göğe kaldırdı. Hz. İsa (a.s.) Aşûra günü dünyaya geldi! Hz. Âdem’in (a.s.) tevbesini Aşûra günü kabul etti. Hz. Süleyman’a (a.s.) mülkü, Aşûra günü verdi. Tuba ağacı aşure gününde yaratıldı. Hz. Dâvud’un (a.s.) zellesini Aşûra günü bağışladı.”⁴²⁷ buyurmuştur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor. “Aşurenin faziletine kavuşmaya çalışınız, çünkü Aşure, Allah Teâlâ’nın günleri arasında mübarek bir gündür. O günde

⁴²³ Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 347.; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 2/795 (No. 1130). (Sahih Hadis)

⁴²⁴ Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 349.

⁴²⁵ Tâhâ 20/59.

⁴²⁶ Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 349.; Ebü'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer b. Kesîr Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm* (b.y.: Daru't-Tayyibe, 1999), 5/300.

⁴²⁷ Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 350-351.; Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs* (Beyrut: Daru'l-Sadr, ts.), 1/360-361.

oruç tutana Allah nezdinde bulunan meleklerin, şehitlerin ve salihlerin ibadetleri kadar sevap verilir.”⁴²⁸

“Aşure günü bir kimse bir Müslüman kardeşini ziyaret ederse Allah Teâlâ meleklerine şöyle buyurur. Attığı her adım ve yarattığım şeylerin değeri kadar ona sevap yazın. O kadar da onların günahlarını silin. Onların adetleri kadar onları derecelerini yükseltin. Kim Aşure Günü delalette olan bir kişiye yol gösterirse Allah onun kabrini karalıktan aydınlığa çıkarır. Kim Aşure günü anne babasına ihsanda bulunup onları yedirip, içirip, giydirip, kafalarına güzel koku sürüp, oturmaları için yer hazırlarsa Allah Teâlâ Meryem bnt. İmran, Firavunun karısı Asiye, Hz. Eyüp’ün (a.s.) karısı Peygamberimizin hanımı Hz. Hatice bnt. Huveylid Peygamberimizin gönlünün meyvesi Hz. Fatıma (r.anhâ) ve Peygamberimizin hanımı Hz. Âişe’nin (r.anhâ) sevabını verir. Kim Aşure günü bir yetimi yedirir ya da onun gönlünün hoş olacağı şekilde ikramda bulunursa Allah ona Hz. Hasan (r.a.) ve Hz. Hüseyin’in (r.a.) sevabını yazar. Kim Aşure gününde canı çektiği halde yemeğini yemeyip Müslüman komşusuna ikram ederse Allah onu cennetin yemeğinden yemeden içeceğinden içirmeden dünyadan çıkarmaz. Aşure günü kim bir âlimin yüzüne bakarsa Allah onun yüzünü cehennemden muhafaza eder.”⁴²⁹

58. Cuma Günü

İmam namazda arkasında mesbuk varken sehiv secdesi yapar mesbuk da imamla beraber sehiv secdesi yaptığı vakit çıkacaksa İmam Ebubekir Muhammed b. Fadl’a göre, sabah namazı, iki bayram namazı ya da Cuma namazı gibi vaktin çıkmasıyla namaz bozuluyorsa mesbukun namazının sahih olması için imamla sehiv secdesi yapmaması gerekir çünkü farzı muhafaza etmek evlâdır. Eğer öğle, ikindi, akşam, yatsı namazı gibi vaktin çıkmasıyla namaz bozulmuyorsa mesbuk imamla sehiv secdesi yapar. O vaktin namazı diğer vakte geçmez. Sabah, Cuma ve iki bayram namazında imam namaz kıldırırken vakit çıkarsa imamın namazı bozulur. İmamın arkasındakilerin namazı ise bu vakitlerde vakit namazın şartı olduğu için Ebû Hanîfe (r.h.) ve Ebu Yûsuf’a (r.h.) göre namaz nafıleye dönüşür ve namaz iki rekât olarak kılınır. İmam Muhammed’e (r.h.) göre ise kılınan namaz nafıleye dönüşmez ifsad olur. Cuma vaktinin

⁴²⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 351.; İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 1/133.

⁴²⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 352.

mukayyet olduğuna şu âyet-i kerîme delildir. “*Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında Allah’ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın.*”⁴³⁰ Allah Teâlâ bu şekilde zikretmiştir. Bunun faziletine Allah Teâlâ’nın şu âyet-i kerîmeleri delalet eder. “*And olsun burçlarla dolu göğe, Vaad edilmiş güne, Tanıklık edene ve edilene ki,*”⁴³¹ Burada kastedilen Cuma günüdür. “*Tanıklık edene*”⁴³² Cuma namazını kılmak için köylerinden kalkarak bir araya gelenlerdir. Bazıları da cuma günü, Cuma namazını kıldığına dair sahibine kıyamette şahitlik edecektir demişlerdir.⁴³³

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur. “Şâhit kelimesinden maksat cuma günü, Meşhud kelimesinden maksat ise Arefe günüdür.”⁴³⁴ “Üzerine güneş doğan günlerin en hayırlısı, cuma günüdür. Cuma gününde bir saat vardır ki Müslüman o saatte namazda Allah’tan bir hayır isterse, Allah ona istediğini verir. Bir şeyden Allah’a sığındığında Allah onu muhafaza eyler.”⁴³⁵

Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle rivâyet ediyor. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu. “Cuma günü ve gecesi yirmi dört saatten ibarettir. Bu saatler içerisinde öyle bir zaman vardır ki, Allah Teâlâ o saatte cehennemi hak eden altı yüz bin kişiyi cehennemden azat eder.”⁴³⁶

Cuma Namazı

Bir kimse Cuma namazına niyet ederek başlar daha sonra sabah namazını kılmadığını hatırlayıp sabah namazını kılsa, Cuma ya da öğle namazının geçeceğini veya Cuma namazının geçip, öğle namazının geçmeyeceğini veya Cuma namazına yetişeceğini biliyorsa ittifakla Cuma namazı fâsit olmaz. Eğer Cuma namazının bir kısmı veya tamamını kaçıracağını biliyorsa ittifakla Cuma namazı bozulur. Çünkü Cuma’nın ve vaktin geçeceğini bildiği için mecburen tertip yapması gerekir. Eğer Cuma namazının geçeceğini öğlen namazının geçmeyeceğini biliyorsa Ebû Hanîfe (r.h.) ve

---

⁴³⁰ el-Cuma 62/9.

⁴³¹ el-Burûc 85/1-3.

⁴³² el-Burûc 85/2.

⁴³³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 355.

⁴³⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 255.; Beyhakî, *Süneni'l-Kübrâ*, 3/242 (No. 5564). Beyhakî’nin, *Süneni'l-Kübrâ*’ında geçmekte olan hadis: “Mev’ûd gününden maksat kıyamet günü, şâhit kelimesinden maksat cuma günü, Meşhud kelimesinden maksat ise Arefe günüdür.” Şeklinde geçmekte olup Sahih-li gayrihidir

⁴³⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 355-336.; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, 5/361 (No. 3339). (Sahih li-gayrihi)

⁴³⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 356.; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'Ummâl fi Suneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, 719 (No. 21079). (Şiddetli Zayıf)

Ebu Yûsuf'a (r.h.) göre yine Cuma namazı fâsit olur. Önce sabah namazını kılması gerekir. İmam Muhammed (r.h.) ve İmam Züfer'e (r.h.) göre önce Cuma namazını kılıp daha sonra sabah namazını kılması gerekir. Ebû Hanîfe (r.h.) ve Ebu Yûsuf (r.h.), sabah namazını kılmadığını hatırladığında Cuma namazının vakti sabah namazının vakti olur.⁴³⁷ “Her kim bir namazı (kılmayı) unutursa (onu) hatırladığında kılsın! Onun bundan başka kefâreti yoktur.”⁴³⁸ Sabah namazı vakti sanki Cuma namazını kılmaya kast etmiş gibi olur bu da câiz değildir. Öğle namazını cemaatle kılarken sabah namazını kılmadığını hatırlarsa vakit de genişse kıldığı öğle namazı bozulur. Mazeret sahibi bir kimse öğle namazını kılar sonra o özrü geçer arkasından Cuma namazını kılsa cuma namazının farzı eda edilmiş olur. Kıldığı öğle namazı da nafil olur. Hanefî mezhebine göre cemaatle Cuma namazını kılmaya gitmeyip öğle namazını evinde kılsa namazı geçerlidir. İmam Züfer (r.h.) ve İmam Şâfi'ye (r.h.) göre evinde kıldığı öğle namazı geçersizdir. Çünkü İmamın Cuma namazını bitirmesini bekleyip imam Cuma namazını bitirdikten sonra öğle namazını kılması gerekir. Yani buradan kasıt Cuma namazı kılındı zannıyla öğle namazını kılar daha sonra yolda Cuma namazından çıkmış insanlarla karşılaşırsa öğle namazı fâsit olur Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre. Cuma'nın tamamına ya da bir kısmına yetişirse ittifakla öğle namazı fâsit olur. Allah Teâlâ'nın şu âyet-i kerîmesi Cuma namazının faziletinin delilidir. “*Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında Allah'ı anmaya koşun...*”⁴³⁹ Allah'ın zikri hutbe ve Cuma namazıdır. “*Namaz kılındı mı artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lutfundan nasip arayın...*”⁴⁴⁰ Yani çarşıda veya başka bir yerde Allah'ın rızkını kendiniz için arayın. Bazıları, ilmi arayın çünkü Allah'ın en faziletli kıldığı şey ilimdir, dediler. “*Ey iman edenler...*”⁴⁴¹ lafzı ile Allah Mü'minlerin şevkine bırakmıştır. Allah Yahudi'nin hakkında kıldığı gibi bir vasıta kılmamıştır. “*De ki: Ey yahudiler!...*”⁴⁴² Yine Allah'ın şu âyetiyle ilgili şunu söylediğini duydum. “*...Allah'ı anmaya koşun...*”⁴⁴³ Yani Allah'ın zikrine yürüyerek gidin kalplerinizle Allah'a varın.⁴⁴⁴

⁴³⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 360.

⁴³⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 360.; Dârimî, *Sünen-i Dârimî* (Riyad: Darü'l-Muğni Yayınları, 2000), 1/393 (No. 1247). (Sahih Hadis)

⁴³⁹ el-Cuma 62/9.

⁴⁴⁰ el-Cuma 62/10.

⁴⁴¹ el-Cuma 62/9.

⁴⁴² el-Cuma 62/6.

⁴⁴³ el-Cuma 62/9.

⁴⁴⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 361.

Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle rivâyet ediyor. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur. “Her kim (başını) yıkayıp boy abdesti alır, (mescide) hayvana binmeden yürür ve imama yakın oturup kimseyle konuşmadan hutbeyi dikkatle dinlerse, her adımında, namazıyla ve orucuyla bir yıl işlediği amel sevabını alır.”⁴⁴⁵

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur. “Cuma günü melekler camilerin kapısına inerler. Falan kişi falan saate geldi diye yazarlar imam hutbeye çıktığında kalemler kalkar sayfalar katlanır. Melekler cumaya gelenlerden birisini gördüklerinde falan kişi ne yaptı falan kişinin durumu ne Allah’ım eğer dalalette ise hidâyet et, fakir ise onu zengin et, ölmüş ise onu affet, hasta ise ona şifa ver, diye duada bulunurlar.”⁴⁴⁶

59. Recep Ayı

Bir kimse falan yerde iki rekât namaz kılacağım diye bunu kendine nezredip başka bir mekânda o namazı kılırsa *Zâhiru-l Usûl*’e göre câizdir. İttifakla boynundan düşer. Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet edilir. “Mekke fethedildiği zaman bir adam oruçlu olduğu halde kızgın güneşin altında namaz kılıyordu. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) neden orada namaz kıldığını sordular. Ashab ‘Allah sana Mekke’yi fethetmeyi nasip ettiğinde kendine kızgın güneşin altında namaz kılmayı ve üç gün oruç tutmayı nezretti.’ dediler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdular. ‘Namazını gölgede kıl, orucunu gölgelikte geçir sana tam ecir vardır.’”⁴⁴⁷ Anlaşılır ki câizdir.

Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet edilir. “Mekke fethedildiğinde bir adam Peygamber Efendimize (s.a.v.) gelerek ‘Ey Allah’ın elçisi ben Allah sana Mekke’nin fethini nasip ettiğinde Beytu’l Makdis’te iki rekât namaz kılmayı kendime nezretmişim.’ dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ‘Sen namazını burada kıl sana tam ecir vardır.’ buyurdular.”⁴⁴⁸ Anlaşılır ki câizdir.

---

⁴⁴⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 361.; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, 2/367 (No. 496). (Tirmizî'nin, Sünen'inde geçen hadis: “Her kim (başını) yıkayıp boy abdesti alır, erken çıkıp hutbenin başına yetişir, (mescide) hayvana binmeden yürür ve imama yakın oturup kimseyle konuşmadan hutbeyi dikkatle dinlerse, her adımında, namazıyla ve orucuyla bir yıl işlediği amel sevabını alır.” Şeklinde geçmekte olup Sahih Hadistir)

⁴⁴⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 362.; Beyhakî, *Süneni'l-Kübrâ*, 3/320 (No. 5864). (Beyhakî'nin, Sünen'inde hadis “ölmüş ise affet” kısmı olmadan geçmekte olup Sahih li-gayrihidir.)

⁴⁴⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 365.

⁴⁴⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 365.

Ebu Yûsuf'a (r.h.) göre namaz kıldığı yer nezrettiği yerden daha faziletli ise olur değilse olmaz. Bir adam yarın bir dirhem sadaka vermeyi nezreder ve o sadakayı bugün verirse câizdir. Hanefî mezhebine göre nezirden çıkar. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre ise câiz değildir. Allah tarafından farz olup daha büyük bir sevabı olan zekâtı vaktinden önce vermek câiz olup da nasıl burada câiz olmaz. Bir kimse üzerime farz olsun ki yarın ya da Recep ayında tutacağım oruç der, Cemaziyülevvel ayında oruç tutarsa veya cuma günü oruç tutmayı nezredip perşembe günü oruç tutarsa *Nevâdir* kitabında şöyle zikredilir. Oruç ilk meseledir. Ebû Hanîfe (r.h.) ve Ebu Yûsuf'a (r.h.) göre câizdir. İmam Muhammed (r.h.) ve İmam Züfer'e (r.h.) göre ise câiz değildir. Ebû Hanîfe (r.h.) ve Yûsuf'a (r.h.) göre nefsinde iki şey vacip kılmıştır. Biri ibadet olan oruçtur. Diğeri de bir vakte izafe edildiği için ibadet değildir. Burada ibadet lazım gelir. İzafe düşer. ⁴⁴⁹

Ukbe b. Âmir'in⁴⁵⁰ (r.a.) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şu rivâyeti buna delildir. Ukbe b. Âmir (r.a.) Peygamber Efendimize (s.a.v.) gelerek benim kız kardeşim hacca yürüyerek gitmeyi nezretti, dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) "Allah Teâlâ senin kardeşine eziyet vermektен müstağnidir. Bir bineğe binsin ve bu bindiği binek için bir adet küçük baş hayvan kessin."⁴⁵¹ buyurdular. Peygamber Efendimiz (s.a.v) ona ibadet olanı farz kıldı. O da hacdır. Ondan ibadet olmayan yürümeyi düşürdü. Burada olduğu gibi o izafe sakıt olduktan sonra sanki şöyle demiş sayılır Allah için iki rek'at namaz kılacağım ya da üzerime farz olsun Allah için bir gün veya bir ay oruç tutacağım. Eğer böyle derse ne zaman isterse yerine getirebilir. Burada da böyledir.⁴⁵²

İmam Muhammed'e (r.h.) göre, nezir, yemindir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur. "Nezir yemindir, onun kefâreti de yemin kefâretidir."⁴⁵³ Buradaki delil yeminde olduğu gibi orada da vâcibi bir şart vardır. Anlaşıldı ki o da bir yemindir. Bir kimse Allah'a yemin ederek ben Recep ayını oruçlu geçireceğim der ve Recep ayından önce oruç tutarsa câiz değildir. Çünkü o sözü ile Recep ayının faziletini almayı kastetmiştir. Recep ayında tutmaması câiz değildir. Recep ayının faziletine Allah

⁴⁴⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 365-366.

⁴⁵⁰ Suffe ehlinden, Mısır valisi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdinç Ahatlı, "Ukbe b. Âmir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/62-63.

⁴⁵¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 366.; Taberani, *el-Mu'cem-ul Evsat*, 2/48 (No.1207). (Sahih li-gayrihi)

⁴⁵² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 366.

⁴⁵³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 366.; en-Nesâî, *Sünen-i Nesâî*, 7/26 (No. 3834). (Nesâî'nin, Süneninde geçmekte olan hadis: Mâsiyette nezir yoktur. Onun kefâreti de yemin kefâretidir." Şeklinde geçmekte olup Sahih Hadistir.)

Teâlâ'nın şu âyet-i kerîmesi delalet eder. *“Doğrusu Allah'a göre ayların sayısı, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısına uygun olarak on ikidir; bunlardan dördü haram aylardır...”*⁴⁵⁴ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Recep ayını haram aylardan saymıştır.⁴⁵⁵

60. Şaban Ayı

Bir kimse örneğin Recep veya Şaban ayında Allah için bir ay oruç tutmayı adıyorum derse onun Ramazan ayında olduğu gibi bütün bir ay peş peşe oruç tutması gerekir. Ay belirtmeksizin bir ay oruç tutmayı nezrederse eğer maksadı peş peşe oruç tutmak ise orucunu peş peşe tutar. Eğer nezrini mutlak şekilde söylediye ona seçenek sunulur. Dilerse peş peşe tutar dilerse orucunu aralıklarla tutar. Bir kimse ister peş peşe olarak ister peş peşe olmaksızın camide bir ay itikafa girmeyi nezrederse itikafa bir ay peş peşe girmek zorundadır. Çünkü mutlak adak aslına döner. Örneğin bir kimse Allah için namaz kılacağım derse iki rekât namaz kılması gerekir. Çünkü şer'e göre vacip olan namaz en az iki rekattır. İ'tikâftaki asıl da peş peşe olmasıdır. Eğer bir veya iki gün oruç tutmayı nezrederse geceleri dahil değildir. Fakat i'tikâfta durum böyle değildir. İ'tikâf hem gece hem gündüz olmak zorundadır. Şâyet kendisine (falanca senenin Ramazan ayı demeksizin) mutlak olan Ramazan ayını vacip kılsa sonra o ay bir gün oruç tutmasa (nezrim bozuldu diye ayın içinde) orucu baştan almaz kalan günleri oruçlu olarak geçirmeye devam eder. Sonra (Ramazan'dan sonra) bir gün kaza eder. Tıpkı Ramazan'da olduğu gibi. Çünkü o nezri muayyende olduğu gibi baştan alsa bu sefer bütün bir ay mevziisinin dışında kalmış olur. Kaçırıldığı günü kaza eder bu ise kaçırıldığına zarar vermez. Herhangi bir ay ismi vermeksizin bir ay diye mutlak bir nezir yapsa (orucu da bir gün tutmasa) baştan alır. Bu ise nezre zarar vermez. Çünkü ayın tamamı ifadesi mutlak (ya da muayyen olsun fark etmez) tıpkı kefaretlerde olduğu gibi. Çünkü orada amaç iki aydır. (Hangi iki ay oluşu önemli değildir.) Eğer Şaban ayını oruçlu geçireceğim diye kendine nezretse ve o ayın içinde bazı günler oruç tutmaya ara verse, oruç tutmaya baştan başlaması gerekir. Çünkü Şaban ayının faziletini kaçırmaması gerekir. Çünkü Şaban ayının faziletleri çoktur. AllahTeâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyuruyor. *“Rabbin, dilediğini yaratır ve tercih eder. (O'nun seçme ve yaratmasında) onların tercih hakkı yoktur...”*⁴⁵⁶ Allah Teâlâ gökyüzünü yıldızlar; günleri Cuma; yeryüzünü dağ, taş, ağaçlar; Levh-i Mahfuzu kalem; denizleri mücevher; Ramazan ayını

⁴⁵⁴ et-Tevbe 9/36.

⁴⁵⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 366.

⁴⁵⁶ el-Kasas 28/68.

Kadir gecesi; Şaban ayını Recep ve Ramazan ayının arasına koyup Berat gecesi ile süsledi.⁴⁵⁷

Hız. Âişe (r.anhâ) Peygamber Efendimizden şöyle rivâyet ediyor. Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur. “Diğer ayları haricinde şaban ayının tamamında oruç tutar ve şöyle derdi. Amelden yapabildiğinizi yapın. Siz usanmadan Allah usanmaz.”⁴⁵⁸

Şaban ayı geldiğine hapiste olanları çıkarmak lider ve kralları adetindedir. Nasr b. Ahmed b. Fadl Cündî (r.h.), Allah Teâlâ Hz. Muhammed’in ümmetine altı tane fazilet vermiştir: Recep ayının on beşinci gecesi Allah Teâlâ meleklerine emreder. Benim kulumun kitabına bakın bulduğunuz her günahı silin ve o günahları ecir sevap olarak tebdil edin. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyuruyor. “*Ancak tövbe edip inanarak erdemli işler yapanın durumu başkadır; Allah böylelerinin kötü hallerini iyiye çevirecektir...*”⁴⁵⁹ “*Allah dilediğini siler, dilediğini de yerinde bırakır...*”⁴⁶⁰ O gecede Allah Hz. Mûsâ (a.s) ile görüştü. Hz. İsa (a.s) ve Hz. İdris’i (a.s) o gecede göğe yükseltti. Recep ayını yirmi yedinci günü Cuma gecesi Peygamber Efendimiz (s.a.v) Miraca yükselmiştir.⁴⁶¹ Selman-ı Farisi (r.a) Peygamber Efendimizden şöyle rivâyet ediyor. “Recep ayında öyle bir gün ve gece vardır ki o günü oruçlu geçirip o geceyi ihya eden kimse için yüz atmış sene oruç tutmuş gibi ecir vardır. Recep ayının bitmesine üç gün kala Peygamber Efendimizi göndermiştir. Şaban ayının on beşi berat gecesidir. Bunlar Allah Teâlâ’nın Peygamber Efendimizin (s.a.v) ümmetine bahşettiği faziletlerdir.”⁴⁶²

61. Şaban Ayının 15. Gecesi (Berat Gecesi)

Bir kimse bir gün belirleyip o gün falan kişinin evine girsem kölem hürdür deyip o eve gündüz değil de gece girerse bu durum iki kısımda incelenir. Yemin ettiğinde ya günün aydınlığını kastetmiştir ya da hiçbir şey kastetmemiştir. Gece girdiğinde günahkâr olur ve ittifakla köle azad etmesi gerekir. Çünkü şu âyet-i kerîmenin delili ile gece vakitten ibarettir. “*Savaş taktiği olarak düşmanı vurmak için çekilme, ya*

⁴⁵⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 370.

⁴⁵⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fuzela'*, 371.; Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, 2/695. (Sahih Hadis)

⁴⁵⁹ el-Furkân 25/70.

⁴⁶⁰ er-Ra'd 13/39.

⁴⁶¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 371.

⁴⁶² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 372.; Beyhakî, *Şuabul-İman*, 5/345 (No. 3530). (Hasen li-gayrihi)

da diğer bir birliğe katılmak durumu hariç- böyle bir günde her kim onlara arkasını dönerse mutlaka o, Allah'ın gazabına uğramış olur..."⁴⁶³ mutlak olarak vakit kastedilmiştir. Gece yarısında ya da gündüz girdiği zaman sözünde durmamış ve günaha girmiş olur. Bu durum günün vakitten ibaret olduğuna delildir. Gece girdiğinde günahkâr sayılır. Eğer onun maksadı gün aydınlığı ise *Zâhiru'l Usul*'de zikredildiğine göre hükmün doğruluğu kendisi ile Allah arasındadır. Ebu Yûsuf'a (r.h.) göre bizim zikrettiğimiz gibi gün bir fiile izafe olarak vakitten ibarettir. Eğer günün aydınlığını kastettiyse tam tersini niyet etmiş olur. Hükümde onun sözü tasdik edilmez. Bir kimse falan gece şu işi yaparsam benim kölem hürdür der o işi gündüz yaparsa bir şey olmaz. Çünkü gece, gece karanlığından ibarettir. Söylediği ile gündüzü değil geceyi kastetmiş olur. Bir kimse hanımına Beraat gecesi benden boşsun derse bu durum âlim ya da cahil bir kimse olması bakımından iki kısımda incelenir. Cahil bir kimse ise Şaban ayının on beşi geçtiğinde ittifakla hanımı ondan boşanır. Eğer âlim bir kimse ise Şaban ayının on beşinci gecesinin geçmesi ile hanımı ondan boş olmaz. Çünkü onun kastettiği Beraat, Şaban ayının on beşinci gecesi olan Beraat değildir. Dünyada gerçekte böyle bir gece yoktur. Bu gece Şaban ayının on beşinci gecesidir. Çünkü Beraat hakikati kasteder. Mecaz değildir. Câhil kimse o gecenin Beraat gecesi olduğuna inandığı için onun boşanması gerçekleşir.⁴⁶⁴

Bazıları şöyle dediler: Âlim nasıl olur da küfreder veya yemininde câhil düşer de günahkâr sayılır. Çünkü bu geceye beraat gecesi denir. Bu gecede insanların affi gerçekleşir. Bu gecede arınmışlar ve takva sahipleri cehennemden beraat eder. Azaptan emin olurlar ve sırat üzerinde geçmelerine cevaz verilir. Muhakkak ki dört zümre vardır ki onlar üstündürler. Peygamberler ve elçilerin üstünlüğü, ariflerin üstünlüğü, âsiler için rahmetin üstünlüğü, evliya ve ehli takvanın üstünlüğü. Peygamberler ve elçiler için olan üstünlükle ilgili Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyuruyor. "*Andolsun ki elçi olarak gönderdiğimiz kullarımıza geçmişte söz vermiştik:*"⁴⁶⁵ Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ashabına olan üstünlüğü ile ilgili Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyuruyor. "*(İman ve amelde) öne geçenler ise (Ahirette de) öne geçenlerdir. İşte onlar (Allah'a) yaklaştırılmış kimselerdir.*"⁴⁶⁶ Âsiler için rahmetin üstünlüğü ile ilgili Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyuruyor. "...Eğer (azabın ertelenmesi ile ilgili

⁴⁶³ el-Enfâl 8/16.

⁴⁶⁴ Zendevistî, *Ravzatü'l- 'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 373.

⁴⁶⁵ es-Sâffât 37/171.

⁴⁶⁶ el-Vâkıa 56/10-11.

olarak ezelde) Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı, aralarında derhal hüküm verilirdi... ”⁴⁶⁷ Evliya ve ehli takvanın üstünlüğü ile ilgili ise Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyuruyor. “Şüphesiz kendileri için tarafımızdan en güzel mükafat hazırlanmış olanlar var ya; işte bunlar cehennemden uzaklaştırılmışlardır.”⁴⁶⁸ Günahkarlara ve şakîlere cennetten beraat verilir. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede buyurduğu gibi onlardan razı olur. “Allah ve Resûlünden, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ültimatodur.”⁴⁶⁹ “Hacc-ı ekber gününde, Allah ve Resûlünden bütün insanlara bir bildiridir: Allah ve Resûlü, Allah'a ortak koşanlardan uzaktır. Eğer tövbe ederseniz, bu sizin için hayırlıdır...”⁴⁷⁰ Takva sahiplerinin beraatı ile şakîlerin beraatı arasında fark vardır. O şakîlerin ve mahlukların beraatından Allah'a sığınırız. Yaratılmışların yaratılmışlardan ayrılması ne kadar da büyük ve zordur. Yaratanın yaratılmışlardan ayrılması nasıldır.⁴⁷¹

Ali b. Ebî Tâlip, Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. “Kim dört geceyi ihya ederse Allah onu sever. O kişinin sevgisini yaşatır. Bu geceler: Bayram geceleri, aşure gecesi şaban ayının ortasındaki gecedir.”⁴⁷²

62. Ramazan Ayı

Bir kimse Ramazan ayı gündüzünde duhul olmaksızın cîmada bulunur, küçük çakıl taşı yutar ya da yenilmesi normal olmayan gıda ya da ilaç harici bir şey yerse, dışarıya sarkmış tükürüğünü, un veya arpa yutarsa orucunun kazası ona vacip olur. Keffaret gerekmez. Kasıtlı olarak kusarsa, iğne vurulursa, burnuna bir şey çekerse, kulağına bir şeyler damlatırsa, vücudundaki açık bir yarayı ıslak bir şeyle tedavi ederse, eğer kuru bir şeyle tedavi ederse icma‘ ile orucu bozulmaz. Ağız dolusu kusmuğunu yutarsa orucunu kaza etmesi gerekir. Ramazan ayında orucunu bozmaya niyet eder de yemeğe başlarsa zevalden önce ve sonra olmasına göre iki durumda incelenir. Ebu Yûsuf'a (r.h.) göre zevalden önce ise keffaret gerekir. Zevalden sonra ise keffaret gerekmez. Tüm bu durumlarda kaza gerekir. Keffaret gerekmez. Keffaret Ramazan ayı gündüzünde meni çıksın ya da çıkmasın cinsel birleşme ile gerçekleşir. Yeme ve

⁴⁶⁷ Fussilet 41/45.

⁴⁶⁸ el-Enbiyâ 21/101.

⁴⁶⁹ et-Tevbe 9/1.

⁴⁷⁰ et-Tevbe 9/3.

⁴⁷¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 374.

⁴⁷² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 374-375.; Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd el-Basrî İbnü'l-A'râbî, *Mu'cem İbnü'l-A'râbî* (Suûdiyye: Dâru İbn Cevzi, 1998), 3/1047 (2252). (Hasen li-gayrihi)

içmelerde doyma niyeti varsa hem kaza hem de keffaret vardır. Bir kimse yeme, içme ve cinsel ilişkide bulunmak suretiyle Ramazan orucunu bozup keffaret orucunu tutmadan tekrar yeme, içme, cinsel ilişkide bulunmak suretiyle tekrar Ramazan orucunu bozarsa tek kaffaret orucu tutması yeterlidir. İmam Şâfiî (r.h.) bu görüşe muhalefet etmiştir. Çünkü keffaret haram olan bir şeyi yaptığı içindir. Bu nedenle tekrarlanmaz. Örneğin birisi zînâ eder ya da içki içerse ve bunu tekrarlarsa üzerine sadece bir tane had ikame edilir. Burada da böyledir. Keffaret, orucun hürmeti için değil ayın hürmeti içindir. Ramazan ayı orucunun kazasını tutarken orucunu bozarsa ittifakla keffaret gerekmediğini görmüyor mu? Şâyet hürmet aya değil de orucun geceleri için olsaydı hiç şüphe yok ki bu ayın geceleri de faziletlidir.⁴⁷³

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor. “Ramazan ayı girdiği zaman cennet kapıları açılır; cehennem kapıları kilitlenir.”⁴⁷⁴ Allah Teâlâ’nın şu âyet-i kerîmesi buna delalet eder. “(O sayılı günler), insanlar için bir hidâyet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur’an’ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır.”⁴⁷⁵ Bu iki nimetin üzerine şükretmek vaciptir. Bunlardan biri Kur’an diğeri ise Ramazan’dır.⁴⁷⁶

İbn Mes’ûd (r.a.) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. “Ümmetim Ramazan’ın faziletini tam olarak bilselerdi, bütün senenin Ramazan olmasını temenni ederlerdi.”⁴⁷⁷

Enes b. Mâlik (r.a.), Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. “Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor. Ramazan’ın ilk gecesi olduğunda Allah Teâlâ şöyle buyurur. Ey Rıdvan! Muhammed’in (s.a.v.) ümmetinden Ramazan orucu tutanlar için cennetimi süsle. Kapılarını aç Ramazan ayı bitinceye kadar kapatma. Sonra tekrar buyurur. Ey cehennem bekçisi! Muhammed’in (s.a.v.) ümmetinden Ramazan orucu tutanlar Ramazan ayı bitinceye kadar cehennem kapılarını kapat. Sonra tekrar buyurur Ey Cebrail yeryüzüne in şeytanların ileri gelenlerini bağla ki onlar kullarımın

⁴⁷³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 378.

⁴⁷⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 379.; İbn Hibbân, *Sahîh-i İbn Hibbân*, 1/201 (No. 140). (İbn Hibbân’ın, Sahîhinde geçen hadis: “Ramazan ayı girdiği zaman Cennet kapıları açılır, Cehennem kapıları kapanır, Şeytanlar zincire vurulur.” Şeklinde geçmekte olup sahih li-gayrihidir.)

⁴⁷⁵ el-Bakara 2/185.

⁴⁷⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 379.

⁴⁷⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 139.; Ebû Ya’lâ, *Müsnedü Ebî Ya’lâ el-Mevsilî*, 7/396 (No. 5273). (Uydurma ile İtham Edilmiş)

oruçlarını bozmasınlar.”⁴⁷⁸ Sahih bir İslâmiyet anlayışı olmayalar bu hadise tenkitte bulundular. Dediler ki, şeytanlar zincire vuruluyorsa insanları kim günaha sevk ediyor? Biz diyoruz ki onların küçükleri değil ileri gelenleri zincire vurulur. Bu nedenle kullarla uğraşıyorlar. Oruçlarını bozmaya çalışıyorlar. Bu küçük şeytanlar da büyük şeytanlar gibi kuvvetli değildirler. Bir Müslümanın Ramazan ayında büyük günahları çok nadir işlemesi buna delildir. Müslümanların tamamı yani takvalı olanlar veya takvalı olmayan bu ayda günahlardan uzak durmaya çalışırlar. Allah en iyi bilendir.⁴⁷⁹

63. Orucun Fazileti

Bir kimse Ramazan ayında fecrin çıktığını bilmeden sahurunu yapar daha sonra fecrin çıktığını öğrenirse bu durum dört kısımda incelenir.⁴⁸⁰

Birincisi, âlimlerimizin görüşüne göre o günü kaza etmekle mükelleftir. A‘meş’e⁴⁸¹ (r.h.) göre güneş doğana kadar sahur yapabileceği için onun kaza etmesine gerek yoktur. Bu kabul edilmeyen bir sözdür. Allah Teâlâ şu âyet-i kerîmede şöyle buyurmuştur. “...*Fecrin beyaz ipi siyah ipinden sizin için ayırt edilir hale gelinceye kadar yiyin için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın...*”⁴⁸² Kim fecirden sonra yemeye ve içmeye cevaz veriyorsa o Allah’ın kitabını çiğnemiştir. İkincisi, Orucunu kasıtlı olarak bozmadığı için kaza etmesine gerek yoktur. Üçüncüsü, yaptığında bir günah yoktur. Hata işlemiş sayılır.⁴⁸³ Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyuruyor. “...*Hata ile yaptığınız bir işte size hiçbir günah yoktur...*”⁴⁸⁴ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur. “Şüphesiz Allah, ümmetinden hata, unutmaya ve yapmaya zorlandıkları şeyin hükmünü kaldırmıştır.”⁴⁸⁵

Dördüncüsü, diğer oruç tutanlar gibi günün geri kalanında hiçbir şey yemeyip içmeyerek günü tamamlaması gerekir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle

⁴⁷⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 179.; Cemâlüddin Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'âti İbni'l-Cevzî* (Medine: Abdurrahman Muhammed Osman, el-Mektebetü's-Selefiyye, 1966), 2/187-188. (Uydurma ile itham edilmiş)

⁴⁷⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 379-380.

⁴⁸⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 382.

⁴⁸¹ Mücteba Uğur, “A‘meş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/54.

⁴⁸² el-Bakara 2/187.

⁴⁸³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 382.

⁴⁸⁴ el-Ahzâb 33/5.

⁴⁸⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 382.; Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris b. Abbâs eş-Şâfî, *el-Beyân fi Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfî* (Cidde: Daru'l-Minhac, 2000), 4/200. (Sahih li-gayrihi)

buyurmuşlardır. “Kim bir kavme benzemeye çalışırsa, o da onlardandır.”⁴⁸⁶ Oruç tutarken orucunu bozan kimse için de durum böyledir. Bir kimse güneşin battığını görüp güneşin battığına emin olur daha sonra güneşin battığından veya batmadığından şüphe duyar da orucunu açarsa ona keffaret gerekir. Çünkü ilk meselede -feci çıktı zannıyla yemek yediği mesele- gecenin olduğuna dair yakinde, gündüzün olduğuna dair şüphede idi. Şek ile yakîn zâil olmaz.⁴⁸⁷ Keffaret gerekmez. Gün batımında öyle değildir. Yakîn olan gündüzdür. Biz diyoruz ki hayız halindeki kadın orucunu daha sonra kaza eder. Namazlarını ise kaza etmez. Çünkü o mazeret hali her ay tekrarlandığı için namazları kaza etmekte meşakkat vardır. Orucun kazasında ise böyle değildir. Yükümlülükte meşakkat kalkar.⁴⁸⁸

Bir yolcu daha zeval vakti girmeden gideceği yere varır, bir kâfir Müslüman olur, erkek ya da kız çocuğu ergenliğe girerse o vakte kadar hiçbir şey yememişlerse oruç tutarlar ve oruçları sayılır. Eğer zeval vaktinden sonra bu olaylar meydana gelir o vakte kadar da bir şey yemişlerse de orucun sevabını kazanmak için kendilerini oruç tutanlara benzeterek günün kalan kısmında bir şey yemezler. Ramazan’da yolcu, hasta, hayızlı kadın oruçlarını Allah’ın emri ile tutmadıkları için oruç tutanların sevabından alır. Oruçlarını Ramazan dışında kaza ettikleri zaman oruçlarını sanki Ramazan’da tutmuş gibi olurlar.⁴⁸⁹

Allah Teâlâ’nın “*Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helal kılındı...*”⁴⁹⁰ âyet-i kerîmesi Hz. Ömer (r.a.) hakkında imiştir. Güneş battıktan sonra güneş doğana kadar uyumadan önce yeme içme ve cinsel ilişki mübah kılınmıştı. Fakat uyursa ertesi gün aynı vakte kadar yeme içme ve cinsel ilişki haram kılınmıştı. Hz. Ömer (r.a) Ramazan ayında bir seferden dönmüştü. İkindiden sonra eve geldi. Yorgun düştü akşam namazını kıldı ve uyuyakaldı. Bir şey yiyemedi ve içemedi çok aç bir şekilde uyandı yedi, içti ve eşiyle ilişkiye girdi. Sonra pişman oldu başına bir musibet gelmiş gibi oturdu. Ertesi gün Peygamber Efendimize (s.a.v.) halini arz için geldi. Hz. Ömer

---

⁴⁸⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 382.; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 6/144 (No. 4030). (Hasen Hadis)

⁴⁸⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *Mecelle*, (4. Madde).

⁴⁸⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 382.

⁴⁸⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 383.

⁴⁹⁰ el-Bakara 2/187.

(r.a.) daha sorusunu sormadan Cebrail (a.s.) şu âyeti getirmişti.⁴⁹¹ “*Oruç gecesinde kadınlarınızla birleşmek size helâl kılındı...*”⁴⁹²

Allah Teâlâ gün batımından fecir vakti çıkana kadar yemeyi mubah kıldı. Daha önce geceleri oruçlu geçirenlerin sevabını onlara verdi. “*Namaz kılındı mı artık yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lütfundan nasip arayın. Allah’ı da daima çok anın ki kurtuluşa eresiniz.*”⁴⁹³ Yani Ramazan ayında oruç tutarak Allah’ın rızasını kazanmaya çalışın. Eğer oruç ibadetlerin en faziletli olmasaydı kul oruçla rahmetin inmesine layık olmazdı.⁴⁹⁴

64. Kadir Gecesi

Bir kimse hanımına falan kişinin geleceği falan gecede sen benden boşsun der o kişi de gece değil de gündüzde gelirse ya da falan kişinin geleceği falan gündüzde benden boşsun der o kişi de gündüzde değil de gecede gelirse boşanma gerçekleşmez. Çünkü yeminin şartıyeti vardır. Ne zaman şart yerine gelirse o zaman ceza uygulanır. Bir kimse hanımına kadir gecesi benden boşsun derse eğer bu söylediğini Ramazan’dan bir iki gün sonra söylemiş ise ittifakla boşanma gerçekleşmez ta ki bir sonraki yılı aynı günü gelinceye kadar. Çünkü ihtimalle bunu söylediği zaman kadir gecesi geçmişti. Eğer bunu Ramazan’a girmeden derse Ramazan bittiğinde Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre, bir sonraki yılın aynı günü gelinceye kadar boşanma gerçekleşmez. İmameyne göre ise Ramazan çıktığı andan itibaren boşanma gerçekleşir. Çünkü bu onların arasında ihtilâflı bir meseledir. Onlara göre Kadir gecesi Ramazan ayında mıdır yoksa bütün yılın içinde midir? Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre Kadir gecesi bütün yılın içerisinde midir. İmameyne (r.h.) göre ise Ramazan’dadır. Ramazan’ın dışında değildir. Rivâyetlerin çoğunluğuna göre son on günün içindedir.⁴⁹⁵ Hz. Âişe (r.anhâ) Peyamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. “Kadir gecesini Ramazan’ı son o gününde arayın.”⁴⁹⁶

⁴⁹¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 382-384.; Celaleddin es-Süyûtî, *Esbâbü'n Nüzûl*, ed. Hüseyin Okur (Semerkand Basım Yayın Dağıtım, 2015), 80-82.

⁴⁹² el-Bakara 2/187.

⁴⁹³ el-Cuma 62/10.

⁴⁹⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 384.

⁴⁹⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 388.

⁴⁹⁶ Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, 2/710 (No. 1916). (Sahih Hadis)

Âlimlerin çoğunluğunun görüşü Ramazan'ın yirmi yedinci gecesindedir. Marifet ehli dediler ki, Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyurmuştur. “*Hâ-mîm. Aydınlatan kitaba yemin olsun ki*”⁴⁹⁷ Bunlar yirmi yedi harftir. Her bir gece için bir harf vardır.⁴⁹⁸

İbn Abbâs (r.a.) şöyle buyuruyor. Allah Teâlâ tektir. Tek olanı sever. Allah Teâlâ'ya en sevimli tek de yedidir. Allah Teâlâ'nın semayı yedi kat, yeryüzünü yedi kat, gezegenleri yedi tane, denizleri yedi tane, insanları da yediden yarattığı görülmez mi?⁴⁹⁹ Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyuruyor. “*Gerçek şu ki biz insanı çamurdan alınmış bir özden yaratıyoruz; Sonra onu sağlam bir korunakta nutfe haline getiriyoruz.*”⁵⁰⁰ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur. “Kadir gecesi yirmi yedinci gecedir.”⁵⁰¹

Kadir gecesinin faziletindedir. İbn Abbâs'tan (r.a.) rivâyet ediyor. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) huzurunda şu anlatıldı. Beni İsrail'den bir adam bin ay boyunca elinden silahını düşürmeden Allah yolunda cihat etti. Ebubekir (r.a.) diyor ki onun adı Yuşa b. Nun idi. Allah'ın düşmanları ile bin ay savaştı. Gündüzleri oruç tutar geceleri ihya ederdi. -Bin ay seksen üç yıl dört ay yapar.- Peygamber Efendimiz (s.a.v.) onun bu ibadetinden çok hoşlandı. Ümmetinin içinden de böyle birisinin olmasını istedi. Rabbinden istedi. Ya Rabbi benim ümmetimin ömrü kısadır. Kim böyle bir şey yapabilir.⁵⁰² Allah Teâlâ şu sureyi indirdi. “*Biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik. Bilir misin nedir Kadir gecesi? Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır.*”⁵⁰³ Yani Ey Muhammed Kadir gecesinde iki rekât bin ay kılıçla vuruşmaktan daha hayırlıdır. Denilir

---

⁴⁹⁷ ez-Zuhruf 43/1-2.

⁴⁹⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 388.

⁴⁹⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 388-389.; Ebû Hafs Ömer en-Nesefî, et-Teyisîr fî't-Tefsîr (İstanbul: Dâru'l-Lübâb, 2019), 15/429-430.

⁵⁰⁰ el-Mü'minûn 23/12-13.

⁵⁰¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 389. Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 1/525 (No. 189). Müslim'in Sahih'inde geçen hadis: “Bize Muhammed b. Hatim ile İfani Ebî Ömer ikisi birden İbni Uyeyne'den rivayet ettiler. İbni Hatim (Dedi ki): Bize Süfyan b. Uyeyne, Abde ile Âsim b. Ebun-Necûd'dan naklen rivayet etti. Onlar da Zır b. Hubeyş'i şöyle derken işitmişler: Übeyyü'bnü Ka'b'a (r.a.) sordum, dedim ki: Kardeşin İbni Mes'ûd: Kim bir yıl ibadetle kaaim dursa, Kadir Gecesine rastlar, diyor. Übey (r.a.), o insanların buna güvenmemelerini kastetmiştir. Yoksa kendisi bu gecenin Ramazan'da olduğuna, Ramazan'ın da son on gecesinde, o gecenin de yirmi yedinci gece olduğuna pek âlâ bilir, dedi. Sonra bu gecenin yirmi yedinci gece olduğuna istisnasız yemin etti. Ben: Bunu neye istinaden söylüyorsun ya Ebe'l-Münzir, dedim. Übey (r.a.): Alâmetine yahut Resûlullah'ın (s.a.v.) bize haber verdiği nişana istinaden söylüyorum. O gecenin sabahında güneş şuasız olarak doğarak çıkar, cevabımı verdi.” Şeklinde geçmekte olup Hadis Sahih'tir.

⁵⁰² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 389.; Ebû'l-Kâsım Mahmûd Hamza el-Kirmânî, *Lübâb-üt-Tefsîr*, ts., 3640-3641.

⁵⁰³ el-Kadr 97/1-3.

ki Allah Teâlâ ne zaman Kur'an-ı Hz. Muhammed'in (s.a.v.) üzerine indirdi. Kureyş'in kâfirleri şöyle dediler. Dört şey olmasaydı ona iman edecektik.⁵⁰⁴

Birincisi: Mekke'nin iki büyük ileri geleninin üzerine inmedi. Bunlar Ebu Cehil ve Velid b. Muğire'dir. (Allah'ın laneti onların üzerine olsun) Aksine Kureyş'in en fakirine indi.⁵⁰⁵ Allah Teâlâ onların sözlerini reddederek şu âyet-i kerîmeyi indirdi. *"Rabbinin rahmetini paylaşdırmak onlara mı düşmüş?..."*⁵⁰⁶

İkincisi: Kur'an neden Tevrat'ın Hz. Mûsâ'ya (a.s.) indirildiği gibi toplu halde indirilmedi.⁵⁰⁷ Allah Teâlâ onların sözlerini reddederek şu âyet-i kerîmeyi indirdi.⁵⁰⁸ *"Oysa biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık ve onu uygun aralıklarla parça parça gönderdik."*⁵⁰⁹

Üçüncüsü: Allah Teâlâ Kur'an'da bir emir veriyor sonra o emri nesh ediyor. Sonra başka bir emir veriyor.⁵¹⁰ Allah Teâlâ onların sözlerini reddederek şu âyet-i kerîmeyi indirdi. *"Biz bir âyetin yerine başka bir âyeti getirdiğimiz zaman -ki Allah neyi indireceğini çok iyi bilir- ..."*⁵¹¹

Dördüncüsü: Kur'an neden gece indi gündüz inseydi biz iman edecektik dediler.⁵¹² Allah Teâlâ şu âyet-i kerîmede şöyle buyurdu. *"Biz onu mübarek bir gecede indirdik..."*⁵¹³ Allah Teâlâ onların sözlerini reddederek şu âyet-i kerîmeyi indirdi. *"Biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik. Bilir misin nedir Kadir gecesi? Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır."*⁵¹⁴ Yani ümmeti Muhammed'in (s.a.v.) bu gecede yaptığı ibadetler diğer ümmetlerin bin ay yaptığı ibadetlerden daha hayırlıdır. Bazıları dediler ki, bu gecede ki rahmet bin aydaki rahmetten daha hayırlıdır.⁵¹⁵

⁵⁰⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 389.

⁵⁰⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 389.; el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l Kur'an*, 13/18.

⁵⁰⁶ ez-Zuhuf 43/32.

⁵⁰⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 389.; Ebî Sa'lebe Yahyâ b. Sellâm, *Tefsîr-u Yahyâ bin Sellâm* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 1/480.

⁵⁰⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 389.

⁵⁰⁹ el-Furkân 25/32.

⁵¹⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 390.

⁵¹¹ en-Nahl 16/101.

⁵¹² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 389.; Ebî Sa'lebe Yahyâ b. Sellâm, *Tefsîr-u Yahyâ bin Sellâm* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 1/480.

⁵¹³ ed-Duhân 44/3.

⁵¹⁴ el-Kadr 97/1-3.

⁵¹⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 389.; Ebî Sa'lebe Yahyâ b. Sellâm, *Tefsîr-u Yahyâ bin Sellâm* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 1/480.

Cebrâil (a.s.) Peygamber Efendimize gelerek dedi ki Beni Ümeyye senin ailene sen vefat ettikten bin ay sonra lanet okuyor. Peygamber Efendimiz buna çok üzüldü. Allah Teâlâ şu âyet-i kerîmeyi indirdi. “*Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır.*”⁵¹⁶ Yani benim sana ve senin ehli beytine olan methim kadir gecesinde sana ve ümmetine verdiğim makamlar sana lanet okumasından çok daha hayırlıdır ve o bir şey değildir. Bununla birlikte onlara şiddetli azap ve cehennem vardır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bundan hoşlandı.⁵¹⁷

İki şeyden dolayı Kadir ismi konulmuştur. Birincisi: Bu gecenin Allah katında kadri, şerefi ve makamı vardır. İkincisi: O gecede bir yıldan diğer yıla kadar rızık ecel gibi şeyler takdir edilir. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyurmuştur. “*O gecede bizim katımızdan bir emirle hüküm ve hikmet konusu olan bütün işler ayrılır.*”⁵¹⁸ Ulemanın çoğunluğu bu gece Kadir gecesidir dediler.⁵¹⁹

65. Zilhicce Ayının İlk On Günü

Bir kimse bu günlerde oruç tutmayı kendine nezrederse, nezrettiğine cuma veya cumartesi günü ise o günden itibaren bir sonraki cuma gününe kadar oruç tutar. Çünkü bu günler mutlakdır. İnsanlara göre bir hafta cumadan diğer hafta cumaya kadar olan zamandır. Yeminler, örf ve adetlere göredir. Bazıları, Zilhiccenin on gününde yemin etse ister ayın girdiği gece olsun ister ondan bir gün sonra olsun, bayram gününe kadar oruç tutması gerekir, çünkü eğer o vakitte bir fasıl varsa bununla işaret olur, dediler. Örneğin Zilhiccenin on günü oruç tutmak benim üzerime vacip olsun derse. Bir kimse Ramazan’dan sonra senedeki günlerin en faziletlisinde oruç tutmayı nezrederse bütün seneyi oruç geçirmesi gerekmez. Aşure günü, Zilhicce ve Muharrem ayının ilk on gününü oruçlu geçirmesi yeterlidir. Çünkü yılın en faziletli günleri bu günlerdir.⁵²⁰ Allah Teâlâ’nın şu âyet-i kerîmeleri buna delalet eder. “*Yemin olsun şafak vaktine; On geceye; Çift olana ve tek olana; Geçip gitmekte olan geceye.*”⁵²¹ *el Fecr*’den kasıt sabahtır. *Veleyelin aşr*’dan maksat, dokuz gün, Zilhicceden on gecedir. *Veşşefi*’den maksat Âdem ve Havva’dır. *Vel vetr*’den maksat ortağı olmayan tek ilah Allah’tır. *Velleyli izē yesr*’den

---

⁵¹⁶ el-Kadr 97/3.

⁵¹⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 390.; Celaleddin es-Süyûtî, *Esbâbü'n Nüzûl*, 557-578.

⁵¹⁸ ed-Duhân 44/4.

⁵¹⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 390.

⁵²⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 393.

⁵²¹ el-Fecr 89/1-4.

maksat akıp giden gün ve gecelerdir. Bazıları âyetteki *el Fecr*'den maksat Cuma gününün sabahıdır. Bazıları Kurban Bayramı sabahıdır. Bazıları bayram günü sabahıdır. Bazıları arife günü sabahıdır. Bazıları Peygamber Efendimizin (s.a.v.) doğduğu sabaktır, demişlerdir. Bazıları *veleyēlin aṣr*'dan maksat aşure günleridir. Bazıları *veṣṣefi*'den maksat bütün varlıklardır. Bazıları *vel vetr*'den maksat Allah Teâlâ'dır. Bazıları *veṣṣefi*'den maksat Peygamber Efendimizin (s.a.v.) sekiz evlâdır. Dördü oğullarından İbrâhim, Kasım, Tahir ve Tayyip; dördü kızlarından mutahhir olan Ümmü Gülsüm, Rukiye, Fatıma ve Zeynep'tir. Bazıları da *vetr*'den maksat Peygamber Efendimizdir (s.a.v.) demişlerdir.⁵²²

Bu günlerin faziletlerinden biri de Allah Teâlâ'nın bunu kitabında üç yerde zikretmesidir. Birincisi: "*Mûsâ ile otuz gece (için) sözleştik ve buna on gece daha ekledik;...*"⁵²³ O Zilhiccenin ilk on günüdür. Allah Teâlâ Hz. Mûsâ'ya (a.s) otuz gün oruç tutmasını emretti. O Zilkade ayıdır. Sonra Sina Dağı'na çıktı ve iftarını açtı. Allah Teâlâ ona on gün daha oruç tutmasını emretti. Allah Teâlâ Hz. Mûsâ'ya (a.s.) dedi ki: "Bilmiyor musun Ey Mûsâ oruç tutanın ağız kokusu bana göre misk kokusundan daha güzeldir."⁵²⁴ Hz. Mûsâ (a.s) Zilkade'den hemen sonra başlayan Zilhicce ayının on gününde on gün daha oruç tuttu. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyurmuştur. "...buna on gece daha ekledik; böylece rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu..."⁵²⁵ İkincisi: "...belirlenen günlerde kesecekleri kurbanlık hayvanlar üzerine O'nun adını anırlar."⁵²⁶ Buradaki maksat zilhiccenin on günüdür. Sayılmış günler ise teşrik günleridir. Üçüncüsü: "*Yemin olsun şafak vaktine; On geceye;...*"⁵²⁷ bunun fazileti onu tekrar etmesinden anlaşılır.⁵²⁸

İbn Ömer'in rivâyet ettiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allah katında en faziletli günler ve içinde yapılan amellerin en faziletlisi bu günlerdir. Bu günlerde daha fazla Allah'a hamd edin, tehlil getirin, tesbih edin ve tekbir getirin."⁵²⁹ *Doğrusu Allah'a göre ayların sayısı, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısına*

⁵²² Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 393-394.

⁵²³ el-A'râf 7/142.

⁵²⁴ Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 394.; Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, 2/670 (No. 1795). (Sahih Hadis)

⁵²⁵ el-A'râf 7/142.

⁵²⁶ el-Hac 22/28.

⁵²⁷ el-Fecr 89/1-2.

⁵²⁸ Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 394.

⁵²⁹ Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 394.; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/323 (No. 5444). (Sahih li-gayrihi)

uygun olarak on ikidir; bunlardan dördü haram aylardır.”⁵³⁰ bunlardan maksat Muharrem, Recep, Zilkade ve Zilhicce aylarıdır. “...İşte dosdoğru din budur...”⁵³¹ bununla istikameti kastetmiştir. “...O aylarda kendinize zulmetmeyin...”⁵³² Bununla, o ayda kendinizi korumanızı ve günahlardan kaçınmanızı kastetmiştir; çünkü o ayda iyilikler çoğalır, kötülükler de böyledir.⁵³³

66. Arife Günü

Arafat vakfesi haccın en önemli rükünlerindedir. Vakfenin vakti, zeval vaktiyle başlayıp güneş battıktan sonra Kurban Bayramı'nın ilk günü fecr vaktine kadar devam eder. Eğer vakfe hacdan önce veya sonra olduysa Câbir b. Abdullah⁵³⁴ (r.a.) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet etmiştir.⁵³⁵ “Vakfenin zamanı, arife günü zeval vaktiyle başlayıp Kurban Bayramının ilk günü fecr vaktine kadar devam eder.”⁵³⁶ Eğer Arafat'ta gecelemedi ya da tüm gün orada kalmadı ise de vakfe yine de sahih olur. Çünkü oradan geçmek bile vakfe sayılır. Sanki vakfede duruyormuş gibi olur. Bir kimse hastalansa arkadaşları onu arife günü zeval vaktinden sonra ya da Kurban Bayramı'nın fecir vaktinden önce geceleyin vakfeye götürseler câizdir. Vakfesini yapmış sayılır.⁵³⁷ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Hac, Arafat'tır. Kim Arafat'ta vakfeye durursa haccını tamamlamış olur.”⁵³⁸ buyurmuşlardır.

Bugünün şerefine Allah Teâlâ'nın şu âyet-i kerîmesi delalet eder. “...Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâmiyet'i beğendim...”⁵³⁹ yani dininizin şeriatını tamamladım. Helali haramını birbirinden

⁵³⁰ et-Tevbe 9/36.

⁵³¹ Yûsuf 12/40.

⁵³² et-Tevbe 9/36.

⁵³³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 394-395.

⁵³⁴ En çok hadis rivayet eden sahâbilerden biri. Ayrıntılı bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, “Câbir b. Abdullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/530-532.

⁵³⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 397.

⁵³⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 397.; Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Ravzatü't-Talibin ve Umdetü'l-Müftîn* (Beyrut: Mektebetü'l İslamiyye, 1991), 3/97. (Nevevî'nin *Ravzatü't-Talibin* eserinde Hadis olarak geçmemektedir.)

⁵³⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 397.

⁵³⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 397.; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, 5/3/228 (No. 889). Tirmizî'nin, Sünen'inde geçen hadis: “Hac Arafat'tır. Kim Cem' gecesi (Arefe gününü bayram gününe bağlayan gece) fecirden önce (Arafat'a) gelirse haccı tamamdır. Mina günleri üçtür. Kim iki gün içinde acele edip (Mina'dan Mekke'ye) dönmek isterse, ona günah yoktur. Kim geri kalırsa ona da günah yoktur.” şeklinde geçmekte olup Sahih Hadistir.”

⁵³⁹ el-Mâide 5/3.

ayırdım. Sizin için İslâm dinini seçtim ve onu kabul ettim. Bu âyet-i kerîme arife günü hakkında inmiştir.⁵⁴⁰

İbn Ömer (r.a.) şöyle rivâyet ediyor. “Ben Allah'ın Resulü ile beraberdim ve dedi ki: ‘Arafat günü kalbinde zerre kadar iman olan bağışlanır.’ Bir adam, ‘Özellikle Arafat mı, yoksa herkes için mi?’ diye sordu. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) herkes için buyurdular.”⁵⁴¹

İnsanlar Arefe ve terviye gününün adları ile ilgili ihtilâfa düştüler. Bazıları, terviye günü denmesi ile ilgili şöyle dediler. O gün insanlar yanlarında çokça su bulunduruyorlar ve kaplarını su ile Arafat ve Mina’ya taşıyorlar.⁵⁴² Bazıları, Hz. İbrâhim (a.s.) rüyasında oğlunu boğazladığını görüyor. Sabah olduğunda rüyanın şeytandan mı Rahman’dan mı olduğunu düşündü. Kalan bütün günü düşünerek geçirdi. Bunun için o güne terviye günü konuldu, dediler.⁵⁴³ Bazıları, Âdem ve Havva birbirlerini terviye günü gördükleri için terviye günü denilmiştir, demişlerdir. Cebrail (a.s.), Hz. İbrâhim’e (a.s.) arife gününün arefesinde bütün menâsikleri öğrettiği için terviye günü denilmiştir. Cebrail (a.s.), Hz. İbrâhim’e (a.s.) tavaf, say, vakfe, vakfe ve şeytan taşlama menasiklerini biliyor musun, diye sordu. Hz. İbrâhim (a.s.) “عرفت” biliyorum diye cevapladı. Bu nedenle arife konuldu. Fukahanın çoğunluğu, çünkü insanların arafatta toplandığı gündür. Allah Teâlâ’nın şu âyet-i kerîmesinde Arafat denilmiştir. “...Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim...”⁵⁴⁴ Allah bize dini kattı ve bizim kıldı. Ey müminler sevinin Allah size dini kattığı gibi dini sizin için muhafaza ediyor. Şeytan sizi dininizden alıkoyuyor sözünü de indirmedir. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Dini size nimeti ise aziz ve celil olan kendisine kattı ve şöyle buyurdu. “...size nimetimi tamamladım...”⁵⁴⁵ İş senden (insandan) ecir Allahtandır. İkincisi: o sizin gücünüz yettiği kadar dini emretmiş ve rabbin kemali üzerine nimet vermiştir.⁵⁴⁶ “Allah, hak ve adaleti ayakta tutarak, kendinden başka tanrı olmadığını bildirdi; melekler ve ilim sahipleri de

⁵⁴⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 348.

⁵⁴¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 399.; Ebû Muhammed Abd b. Humejd b. Nasr el-Kissî el-Keşşî, *el-Müsnedü'l-kebir* (Dâr-u Belensiyye, 2002), 2/54. (Hasen li-gayrihi Hadis)

⁵⁴² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 399-400.

⁵⁴³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 400.; el-Hâzin el-Bağdâdî - Muhammed Ali Şahin, *Lübab-üt Tevil Meani-t Tenzil Tefsiri Hazin*, 4/23.

⁵⁴⁴ el-Mâide 5/3.

⁵⁴⁵ el-Mâide 5/3.

⁵⁴⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 400.

bunu ikrar ettiler. (Evet) O'ndan başka tanrı yoktur; O mutlak güç ve hikmet sahibidir."⁵⁴⁷

67. Kurban

Kurbanın İslâm'ın usullerine göre vâcip olmasının beş şartı vardır. Müslüman olmak, akıllı olmak, ergen olmak, bir şehir ya da köyde ikamet etmek. Yolcuya nasıl Cuma namazı farz değilse kurban kesmek de öyle vacip değildir. Nasıl fakirin fitır sadakası vermesi vacip değilse yolcu olan zenginin de kurban kesmesi öyle vacip değildir. Kim 20 misgal altın veya 200 dirhem gümüş ve fazlasına sahipse o kişi zengin sayılır. Şâyet dirhem ve dinarın dışında başka şeylere sahipse ihtiyacına ve ihtiyacından fazlasına sahip olup olmadığına bakılır. O da 200 dirhem gümüş veya daha fazla ise kurban kesmesi vâciptir. Aksi halde değildir. Bir tâcir, bir bahçe ve bir merkeple; bir çiftçi iki öküz ve bir dönüm tarla ile zengin sayılmaz. İki yüz dirhem değerinde kitapları olan bir fakih o kitaplar dışında zengin sayılmaz. Bir fakih, çok değerli kitaplara sahip olup da bunlara muhtaç olursa, ihtiyacından başka iki yüz dirheme sahip olmadıkça sadaka alması câizdir. Tıp, astronomi veya edebiyat kitapları kazanç sağlamak amacı taşıdığından kitapların değeri 200 dirhem gümüş ve fazlası ederse zengin sayılır. Mal sahibinin iki yüz dirhem ve fazlası değerinde malı varsa zengin sayılır. Ebûbekir Muhammed b. Fadl'a göre ben onların değerine bakmam aksine ürününe bakarım. Bir yıl içinde kendisi ve ailesinin nafakasından kalanlar iki yüz dirhem ederse zengindir aksi halde değildir. Bir bağ eğer 200 dirhem üzeri ediyorsa bağ sahibi ittifakla zengin sayılır. Çünkü o zamanlar bağ ihtiyaç için değil ticaret için kullanılırdı. Çünkü insan meyve olmadan da yaşayabilir.⁵⁴⁸

Ebû Hanîfe (r.h.) ve Ebu Yûsuf'a (r.h.) göre babanın ya da vasînin, zengin çocuğun malından onun yerine kurban kesmesi vaciptir. İmam Muhammed (r.h.) ve İmam Züfer'e göre (r.h.) baba ya da vasînin zekâta kıyasla kurban kesmesi gerekmez. Topraktan elde ettiği ürünün onda bir öşürünü ödemelidirler. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyuruyor. "... hasat günü de hakkını verin;..."⁵⁴⁹ Eğer o çocuğun babası ya da vasisi yoksa malı da çoksa ittifakla ona kurban vâcip olmaz. Eğer kadı çocuğun yerine kendi malından kurban kesse Ebû Hanîfe (r.h.) ve İmam Yûsuf'a (r.h.)

⁵⁴⁷ Âl-i İmrân 3/18.

⁵⁴⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 402.

⁵⁴⁹ el-En'âm 6/141.

göre câizdir. Bu da en faziletli olandır. Çünkü kurban kesmek bütün zenginlerin üzerine vaciptir.⁵⁵⁰ Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyurmaktadır. “Şüphesiz biz sana bitip tükenmez nimetler verdik. Şimdi sen rabbin için namaz kıl ve kurban kes!”⁵⁵¹

Ebû Saîd el-Hudrî⁵⁵² (r.a.) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Hz. Fatıma’ya şöyle buyurmuştur: “‘Kalk, kurbanının yanına git ve onu izle. Onun akıtılan ilk damlasıyla, işlediğin günahların affedilecektir.’ Hz. Fatıma (r.anhâ) dedi ki; ‘Ya Resulallah (s.a.v.) bu sadece sana ve senin ailene mi yoksa bu hem senin ailene hem de bütün Müslümanlara mı mahsustur?’ Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: ‘Bilakis bütün Müslümanlara mahsustur.’”⁵⁵³

Kurban kesmenin delili Allah Teâlâ’nın şu âyet-i kerîmesidir. “Biz o büyükbaş hayvanları da Allah’ın size nişânelerinden kıldık;...”⁵⁵⁴

“وَالْبُنَّ”: Deve, inek koyun gibi hayvanlar kurban edildi. Yani, hac ibadetlerini onunla eda edesiniz diye onu size boyun eğdirdik ki kurban sizin için daha hayırlı olsun. فَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ: yani kurban kesilirken şöyle söylenir. Bismillahî Allahü ekber. Allahümme hâzâ minke veileyke ve tekabbel minnî. Ya da kısaltılarak sadece “Bismillah” denmesi de câizdir. Allah’ın ismi başkalarının ismi ile mukayese edilmemelidir. Allah’ın adı ve falanca İbrâhim b. Yûsuf’un adıyla denilirse hayvan artık leştir. Allah’ın ve sallalâhu alâ Muhammed’in adıyla dense ve kurbanı boğazlasa ya da Allah’ın ve Muhammed’in adıyla dense hayvan leştir. Allah’ın adıyla ve Muhammedur Rasulullah (dal, damme ile) dense o zaman kurban olur. Muhammed başta gelirse şirk olmaz. Allahın adıyla ve Muhammeden Rasulullah derse hayvan leş olur. Çünkü burada Allah’ın adına izafe yapılır. Takdîri Allah’ın ve Muhammed’in adınadır.⁵⁵⁵

68. Hac ve Umre

Kim hali vakti yerinde olup haccetme imkânı da olduğu halde ölünceye kadar haccetmezse vasiyet etmesi gerekir. Eğer vasiyet ettiyse onun yerine hac yapılır. Vasiyet etmediyse onun vârisleri onun yerine hac yaparlarsa câizdir. Farziyet üzerinden kalkar.

⁵⁵⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 403.

⁵⁵¹ el-Kevser 108/1-2.

⁵⁵² Çok hadis rivayet eden yedi sahâbîden biri. Ayrıntılı bilgi için bk. Raşit Küçük, “Ebû Saîd el-Hudrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/223-224.

⁵⁵³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 403.; Hâkim en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, 2/4/247 (No. 7525). (Hasen li-gayrihi)

⁵⁵⁴ el-Hac 22/36.

⁵⁵⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 406.

Kimse onun yerine hac yapmazsa onlara bir yük yoktur. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede “...Gitmeye gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır...”⁵⁵⁶ buyurduğu için, ölüye, Cenab-ı Hakk’ın farzlarından birini terk etmesinden dolayı azap edilir.⁵⁵⁷

Allah Teâlâ âyet-i kerîmede şöyle buyuruyor. “İbrâhim’i Beytullah’ın bulunduğu yere yerleştirdiğimizde de şöyle demiştik: Bana hiçbir şeyi ortak koşma...”⁵⁵⁸ âyet-i kerîmede Allah Teâlâ haccın faziletini göstermekte ve bize haccetmemizi emretmektedir.

“Allah Teâlâ Hz. Âdem’i (a.s.) cennetten çıkarttığında meleklerin dualarını ve sözlerini işitip onlarla teselli bulması için Hz. Âdem’in (a.s.) ayakları yerde başı gökyüzünde idi. Melekler ondan korktular ve Allah’u Teâlâ’ya şikâyette bulundular. Allah Teâlâ Hz. Âdem’i (a.s.) küçülttü ve yeryüzüne indirdi. Hz. Âdem (a.s.) Meleklerden duyduklarını duymaz olunca yalnızlaştı ve Allah Teâlâ’ya şikâyette bulundu. Allah Teâlâ Hz. Âdem’e (a.s.) Mekke’ye doğru gitmesini emretti. O da Mekke’ye doğru yürümeye başladı. Onun Mekke’ye giderken çölde attığı her adım bir köyden bir köye gider gibiydi. Allah Teâlâ cennetin cevherlerinden bir cevher indirdi ve şu an Kâbe’nin olduğu yere koyuldu. Ona Beytü’l-Ma’mur denir. Hz. Nuh (a.s.) zamanında Allah tufan indirinceye kadar onun etrafında tavaf edildi. Allah Teâlâ Hz. İbrâhim’e (a.s.) Kâbe’yi dağların içinde inşa etmesini emredinceye inşası için gönderinceye kadar o yakut oradan kaldırıldı ve onun yerine bir dağ konuldu.”⁵⁵⁹ Allah Teâlâ âyet-i kerîmede “İbrâhim’i Beytullah’ın bulunduğu yere yerleştirdiğimizde de şöyle demiştik...”⁵⁶⁰ buyurmuştur.

Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle rivâyet ediyor. “Ben Peygamber Efendimizle Hanif Mescid’inde oturuyordum. Biri Sakif kabilesinden diğeri de Ensar’dan yanına iki adam geldi. Efendimize sessiz bir dua ile dua ettiler. Sonra da sana soru sormaya geldik ya Resulallah dediler. Peygamber Efendimiz (s.a.v.): ‘İsterseniz ne sorduğunuz size hemen söyleyeyim isterseniz sorunuz bitinceye kadar bekleyeyim.’ Adamlar: ‘Ey Allah’ın Resulu bize iman ve yakini nasıl arttıracığımızı söyle.’ Peygamber Efendimiz (s.a.v.)

---

⁵⁵⁶ Âl-i İmrân 3/97.

⁵⁵⁷ Zendevistî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 409.

⁵⁵⁸ el-Hac 22/26.

⁵⁵⁹ Zendevistî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 409.; Abdürrezzak b. Hemmâm, *el-Musannef*, 5/91 (No. 9090).

⁵⁶⁰ el-Hac 22/26.

‘Evinizden Beyt’ül-Haram’a gitmek etmek üzere ayrılmanız ve oradaki mülkiyetiniz, Kâbe’yi tavaf etmeniz ve tavaftan sonra kıldığınız iki rekât namazınız, Safa ile Merve arasında sa’y yapmanız, Arafat vakfesi, şeytan taşlama, kurban kesme ve traş olma ve yaptığımız her şeyin Allah katındaki karşılığını sormaya geldiniz.’ Adamlar ‘Seni hak ile gönderen Allah’a yemin ederiz ki biz bunları sana sormaya gelmiştik.’ dediler. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu. ‘Kâbe’ye gitmek için evden çıktığınızda her ayağınızı kaldırıp yere koyduğunuzda Allah Teâlâ her adımınız için size ecir yazar ve bir günah da sizden siler. Tavaftan sonra kıldığınız iki rekât namaz Hz. İsmail (a.s.) gibi köle azad etmektir. Safa ve Merve arasında sa’y yapmak altmış köle azad etmek gibidir. Arafat’ta vakfe yapma ile Allah meleklerine karşı iftihar eder şöyle der. ‘Benim kullarım çok uzak yerlerden saçları dağınık toz toprak içinde benim rahmet ve mağfiretimi umarak geldiler. Onların günahları denizlerin köpüğü, yağın yağmur, yerdeki kum tanesi kadar olsa yine onları affederim. Senin için bağışlanmış olan ve kendileri için şefaatte bulunduğu kullarımı gönder. Kurban kesmeniz Allah katında muhafaza edilen bir rızıktır. Traş olmada ise her bir saç teline sevap verilir ve her bir saç teli için günahları affolunur.’⁵⁶¹

Câbir b. Abdullah (r.a.) şöyle rivâyet ediyor. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu. “Bu ev (Kâbe) İslâm’ın sembolüdür kim evinden bu eve (Kâbe’ye) hac ya da umre yapmak için çıkar da dönmeden önce Allah onun ruhunu alırsa Allah onu cennetine koymayı garanti eder. Eğer onu eve geri selametle döndürürse ona büyük sevap vardır.”⁵⁶² Allah Teâlâ âyet-i kerîmede “...o kadîm evi (Kâbe) tavaf etsinler.”⁵⁶³ buyurmuştur. Yeryüzünde insanlar için inşaa edilen ilk ev olduğu için Atîk diye isimlendirilmiştir. Suyun ulaştığı dağda boğulmaktan ve tufandan kurtuldukları için Atîk diye isimlendirilmiştir. Çünkü onun etrafında dolaşan ateşten eski olduğu için Atîk diye isimlendirilmiştir.⁵⁶⁴

69. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) Kabrini Ziyaret Etme

Genç kadın gündüz veya gece cemaatle namaz kılmaya evinden çıkabilir mi? ittifaqla çıkamaz çünkü onun çıkmasında fitne olabilir. Hz. Ömer (r.a.) kendi döneminde

⁵⁶¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 410.; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Metâlibü'l-Âliye* (Riyad: Dâru'l-Âsime, ts.), 6/262 (No. 1131). (Şiddetli Zayıf Hadis)

⁵⁶² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 410.; İbn Hacer el-Askalânî, *Metâlibü'l-Âliye*, 6/339 (No. 1167). (Mevzu Hadis)

⁵⁶³ el-Hac 22/29.

⁵⁶⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 412.

kadınların cemaate gitmelerini nehyetmişti. İttifakla her iki bayram namazı ve Cuma namazı için çıkmamalılar. Eğer bir kadın kendine bir ay veya daha fazla süreyle itikafa kalmayı nezrederse, itikafa kendi evinde girmeli camilere gitmemelidir. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre itikaf sadece camide olur.⁵⁶⁵ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur. “Kadınların en hayırlı mescitleri evleridir.”⁵⁶⁶

Kadın kocasının izni olmadan nâfile oruç tutamaz. Nafile namaz kılamaz. Eğer hac üzerine farz olmuş ve onunla beraber yanında gidecek bir mahrem varsa kocasının izni gitmesi câizdir. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre, eğer eşi izin verirse iki yaşlı kadınla beraber de gidebilir.⁵⁶⁷ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bununla ilgili “Bir kadın, yanında kendisine nikâh düşmeyen bir mahremi bulunmaksızın üç günlük bir yolculuğa çıkmasın.”⁵⁶⁸ buyurmuştur. Bir kadın Peygamber Efendimizin (s.a.v.) kabrini ziyarete etmeye evden çıkarsa eşinin izni olursa câizdir.⁵⁶⁹ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Kim beni vefatımdan sonra ziyaret ederse hayattayken ziyaret etmiş gibidir.”⁵⁷⁰ buyurmuştur. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) erkekle kadın arasına bir fark koymamıştır. Allah Teâlâ şu sözüyle ona yüksek makamlar verdi. “*Kuşkusuz seni şahit, müjdecî ve uyarıcı olarak gönderdik...*”⁵⁷¹ Bize vâcib olan onu yüceltmektir. Onun hayatında ona hizmet etmek vefatından sonra onu ziyaret etmek. Hz. Ali (r.a.) şöyle rivâyet eder. “Peygamber efendimizi (s.a.v.) defnettikten üç gün sonra bir bedevi geldi. Kendini Peygamber Efendimizin (s.a.v.) kabrinin üzerine attı ve toprağı başına gözüne attı. Sonra şöyle dedi. Ey Allah'ın Resülü (s.a.v.) sen söyledin biz senin sözünü tuttuk. Sen sana Allah'tan geleni söyledin biz de kabul ettik. Senin hakkında şu âyet-i kerîme nazil oldu. “*...Eğer onlar kendilerine kötülük ettiklerinde sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileselerdi, peygamber de onlar için mağfiret dileseydi, elbette Allah'ı ziyadesiyle*

⁵⁶⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 415.

⁵⁶⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 415.; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, 2/1/327 (No. 756). (Hasen Hadis)

⁵⁶⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 415.

⁵⁶⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 416.; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 18/8 (No. 11409). (Sahih Hadis)

⁵⁶⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 415.

⁵⁷⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 416.; Dârekutnî, *Sünen-ü Dârekutnî*, 3/333-334 (No. 2694); İbn Hacer el-Askalânî, *Metâlibü'l-Âliye*, 7/155 (No. 1322). (Dârekutnî'nin, Sünen'inde geçen hadis: “Kim beni vefatımdan sonra ziyaret ederse, hayatımda ziyaret etmiş gibidir. Mekke-i Mükerrreme ve Medine'nin harem sınırlarından birinin içinde ölen kişi kıyamet gününde güvenlik içine alınmış kişilerden biri olarak diriltir.” Şeklinde geçmekte olup Mevzu Hadistir. İbn Hacer el-Askalânî, *Metâlibü'l-Âliye*'sinde geçen hadis “Kim kabrimi ziyâret ederse ona şefâatçi ve şahid olurum. Kim mekke-i mükerrreme veya medine-i münevvere'den birinde ölürse Allah Teala onu kıyâmet günü selâmet ve emniyette olduğu halde diriltir.” Şeklinde geçmekte olup Hasen li-gayrihidir.)

⁵⁷¹ el-Fetih 48/8.

affedici ve esirgeyici bulurlardı.”⁵⁷² Ben de nefsimde zulmettim ve Allah’tan af talebinde bulunman için sana geldim. Kabirden bir ses duyuldu. Senin günahların affolundu.”⁵⁷³

70. Zekâtın Fazileti ve Onu Engellemenin Günahı

Zekâtın farz olmasının şartları beştir. Birincisi: Akıl, buluğ, İslâm. İkincisi: Tam mülkiyet, gasp edilmiş maldan sakınmak. Üçüncüsü: Nisabın tam olması. Dördüncüsü: Yıllanma (Havelân-ı Havl). Beşincisi: Elde olması, ondan faydalanabilir olması. Bir kimsenin malı kadar borcu varsa ona zekât düşmez. Borcunu ödedikten sonra kalan iki yüz dirhem değerinde veya daha fazla ise bu fazla olanın zekâtını vermesi gerekir. İmam Şâfiî’ye (r.h.) göre borç zekâtı düşürmez. Bir kimse zekâtını anne, baba, usul, çocuklar ve fûrûna veremez. Aynı şekilde kâfir, mükatep köle, Beni Hâşim yani Peygamber Efendimizin (s.a.v.) ehli beyti ve zevcelerine veremez. Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre, kadının kocasına zekatını vermesi câiz değildir. İmam Muhammed (r.h.) ve Ebu Yûsuf’a göre câizdir. Ebû Hanîfe (r.h.), İmam Muhammed (r.h.), Ebu Yûsuf’a (r.h.) göre babası zengin olan küçük çocuğa, zekât verilmesi câizdir. Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre baba ve oğulun malları kendilerindir. Nasıl kadın kendi kocasının malıyla zengin sayılmazsa çocuk da babasının zenginliği ile zengin sayılmaz. Fıtır sadakası da sadece bir konu dışında böyledir Fıtır sadakası zimmiye verilebilir. İmam Şâfiî’ye (r.h.) göre fıtır sadakası zimmiye verilmez. Fıtır sadakası bir iyiliktir.⁵⁷⁴ Allah Teâlâ âyet-i kerîmede “Allah, din konusunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlarla iyi ilişkiler içinde olmanızı ve onlara adaletli davranmanızı yasaklamaz...”⁵⁷⁵ buyurmaktadır.

Nisap, yıl içerisinde eksilir yıl sonunda nisap miktarına tekrar tamamlanırsa zekâtın verilmesi gerekir. İmam Şâfiî (r.h.) bu görüşe muhaliftir. Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre bir kimsenin nesil alma amacıyla bir dişi ve bir erkek atı varsa sahibine seçenek sunulur. İsterse her bir atın başına bir dinar verir isterse her iki yüz dirhem değerinde atların başına beş dirhem verir. İmam Muhammed (r.h.), Ebu Yûsuf (r.h.) ve İmam Şâfiî’ye (r.h.) göre atlarda zekât yoktur. Ticaret için kullanılan her şey ister toprak ister ot her iki yüz dirheme beş dirhem zekât düşer. Dâvûd el-İsfahânî’ye göre sadece altın,

⁵⁷² en-Nisâ 4/64.

⁵⁷³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 416.; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, 2/386 (No. 4323).

⁵⁷⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 419.

⁵⁷⁵ el-Mümtehine 60/8.

gümüş ve otlayan hayvanların zekâtı vardır. Zekâtını cami, köprü ve kervansaray yapmak için harcamak, zekatıyla bağ almak veya Kur'an-ı Kerîm satın alıp dağıtmak câiz değildir. Zekâtı ile köle alıp azad etmek isterse de câiz değildir. Çünkü zekâta temlik lazımdır. Burada temlik başkasına aittir. Temellük vardır. Ayrıca zekâtın müstehak olanlara verilmesi gerekir. Bu zikrettiklerimizin dışında zekâta en müstehak olanlar ilk önce akrabalar sonra komşulardır. Zekât bir şehirden başka bir şehre mekruh olmakla beraber taşınabilir. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre zekât bir şehirden başka bir şehre taşınmaz. Vâcip olan yıl geçtikten sonra zekâtı geciktirmeden, sahiplerinden men etmeden hemen eda etmektir.⁵⁷⁶ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Zekâtı men eden cehennemdedir.”⁵⁷⁷ buyurmaktadır. Allah Teâlâ'nın şu âyet-i kerîmesi buna delalet eder. “...Altın gümüş biriktirip Allah yolunda harcamayanları elem veren bir azapla müjdele!...”⁵⁷⁸

71. Allah İçin Mescit İnşa Etme

Bir kimse altında ya da üstünde kendisi haricinde bir ev olmayan evini ya da evinin kapısını camiye dönüştür de orada cameatle namaz kılınır, ezan okunur, kâmet getirilirse orası artık cami olarak kabul edilir. Hanefî Mezhebine göre orayı miras olarak kimseye bırakamaz. Eğer ezan, kâmet, cemaat yoksa cami olmaz. Orada bir ya da birden fazla kimse münferit olarak namaz kılsa orası cami olmaz. Ebu Yûsuf'a (r.h.) göre namaz münferit olarak da kılınsa mescid olarak kabul edilir. Camiden maksat cemaattir, mescid yıkılıp yıkılırsa veya mahallî harap olur da içinde namaz kılınmazsa, cami İmam Muhammed'e (r.h.) göre geri kalan varislere miras kalır. Artışlarla belirtilir. Cemaat kervansaray, mezarlık ve sulamadan farklı olarak bir şart değildir. Bir kimse bir kervansaray girer orada kalır, bir arazi ya da tarlaya bir ölü defnedilir ya da bir sulamadan su içilirse artık o sebil olur vakfolur. Mescit öyle değildir. Camide cemaat şarttır. Çünkü camiden maksat cemaattir. Cami yıkılıp, harap olur veya mahallî harap olur da içinde namaz kılınmaz hale gelirse o camii İmam Muhammed'e (r.h.) göre onun sahibinin geride kalanların yakınlarına miras kalır. Ebu Yûsuf (r.h.) *Ziyâdât* kitabında zikrettiğine göre orası namaz kılınmayacak hale dönüşse dahi mescittir miras olarak

⁵⁷⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 420.

⁵⁷⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 420.; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *et-Telhisü'l-Habîr fî Tahrîci ehâdisi'r-Râfi'iyi'l-Kebîr* (Mısır: Müessesetü Kurtubâ, 1995), 2/295 (No. 295).; Taberani, *el-Mu'cem-ul Evsat*. (Taberani, el-Mu'cem'inde geçmekte olan hadis: “Zekâtı men eden kıyamet günü cehennemdedir.” Şeklinde geçmekte olup Şiddetli Zayıf Hadistir.

⁵⁷⁸ et-Tevbe 9/34-35.

kabul edilmez. İmam Muhammed'den (r.h.) rivâyet edildiğine göre İmam Muhammed (r.h.) daha önceden cami olan bir çöplüğün yanından geçerken işte bu Ebu Yûsuf'un (r.h.) mescididir, demiştir. Kâr getiren bir yer mescide dönüştürülürse ya da mescid kâr getirilen bir yere dönüştürülürse bu câiz değildir. Âyet-i kerîmede de geçtiği üzere caminin içine ağaç dikmek mekruhtur. “*Mescidler yalnız Allah'ındır. O halde Allah ile birlikte başkasına da tapmayın.*”⁵⁷⁹ Fıkha göre ağacın dikildiği yer namaz kılınmaktan ve zikirden çıkmıştır. Maksat mescitte namaz kılmak, zikretmektir. Ebu Yûsuf'a (r.h.) göre mahal bozulsa dahi mescit olduğu gibi kalır. İmam Muhammed'e (r.h.) göre satılıp başka bir yerde camii yapılsın. Rivâyete göre harap olmuş bir camiye İmam Muhammed'in (r.h.) görüşüne göre sattılar. Ebu Yûsuf'un (r.h.) yanından geçerken orada bir kilise olduğunu görüp işte bu satışın câiz olması Muhammed'den (r.h.) doğdu, dediği anlatılır.⁵⁸⁰

Mescid yapmanın faziletine “*Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe inanan, namazını kılan, zekâtını veren ve yalnız Allah'tan korkup çekinen kimseler imar edebilirler...*”⁵⁸¹ âyet-i kerîmesi delalet eder. Sonraki âlimler ihtilâfa düştiler. Bazıları mescid inşa etmek mescide girmek orada namaz kılmak zikir yapmak Kur'ân okumak yani onu ihya etmek demektir. Bazıları mescit inşa etmek hem camiye girmek hem de bozulduğunda dökülen kırılan yerleri tamir etmek demektir, demişlerdir. Allah Teâlâ'nın zikrettiği bu sıfatın Allah'a imanın bir parçası olduğunu kastetmiştir. “*...Asıl erdemli kişi Allah'a, âhiret gününe, meleklerle, kitaba ve peygamberlere iman eden; sevdiği maldan yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve özgürlüğünü kaybetmiş olanlara harcayan; namazı kılıp zekâtı verendir...*”⁵⁸² bu caminin inşasıdır. Camiyi inşa etmesi bu sıfatlara dahil olduğu anlamına gelmez. Camiyi inşa ederken bu sıfatlara haiz olan olursa o bu sıfatların altına girmiş olur. “*Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe inanan, namazını kılan, zekâtını veren ve yalnız Allah'tan korkup çekinen kimseler imar edebilirler. İşte bunların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur*”.⁵⁸³ Yani dinin emirlerinde sadece Allah'tan korkar. Allah'a itaat edip hidâyete erenler cennete götürülürler.⁵⁸⁴ Hz. Âişe

---

⁵⁷⁹ el-Cin 72/18.

⁵⁸⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fuzela'*, 426-427.

⁵⁸¹ et-Tevbe 9/18.

⁵⁸² el-Bakara 2/177.

⁵⁸³ et-Tevbe 9/18.

⁵⁸⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 427.

(r.anhâ) şöyle rivâyet ediyor. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu. “‘Her kim bir kuş yuvası kadar da olsa mescit yaparsa Allah cennette kendisine bir ev yapar.’ Dedim ki ‘Ya Resullallah bu Mekke’nin yolunda olan mescitler de mi dahildir?’ Resulullah ‘Evet onlar da öyledir.’ buyurdular.”⁵⁸⁵

72. Sadaka

Bir kimse Allah için nezir ederim ki malımı infak edeceğim derse kıyas göre bütün malımı tasadduk etmekle mükelleftir. İstihsâna göre zekâtın farz olduğu malı tasadduk etmesi gerekir. Kıyasın deliline göre “*Yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş dolduruyorlar...*”⁵⁸⁶ âyet-i kerîmesi delildir. Burada mal kelimesi mutlak olarak söylenmiştir. Maksat yetimin sahip olabileceği bütün tarla, bahçe ve benzeridir. İhtihsânın delili “*Yardım isteyenlere ve yoksullara mallarından belli bir pay ayırırlardı.*”⁵⁸⁷ “*Onları arındırmak ve temize çıkarmak üzere mallarından sadaka al!...*”⁵⁸⁸ âyet-i kerîmelerindedir. Burada kast edilen mallar ise zekâtın farz olduğu mallardır. Bir kimse miskin insanlara yemek vereceğim diye nezrederse “*Allah sizi kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerden ötürü sorumlu tutmaz, fakat bilerek ettiğiniz yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefâreti, ailenize yedirdiğinizin ortalama seviyesinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek ya da bir köle âzat etmektir...*”⁵⁸⁹ Âyet-i kerîmesinde de buyrulduğu üzere yemin kefaretindeki gibi on miskine yemek yedirmesi gerekir. Bir kimse kendine oruç tutmayı nezrederse yemin kefaretindeki gibi üç gün oruç tutması gerekir. Bir kimse ben yarın Allah için bir dirhem vereceğim deyip dirhemi aynı gün verirse zekâtta hızlandırma gibi câizdir. Sadaka vermek “*Onları arındırmak ve temize çıkarmak üzere mallarından sadaka al!...*”⁵⁹⁰ âyet-i kerîmesinde buyrulduğu üzere sahibini günahlarından arındırır.⁵⁹¹

73. Cömertlik

Ebü Hanîfe’ye (r.h.) göre üç tür kimse vardır ki bunun haricinde bir başkasına hacr koymak bâtıldır. Birincisi, bir şeyi kira etmek isteyen iflas etmiş kimsedir. Çünkü

⁵⁸⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 428.; Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisaburi el-Vâhidî, *et-Tefsîrû'l-Basît* (Beirut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 2/484. (Sahih li-gayrihi)

⁵⁸⁶ en-Nisâ 4/10.

⁵⁸⁷ ez-Zâriyât 51/19.

⁵⁸⁸ et-Tevbe 9/103.

⁵⁸⁹ el-Mâide 5/89.

⁵⁹⁰ et-Tevbe 9/103.

⁵⁹¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 430.

seyahat edemeyecek durumda olan bir hayvanı kiralayabilir. Yerine yenisini koyması mümkün değildir. Bu nedenle yük, hayvan sahibine ya da bineğe kalabilir. İkincisi, cahil tabiptir. O da insanları helâkına sebep olabilir. Üçüncüsü cahil müftüdür (fetva veren). Çünkü hükümleri değiştirebilir. Bunun dışında bâliğ ve özgür bir insana hacr konulmaz. Ancak buluğa ermiş fakat rüşd olgunluğuna erememişse yaşı yirmi beşe gelinceye kadar üzerine hacr konur. Yirmi beş yaşından sonra üzerinden hacr kalkar. İsterse reşid olur isterse olmaz. İmam Muhammed (r.h.) ve Ebu Yûsuf'a (r.h.) göre, özgür bir insana câriyeyi kendine eş olarak alma, evlilik yapma, köle âzad etme ya da boşanma haricinde hacr konulabilir. Lakin bu bâliğ genç malını savuruyorsa orada ihtilâfa düşmüşlerdir. Ebu Yûsuf'a (r.h.) göre, onun üzerine ancak hâkim hacr koyabilir. İmam Muhammed'e (r.h.) göre, kendine hacr koyabilir. Üzerine hacr konmuş bir kimsenin kendi karar vermesini tasdik etmeyiz. Bu kimsenin akrabaları hakkında kasıt ya da kesin bilgi dışında söylediği sözleri geçersizdir. Anne, baba, çocuk ve eşinin hakkında söylediği sözleri geçerlidir. Şer' onlara bir hak verirse eşinin ve akrabalarının onun malında nafakası vardır. Bir vasînin, küçük çocuk vasîsinin aksine hâkimin kararı olmadan onun malını satması câiz değildir. Bir kişinin üzerine hacr konduysa vasinin, onun kendi malından zekât vermesi gerekir. Fakat cömertlik de yapılabilir.⁵⁹² Çünkü Allah Teâlâ "...İhtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler..."⁵⁹³ âyet-i kerîmesinde cömertleri methetmiştir. "...Kim nefsinin bencilliğinden korunursa işte kurtuluşa erecekler onlardır."⁵⁹⁴

Ebu Cehm⁵⁹⁵ (r.a.) şöyle rivâyet ediyor. "Tebük gününde amcamın oğlu göz işaretiyle benden içmek için su istedi. 'Elimle onun yüzünü temizledim sana su vereceğim.' dedim. 'Tamam.' dedi. Bir başkasının susuzluktan iniltisi duyuldu. Amcamın oğlu suyla onun yanına gitmemi işaret etti. Yanına gittim bir baktım ki o Hişam b. As. Hişam'a 'Sana su getirdim.' dedim. 'Gel.' dedi. Tam yanına gittiğim sırada bir başkasının susuzluktan iniltisi duyuldu. Hişam suyu ona götürmemi işaret etti. Onun yanına vardığımda o vefat etmişti. Hişam'ın döndüm. Hişam vefat etmişti. Amcamın oğlunun yanına döndüğüm o da vefat etmişti."⁵⁹⁶

⁵⁹² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 438.

⁵⁹³ el-Haşr 59/9.

⁵⁹⁴ et-Tegâbün 64/19.

⁵⁹⁵ Sahâbî. Ayrıntılı bilgi için bk. Arif Köten, "Ebû Cehm", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/118.

⁵⁹⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 439.; Beyhakî, *Şuabul-İman*, 3/260 (No. 3482).

74. Gazve ve Şehidler

Savaşta ölen kimse Hanefî mezhebine göre yıkanmaz. Hasan-ı Basrî'ye (r.h.) göre yıkanır.⁵⁹⁷ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Uhud şehitleri için şöyle buyurdu: “Onları kanlarıyla defnedin, şüphesiz Allah yolunda meydana gelen hiçbir yara yoktur ki, kıyamet günü geldiğinde rengi kan rengi, kokusu ise misk kokusu olmasın.”⁵⁹⁸ Kim bir şehirde demirle haksız yere öldürülürse şehittir Hanefî mezhebine göre yıkanmaz. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre şehit değildir, yıkanır. Kim malını müdafaa ederken bir demirle öldürülürse o da şehittir.⁵⁹⁹ Peygamber Efendimizin (s.a.v.) şu sözü buna delildir. “Kim malını müdafaa ederken öldürülürse o şehittir.”⁶⁰⁰

Savaş meydanında yaralanmış olarak bulunan ölüler yıkanmaz. Vefat edende bir yara bere yoksa fakat bir kulağından ya da bir gözünden kan akıyorsa o da şehittir, yıkanmaz. Burnundan ya da ağzından kan geliyorsa o zahiren kendi eceliyle ölmüştür. Bir çocuk bir demirle ya da savaş meydanında herhangi bir şeyle öldürülürse Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre yıkanır. İmameyne göre yıkanmaz. Çünkü çocuğa ne sevap verilir ne de ceza. O eceliyle ölmüş gibidir. Eğer hayız ya da cünüp halinde olan bir kadın bir demirle bir şehirde öldürülürse Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre yıkanır. İmameyne (r.h.) göre yıkanmaz. Bir kadın bir bebeği ölü olarak doğurursa o bebek Hanefî Mezhebine göre yıkanmaz. Namazı da kılınmaz. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre hem yıkanır ve hem de namazı kılınır.⁶⁰¹ Câbir'in (r.a.), Peygamber Efendimizden rivâyet ettiğine göre Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu. “Eğer çocuk doğduğu zaman ağlar (yani bir canlılık alameti gösterir) de sonra ölürse onun namazı kılınır ve ona varis olunur.”⁶⁰² Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur. “Kıyamet gününde sizinle iftihar edeceğim. Şâyet düşük olan çocukla bile.”⁶⁰³ Peygamber Efendimizin (s.a.v.) övündüğü kimse, yıkanmaya ve namaz kılmaya daha lâyıktır. Anne karnında vurularak öldürülüp düşen

⁵⁹⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 444.

⁵⁹⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 444.; en-Nesâî, *Sünen-i Nesâî*, 4/78 (No. 2002). Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 444.; (Nesâî'nin, *Süneninde geçen hadis*: “Onları kanlarıyla defnedin, çünkü Allah yolunda yara alan her kimse kıyamet günü yarası kanayarak (Allah'ın huzuruna) gelir. Yaranın rengi kan rengi, kokusu ise misk kokusudur.” Şeklinde geçmekte olup Sahih Hadistir.)

⁵⁹⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 444.

⁶⁰⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 444.; Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, 2/877 (No. 2348). (Sahih Hadis)

⁶⁰¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fuzela'*, 444-445.

⁶⁰² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 445.; İbn Mâce, *Sünen-ü İbn Mâce*, 1/483 (No. 1508). (Sahih li-gayrihi Hadis)

⁶⁰³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 445.; İbn Mâce, *Sünen-ü İbn Mâce*, 1/592 (No. 1846).

cenin, bu onun haram olduğunun delilidir. Hem namazı kılınır hem yıkanır. Sancı ile, üzerine bir şey düşerek, yanarak ya da boğularak vefat edenler ahkamda değil fakat mükafaat olarak şehittir. Hanefî mezhebine göre şehitler yıkanmaz fakat şehitlerin namazları kılınır. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre namazı da kılınmaz. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) amcası Hz. Hamza (r.a.) Uhud günü şehit olduğunda Peygamber Efendimiz (s.a.v.) onun namazını kıldırıştır. Namaz ölenin üzerine rahmet okumak ve ona dua etmek içindir. Şehit bunların ikisine de muhtaçtır. Namazın kılınma şartlarından biri de üzerindeki necaseti gidermektir. Eğer bu şartlar yerine gelmezse namazı kılınmamış sayılır. Şehit, kâfirlerin karşısına savaşmaya gidendir.⁶⁰⁴ Allah Teâlâ'nın "*Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu, Allah'ın Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da yer almış gerçek bir vaadidir...*"⁶⁰⁵ âyet-i kerîmesi buna delildir.

Bu âyet-i kerîme bazı sahâbeler hakkında inmiştir. "Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ashabıyla oturuyordu. Başındaki sarığıyla ağzını kapatmış bir genç geldi. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) önünde durdu. Peygamber Efendimizi (s.a.v.) çokça methetti ve Peygamber Efendimize (s.a.v.) tam bir salât-u selam getirdi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) onun bu nazik konuşmasından dolayı hayrete düştü. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) gence: 'Bizden bir isteğin var mı?' Genç: 'Evet.' Peygamber Efendimiz: (s.a.v.) 'Nedir?' Genç: 'Allah Teâlâ ve Resulu razı olsun.' Peygamber Efendimiz: (s.a.v.) 'Senin malın var mı?' Genç: 'Benim on bin dinarım var. Babamdan miras kaldı. Sizinle şehit düştü onun bu malını sadaka vermenizi istiyorum.' Genç, Peygamber Efendimizin (s.a.v.) yanında bir saat durdu. Cebrail (a.s.) "*Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır...*"⁶⁰⁶ âyet-i kerîmesini indirdi. Genç: 'Ey Peygamber şu maldan istediğin kadar al ben ondan yeterince bıraktım.' Peygamber Efendimiz (s.a.v.) onu aldı ve dağıttı. Kısa bir zaman sonra savaş emri geldi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ve ashabı savaşa çıktılar. Düşmanla sahâbeler savaşta tam iç içe yakın temasa girdiklerinde aralarına bir atlı geldi. Mertçe vuruştı. Kâfirlerden tam otuz kişi öldürdü. Sonra ona bir mızrak atıldı ve atından düştü. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) yanına geldiğinde onun sadaka veren genç olduğunu gördü. Peygamber Efendimiz

---

⁶⁰⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 445.

⁶⁰⁵ et-Tevbe 9/111.

⁶⁰⁶ et-Tevbe 9/111.

(s.a.v.) gence: ‘Allah sana ne dilerse versin. Şu anda senin canın neyi çekiyor?’ Genç: ‘Dayımın yüzünü görmek isterim’ Peygamber Efendimiz (s.a.v.): ‘Kim senin dayım?’ Genç: ‘Ebu Mûsâ el-Eş’ari (r.a.)’ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Hz. Ömer’e (r.a.): ‘Gidin onu getirin.’ Hz. Ömer, (r.a.) Ebu Mûsâ el-Eş’ari (r.a.) ile karşılaştı. Hz. Ömer (r.a.): ‘Nereye gidiyorsun?’ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) gönderdi sizin gelmenizi istiyor. O Allah Teâlâ tarafından gencin görmesi için gönderilen bir melekti. Ebu Mûsâ el-Eş’ari’nin (r.a.) kendisi değildi. Genç onu gördüğünde ‘Dayım ve Kâbe’nin Rabbi’ dedi ve ona sarıldı sonra Peygamber Efendimize (s.a.v.) sarıldı ve vefat etti. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) genci defnetti. Genç kabre konulduğunda Peygamber Efendimiz (s.a.v.) kendi gözlerini kapattı. Peygamber Efendimize (s.a.v.) bunun hikmeti soruldu. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Çokca hûr’ul iyn gördüm. Hepsi onun şerefi için yanına indiler.⁶⁰⁷

Allah Teâlâ’nın “Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır...”⁶⁰⁸ âyet-i kerîmesinde şöyle bir nükte vardır. Allah onları kusurları ile beraber satın almıştır. Kim bilerek kusurlu bir şeyi alırsa onu geri veremez. Sanki Allah Teâlâ şunu diyor. Ey kullarım sizi kusurlarınızla satın aldım. Her ne kadar kusurunuz varsa sizi reddetmiyorum. Çünkü ben sizden razıyım. Sizin kusurlarınızı kabul ediyorum. Ne mutlu ki bu mubayaaya giren Müminlerden olanlara. Bir nükte daha vardır ki Allah Teâlâ şeytanın kulları arasında fitne fesadı sokacağını onları yoldan çıkaracağını onları nefesine çekerek onları ataşe sokuncaya uğraşacağını bildiği için “Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır...”⁶⁰⁹ Şeytan olanlardan umudunu kessin ve onları yoldan çıkarmaya cüret etmesin. Hüküm olarak mal ilk müşterinindir. Birinin satın aldığı bir başkası satın alamaz.⁶¹⁰

75. İçki (Hamr) İçenin Cezası

Üzümün çokça kaynatılıp yoğunlaşmış üzerine bir köpük düşmesiyle oluşup sarhoşluk veren şey içkidir. İçilmesi haram satılması da câiz değildir. Onu telef edene bir şey düşmez helal sayan kişi de kâfir sayılır. Çokça kaynatılıp yoğunlaşmış da üzerine

⁶⁰⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 446-447.

⁶⁰⁸ et-Tevbe 9/111.

⁶⁰⁹ et-Tevbe 9/111.

⁶¹⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 447.

köpük düşmezse Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre normal bir şerbet hükmündedir içilir. İmameyne göre içki hükmündedir içilmez. Az bir şekilde kaynatılıp pişirilip yoğunlaşınca da üzerine köpük düşerse Hanefî mezhebine göre onun içilmesi haramdır. Hükmü içki hükmündedir. Bunu helal sayan küfre düşmez. Âlimler bunda ihtilâfa düşmüşlerdir. Şöyle söylerler. Bunun içilmesi helal, hükmü bir şerbetin içilmesi gibidir. Adı da bazıktır. Bu bazığın satılması Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre câizdir. İmameyne göre câiz değildir. Âlimler ihtilâfa düştüğü için bu hafif bir haramdır. Yarisı gidinceye kadar kaynatılıp pişirilirse yoğunlaşınca üzerine köpük düşerse onun hükmü, üzüm iken hükmü gibidir. Üzüm kaynatılıp yoğunlaşır üzerine köpük düşmezse Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre helaldir. İmameyne göre helal değildir. Üçte ikisi gidinceye kadar kaynatılıp pişirilip, üçte biri kalınca bir daha kaynatılıp yoğunlaşır üzerine köpük düşerse Ebû Hanîfe (r.h.) ve Ebu Yûsuf'a (r.h.) göre helaldir. Onun hükmü şerbet hükmündedir. Sadece sarhoş kılan şey haramdır. İmameyne göre haramdır. İçki hükmündedir.⁶¹¹

Hz. Ömer'e (r.a.) bazıktan sorulunca 'Onun içilmesi haramdır.' dedi. Yarisı sorulunca 'İçilmesi haramdır.' dedi. Üçte biri sorulunca dedi ki: 'Şeytanın nasibi gitti. Allah'ın nasibi kaldı.' Bunu içmenin helal, sarhoş eden kadehin haram olduğu anlaşılmıştır. Şöyle rivâyet edilir. Hz. Ömer, (r.a.) elinde bir şey olan sarhoş birini tuttu. Elindekini aldı ve onu tattı. Hz. Ömer (r.a.) 'Aahhh bunu bu hale düşüren şey işte budur.' Dedi. Sonra onu hapse attılar. Hz. Ömer (r.a.) su istedi. Suyla onu yıkadı ve o bardaktan su içti. Ertesi gün olunca adamın had cezasının verilmesini emretti. Adam: 'Ey Mü'minlerin emiri beni içtiğin bir şeyden mi cezalandırıyorsun?' Hz. Ömer (r.a.): 'Seni sarhoş olduğundan dolayı cezalandırıyorum.' Sarhoş eden şeylerin haram olduğuna delalet eder. O, bunun gibi sarhoş eden bir kadehtir. Kuru üzümünden ya da hurmadan üçte birini alır kaynatılıp pişirilip yoğunlaşınca üzerine köpük düşerse ittifakla helaldir. Eğer üzeri yaşsa Ebû Hanîfe'ye (r.a.) göre ilk önce haramdır. İmam Muhammed'in (r.h.) görüşü de bu şekildedir. Daha sonra Ebû Hanîfe (r.h.) sözünden dönerek helaldir demiştir. Kim sarhoş edici içeceklerden hamr dışında bir şey içerse sarhoş oluncaya kadar ona had yoktur. Kim sarhoş eden bir içkiden bir damla dahi içse had konur.⁶¹²

⁶¹¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 454.

⁶¹² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 455.

Abdullah b. Mübarek'ten⁶¹³ (r.a.) rivâyet edilir. Hz. Ömer (r.a.) üçte biri için şeytanın nasibi gitti. Allah'ın nasibi kaldı demiştir. Hz. Nuh, (a.s.) tufan zamanı gemiye bindiğinde dünyadaki her bir ağacın tohumundan yanına aldı. Aşûre günü gemi oturunca üzümün dalını bulamadı. Hz. Cebrail (a.s.) üzüm tohumunu şeytanın aldığını haber verdi. Hz. Nuh (a.s.) onu şeytandan isteyince şeytan 'Beni ortak etmeden onu sana vermem.' dedi. Hz. Nuh (a.s.) 'Altıda biri senin kalanı benim olsun.' deyince şeytan bunu reddetti. Hz. Nuh (a.s.) 'Dörtte biri senin kalanı benim olsun.' deyince şeytan 'Yarısı olmadan razı olmam.' dedi. Hz. Nuh (a.s.) 'Üçte ikisi senin olsun.' deyince şeytan razı oldu. Bunun için Hz. Ömer (r.a.) üçte bir için daha önce zikredilmiş olanı söylemiştir. Şeytan üzüm tohumunu getirip Hz. Nuh'a verdi. Hz. Nuh (a.s.) tohumu dikti ve tohum meyve verdi. Şeytan gitti ona bir şeyler yaptı ve ağaç kurudu. Hz. Nuh (a.s.) kuruduğu için üzülme oturdu ve düşünmeye başladı. Şeytan insan kılığında Hz. Nuh'un (a.s.) yanına gelerek ne düşündüğünü sordu. Hz. Nuh (a.s.) söyledi. Şeytan 'Ey Allah'ın peygamberi ağacın eski haline dönüp tekrar üzüm vermesini ister misin?' Hz. Nuh (a.s.) 'Evet.' dedi. Şeytan 'Yedi hayvan kes. Aslan, kurt, ayı, çakal, köpek, tilki ve horoz kes. Bunların kanını karıştır o ağacım dibine dök. Allah'ın izni ile canlanacak.' Allah'ın peygamberi denileni yaptı. Ağaç anında canlandı. Bugün de görüldüğü gibi üzümün her çeşidinden yetişti. Ama onun içeriği birdir. İmam Ebubekir (r.h.) bunun için şöyle der. İçki içen ilk önce kendini aslan zanneder. Kendini bir ayı gibi güçlü görür. Sarhoş olduğunda yırtıcı bir kurt gibi olur. Çakal gibi konuşmaya başlar Bir köpek gibi dövüşür. Bir tilki gibi cambaz olur. Bir horoz gibi bağırır çağırır. İçki o günden itibaren Hz. Nuh'un (a.s.) kavmine haram kılındı.⁶¹⁴ Allah Teâlâ Hz. Muhammed'in ümmetine "Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şüphesiz şeytan içki ve kumar yoluyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?"⁶¹⁵ âyet-i kerimesi ile içkiyi haram kılmıştır. Hz. Ömer (r.a.) bu şekilde bitirdik demiştir.

Allah Teâlâ içkiyi bu âyet-i kerîme ile sekiz yerde haram kılmıştır. Onu kumar ve dikili taşlar ile eşit kılarak haram kılmıştır. Allah Teâlâ "şeytan işidir"

---

⁶¹³ Tebeu't-tâbiînün ileri gelenlerinden, muhaddis, zâhid ve fakih. Ayrıntılı bilgi için bk. Raşit Küçük, "Abdullâh b. el-Mübârek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/122-124.

⁶¹⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 455-456.

⁶¹⁵ el-Mâide 5/90-91.

buyurmaktadır. Şeytanın fiilinin haram olduğuna şüphe yoktur. Allah Teâlâ “kaçının” buyurmaktadır. Allah Teâlâ haram olmayan bir şeyden kaçınmayı emretmez. Allah Teâlâ “...Öyleyse pislikten yani putlardan uzak durun...”⁶¹⁶ Allah Teâlâ “... umulur ki kurtuluşa erersiniz!”⁶¹⁷ buyurmaktadır. Kurtuluşa ermek için haramdan kaçınmaktan başka yol yoktur. Allah Teâlâ “Şüphesiz şeytan içki ve kumar yoluyla aranızda düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?”⁶¹⁸ buyurmaktadır. Bir şey harama sebep olursa o da haramdır. Namazı ve zikri engelleyen şey de haramdır. Zînâdan nasıl men ediyorsa alkollü içkiden de men eder. Zînânın haram olduğuna şüphe yoktur.⁶¹⁹

76. Zînâ Yapanın Cezası

Bir adam bir kadını zînâ etmek için kiralar ve zînâ ederse Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre had cezası verilmez. İmameyne göre had cezası verilir. Akıllı ve ergen bir kimse, deli bir kadın ya da bir kız çocuğu ile zînâ ederse ona had cezası verilir. Akıllı bir kadın, bir çocuğu ya da bir deliyi kendi nefesine davet edip onunla zînâ ederse, çocuğa ya da deliye had cezası yoktur. Burada fark şudur. Cimâ erkeğin fiili ile gerçekleşir. İlişkiye giren eğer ona ceza verilmeyecek bir kişi ise o ilişki ile bir fiile karıştığı için ona had cezası uygulanmaz. Bir çocuk ya da deli ile hırsızlık yapan gibidir. İkisinin de elleri kesilmez. Bir adam, bir kadının ya da bir erkeğin arka dübüründen ilişkiye girerse Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre had cezası verilmez. İmameyne göre had cezası verilir. Bir adam kendisine haram olan birisi ile nikah kıyarsa örneğin süt kardeşi ile onunla ilişkiye girdikten sonra Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre ona mehir düşer, had cezası verilmez. İmameyne göre ona mehir düşmez, had cezası verilir. Bir adam bir kadınla zînâ ettiğini ikrar eder, kadın ise inkâr ederse ikisi de ceza almaz. İmameyne göre ikrar eden kişiye had cezası verilir. Eğer zînâ suçu şahitlerle ya da dört mecliste dört kez ikrar etmekle ispatlanırsa o kimse evli değilse kırbaçlanır. Evli ise ister zaman aşımı olsun ister olmasın o kişi recmedilir.⁶²⁰

“Bir kimse zînâ suçunu Peygamber Efendimizin (s.a.v.) önünde dört mecliste, dört kez ikrar etti. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bunun üzerine Hz. Ali’yi, adamın

⁶¹⁶ el-Hac 22/31.

⁶¹⁷ Nûr 24/31.

⁶¹⁸ el-Mâide 5/91.

⁶¹⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 456-457.

⁶²⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 461.

durumunu, akılsız mı, hasta mı, yoksa deli mi olduğunu sormak için evine gönderdi. ‘Hayır.’ dediler. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) adamın recmedilmesini emretti. Adam taşlanmaya başlanınca kaçtı. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) ashabı adamın peşine düştü. Adamı yakaladılar ve ölünceye kadar taşladılar. Durum Peygamber Efendimize (s.a.v.) söylenince, Peygamber Efendimiz (s.a.v.): ‘Onu neden bırakmadınız, o Allah’ın azabından kaçmıştı.’ dedi. Ashab: ‘O yerde az bir taş vardı oradan çokça taş olan bir yere gitti. Kendi ecelini orada buldu.’ dedi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle dedi. ‘Allah onun tövbesini kabul etti. Onun tövbesi bütün âlem için yeterlidir. Malik’in (a.s.) kırbacından kurtulmuştur. Kim zina ederse had cezası almadan ölürse Malik (a.s.) cehennemde başında ona ateşten yüz kırbaç vurur. Her kırbaç Uhud Dağı’ndan daha ağırdır.’”⁶²¹ Allah Teâlâ’nın “*Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun...*”⁶²² âyet-i kerîmesi buna delildir.

Muhacirler, Medine’ye vardıklarında büyük bir maddi sıkıntı içindeydiler. Dört yüz kişi civarındaydılar. Ehli kitaptan bazı zâniye kadınlar vardı kazançlarını bu yoldan elde ediyorlardı. Çok fazla ve güzel malları vardı. Bazı Müslümanlar bu kadınlarla evlenmeyi arzu ettiler.⁶²³ Peygamber Efendimize (s.a.v.) sordular. Allah Teâlâ “*Zina eden erkek ancak zinakâr veya müşrik bir kadınla evlenir, zina eden kadınla da ancak zinakâr veya müşrik bir erkek evlenir. Bu müminlere haram kılınmıştır.*”⁶²⁴ âyet-i kerîmesini indirdi.

İbn Mes‘ûd (r.a.), Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. “Ne zaman bir millet zînâyı ve fâiz yemeyi helal kılsa Allah’tan kendilerine Mûsâllat olacak bir gazabı kesbederler.”⁶²⁵

77. Emri bi’l Ma‘ruf Neyih ani’l Münker

Bir Müslüman bir zimmîden içki (hamr) alır ve onu içerse o alışverişin hükmü bâtıldır. İçkiye (hamra) bir zarar verirse ittifakla onu tazmin etmesine gerek yoktur. Hanefi mezhebine göre bir Müslüman bir zımminin içkisini (hamrını) dökerse Hanefi Mezhebine bize göre kıymetini tazmin etmesi gerekir. İmam Şâfiî’ye (r.h.) göre tazmin edilmeyen ilk şey budur. Bir zımmî bir zımminin içkisini telef ederse onu tazmin etmesi

⁶²¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fuzela'*, 461-462.

⁶²² Nûr 24/2.

⁶²³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 462.

⁶²⁴ Nûr 24/3.

⁶²⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 462.; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, 2/2/43 (No. 2261). (Hasen Hadis)

gerekir. Bir Müslüman eğlence aletlerinden birini telef ederse Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre eğlence aleti olmaksızın odun ya da kap olarak onararak onun kıymetini tazmin etmesi gerekir. İmam Şâfiî'nin (r.h.) görüşü de budur. İmameyne göre menfaat sağlayacak bir şey olsaydı değerini tazmin etmesi gerekirdi. Eğlence aleti fayda verecek bir şey olmadığı için kıymetini tazmin etmesine gerek yoktur. Şarkı söyleyen bir câriyenin öldürülmesi gibidir.⁶²⁶ “Ebubekir Muhammed b. Fadl'a bir kimsenin içki kabını ya da saz çalanın sazını kırmasını soruldu. Dedi ki: İmamların görüşüne göre değerini tazmin etmesine gerek yoktur. Onu kırmasaydı onunla sürekli günah işlemeye devam edecekti. İçkiyi içen o kötü fiilinden vazgeçsin diye onu kırıyor. Sarhoş kılan şeyler meselelerinde İmam Muhammed (r.h.) ve İmam Şâfiî'nin görüşünü almak daha iyidir.”⁶²⁷ “Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır.”⁶²⁸

Eğlence aletlerini kırmakta da onların görüşünü almak daha iyidir. Ebû Hanîfe'nin (r.h.) görüşünü alırlarsa insanlar iyiliği emredip kötülükten sakındırmayı emretmekten kaçınacaklardır. Çünkü eğlence aletlerine zarar verdiklerinde değerini tazmin etmekten korkuyorlar. Allah Teâlâ'yı hamd ile teşbih etmezler. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede “*Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz...*”⁶²⁹, “*Müminlerin erkekleri de kadınları da birbirlerinin velîleridir; iyiliği teşvik eder, kötülükten alıkoyarlar...*”⁶³⁰ buyuruyor. Kim iyiliği emredip kötülükten sakındırırsa Allah Teâlâ'nın övgüsüne müstehak olur. Kim Allah'ın övgüsüne müstehak olursa Allah onu cennetine koyar. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede münafıklarla ilgili “*Erkeğiyle kadınıyla münafıklar birbirine benzer; kötülüğü özendirip iyiliği engellerler...*” buyurmuştur. Allah Teâlâ iyiliği emredip kötülükten sakındırmayı Mü'minlerin sıfatı saymıştır. İyiliği emredip kötülükten sakındırmayı terk etmek münafıkların sıfatıdır. O halde ey akıllı kişi bu iki sıfattan hangisini istersen onu seç.⁶³¹

78. Tövbe

Kazif suçundan dolayı kendisine had cezası verilen kişinin şehadeti tövbe etse dahi kabul olmaz. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre eğer tövbe ederse kabul olur. “*İffetli*

⁶²⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 466

⁶²⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 466.

⁶²⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 466. Ebû Ya'lâ, *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsîlî*, 7/518 (No. 5467). (Ebû Ya'lâ'nın, Müsned'inde geçen hadis: “Sarhoşluk veren her içkinin azı da çoğu da haramdır.” Şeklinde geçmekte olup Sahih li-gayrihi hadistir.)

⁶²⁹ Âl-i İmrân 3/110.

⁶³⁰ et-Tevbe 9/71.

⁶³¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 466-468.

kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin...”⁶³² Âyet-i kerîmesi bizim delilimizdir. Bir kimse İslâm’dan çıkıp (Allah korusun), zînâ eder, içki içer, bir şey çalar ya da bir başkasına kazif suçu atar sonra tövbe ederse sadece bir başkasına kazif suçu attığından dolayı had cezası alır. Çaldığı şeyin değerini tazmin eder. Eli kesilmez. Bir zımmî ya da müste’men zînâ eder, bir başkasına kazif suç atar, içki içer ya da bir şey çalarsa sadece zînâ ve başkasına kazif suçu atmasından dolayı had cezası alır. Çaldığı şeyin de değerini tazmin etmesi gerekir. İçki (hamr) cezası verilmez. Eli kesilmez. Bir kâfir İslâm’a girdiğinde daha önce yaptıkları için ceza verilmez. Yeniden doğmuş gibidir. “...Allah geçmişi affetmiştir...”⁶³³ “Kullarının tövbesini kabul eden, günahları bağışlayan ve yaptıklarınızı bilen O’dur.”⁶³⁴ âyet-i kerîmeleri delildir. Allah Teâlâ kullarının hatalarını affetmek için tövbe etmelerini emretmiştir.⁶³⁵ Âyet-i kerîmede “Ey iman edenler! İçtenlikle ve kararlılık içinde Allah’a tövbe edin...”⁶³⁶ buyurmuştur.

79. Allah Teâlâ’yı Zikretme

Bir imam namazda “...Buna tanık olarak da Allah yeter. O, Allah’ın elçisi Muhammed’dir...” (“...وَكُفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ...”)⁶³⁷ âyet-i kerîmelerini okursa muktedî de “sallallahu ala Muhammed” ya da “nebi aleyhisselam” derse arkadakinin namazı bozulur mu? İmam Ebubekir Muhammed b. Fadl’a (r.h.) göre Peygamber Efendimize (s.a.v.) namazda salavat getirmek namazı bozmaz. Fakat en faziletli olan susmaktır. Eğer imam namazda “...Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır.” (“أَنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ”) ⁶³⁸ âyet-i kerîmesini okursa muktedî de “lanetullahi aleyh” derse Ebu Sehl Buhârî’nin kitabında zikrettiğine göre namazı bozulmaz. Eğer namazda “Allah’ım bana rızık ver, beni affet, beni cennetine koy ya da beni cehennemden koru” derse namazı bozulmaz. Çünkü bunların hepsi Kur’ân’da mevcuttur. Namaz kılan kimse hapşırın kişiye “yerhamükellah” derse namazı bozulur. Kişi namazda hapşırır “elhamdülillah” derse namazı bozulmaz. Eğer imam oturması gerekirken kalkarsa ya da kalkması gerekirken oturursa muktedî de “Subhânallah” derse namazı bozulmaz. Allah

⁶³² Nûr 24/4.

⁶³³ el-Mâide 5/95.

⁶³⁴ eş-Şûrâ 42/25.

⁶³⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 471.

⁶³⁶ et-Tahrîm 66/8.

⁶³⁷ el-Fetih 48/28-29.

⁶³⁸ Yûsuf 12/5.

Teâlâ âyet-i kerîmede “*Artık siz beni anın ki ben de sizi anayım...*”⁶³⁹ buyuruyor. Allah Teâlâ bize her zaman kendini anmamızı emretmiştir. Namaz içinde ya da namaz dışında diye ayırım yapmamıştır. “Subhânallah” demek namazı bozmaz.⁶⁴⁰

Saîd b. Cübeyr’den (r.a.) şöyle naklediyor. “*Artık siz beni anın ki ben de sizi anayım...*”⁶⁴¹ âyet-i kerîmesi beni taatle anın ben de sizi mağfiretle anayım, şeklinde tefsir edilmiştir. Ebu Abîd, âyet-i kerîmeyi beni şükürle zikredin ben de size fazla vereyim, şeklinde tefsir etmiştir. Âyet-i kerîme bana dua edin ben de kabul edeyim, şeklinde tefsir edilmiştir, denilmiştir. Ebû Hasan, âyet-i kerîmeyi yeryüzüdeyken beni anın yerin altındayken de ben de sizi anayım, şeklinde tefsir etmiştir.⁶⁴²

80. Allah Teâlâ’nın Korkusundan Ağlama

Bir kimse namazda iken üflerse ondan bir ses duyulmazsa ittifakla namazı bozulmaz. Eğer uf, tuf gibi bir ses duyulursa Ebû Hanîfe (r.h.) ve İmam Muhammed’e (r.h.) göre namazı bozulur. Ebu Yûsuf’a (r.h.) göre namazı bozulmaz.⁶⁴³ Ümmü Seleme’den (r.anhâ) şöyle rivâyet edilir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Rabâh adındaki bir hizmetçisinin namazda üflediğini görünce “Ey Rabâh bilmez misin namazda üfleyen namazda konuşan gibidir.”⁶⁴⁴ buyurmuştur. Kişi, namazda cennete olan hasretinden ya da cehennem korkusundan inlerse namazı bozulmaz. Başına bir musîbet geldiği için ya da ağrıdan inliyorsa Ebû Hanîfe’ye göre namazı bozulur. *Câmi ‘u’s-Sağîr* kitabında zikredildiğine göre İmam Muhammed’in (r.h.) görüşü de budur. Ebu Yûsuf’un (r.h.) *el-Emâlî* kitabında zikrettiğine göre namazda uh derse namazı bozulur. Ah derse bozulmaz. Cehennem azabı korkusundan söylüyorsa ittifakla namazı bozulmaz. Bir kimse namazda bir musibetten korktuğu için, bir acıdan, sevinçten ya da bir üzüntüden ağlarsa onun namazı bozulur. Namazda Allah’a veya Peygamber Efendimize (s.a.v.) özleminden, Allah korkusundan, azap korkusunda ya da kendi günahlarının çokluğundan ağlarsa namazı bozulmaz. Hz. Ebubekir (r.a.) şöyle rivâyet ediyor. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hastalığında namaz kıldırması için onu halife tayin etmiştir. Hz. Ebubekir (r.a.) Peygamber Efendimizin (s.a.v.) yerine geçtiğinde sakalları ıslanıncaya kadar ağlamış ve

⁶³⁹ el-Bakara 2/152.

⁶⁴⁰ Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 480.

⁶⁴¹ el-Bakara 2/152.

⁶⁴² Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 480.

⁶⁴³ Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 484.

⁶⁴⁴ Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 484.; en-Nesâî, *Sünen-i Nesâî*, 1/293 (No. 553). (Hasen Hadis)

namazına devam etmiştir. Allah Teâlâ'nın “*Yapıp ettikleri karşısında artık az gülsünler, çok ağlasınlar!*”⁶⁴⁵ âyet-i kerîmesi buna delalet eder. Allah burada ağlamayı zikretmektedir. Namazda ya da namazın dışında diye bir ayırım yapılmamıştır. Burada genelleme vardır. Her kim Allah Teâlâ'yı zikreder, huzurunda durup da Allah korkusundan gözlerinden bir sinek ucu kadar dahi gözyaşı dökerek olursa Allah onun yüzünü cehenneme haram kılar. Allah Teâlâ hayır dilediği kulunu o ölmeden önce onu yıkar. Bunu nasıl yaptığını biliyor musunuz? Ölmeden önce önüne salih bir amel açar. Kim salih bir amel işlerse Allah Teâlâ onu ince bir kalp ve yaş akıtan bir göz ile rızıklandırır. Nasıl damdan yağmur yağdığında damlacıklar yere düşüyorsa onun gözünden yaşlar akar.⁶⁴⁶

81. Allah Teâlâ'nın Rahmetinin Genişliği

Eğer bir Müslüman bir Müslümana kazif suçu, zînâ ya da içki (hamr) içtiği için ceza verildiğini görürse ona merhamet göstermemesi gerekir. Çünkü Allah Teâlâ Mü'minlere had cezası verilen kişiye şefkat gösterilmesini nehyetmiştir. “...Allah'ın dinini uygulama hususunda o ikisine karşı merhamet duygusuna kapılmayın...”⁶⁴⁷ Aynı şekilde ta'zir cezası verildiğini görse yine merhamet göstermemesi gerekir. Bir Müslüman ancak mazlum, üzüntülü, tanınan ya da memleketinden olmayan kendi ailesine ulaşamayacak kadar hasta, fakir, câhiller arasında bir âlim ya da fakir olduğundan dolayı soru sormaya çekinen birini görürse ona merhamet etmesi gerekir.⁶⁴⁸ Çünkü Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor. “Şu üç kimseye acıyın, merhamet edin! Cahiller arasında kalan âlime, varlıklı iken yoksul düşen zengine, çevresinde hatırı sayılırken itibarını kaybeden zata.”⁶⁴⁹ “Merhamet etmeyene merhamet olunmaz.”⁶⁵⁰

Bir Müslüman katı kalpli, kaba zorlayıcı olmamalıdır. Aksine ona yakışan Allah'ın yarattıkları üzerinde çok şefkatli ve merhametli olmasıdır. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede “*Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi...*”⁶⁵¹

⁶⁴⁵ et-Tevbe 9/82.

⁶⁴⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 484-485.

⁶⁴⁷ Nûr 24/2.

⁶⁴⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 487.

⁶⁴⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 487.; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'Ummâl fi Sîneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, 15/830 (No. 43299). (Mevzu Hadis)

⁶⁵⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 487.; Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, 5/2235 (No. 5651). (Sahih Hadis)

⁶⁵¹ Âl-i İmrân 3/159.

buyurmaktadır. Allah Teâlâ kullarına rahmet sıfatıyla çok şefkatli merhametli olmaları emretmektedir. “...Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.”⁶⁵² Bir Müslüman’ın katı kalpli olmaması gerekir. Çünkü Allah Teâlâ âyet-i kerîmede “*De ki (Allah şöyle buyuruyor): ‘Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin...’*”⁶⁵³ buyuruyor. Günahlar çok olsa dahi Allah’ın rahmetinden ye’se düşülmemelidir. Ye’s insanları kâfirlığe götürür. Günah ise fâsıklıktır. Çünkü kul günah işlediğinde kendi nefsinde kusur işlemiş olur. Eğer kul, Allah’ın rahmetinden ye’se düşerse o kusuru kusurlardan münezze olan Allah’ın üzerine koymuş olur.⁶⁵⁴

Bu âyet-i kerîme Vahşî b. Harb⁶⁵⁵ hakkında inmiştir. İbn Abbâs (r.a.) şöyle naklediyor. “Vahşî Peygamber Efendimize gelerek ‘Ey Allah’ın elçisi sana yardım dileyerek geldim. Beni mükafatlandır ki Allah’ın sözlerini işiteyim.’ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) diyor ki: ‘Ben seni daha iyi bir yerde görmek isterdim. Sen yanımda yardım istiyorsun.’ Vahşî: ‘Ben Allah’a şirk koştum. Allah’ın haram kıldığı bir cana kıydım. Zînâ ettim. Allah Teâlâ benim gibilerin tövbesini kabul eder mi?’ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) sustu cevap vermedi ta ki bu âyet indi. “*Onlar, Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapmazlar; haksız yere, Allah’ın dokunulmaz kıldığı insan hayatına kıymazlar, zina etmezler...Ancak tövbe edip inanarak erdemli işler yapanın durumu başkadır;...*”⁶⁵⁶ Vahşî, bunu duyduğunda ‘Ben salih amel etmeyebilirim.’ dedi. “*Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını dilediği kimse hakkında bağışlar...*”⁶⁵⁷ âyet-i kerîmesi indi. Bunun üzerine ‘Umulur ki istediği kişilerden olayım.’ dedi. Bir âyet-i kerîme daha indi. “*De ki (Allah şöyle buyuruyor): ‘Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin..’*”⁶⁵⁸ ‘Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve Resûluhü’ diyerek kelime-i şهادet getirdi. Bu âyet-i kerîme Allah Teâlâ’nın kitabında affa en vesile olacak âyet diye umulur.⁶⁵⁹

---

⁶⁵² el-Furkân 25/70.

⁶⁵³ ez-Zümer 39/53.

⁶⁵⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 487-488.

⁶⁵⁵ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Vahşî b. Harb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 450-451.

⁶⁵⁶ el-Furkân 25/68-70.

⁶⁵⁷ en-Nisâ 4/48.

⁶⁵⁸ ez-Zümer 39/53.

⁶⁵⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 489.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor. “Kur’ândaki en büyük âyet: “Allah, O’ndan başka tanrı yoktur; diridir, her şeyin varlığı O’na bağlı ve dayalıdır...”⁶⁶⁰ En korkutan âyet: “...Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılığını) görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu (karşılığını) görür.”⁶⁶¹ Affa vesile olması en umulan âyet: “De ki (Allah şöyle buyuruyor): “Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.””^{662,663}

82. Dili Koruma ve Sükût

Şefî‘ kendisine düşen Şüf’a hakkını bilip susar hakkını istemezse *Zâhiru’l Usûl’e* göre onun hakkı bâtil olur. İmam Muhammed’e (r.h.) göre duyduğu ve öğrendiği mecliste buldukça onun hakkı mahfuzdur. Hasan b. Ziyâd, Süfyân-ı Sevrî ve İmam Şâfiî’nin (r.h.) de bir görüşüne göre şüf’a hakkı yaşadığı müddetçe devam eder. Şüf’a hakkını kendi dili teslim etmedikçe hakkı bâtil olmaz. Sorar, şahitlik eder ve konuyu hiçbir zaman açmazsa Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre şüf’a hakkı korunur. İmameyne göre şüf’a hakkı bâtil olur. Âlimler ne zaman bâtil olduğuna dair ihtilâf etmişlerdir. Ebu Yûsuf’a (r.h.) göre üç güne kadar konuyu açmazsa onun şüf’a hakkı bâtil olur. Aynı şekilde İmam Muhammed’in (r.h.) görüşü de budur. Sükût etmek çoğu yerde rıza göstermek demektir. Şefî‘, şüf’a hakkı satın alınırken duyar ve sükût ederse, oğlu ya da kölesinin alışveriş yaptığını görür bunu inkâr etmez sükût ederse onların alışveriş yapmasına izin vermiş demektir. İmam Şâfiî (r.h.) bu görüşe muhaliftir. Yetişkin bir adam ya da yetişkin bir kadın satılır ve hür olduğunu söylemez sükût ederse, satıldıktan sonra hürüm derse onun sözü tasdik edilmez. Bir adamın karısı doğum yapar adam bunu duyup inkâr etmezse, sükût ederse adam çocuğa rıza göstermiş olur. Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre adamın sükût etmesi doğuma ikrar etmesidir. Bazıları, eğer kadın sükût ederse nifâsı bitinceye kadar ikrar sayılmaz. Bir câriye doğum yapar efendisi dili ile ikrar edinceye kadar çocuğun nesebi sabit olmaz. Bir adamın kölesi müşrikler tarafından esir alınıp bir yere hapsedilir sonra Müslümanlar savaşıp onu çıkartır sonra sahibi ganimetler içinde onu bulup ganimetler taksim edilirken sükût ederse kölesi elinden çıkmış olur. Bir kimse bir şey satarsa bedeli ödeninceye kadar sattığı şeyi elinde tutabilir. Müşteri

⁶⁶⁰ el-Bakara 2/255.

⁶⁶¹ el-Zilzâl 99/7-8.

⁶⁶² ez-Zümer 39/53.

⁶⁶³ Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 489.

alıp götürür satıcı sükût eder elinde tutmazsa daha sonra bedeli ödeninceye kadar elimde tutacağım diyemez. Sadece bedelini isteyebilir.⁶⁶⁴

Bir kimse oğluna, kardeşine veya babası gibi mahrem olan bir kimseye bir şey verir teslim etmeden sükût ederse o kimse de kabul edip onu alırsa verenin geri dönme hakkı yoktur. Sükût, almaya rıza göstermektir. Küçük kız ya da erkek çocuğunu baba veya dede dışında bir başkası evlendirirse ergenliğe ulaştığında Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre onlara seçenek vardır. Bâliğ olduktan sonra bir saat geçer sükût ederse seçenekleri bâtil olur. Sükût ile rıza göstermiş sayılır. Bir adam câriyesini bir kimse ile evlendir sonra onu özgür kılarısa o kadın isterse o kişiyle evli kalır isterse ayrılır. Kendisinin özgür kılındığını duyduğunda sükût ederse meclisten ayrıldığında artık o kişinin eşi kalır ona seçenek kalmaz. Ergen kıza kendisini evlendireceklerini söylediklerinde kız sükût ederse onun sükûtu rıza anlamındadır. *Usûl*'de geçtiğine göre ağlamak da rızadandır. Eğer gözyaşları tatlı ise rıza anlamındadır. Sevinçtendir. Gözyaşı tuzlu ise o rızadan değildir. Çünkü o sevmediğinden dolayıdır. Sükût etmek insan için dünya ve ahirette en faziletli şeydir. Allah Teâlâ âyet-i kerîmede “...*Ben, çok esirgeyici olan Allah'a adakta bulundum; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.*”⁶⁶⁵ buyurmuştur. Burada صنوماً (oruç) sükût anlamındadır. Sukut ibadetlerin en faziletliyelerinden olmasaydı susmayı adamayacaktı.⁶⁶⁶

Hız. Zekeriya (a.s.) Allah'tan kendisine bir oğul vermesini istedi. Allah Teâlâ, Hız. Zekeriya'ya “...*Biz sana Yahyâ adında bir oğul müjdeliyoruz...*”⁶⁶⁷ âyet-i kerîmesi ile cevap verdi. Sonra cevabına işaret etti ve Allah Teâlâ “...*Senin için alâmet insanlara üç gün ancak işaretle konuşmandır...*”⁶⁶⁸ buyurdu. Sükût büyük faziletlerden olmasaydı Allah Teâlâ sükût ile emretmezdi.⁶⁶⁹

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor. “Ey Muâz! İnsanları yüzüstü cehenneme sürükleyen ancak dillerinin ürettikleridir. Sustuğun sürece kazanırsın konuşursan sana veya aleyhine kitaplar yazılır.”⁶⁷⁰

⁶⁶⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 495-496.

⁶⁶⁵ Meryem 18/26.

⁶⁶⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 496.

⁶⁶⁷ Meryem 18/7.

⁶⁶⁸ Âl-i İmrân 3/41.

⁶⁶⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 496.

⁶⁷⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 497.; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 20/73 (No. 138). (Sahih li-gayrihi)

83. Haset

Bir kimse bir şeyi satın almak ister satıcı ve alıcı fiyatta anlaşılır ve akitten hemen önce bir başkası gelir satın alınan şeye daha fazla para teklif ederse bu mekruhtur. Eğer satış müzâyede olacak bir şeyse câizdir mekruh değildir.⁶⁷¹ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) savaş yeleği sattığında Bunu arttıran var mı?⁶⁷² diye sormuştu.

Bir adam bir kadına evlenme teklif eder, kadın da kabul ederse daha nikah kıyılmadan bir başkasının gelip o kadınla evlenmesi mekruhtur.⁶⁷³ Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyuruyor. “Bir Mü’min’in, kardeşinin yaptığı alışveriş üzerine yeni bir alışverişte bulunması (onun ticari anlaşmasını bozması) helal olmaz. Aynı şekilde bir Mü’min kardeşinin evlenme teklifi üzerine teklifte bulunması.”⁶⁷⁴ Çünkü burada Müslüman’a zarar vermek ve kıskanmak söz konusudur. Bunların ikisi de haramdır. Allah Teâlâ’nın “*Yoksa onlar, Allah’ın lütfundan verdiği şeylerden dolayı insanlara haset mi ediyorlar? ...*”⁶⁷⁵ Âyet-i kerîmesi buna delalet eder. Bu âyet-i kerîme Yahudiler hakkında nazil olmuştur. Yahudiler, Allah Teâlâ’nın Peygamber Efendimize (s.a.v.) nübüvvet ve evlilik hakkında takdir ettiği şeylerden dolayı Hz. Peygamber’i (s.a.v.) kıskandılar. Derdinin sadece kadınlar olduğunu eğer peygamberse peygamberliğin kendisini kadınlardan meşgul edeceğini söylediler. Çok kadınla evlenmesini kıskandılar ve bunu kusur gördüler.⁶⁷⁶

Ebu Hureyre (r.a.) Peygamber Efendimizde şöyle rivâyet ediyor. “Ey insanlar Allah’ın kardeş kulları olun. Birbirinize buğz etmeyin, birbirinizi kıskanmayın, birbirinizle rekabete girmeyin, birbiriniz arkasından konuşmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın. Neceş yapmayın.”⁶⁷⁷ Neceş, alma niyeti olmadığı halde malın fiyatını arttıran bir teklifte bulunmaktır.⁶⁷⁸

⁶⁷¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 500.

⁶⁷² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fuzela*, 500.; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, 3/514 (No. 1218). (Zayıf Hadis)

⁶⁷³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 500.

⁶⁷⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 500.; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 2/1033 (No. 1413). (Sahih li-gayrihi)

⁶⁷⁵ en-Nisâ 4/54.

⁶⁷⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 500.

⁶⁷⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fuzela*, 502.; Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, 5/2253 (No. 5719). (Sahih Hadis)

⁶⁷⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fuzela*, 502.

Ebu Hûreyre (r.a.) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. “Hasetten sakının. Çünkü ateşin odunu yakıp tükettiği gibi haset de iyi amelleri yakar, bitirir.”⁶⁷⁹

Enes b. Mâlik (r.a) şöyle rivâyet ediyor. “Biz Peygamber Efendimizin (s.a.v.) yanındaydık. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ‘Şimdi gelecek bir kişi ehli cennettir.’ buyurdular. Ensar’dan bir adam geldi. Daha yeni abdest aldığı için sakalından damlalar düşüyordu. Ertesi gün yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ‘Şimdi gelecek bir kişi ehli cennettir.’ buyurdular. Adam aynı önceki gün geldiği gibi o şekilde geldi. Üçüncü gün de aynı o şekilde geldi. O Ensarî bize doğru geliyordu. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ayağa kalktığı zaman, onun sırrını ve bu mertebeye ulaştığı şeyleri öğrenmek için bir kimse onun peşinden gitti. Ona baktı sadece farz olan yükümlülükleri yerine getirmesinden başka bir şey göremedi. İnsanlar hakkında sadece hayır konuşuyordu. ‘Ey Allah’ın kulu Peygamber Efendimiz (s.a.v.) senin hakkında üç kere böyle söyledi. Ben de senin yaptığını yapmak istedim. Üç gün üç gece sana arkadaşlık yaptım. Çokça amel işlediğini görmedim. Sen bu şerefe nasıl nail oldun?’ ‘Sadece gördüğündür.’ Dedi. Oradan uzaklaştı. Sonra onu davet etti. ‘Sadece gördüğün kadar amel işliyorum. Müslümanların hiçbirine kin duymuyorum hased etmiyorum. Allah bana ne verdiyse bunun sayesinde verdi. Ben sana bu söyledim. Ama bu nefisler üzerinde çok gelir.’”⁶⁸⁰

Cumhura göre zaman iki farklı saatten ibarettir. Bir zor saat bir de kolay saat vardır. Zor zamanlar ne kadar uzasa da umutsuzluğa girilmemesi gerekir. Rahat zamanlar ne kadar uzasa da insanın kendisini emin görmemesi gerekir. İnsanlar iki kısma ayrılır. Bunlardan biri âlim olan kimsedir. O kendinden uzaklaştırmaya çalışsa da ona uaklaşmak gerekir. Diğeri câhil olan kimsedir. O kendine ne kadar yakın tutmak istese de ondan uzak durmak gerekir. Hasedden kaçınılmalıdır. Çünkü hased sahibine zarar verir.⁶⁸¹

İblis, Firavun’un yanına gitti. Firavun, Şeytana ‘Yeryüzünde sen ve benden daha kötü kim var biliyor musun?’ diye sordu. İblis ‘Hased eden. Kötülük davetine icabet den bir arkadaşım vardı. Ona benim üzerimde hakkın olmalı benden bir şey iste’ dedim. ‘Ey

---

⁶⁷⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fuzela'*, 502.; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 4/276 (No. 4903). (Hasen li-gayrihi)

⁶⁸⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 503.; Beyhakî, *Süneni'l-Kübrâ*, 9/318 (No. 10633). (Sahih Hadis)

⁶⁸¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 503.

İblîs sana bir ihtiyacım düştü. Benim bir komşum var. Onun da bir ineği var. Ben onu öldürdüm.’ deyince Şeytan, ‘Benim buna kudretim yetmez. Fakat istersen bunun yerine sana başka on tane inek verebilirim.’ dedi. Hased eden ‘Ben yalnızca ölen ineği istiyorum. Yüz tane de versen istemem. Kendi ineğimi istiyorum.’ deyince ‘Hasedin, benden ve senden daha kötü olduğumu anladım.’⁶⁸²

84. Borç Verme ve Ödeme

Bir kimseden borç olarak ekmek almak ister kilo olarak olsun ister adet sayı olarak olsun Ebû Hanîfe’ye (r.a.) göre câiz değildir. Ebu Yûsuf’a (r.h.) göre kilo, İmam Muhammed’e (r.h.) göre sayı olarak câizdir. Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre ekmeğin aslı ne kilo iledir ne de adet iledir. Ebu Yûsuf’a (r.h.) göre ekmek tartılabilir. İmam Muhammed’e (r.h.) göre de ekmek sayılabilir. Hayvanı, câriyeyi, köleyi borç vermek câiz değildir. Burada asıl olan telef olduğunda aslını gerektiren şeyler borç olarak verilebilir. Kıymetini gerektiren şeyler borç olarak verilemez. Borçta vâde sabit değildir. Borç, altın, gümüş veya benzeri şeyleri ödünç olarak vermektir. Borç belli bir süre için bir şey satmaktır. Nevruz, mihrican günleri ya da hac zamanı gelinceye kadar zaman vermek bu tür şeylerde câiz değildir.⁶⁸³ Allah Teâlâ’nın “*Ey iman edenler! Belirlenmiş bir zamana kadar bir borç ilişkisi kurduğunuzda bunu yazın...*” âyet-i kerîmesi buna delalet eder.

Ebu Hureyre’den (r.a.) rivâyet edilir. Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir sadakaya on misli sevap verileceğini, borç vermeye ise on sekiz misli sevap verileceğini bildirmiştir.⁶⁸⁴ Çünkü sadaka zengin de fakirin de eline düşebilir. Borç ise ancak muhtaç olana verilir. Bunun için borç vermek sadaka vermektten daha büyük sevaptır.⁶⁸⁵

Bağdat’ta Sudan Mahallesinde Hamid el-Kattan’ın evini tanımayan kimse yoktu. O mahallenin bütün sakinleri zengindi. Toplandılar ve beş bin dirhem olan borcunu paylaşmaya karar verdiler. Aynı mahallede bir de Şem’ûn adında bir Mecûsî vardı. Şem’ûn’un yanına gittiler. Onunla istişarede bulundular. Şem’ûn onlara ‘Yarın gelin size bir şey söylerim.’ dedi. Adamlar gidip gece olunca Şem’ûn on bin dirhem aldı

⁶⁸² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 503.

⁶⁸³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 504.

⁶⁸⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 504.; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 8/249 (No. 7976). (Taberânî’nin, *Mu'cem'inde geçmekte olan hadis*: Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Cennete girdim. Cennet’in kapısında gördüm ki şöyle yazılmış: Sadaka on misli ile mükâfatlandırılır. Borç ise on sekiz misli ile mükâfatlandırılır.” Şeklinde geçmekte olup Hasen li-gayrihi hadistir)

⁶⁸⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 504.

Hâmid el-Kattân'ın evine vardı. 'Sen benim komşusun senin durumunu duydum. Al bunları yarısı ile borcunu öde. Kalanı ile de kendine bir dükkân aç. Kimseye de bir şey söyleme. Ne zaman ihtiyacın olursa yardım edeceğim.' dedi. Daha sonra Şem'ûn evine döndü ve uyudu. Rüyasında Peygamber Efendimizin (s.a.v.) kendisine güldüğünü gördü. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) benim ümmetinden birisinin sıkıntısını giderdin. Allah da senin sıkıntılarını gidersen. Ne güzel komşuluk ettin. Allah senin komşuluğunu iyi etsin, dedi. Şem'ûn, sen kimsin diye sordu. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ben Muhammed (s.a.v.) dedi. Sonra Şem'ûn'a elini uzattı. Şem'ûn kelimeyi şehadet getirdi. Uyandığında uykuda nasıl Müslüman olduysa öyle İslâm'a girdi. Yıkandı. Tertemiz elbiseler giydi. O kişilerin meclisine gitti. İnsanlar onu görünce şaşırıldılar ve sordular. 'Ben Peygamber Efendimizin (s.a.v.) yanında Müslüman oldum.' dedi. Olayı olduğu gibi onlara anlattı. Aradan biraz zaman geçtikten sonra Hâmid el-Kattân'ın on bin dirhemle geldi. Şem'ûn'a 'Bunu al. Allah senin borcunun bereketiyle bana çok şey verdi.' dedi. Şem'ûn 'Ben o paranın sayesinde daha çok kazandım. Sen bunları al git. Ben bunları sana hibe ettim.' Mecûsî güzel bir komşuluk yaptığı için hem dünyada hem ahirette hayır kazandı. Borç verdiği paranın bereketi ile daha da çok kazandı.⁶⁸⁶

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) "Sizin en hayırlınız, borcunu en iyi şekilde ödeyeninizdir."⁶⁸⁷ buyurmuştur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) "Kimin ruhu şu üç şeyden uzak olarak bedenini terk ederse cennete girer: Kibir, hâinlik ve borç."⁶⁸⁸ buyurmuştur.

85. Tevazunun Şeref, Kibrin Zillet Olması

Bir kadının kendisine denk olmayan bir adam ile evlenirse kadının velilerine haber ulaşınca velileri o nikahı kusur sayıldığı için feshedebilirler. Bir adam küçük kızını mehri mislin altında evlendirirse ya da küçük oğlunu evlendirdiği kadının mehri, mehri mislin çok üzerinde ise bakılır. Eğer insanların görmezden geldiği bir şeyse Ebû Hanîfe'ye göre câizdir. İmameyne göre câiz değildir. Baba bunda maslahat olduğunu düşündüğü için yapmıştır ve bunun için onun hakkında bir ithamda bulunulamaz. Diğer veliler öyle değildir. Dede ise baba gibidir. Bir adam bir kadına ben Kureyşliyim der,

⁶⁸⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 505-506.

⁶⁸⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 506.; Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, 2/809 (No. 2182). (Sahih Hadis)

⁶⁸⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 506.; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, 5/4/138 (No. 1572). (Sahih Hadis)

kadınla adam evlenir sonra o adamın Kureyli olmadığı çıkarsa kadına seçenek sunulur. Kadın bir adama ben Kureyşliyim der, kadınla adam evlenir, nikahtan sonra kadının Kureyşli olmadığı anlaşılırsa erkek için seçenek yoktur. Çünkü dilerse onu boşayabilir. İnsanlar arasındaki fazilet ancak takva ile olur. Takva da ancak tevazu ile olur. Cennet tevazu edenlerin cehennem de tekebbür edenlerin yurdudur.⁶⁸⁹ Allah Teâlâ'nın “*İşte âhiret yurdu. Onu yeryüzünde haksız üstünlük kurmak ve bozgunculuk çıkarmak istemeyenler için hazırlanmış bulunuyoruz. İyi son, Allah'a karşı gelmekten sakınanların olacaktır.*”⁶⁹⁰ âyet-i kerîmesi buna delalet eder.

Ebu Hureyre (r.a.) Peygamber Efendimizden şöyle rivâyet ediyor. “Sadaka vermek maldan birşey eksiltmez. Allah (başkasının kusurunu) affeden kulunun ancak izzetini artırır. Her kim Allah için tevazu gösterirse, Allah onu yüceltir.”⁶⁹¹

86. Dünyanın Zillet, Fakrın Fazilet Olması

Faiz, ittifakla altı şeyin satışıyla olur. Eğer iki cins aynı cinsten değilse biri diğerinde fazla olmak şartıyla olur.⁶⁹² Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğdayla, arpa arpa ile, hurma hurma ile ve tuz tuzla misli misline, birbirine eşit olarak ve peşin satılırlar. Ancak bunlarda cins farkı olunca peşin olmak, şartıyla istediğiniz gibi satış yapınız.”⁶⁹³ buyurmuştur.

İki cins farklı ise örneğin bir ölçek buğdayı iki ölçek arpaya satarsa elden ele aynı mecliste olmak şartıyla câizdir. Aynı mecliste iki ölçek satar birbirlerinden ayrılıncaya kadar teslim almazlarsa Ebû Hanîfe ve İmam Şâfî'ye (r.h.) göre câizdir. Faiz bu altı şeyin dışında da bu altı şeyde olduğu gibidir. İster ölçekle olsun ister kiloyla olsun bu altı şeye kıyaslanır. Ölçek ölçekle, kilo kiloyla. Fukahanın çoğunluğuna göre bu altı şeyde faiz sabit olmuştur. İmam Davud'a göre bu altı şey başka şeylerle kıyas edilmez. Sadece bu altı şeyde faiz olur. Başka şeyde olmaz. Bir kimse bir başkasından bir şey satın alır daha sonra aldığı o şeyi o kişiye satarsa bakılır. Eğer ürün teslim alınmadıysa ittifakla câiz değildir. Eğer teslim alındıktan sonra ise satan kişi peşin olarak teslim

⁶⁸⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 507.

⁶⁹⁰ .el-Kasas 28/83.

⁶⁹¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 507.; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 1/102 (No. 107). (Sahih Hadis)

⁶⁹² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 510.

⁶⁹³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 510.; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 3/1211 (No. 1587).

alıyorsa câizdir. Peşin olarak teslim almıyorsa Hanefî mezhebine göre câiz değildir. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre câizdir.⁶⁹⁴

Hiz. Âişe'den (r.anhâ) şöyle rivâyet ediyor. "Bir kadın Hiz. Âişe'ye (r.anhâ) gelerek: Ey Mü'minlerin annesi! Ben Zeyd b. Erkam'a sekiz yüz dirheme vâde ile bir köle sattım. Sonra da aynı köleyi ondan peşin olarak altı yüz dirheme satın aldım, dedi. Hiz. Âişe (r.anhâ): Ne kötü bir alım satım. Şüphesiz Zeyd'in Resûlullahla birlikteki cihadı boş gitmiştir. Ama tevbe ederse müstesna, karşılığını verdi.⁶⁹⁵ Anlaşıldı ki câiz değildir. Bu eksilen faiz sayılır. Faiz de haramdır. Haram ahireti götürür. Bu bir hilebazlıktır. Hilebazlık haramdır.⁶⁹⁶

Abdullah b. Ömer (r.a.) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. "Bir Mü'min için ölüm, yaşamaktan; fakirlik, zenginlikten; ahiret, dünyadan; zillet, şeref ve izzetten daha hayırlıdır. Allah Teâlâ bu dünyada sadece fakirlere bakar. Fakirler cenneye zenginlerden yarım gün önce, yani (dünya hesabıyla) beş yüz sene önce girerler."⁶⁹⁷

Muâz b. Râzi'den (r.h.) şöyle naklediliyor. "Dünya bozuk bir evdir ondan daha bozuk onu inşa ede kişinin kalbidir. Cennet ise mamur bir yerdir. Ondan daha sağlam onu isteyen kalbidir."⁶⁹⁸

87. Rızka Güvenme

Erkeğin ric'î, bâin ya da üç talakla boşamış olduğu karısının kardeşi ile evlenmesi câiz değildir. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre bâin ya da üç talakla boşamışsa câizdir. Erkeğin ric'î ya da bâin talakla boşadığı karısının nafakasını ödemesi gerekir. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre ric'î talakla boşadığı karısının nafakasını ödemesi gerekir, bâin talakla boşamışsa gerekmez. Hanefî mezhebine göre kadın, ric'î ve bâin talakla boşamada tutsaktır. Başka bir kişi ile evlenemez. Erkeğin kadının nafakasını ödemesi gerekir. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre erkek, karısını ric'î talakla boşarsa kadının nafakası vâcip değildir. Çünkü o daha onun nikahı altındadır. Yeni bir nikaha ya da şarta gerek yoktur. Bâin talakla boşarsa kadın adamın nikahı altından çıkmıştır. Yabancı gibidir.

⁶⁹⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 510.

⁶⁹⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 510-511.; Ya'küb b. İbrâhîm Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 186 (No. 843).

⁶⁹⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 510-511.

⁶⁹⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 511.; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, 3/226 (No. 6272). (Zayıf Hadis)

⁶⁹⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 512.; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 3/465.

İddet Allah'ın farz kıldığı bir ibadet olduğu için Allah'ın emriyle tutsaktır. İddet süreleri değişiklik gösterir. *El-Ümm* kitabında geçtiğine göre rahmin temiz olduğu hayız ile anlaşılır. Kocasını ölen kadının iddeti dört ay on gündür. Eğer durum böyleyse bâin talakın nafakası kocanın üzerine borç değildir. Erkek kadına vereceği nafakadan korkmamalıdır. Çünkü rızık veren Allah'tır. Allah bize rızık vermeyi vaad etmiştir. Rızık vermeyi kendine vacip kıldığını zikretmiştir.⁶⁹⁹ “*Yeryüzünde kımıldayan hiçbir canlı yoktur ki rızık Allah'ın üzerine olmasın...*”⁷⁰⁰, “*Rızığınız ve size vaad edilenler göktedir.*”⁷⁰¹, “*Şüphesiz rızık veren, sarsılmaz gücün sahibi olan yalnızca Allah'tır.*”⁷⁰², “*Sizi yaratan, sonra size rızık veren, sonra hayatınızı sona erdirecek ve nihâyet size tekrar can verecek olan, Allah'tır...*”⁷⁰³, “*Nice canlı var ki rızıkını sırtında taşıyor; onları da sizi de besleyip barındıran Allah'tır...*”⁷⁰⁴

88. Güzel Ahlâk

Bir adam câriyesini bir adam ile evlendirmek isterse kadın bunu reddetse bile adam câriyesini mülkü olduğu için zorla evlendirebilir. Erkek kölesini bir kadınla evlendirmek isterse köle bunu reddederse Hanefî mezhebine göre köleyi zorlayamaz. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre kölesini zorla evlendirebilir. Bir baba ergen dul olan kızını zorla evlendiremez. Aynı şekilde ergen bekar kızını da zorla evlendiremez. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre babası ergen dul ya da bekar kızını zorla evlendirebilir. Bir erkeğin karısına süpürme, temizleme gibi ev işlerinde yardım etmesi câizdir. Çünkü Peygamber Efendimizden (s.a.v.) rivâyet edildiğine göre Hz. Ali (r.a.), Hz. Fatıma'ya (r.anhâ) ev işlerinde yardım ederdi. Bir adamın namaz kılmamaya ya da anne babasıyla konuşmamaya yemin eden çocuğunu zorlaması câizdir.⁷⁰⁵ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Bir kimse bir şey için yemin eder, sonra da ondan hayırlısını görürse yeminini bozsun ve keffâret ödesin.”⁷⁰⁶ buyurmuştur.

⁶⁹⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 517.

⁷⁰⁰ Hûd 11/6.

⁷⁰¹ ez-Zâriyât 51/22.

⁷⁰² ez-Zâriyât 51/58.

⁷⁰³ er-Rûm 30/40.

⁷⁰⁴ el-Ankebût 29/60.

⁷⁰⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 525.

⁷⁰⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 525.; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 3/1271 (No. 1650). (Sahih li-gayrihi)

Bir erkeğin, hanımına yalnızca hayırlı şeyler için dışarı çıkmasına izin vermesi bunun dışında evde kalmaya zorlaması câizdir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Kadınların en hayırlı mescitleri, evleridir.”⁷⁰⁷ buyurmuştur.

Erkeğin evinde asık suratlı ve kötü huylu olması mekruhtur. Aksine iyi huylu ve güler yüzlü olmalıdır.⁷⁰⁸

89. Kıyamet Alametleri ve Ahir Zamanın Durumu

Bir adam oğlunun câriyesi ile zînâ ederse haram olduğunu ister bilsin ister bilmesin ona bir had yoktur. Çünkü mülkünde te’vili vardır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir kimseye: “Sen ve malın babana aitsiniz.”⁷⁰⁹ buyurmuştur. Peygamber Efendimiz (s.a.v.): “Çocuklarınız Allah’ın size bir hediyesidir. “...dilediğine kız çocukları bahşeder, dilediğine de erkek çocukları bahşeder.”⁷¹⁰ Eğer onlara ihtiyaç duyarsanız onlar sizin malınızdır.”⁷¹¹ “Kişinin yiyeceği en helal rızık kendi kesbindendir. Onun oğlu da onun kesbinden sayılır.”⁷¹² Bir adam oğlunun câriyesi ile ilişkiye girerse ona had cezası yoktur. Diğerleri arasında anne babasının, babasının, annesinin babasının, babasının annesinin, annesinin annesini ya da karısının câriyesi ile ilişkiye girerse haram olduğunu bilmiyordum derse had cezası yoktur. Yoksa ceza vardır. Bir adam, bir kadını zînâ etmek için kiralarsa Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre had cezası yoktur. İmam Şâfiî (r.h.) ve İmameyne göre ceza var. Erkek çocukla ilişkiye girerse (livata) Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre had yoktur. İmameyn (r.h.) ve İmam Şâfiî’ye göre had cezası vardır.⁷¹³

Peygamber Efendimiz (s.a.v.): “Kıyamet alametlerindedir ki erkekler erkeklerle, kadınlar kadınlarla kendi aralarında yetinirler.”⁷¹⁴ buyurmuştur.

⁷⁰⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fuzela'*, 525.; Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, 1/327 (No. 756). (Hasen li-gayrihi)

⁷⁰⁸ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 525-526.

⁷⁰⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fuzela'*, 529.; İbn Hibbân, *Sahih-i İbn Hibbân*, 5/79 (No. 4015). (Sahih li-gayrihi)

⁷¹⁰ eş-Şûrâ 42/49.

⁷¹¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 539.; Beyhakî, *Süneni'l-Kübrâ*, 7/788 (No. 15745). (Hasen li-gayrihi)

⁷¹² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 539.; en-Nesâî, *Sünen-i Nesâî*, 7/241 (No. 4452). (Sahih li-gayrihi)

⁷¹³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 529.

⁷¹⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 529.; el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l Kur'an*, 13/33.

90. Sûra Üflenmesi ve Kıyamet Gününün Dehşeti

Kadın erkeğe üç talaktan sonra haram kılınır, kadın cinsel ilişkiye girmek şartıyla bir başka adamla evlenir daha sonra ikinci koca da kadını boşarsa kadın ilk kocasına dönebilir. Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre nikah da şart da câizdir. İkinci koca ilişkiden sonra kadını boşamazsa hâkim onu boşamaya zorlayabilir. Ebu Yûsuf'a (r.h.) göre ikinci koca kendi isteğiyle kadını boşasa ya da hâkimin emriyle boşansalar kadının ilk kocası ile yeniden evlenmesi câizdir. Ebu Yûsuf'a (r.h.) göre nikah da şart da bâtıldır. İkinci koca kadını boşamazsa hâkim onu zorlayamaz. İkinci koca kendi rızası ile kadını boşarsa birinci koca o kadınla evlenebilir. İmam Muhammed'e (r.h.) göre şart da nikah da bâtıldır. İmam Şâfi'ye (r.h.) ikinci kocayla şartla cinsel ilişkiye girme câiz olmadığı gibi ikinci koca kadını boşadıktan sonra birinci koca ile tekrar evlenmesi de câiz değildir. Bir kadınla belli bir zamana kadar evlenmek Hanefî mezhebine göre câiz değildir. İmam Züfer'e (r.h.) göre nikah câiz şart batıldır. Mut'a haramdır. Örneğin bu gece seninle hoş vakit geçirmek istiyorum ya da şu kadar parayla seninle hoş vakit geçirmek istiyorum. Kıyamete ya da sûra üfleninceye kadar evlenirse câizdir. Eşine ebedîyen seninle evlenmek istiyorum derse yine câizdir. Çünkü insanların yaşantıları İsrâfil (a.s.) sûra üfleyinceye kadardır.⁷¹⁵ “(O gün) sûra üflenecek, ardından -Allah'ın diledikleri dışında- göklerde ve yerde bulunanların hepsi düşüp ölecek; ...”⁷¹⁶

Sûra üfleniş üç kez olacaktır. Birinci üfleme korku üfleme: İlk üflemeyi insanlar duyduğunda gerçekten öleceklerini bilirler. Dünya günlerinden hiçbir şey kalmamıştır. Aksine günler bitmiş insanların Allah'ın huzuruna gidecekleri kıyamet zamanı gelmiştir. Hesaba çekilmekten ve yaptıkları kötü fiillerden dolayı onları bir korku alır. İkinci üfleme ölüm üfleme: O ölümdür. Allah'tan başka kimse kalmayacaktır. Üçüncü üfleme kabirden tekrar kalkma üfleme: “Sûra üflenmiştir. Artık onlar kabirlerinden kalkıp rablerine doğru koşmaktadırlar.”⁷¹⁷, “... sonra sûra yeniden üflenecek ve onlar birden ayağa kalkmış, etrafa bakıyor olacaklar.”⁷¹⁸ “Sûra üflendiğinde artık ne aralarında akrabalık bağları kalacak ne de birbirlerine soru sorabilecekler!”⁷¹⁹ İki üfleme arasında kırk yıl vardır. Allah Teâlâ “Güneş dürülüp

⁷¹⁵ Zendevîstî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 532.

⁷¹⁶ ez-Zümer 39/68.

⁷¹⁷ Yâsîn 36/51.

⁷¹⁸ ez-Zümer 39/68.

⁷¹⁹ el-Mü'minûn 23/101.

*karardığında;*⁷²⁰ buyurmuştur. Yani güneş kararıp düştüğünde yıldızların söndüğü zaman. “*Yer o dehşetli sarsıntısıyla sarsıldığında;*”⁷²¹ öyle bir deprem olacak ki yeryüzünün altı üstüne çıkacaktır.⁷²² “*İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçır.*”⁷²³

91. Amel Defterinin Okunması ve Hesabın Kıyamet Günü Rahman’a Arz Edilmesi

Bir adam bir kadına kendisi ile evlenmek istediğine dair bir yazı yazar, yazdığı o yazıyı iki şâhidin huzurunda okur, onlara siz de şâhit olun ben bu kadını kendime istiyorum deyip yazıyı mühürlers o kadına gönderirse o yazı kadına vardığında şâhitler yazının falan kişinin mektubu, mührü olduğuna şâhitlik ederse sonra kadının kabul edip o adamla evlenmesi câizdir. Çünkü yazı uzaktakiler için, konuşmak ise yakındakiler içindir. Allah Teâlâ’nın “*Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et!...*”⁷²⁴ âyeti buna delalet eder. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) risâleti bazen sözlü olarak bazen de Kayser ve Kisra kralına yazdığı gibi yazı ile tebliğ ediyordu. Yazıyı yazan gelip yazdığını inkâr eder, ben o kadına öyle bir şey göndermedim, derse onun sözü geçerlidir. Kendisine yazılan delil olduğu için kadın davacı olabilir. Adamın el yazısı ona dair bir delildir. Çünkü el yazısı ifadenin doğruluğunu tasdik eder. Onu inkâr edemez. Dünya yazısı ve ahiret yazısı olmak üzere iki çeşit yazı vardır. Dünyada hiç kimse şâhitlik etmezse yazdığını inkâr edebilir. Fakat ahirette hiçbir şey kendisinden gizli kalmayan Allah şâhit olduğu için yazdığını inkâr edemez. İnsanların yaptıkları yazılır yanına koyulur. Allah Teâlâ bazı âyet-i kerîmelerinde şöyle buyurmuştur.⁷²⁵ “*Oku şimdi kitabını! Bugün kendini yargulamak üzere kendi nefsin yeter!*”⁷²⁶ “*...kimlerin amel defterleri sağından verilirse işte onlar amel defterlerini okuyacaklar ve en küçük bir haksızlığa uğramayacaklar.*”⁷²⁷ “*...Küçük-büyük hiçbir şey bırakmadan hepsini sayıp dökmüş!*” dediklerini görürsün. Böylece yaptıklarını karşılarında bulmuşlardır. Rabbin hiç kimseye haksızlık etmez.”⁷²⁸

⁷²⁰ et-Tekvîr 81/1.

⁷²¹ el-Zilzâl 99/1.

⁷²² Zendevistî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 532-533.

⁷²³ Abese 80/34-36.

⁷²⁴ el-Mâide 5/67.

⁷²⁵ Zendevistî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 536.

⁷²⁶ el-İsrâ 17/14.

⁷²⁷ el-İsrâ 17/71.

⁷²⁸ el-Kehf 18/49.

H. Hasan (r.a.) “*Her insanın sorumluluğunu omuzuna yükledik...*”⁷²⁹ âyet-i kerîmesi hakkında şöyle söylemiştir. Her insanın boynunda amelinin bir nüshası olan bir kolye vardır. Okur yazar olsun ya da olmasın o yazıyı okur. Vefat ettiğinde kapatılır ve boynunda asılı kalır. İnsanlar haşra geldiğinde ona şöyle denir.⁷³⁰ ““*Oku şimdi kitabını! Bugün kendini yargılamak üzere kendi nefsin yeter!*””⁷³¹

92. Sırât-ı Müstakîm Geçiş

Bir kimse başkasına ben senden bu evi satın aldım derse yol, yorgan, merdiven gibi şeyler dâhil değildir. Binanın altındaki her şey eve dâhildir. Ebû Hanîfe’ye (r.h.) göre çamurdan yapılmış gölgelik dışındaki her şey eve dâhildir. Bir kimse bir evi kiraladığında yol, su içme kuyusu, merdiven, odalar hepsi dâhildir. Satın almada mülkiyet vardır. Sadece faydalanma yoktur. Faydası dokunmayan bir şey kiralanmaz. Bir adam bir ev satın alırken satışta eve ait ne zikredilmişse o eve ait olur. Bir şey zikretmemişlerse sadece evin eşiği ona aittir. Onun dışında bir şey yoktur. Yol ikiye ayrılır. Biri dünya diğeri ahiret yoludur. İnsanların çoğu dünyadaki yolu ahiret için kullanırlar. Ahiret yolunu dil ve kalp ile anarsan içinde yürür bulursun aksi halde bulamazsın. Sonra arkada bir cennete diğeri cehenneme giden iki yol daha bulunur. Kim hayatında dünya yoluna girerse, ahirette cehennem yoluna girer. Kim hayatında ahiret yolundan giderse ahirette cennetin yolunu girer.⁷³²

93. Cehennem ve Oradaki Azabın Niteliği

Bir kimse ben Kur’ân’dan, namazdan, oruçtan, zekâtta, gusülden ya da farzların herhangi birinden beriyim diye yemin ederse üzerine bir yemin düşer. İmam Ebubekir Muhammed b. Fadl şöyle demiştir. Küfür olan her şey bir şarta bağlıysa yemin olur. Meselâ Ben Allah’tan beriyim derse yemin etmiş sayılır. Çünkü “Ben Allah’tan beriyim.” demesi küfür sayılır. Küfür olmayan her şey yemin değildir. Meselâ ben ibadetten, cenaze taşımaktan ya da benzeri bir şeyden beriyim demesi gibidir. Ben hasta ziyareti ya da cenaze taşımaktan beriyim derse bununla kâfir olmaz. *Zâhiru’l-Usûle* göre günah olmayan ve kefâret gerektirmeyen yeminler: Allah ona lanet etsin. Allah ona azap

⁷²⁹ el-İsrâ 17/13.

⁷³⁰ Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 537.; Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes’ûd b. Muhammed Ferrâ el-Begavî, *Şerhu’s-Sünne* (Dimeşk: Mektebetü’l-İslamiyye, 1983), 15/136 (No. 4323).

⁷³¹ el-İsrâ 17/14.

⁷³² Zendevisî, *Ravzatü’l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’*, 539-540.

etsin. Allah'ın emaneti ya da Allah hakkı. Ebu Yûsuf (r.h.) ve İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre Allah hakkı, yemindir. Resulullah hakkı, Kâbe, Beytullah, İslâm, İman, Kur'an, Kur'an hakkı, namaz, oruç, hac, abdest, cenaze, zekât, hakkan, Allah'ın kızgınlığı, Allah'ın sevabı, Allah'ın affı, Allah'ın rahmeti, Allah'ın rızası, Allah'ın azabı, Allah'ın gazabı, Allah'ın ilmi, cennet, cehennem, ateş, bunlarla yemin olmaz. Yemin ederse de kefâret yoktur. Çünkü cehennem Allah'ın azabıdır. Cinlerle insanların hepsi onu göreceklerdir.⁷³³ “İçinizden, oraya varmayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, rabbinin kesinleşmiş bir hükmüdür.”⁷³⁴

94. Cennet Ehlinin Özellikleri

Bir nehir, birkaç bahçenin ya da tarlanın arasında kalır ve o toprakların sahipleri o suyu kullanma konusunda anlaşamazlarsa su, şefî' olan komşular hariç toprakların miktarına göre taksim edilir. Bir görüşe göre şefî' olan komşuların topraklarının miktarına göre teslim edilir. İmam Şâfiî (r.h.) bu görüşe muhaliftir. İnsanlar bir yolun taksiminde ihtilâfa düşerse o yol insanların ihtiyaçlarına göre taksim edilir. Cennet kapıları arasındaki uzaklık beş yüz yıllık yürüme mesafesidir. Müslümanlar cennetin sekiz kapısından gireceklerdir. İnsanların kalabalığından ve cennete giren insanların çokluğundan dolayı her bir kapı zikrettiğimiz gibidir.⁷³⁵ “Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da gruplar halinde cennete sevk edilecek...”⁷³⁶

Peygamber Efendimizden (s.a.v.) rivâyet edilir. “Başında benim bulunduğum, sonunda İsa bin Meryem'in bulunacağı bir ümmet nasıl helâk olur.”⁷³⁷

“Hz. Ali (r.a.) Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet ediyor. “Gün gelecek, takvâ sahiplerini seçkin konuklar olarak rahmânın huzurunda toplayacağız;”⁷³⁸ âyet-i kerîmesini Peygamber Efendimize (s.a.v.) sordum. ‘Bu seçkin konuklar sadece binek üzerinde olanlar mı?’ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ‘Evet. Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki ehli cennet kanatları beyaz Burak denen bir binek üzerine binecekler. Onun adımını gözünün gördüğü en uzak mesafe kadardır.

⁷³³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 542.

⁷³⁴ Meryem 18/71.

⁷³⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 546.

⁷³⁶ ez-Zümer 39/73

⁷³⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 546.; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, 14/337 (No. 38857). (Müttakî el-Hindî'nin, *Kenzü'l-'Ummâl*'inde geçmekte olan hadis: “İsa b. Meryem'in sonunda olduğu ümmet nasıl helak olsun.” Şeklinde geçmekte olup Uydurma ile İtham Edilmiştir.)

⁷³⁸ Meryem 18/85.

Böylece cennetin kapısında kökünden iki pınarın fışkırdığı ağaca varırlar. Pınarların birinden abdest alırsa saçları asla dağılmaz. Diğerinden içerlerse midelerine saadet ve ferahlık akar. Cennetin kapısına vardıklarında orada kırmızı bir yakut vardır. Kapıyı çalarlar. Kapı onlara açılır. Hûriler gelir her biri kendi sahibini bularak sarılır. Sen benim habibimsin, derler. Cennete ikram ve şerefle girerler.”⁷³⁹

95. Nifakın Zillet Olması

Bir kimse imam namaza duruyorken camiye girer ve imamın durduğu kıbleye değil de kiblenin başka olduğuna inanıyorsa; imam hakkında bir şüphesi varsa ya da abdestinden bir şüphesi olduğu halde insanlardan utanıp onlarla namaz kılsa bu kişi münâfıktır. Bu durum, insanların içinde rükûsuyla secdesiyle tam bir namaz kılan yalnız kaldığında namazını çok aceleci kılan rükû ve secdeleri tamamlamayanlara benzer. Allah Teâlâ'nın “*Vay haline o namaz kılanların ki, Onlar namazlarının özünden uzaktırlar. Onlar halka gösteriş yaparlar. Hayra da engel olurlar.*”⁷⁴⁰ âyet-i kerîmeleri buna delalet eder. Yani insanlardan haya ediyorlar. Allah'tan korkmuyorlar. Bu da münâfıkların sıfatlarındandır. Kişi bu bahsedilenlerden olmamak için kendine dikkat etmelidir. *Şüphesiz ki münâfıklar cehennemden en alt katındadırlar;...*⁷⁴¹ “*Vay haline o namaz kılanların ki, Onlar namazlarının özünden uzaktırlar.*”⁷⁴² Âyet-i kerîmeleri As b. Vaîl es-Sehmi hakkında inmiştir. “*Onlar namazlarının özünden uzaktırlar.*” Yani insanlara riya için namaz kılan münâfıklar içindir. Namazlardan kasıt farz namazlardır. Namazda değilmiş gibilerdir. “*Onlar halka gösteriş yaparlar. Hayra da engel olurlar.*”⁷⁴³ Namazla gösteriş yaparlar. Zekâta da mâni olurlar.⁷⁴⁴

Hız. Ebubekir'den (r.a.) rivâyet edilir. “Müşriklerin ileri gelenlerinden bazıları Dârünnedve toplanarak Peygamber Efendimizi (s.a.v.) öldürmeye karar verdiler. Birisi sürgüne yollayıp kurtulalım dedi. Bir başkası başka bir şey söyledi. Her biri bir başka şey söylüyordu. Ebucehil, her kabileden bir genç seçelim her birine bir kılıç verelim. Her biri ona bir kılıç vursun. Onu öldürdükten sonra diyetini kabileler arasında

⁷³⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 456-547.; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, 2/463 (No. 4503). (Müttakî el-Hindî'nin, *Kenzü'l-'Ummâl* eserinde “جل” lafzı olmadan geçmekte olup Uydurma ile İtham Edilmiştir)

⁷⁴⁰ el-Maûn 107/4-7.

⁷⁴¹ en-Nisâ 4/145.

⁷⁴² el-Maûn 107/4-5.

⁷⁴³ el-Maûn 107/6-7.

⁷⁴⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 551.

bölüştürürüz. Bu fikri beğendiler ve yapmaya karar verdiler.⁷⁴⁵ Hz. Cebrail şu âyeti indirdi. “*Hatırlar mısın? İnkâr edenler seni etkisiz hale getirmek veya öldürmek ya da yurdundan çıkarmak için tuzaklar kuruyorlardı;...*”⁷⁴⁶ Hz. Cebrail, Allah’ın emri ile Peygamber Efendimize (s.a.v.) yatağında yatmamasını emretti ve Peygamber Efendimizin (s.a.v.) gitmesine izin verildi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) onlar uyurken kalktı. Cebrail (a.s.) onlardan birinin yanına gitti, gözlerine bir şey çekti ve ‘Bu ona yeter.’ dedi. İkincisinin yanına geldi kafasına dokundu ve ‘Bu ona yeter.’ dedi. Üçüncünün yanına geldi dizlerine dokundu ve ‘Bu ona yeter.’ dedi. Dördüncünün yanına geldi, ona bir şey içirdi ve ‘Bu ona yeter.’ dedi. Gözlerine bir şey sürülen kör oldu. Bir şey içirilen kişinin karnı yarıldı. Başna dokunulan kişi yara bere içinde kaldı. Dizi üzerine dokunulan kişi kalkamaz oldu.⁷⁴⁷

Peygamber Efendimizin (s.a.v.) Hz. Ali’ye (r.a) şöyle dediği rivâyet edilmiştir. Yatağında bu gece yat uyu! Şu yeşil, geniş aba hırkamı da üzerine ört! Korkma! Sana hiçbir zarar erişmeyecektir. Sonra Peygamber Efendimiz (s.a.v.) evinden çıktı bir avuç toprak alıp onların üzerlerine attı. Allah onların gözlerini aldı göremez oldular. “*Biz onların boyunlarına çenelerine kadar dayanan halkalar geçirdik, bu yüzden kafaları yukarı kalkık durmaktadır. Onların önlerinden bir set, arkalarından da bir set çektik, böylece gözlerini perdeledik; onlar artık göremezler.*”⁷⁴⁸ Bunun üzerine bir adam yanlarına geldi ve ‘Nereye bakıyorsunuz?’ dedi. ‘Muhammed’e’ dediler. ‘Vallahi ben size geldim. O elini başımıza koymaktan başka hiçbir şey yapmadan çıktı gitti.’ Hz. Ali’ye (r.a.) geldiler. Yatakta yatanın Peygamber Efendimiz olduğunu zannediyorlardı. Fakat yatakta yatan Hz. Ali (r.a.) idi. Hz. Ali’yi gördüklerinde ‘Muhammed nerede?’ diye sordular. Hz. Ali (r.a.) ‘Bilmiyorum.’ diye cevapladı. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Hz. Ebubekir (r.a.) ile beraber bir mağaraya sığındılar. Peygamber Efendimize (s.a.v.) dürüst ve güvenilir olduğu için emanet edilen emanetleri sahibine teslim etmek için Hz. Ali’yi (r.a.) Mekke’de kaldı. Hz. Ebubekir (r.a.) için onu yol arkadaşlığına seçilmek çok büyük şereftir ve onun sadık olduğuna inanıyordu.⁷⁴⁹ “*...Nitekim inkârcılar onu, iki*

⁷⁴⁵ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 551-552.; Celaleddin es-Süyûtî, *Esbâbü'n Nüzûl*, 277-279.

⁷⁴⁶ el-Enfâl 8/30.

⁷⁴⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 552.; Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr* (Mekke: Dârü't-Terbiyyeti ve't-Türâs, ts.), 13/499-501 (No. 15984). (Sahih li-gayrihi)

⁷⁴⁸ Yâsîn 36/8-9.

⁷⁴⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-‘Ulemâ’ ve Nüzhetü'l-Fudalâ’*, 552.

*kişiden biri olarak yurdundan çıkardıklarında Allah ona yardım etmişti: Hani onlar mağaradaydılar; ...*⁷⁵⁰ Onların Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ve Hz. Ebubekir (r.a.) olduklarına hiçbir hilaf yoktur.⁷⁵¹

Şöyle rivâyet edilir. Cebrail (a.s.) Allah'ın emriyle Peygamber Efendimize (s.a.v.) çıkış emrini getirdiğinde Peygamber Efendimiz (s.a.v.) 'Benimle kim çıkacak' diye sormuş. 'Ebubekir' cevabını almıştır. 'Allah Teâlâ onu Mekke'de muhafaza etmeye kadirdir. Neden gitmesini emretti?' diye bir soru gelirse burada birçok hikmet vardır deriz. Birincisi: Allah'a yakınlık şerefinden geride kalmaması ve peygamberlere tâbî olması için. İkincisi: Kendisinden sonra ümmetinden gurbette olanlar için bir umut bir kolaylık olması için. Üçüncüsü: Mekke'yi doğumu ile onurlandırdığı gibi Medine'yi de gelişiyle onurlandırması için. Dördüncüsü: Ahlâkının tamamlansı için. Çünkü insanın ahlâkı gurbette tamamlanır. "*Sen elbette üstün bir ahlâka sahipsin.*"⁷⁵² Beşincisi: Doğumu Mekke'de olduğu için Peygamber Efendimizi (s.a.v.) yüceltmiyorlardı. Onlardan ayrılıp uzaklaştı. Onların gözlerinde büyük ve aziz oldu. Bu insanların ahlâklarındandır. Allah Teâlâ Mü'minlere savaşmayı emretmedi mi? Hiç şüphe yokki ki Allah kâfirleri Mü'minlerle savaşmadan öldürebilecek güce kadirdir. Eğer Allah kâfirleri kendi kudretiyle yok etseydi Mü'minler için cihat sevabı olmayacaktı.⁷⁵³

96. Az Yemek ve Çok Yemenin Zillet Olması Babı

Yalan yere yemin etmenin kefâreti bir köleyi azad etmek veya yoksulu doyurmak veya onları giydirmektir. Eğer buna gücü yetmezse onun kefâreti üç gün oruç tutmaktır. Hanefî mezhebine göre oruçları peşpeşe tutması gerekir. İmam Züfer (r.h.) ve İmam Şâfiî'ye (r.h.) isterse peşpeşe isterse ayrı ayrı günlerde tutabilir. Eğer zenginse ve yemek vermek istiyorsa fakir bir kişiyi on gün sabah ve akşam doyurması gerekir. On gün geçinceye kadar her gün aynı miskine iki ölçek vermesi gerekir. Hanefî mezhebine göre bu şekilde yaparsa câizdir. İmam Şâfiî'ye (r.h.) göre câiz değildir. Ona göre her bir miskine bir ölçek verse yeterlidir. Hanefî mezhebine göre her insan için günlük yemek miktarı bir sabah ve bir akşam yemeğidir. Ancak fakir kişi bundan daha az yerse de câizdir. Tok olduğu halde bundan daha fazlasını yiyorsa o kişi o günahkâr sayılır.⁷⁵⁴

⁷⁵⁰ et-Tevbe 9/40.

⁷⁵¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 553.

⁷⁵² el-Kalem 68/4.

⁷⁵³ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 553.

⁷⁵⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 558.

Allah Teâlâ "... *yiyin için fakat israf etmeyin...*"⁷⁵⁵ âyet-i kerîmesi ile israfı men etmiştir. İsrâf nedir? İsrâf, doyduktan sonra yemek yemektir. Bu âyetle de mekruhtur.

Muâz b. Cebel (r.a.): Üç şeyden Allah tiksindir. Acıkmadan yemek, şaşılacak bir şey olmadan gülmek, gece ibadete kalkmadığı halde gündüz uyumak.⁷⁵⁶

97. Sahâbe (r.a.)

Allah Teâlâ'nın kitabında kullarına emrettiği farz ve diğer vazifelerle manasını bilmesek dahi amel etmek gerekir. "...*Artık içinizden kim bu aya yetişirse onu oruçlu geçirsin...*"⁷⁵⁷ "...*Hâlbuki Allah âlim satımı helâl, faizi ise haram kılmıştır...*" "*Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız...*"⁷⁵⁸ Bu âyetin anlamından bağımsız değildir. Allah Teâlâ namazı ve orucu direk farz kılmamıştır. Onun emrettiğinden bizim almamız gerekir. Oruç ve namazın neden farz olduğunu sorgulamak bize düşmez. İttifakla Peygamber Efendimizin (s.a.v.) sözü ile amel etmek gerekir. Örneğin Sabah namazı iki, öğlen ve ikindi namazı dört, akşam namazı ise üç rekattır. Âlimler, Peygamber Efendimizin (s.a.v.) sözlerini ile amel etmenin câiz olduğu ve bunda ihtilâf olmadığı konusunda ittifak etmişlerdir. Fakat sahâbe-i ikramın sözü ile amel edilip edilmeyeceği hususunda ihtilâfa düşmüşlerdir. Hanefî âlimler *Zâhirü'l-Usûl*'de geçtiğine göre câizdir demişlerdir. Sahâbe-i ikramın tüm sözleri manasını bilmesek dahi bizim için delildir. Onlarla amel etmek gerekir.⁷⁵⁹

Ebû Hanîfe'den (r.h.) şöyle rivâyet edilir. "Bir gün Ebû Hanîfe'ye (r.h.) eğer söylediklerin Allah'ın kitabı ile çelişirse diye soruldu. Şöyle cevap verdi: 'Benim sözümü Allah Teâlâ'nın kitabı ve Peygamber Efendimizin (s.a.v.) sözü karşısında bırakın. Eğer söylediklerin sahâbenin sözü ile çelişirse onlar da insan biz de insanız diye sorduklarında Ebû Hanîfe: 'Sahâbenin sözü karşısında benim sözümü bırakın.'⁷⁶⁰

Ebu Cafer'e göre, tâbiîn ya da insanların görüşlerini, manasını bilmeden taklit etmenin câiz olmadığı hususunda icma vardır. Örneğin falan fukaha ya da tâbiînin yaptıklarının manasını ve delillerini bilmesem de ben ona tabiyim demesi gibidir. Hanefî

⁷⁵⁵ el-A'râf 7/31.

⁷⁵⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 558.; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-Câmi'u'l-Kebîr* (Kahire: Ezherü's-Şerîf Yayınları, 2005), 4/479 (No. 13059). (Uydurma ile İtham Edimiş)

⁷⁵⁷ el-Bakara 2/185.

⁷⁵⁸ en-Nisâ 4/23.

⁷⁵⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 561.

⁷⁶⁰ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 561.

mezhebi âlimlerine göre sahâbelerin sözleri delildir ve onların sözlerine tâbii olunur. İmam Şâfiî'nin (r.h.) *Zâhiru'l-Usûl*'de geçtiği görüşü, sahâbeden de olsa hiç kimsenin sözü taklit edilmeyeceği şeklindedir. Bazı Şâfiî âlimlerinin görüşüne göre sadece dört kişinin sözleri taklit edilebilir. Onlar da Hulefâ-yi Râşidînden Hz. Ebubekir (r.a.), Hz. Ömer (r.a.), Hz. Osman (r.a.) ve Hz. Ali'dir (r.a.). Sahâbenin tamamının sözü taklit edilir.⁷⁶¹ Peygamber Efendimizden (s.a.v.) şöyle rivâyet edilir. “Ashâbım yıldızlar gibidir. Hangisine tâbi olsanız hidâyete erersiniz.”⁷⁶² anlamındaki hadisin senedi zayıftır. Ümmet, peygamberlerden sonra en faziletli insanların Peygamber Efendimizin (s.a.v.) ashabı olduğu konusunda icmâ etmiştir. Eğer onların sözleri taklit edilmeseydi onların diğer ümmetlere olan faziletleri ortaya çıkmazdı. “*Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, ...*”⁷⁶³ âyet-i kerîmesi Peygamber Efendimizin (s.a.v.) ashabıyla istişare etmesi sahâbenin faziletine ve sözlerine tabi olunabileceğine delildir.⁷⁶⁴

98. Selam

Namaz kılan kişi namazın sonunda selam verirken nasıl selam vermelidir? Bu durum namaz kılanın imam, muktedi ya da münferit olmasına göre üzere üç kısımda incelenir. Münferit olarak namaz kılan, ilk önce sağdaki meleğe daha sonra soldaki meleğe selam vermelidir. Çünkü hafaza melekleri de onunla beraberdir. Bu nedenle onlara da selam vermesi gerekir. Namaz kıldırın imam ise *Kitâbu's-Salât*'ta geçtiğine göre ilk önce erkeklere sonra kadınlara daha sonra da hafaza meleklerine selam vermelidir. Bazı âlimlere göre cevap ihtilâflıdır. Çünkü İmam Muhammed (r.h.), *Kitâbu's-Salât*'ı tasnif ettiğinde meleklerin insanlardan daha faziletli olduğunu rivâyet etmiştir. *Câmiu's-Sağir* kitabını tasnif ettiğinde ise insanların meleklerden daha faziletli olduğunu rivâyet etmiştir. Bazı âlimler bu meselede iki tane rivâyet olduğunu söylemişlerdir. Bazı âlimler ise aksine meselede iki rivâyetin ihtilâfi olduğunu söylemişlerdir. *Kitâbu's-Salât*'ta rivâyet edildiğine göre kişi ilk önce en yakınına selam vermekle emrolunur. Erkekler ona daha yakın olduğu için erkekler ilk önce kadınlar

⁷⁶¹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 562.

⁷⁶² Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 563.; İbn Abdilberr, *Câmi'u Beyâni'l-'İlm ve Fazlihî*, 1/2/925 (No. 1760). (Mevzû Hadis)

⁷⁶³ Âl-i İmrân 3/159.

⁷⁶⁴ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 563.

daha sonradır. Buradan anlaşılır ki ilk önce kendine en yakın olana selam verilmelidir. “...biz ona şah damarından daha yakınız.”⁷⁶⁵ Âyet-i kerîmesinde de buyrulduğu gibi hafaza melekleri ona daha yakındırlar. Yani hafaza melekleri her bir insana diğer insanlardan daha yakındırlar. Hafaza melekleri insanlara daha yakın olduğu için imam ilk önce onlara, sonra erkeklere daha sonra kadınlara selam vermelidir.⁷⁶⁶

Câmiu's-Sağir'de rivâyet edildiğine göre insanlar namaz kılan bir cins olduğu için ilk önce kendi cinsinden olanlara selam vermesi gerekir. Sonra kadınlar da erkeklerin cinsinden olduğu için sonra da onlara selam vermesi gerekir. Kendi cinsinden olmadığı için en son hafaza meleklerine selam verilmesi gerekir. Bazıları *Câmiu's-Sağir*'de zikredilenin Ebû Hanîfe'nin (r.h.) görüşü, *Kitâbu's-Salât*'ta zikredilenin ise Ebu Yûsuf (r.h.) ve İmam Muhammed'in (r.h.) görüşleri olduğunu söylemişlerdir. Ümmet peygamberlerin yaratılmışların en faziletli olanları olduğuna Hz. Muhammed'in (s.a.v.) de onların en faziletlisi olduğuna icmâ etmiştir. Peygamberlerden sonra halifelerin en faziletli olanlarının Cebrail (a.s.), İsrâfil (a.s.), Azrail (a.s.), Hamele-i arş, Kerrûbiyyûn, Rûhâniyyûn, Rıdvan ve Mâlik melekleri olduğuna sahâbe, tabiin, şehidler ve salihlerin diğer meleklerden daha faziletli olduğuna ittifak etmişlerdir. Diğer insanların mı yoksa diğer meleklerin mi faziletli olduğu hususunda ise ihtilâfa düşmüşlerdir. Ebû Hanîfe (r.h.) diğer insanların diğer meleklerden daha faziletli olduğunu, Ebu Yûsuf (r.h.) ve İmam Muhammed (r.h.) ise diğer meleklerin diğer insanlardan daha faziletli olduğunu söylemiştir.⁷⁶⁷ “... melekler de “Sabretmenize karşılık elde ettiğiniz esenlik daim olsun! Dünya yurdunun ardından ulaştığımız sonuç ne güzel oldu!” diyerek her kapıdan onların yanına girerler.”⁷⁶⁸ Burada Allah Teâlâ, meleklerin ehli cennetteki Müslümanlar erkek ve kadınları ziyaret edecekleri haber vermektedir. Ziyaret edilen ziyaret edenden daha faziletlidir. Bunun için Ebû Hanîfe'ye (r.h.) göre diğer insanlar diğer meleklerden daha faziletli olduğu için kişi selam verirken ilk önce insanlara selam verir. Ebu Yûsuf (r.h.) ve İmam Muhammed'e (r.h.) göre diğer melekler diğer insanlardan daha faziletli olduğu için kişi selam verirken ilk önce meleklerle selam verir. *Kitâbu's-Salât*'ta rivâyet edildiğine göre imam ikinci selamı verirken ilk önceki hafaza meleklerine sonra erkeklere en son da kadınlara selam verir. *Câmiu's-sağir*'de rivâyet edildiğine göre ilk önce erkeklere sonra kadın sonra en son da

⁷⁶⁵ Kâf 50/16.

⁷⁶⁶ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 565.

⁷⁶⁷ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 568-569.

⁷⁶⁸ er-Ra'd 13/23-24.

hafaza meleklerine selam verir. Namaz kılan Muktedî ise o da imamın sağında, solunda duruyor ya da arkasında durmasına göre üç kısma ayrılır.⁷⁶⁹

---

⁷⁶⁹ Zendevisî, *Ravzatü'l-'Ulemâ'* ve *Nüzhetü'l-Fudalâ'*, 569.

SONUÇ

Tabakât kitaplarında Zendevestî'nin hayatı hakkında çok az bilgilere yer verilmiştir. Zendevestî ve Buhârî nisbeleriyle anılan müellifimizin ismi hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Kâtip Çelebi, Zendevest sözcüğünün bir köyün adı olabileceğine işaret etmiş ve Hüseyin b. Yahya el-Hanefî'nin buraya nisbet edildiğini ifade etmiştir. Leknevî ise Zendevestî'nin ismini Yahyâ b. Ali b. Abdillâh olarak göstermiştir. Ayrıca Leknevî bu âlimin nisbesini Zendevestî ve Zendevestî olarak tespit etmiştir. Bazı kaynaklarda ise bu fakihin nisbesi Zendevestî olarak yazılmıştır. Hayreddin Ziriklî ve Fuad Sezgin müellifimizin ismini Ebû'l-Hasan Ali b. Yahya b. Muhammed ez-Zendevestî el-Buhârî olarak yazmışlardır. Biz çalışmamızda Zendevestî yazılımını tercih ettik.

Hüseyin b. Yahya ez-Zendevestî Geç Samani-erken Karahanlı döneminde Buhâra'da yaşayan hem İslam hukuku hem de Tasavvuf alanında faaliyet gösteren Hanefî mezhebine mensup bir fakihtir. Doğum tarihi kaynaklarda net olarak bulunmamakta olan Zendevestî'nin ölüm tarihi bazı kaynaklarda 382/992, bazı kaynaklarda da 400/1009 civarı olarak kaydedilmiştir. Zendevestî zamanının ünlü üç Hanefî âlimi Ebû Hafs es-Sefkerdî, Muhammed b. İbrâhîm ed-Darîr el-Meydânî, Ebû Muhammed Abdullâh b. el-Fazl el-Hayzâhazîdir. Zendevestî fıkıh, tasavvuf, ahlâk, hadis alanlarında eserler kaleme almış fakih ve zâhid bir âlim kişidir. Fuat Sezgin zamanımıza kadar gelmiş eserlerini kaynaklara dayanarak tespit etmiştir. Eserleri şunlardır: *Ravzatü'l-'Ulemâ* ve *Nüzhetü'l-Fudalâ*, *Nazmü'l-Fıkıh*, *el-Mübkiyât*, *el-Mesâil*, *Şerhu el-Câmi'i'l- Kebîr li'ş-Şeybânî*'dir. Bunlardan *Ravzatü'l-'Ulemâ* ve *Nüzhetü'l-Fudalâ* ve *Nazmü'l-Fıkıh* adlı eserleri uzun süre Hanefî fikhında âlimlere kaynaklık yapmıştır.

Bu konuda *Fethü'l-kadîr*, *el-Bahrü'r-râik*, *Tebyînü'l-hakâik*, *el-Muhît*, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, *Kâdihân* gibi fıkıh kitapları örnek olarak gösterilebilir.

Nazmu'l-Fıkıh'ın bildiğimiz tek nüshası Taşkent Doğu El Yazmaları Merkezi'nde (el-Birûni eski Şarkiyat Araştırmaları Bölümü), saklanmaktadır.

Bibliyograf Hacı Halife, Hanefî mezhebinin kurucularından biri olan Muhammed eş-Şeybani'nin Cami'il-Kebîr eserine yazılan şerhlerden birini de (Şerhu'l-Cami'il-Kebîr li'ş-Şeybânî) Zendevestî'ye atfeder. Ancak bu şerhin el yazması henüz bulunamamıştır.

Fuat Sezgin el-Mesâil, eserinin ismini “el-Es’ile ve’l-Ecvibe fi’l-Hikmet”, “el-Hikmet fi’l-Halîka” şekillerinde de kaydetmiş ve bu eserin yazmalarının bulunduğu kütüphaneleri göstermiştir.

Bazı müellifler, Zendevestî’nin el-Mübkiyât ve Mutehayyirü’l-elfâz lil-tecânüs adlı bir eserlerinin de olduğunu zikretmişlerdir.

Ravzatü’l-‘Ulemâ ve Nüzhetü’l-Fudalâ’ eseri çeşitli fikhî ve ahlâki konuları içeren yaklaşık yüz bölümden oluşmaktadır. Zendevestî, döneminin fikhî meselelerini Ravzatü’l-‘Ulemâ’da ayet ve hadislerle delillendirerek, Ebu Hanife ve Hanefî fıkıh alimlerinin sözleriyle açıklamış ve onları İmam Şâfiî’nin görüşleriyle karşılaştırmıştır. Biz çalışmamızda Ravzatü’l-‘Ulemâ eserinin önemli bir kısmını tercüme etmeye çalıştık.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzak b. Hemmâm, Ebû Bekir. *el-Musannef*. Beyrut: Mecalis-i İlmiyye, 1983.
- Aclûnî, Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî. *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*. thk. Adulhumejd b. Ahmed b. Yusuf b. Hendâvî. 2 Cilt. el-Mektebetu'l-Asriyye, 2000.
- Ahatlı, Erdinç. “Ukbe b. Âmir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/62-63. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. 45 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Ahmed Cevdet Paşa. *Mecelle*. İstanbul: Fey Vakfı, 1995.
- Âlûsî, Şehâbeddin Mahmûd. *Rûhu'l-Meânî*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.
- Atar, Fahrettin. “Attâb b. Esîd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/93. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Aydınlı, Abdullah. “Ebû'd-Derdâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/310-311. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Aydınlı, Osman. *Semerkant Tarihi*. İstanbul: İsam Yayınları, 2. Basım, 2018.
- A'zamî, Habîbürrahman. *El-Camiü'l-Kamil fi'l-Hadisi's-Sahihî's-Şamil*. 12 Cilt. Riyad: Dârüsselâm lin-Neşri ve't-tevzi', 2016.
- Bağdâdî, Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzin. thk. Muhammed Ali Şahin. *Lübab-üt Tevil Meani-t Tenzil Tefsiri Hazin*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1989.
- Bedir, Murteza. “Ebû Hafs el-Kebîr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-1/364-366. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Bedir, Murteza. “Muhtelefü'r-rivâye ve İlişkili Bazı Eserlerin Nüshalarına Dair Bir İnceleme”. *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi* 4/2 (Haziran 2021).
- Bedir, Murteza. “Züfer b. Hüzeyl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/537-530. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

- Beyhakî, Ebubekir Ahmed b. Hüseyin. *Süneni'l-Kübrâ*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Beyhakî, Ebubekir Ahmed b. Hüseyin. *Şuabul-İman*. Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 2000.
- Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 361
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-. *Târîhu'l-Kebîr*. Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 2010.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. *Sahihu'l-Buhârî*. Dimeşk: Dâru'l-İbn Kesîr, Dâru'l el-Yemâme, 1993.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Rûhu'l-Beyân*. Beyrut: Darul-Fikr, ts.
- Canan, İbrahim. "Enes b. Malik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/234-235. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Celaledin es-Süyûtî. *Esbâbü'n Nüzûl*. ed. Hüseyin Okur. Semerkand Basım Yayın Dağıtım, 2015.
- Cerrahoğlu, İsmail. "Abdullah b. Mes'ûd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/114-117. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Cevzî, Cemâlüddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-. *Sifatü's-Safve*. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2000.
- Çakan, İsmail Lütfî - Eroğlu, Muhammed. "Abdullah b. Abbas". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/76-79. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Çift, Salih. "Yahyâ b. Muâz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/257-258. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Dârekutnî, Ali b. Ömer. *Sünen-ü Dârekutnî*. Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 2004.
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman. *Sünen-i Dârimî*. 4 Cilt. Riyad: Darü'l-Muğni Yayınları, 2000.
- Demir, Mahmut - Özaşar, Mehmet Emin. "Vehb b. Münebbih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/608-610. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

- Deylemî, Ebû Şücâ' Şîrûye b. Şehredâr. *Firdevsü'l-Ahbâr*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen. *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs*. Beyrut: Daru'l-Sadr, ts.
- Ebû Dâvûd, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünen-i Ebû Dâvûd*. Beyrut: Mektebetü'l Asriyye, ts.
- Ebu Davud et-Tayâlisî, Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârud el-Fârisî. *Müsned'u Ebî Dâvud et-Tayâlisî*. Mısır: Dâru Hicr, 1999.
- Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk. *Müsned Ebu Hanife Rivayet-i Ebu Nuaym*. Riyad: Mektebetü'l-kevser, 1994.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali el-Mevsîlî. *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsîlî*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2012.
- Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. İbrâhîm. *Kitâbü'l-Âsâr*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Efendioğlu, Mehmet. "Rifâa İbnu Râfi". İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Ekinci, Abdullah. vd., *İslam Medeniyeti ve Tarihi*. İstanbul: Siyer Yayınlar, 2018.
- Erdoğan, Mehmet. "Hinduvânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/118. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Eroğlu, Muhammed. "Dahhâk b. Müzâhim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/410-411. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Ferrâ el-Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed. *Şerhu's-Sünne*. Dimeşk: Mektebetü'l İslamiyye, 1983.
- Fığlalı, Ethem Ruhi - Kandemir, M. Yaşar. "Ali". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/371-378. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Gözübenli, Beşir. "Hasan b. Ziyâd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/361-362. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Güleç, Hasan. "Aysî Mehmed Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/287. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Hâdimî, Ebû Saîd Muhammed. *el-Berîkatü'l-Maḥmûdiyye fî şerḥi't-Ṭarîkati'l-Muḥammediyye ve's-şerî'ati'n-nebeviyye fî's-sîreti'l-Aḥmediyye*. 4 Cilt. b.y.: Matbaatü'l-Halebî, 1929.

Hâkim en-Nisâbûrî, Muhammed b. Abdullah. *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*. 4 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.

Hatiboğlu, İbrahim. *Sa'd b. Ebû Vakkâs*. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Heyet, *el-Mevsû'atu'l-Fıkhiyye*. Kuveyt: Küveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı, ts.

Kur'an Yolu Meali. çev. Hayrettin Karaman-Mustafa Çağrıncı-İbrahim Kâfi Dönmez-Sadrettin Gümüş. 1 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.

Itr, Nüreddîn. "Dâvûd ez-Zâhirî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/49-50. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf. *Câmi'u Beyâni'l-İlm ve Fazlihî*. thk. Ebu'l-Eşbâl ez-Zehirî. 2 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru'l-İbni'l-Cevzî, 1994.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *et-Telhisü'l-Habîr fî Tahrîci ehâdîsi'r-Râfi'iyi'l-Kebîr*. Mısır: Müessesetü Kurtubâ, 1995.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Metâlibü'l-Âliye*. Riyad: Dâru'l-Âsime, 1998. Basım, ts.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî ed-Dârimî el-Büstî. *Sahîh-i İbn Hibbân*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer b. Kesîr Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*. b.y.: Daru't-Tayyibe, 1999.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni. *Sünen-ü İbn Mâce*. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.

İbnü'l-A'râbî, Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd el-Basrî. *Mu'cem İbnü'l-A'râbî*. Suûdiyye: Dâru İbn Cevzî, 1998.

İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed. *Mevzû'âti İbni'l-Cevzî*. Medine: Abdurrahman Muhammed Osman, el-Mektebetü's-Selefiyye, 1966.

İltaş, Davut. "Tahâvî". 39/385-388. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

- Kandemir, M. Yaşar. “Câbir b. Abdullah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/530-532. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Kandemir, M. Yaşar. “Ebû Musa El-Eş’arı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/190-192. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kandemir, M. Yaşar. “Kâ’b el-Ahbâr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/1-3. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Kandemir, M. Yaşar. “Ümmü Seleme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/328-330. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Karacabey, Salih. “İbn Ebû Seleme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Kârî, Ebû’l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed Ali. *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1985.
- Kâsânî, Ebû Bekr b. Mes’ud b. Ahmed el-. *Bedâ’i’u’s-sanâ’i’ fi tertîbi’s-şerâ’i’*. b.y.: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1986.
- Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdullah. *Süllemü’l-vüsûl ilâ Tabakâti’l-Fuhûl*. İstanbul: İrcica Yayınları, 2010.
- Kaya, Eyyüp Said. “Mekhûl b. Ebû Müslim”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/552-553. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Keşşî, Ebû Muhammed Abd b. Humejd b. Nasr el-Kissî el-. *el-Müsnedü’l-kebîr*. Dâr-u Belensiyye, 2002.
- Kılınç, Alparslan. *Sâmânîler Döneminde Buhârâ Şehri*. İstanbul: Hiper Yayın, 2020.
- Kirmânî, Ebû’l-Kâsım Mahmûd Hamza el-. *Lübâb-üt-Tefâsir*, ts.
- Köse, Saffet. “Lukata”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/223-225. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Köten, Arif. “Ebû Cehm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/118. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l Kur’an*. Kahire: Daru’l Kütübi’l Mısriyye, 1963.

- Küçük, Raşit. “Abdullâh b. el-Mübârek”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/122-124. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Küçük, Raşit. “Ebû Saîd el-Hudrî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/223-224. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. “Vahşî b. Harb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/450-451. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Leknevî, Abdülhay. *el-Fevâ'idü'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*. Mısır: Matbaatü Saadet, 1906.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh-i Müslim*. Kahire: Matbaatu İsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâuhû, 1955.
- Müttakî el-Hindî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân. *Kenzü'l-'Ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1981.
- Najmiddinov, Zafar. “Alı B. Yahya Az-Zandawısatı And His Works As Source For History Of Early Sufism”. *International Scientific and Practical Conference “World Science”*. ed. Ramachandran Nithya. C. 3. Ajman: Rostranse Trade F Z C, 2016.
- Najmiddinov, Zafar. “зандависатий асарларида иСЛОМ иЛМЛарининг ўзаро Уйғунлашуви (Zandavisatî Asarlarida İslom İlmlarining Uzora Uygumlaşuvi).” ed. Rüstem Qosimov. *İslam Tafakkuri*.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *Sünen-i Nesâî*. Halep: Mektebetü'l Matbaatu'l İslamiyye, 1986.
- Nesefî, Ebû Hafs Ömer. *et-Teyşîr fî't-Tefsîr*. İstanbul: Dâru'l-Lübâb, 2019.
- Nevevi, Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref. *Ravzatü't-Talibin ve Umdetü'l-Müftîn*. Beyrut: Mektebetü'l İslamiyye, 1991.
- Öğüt, Salim. “Ebû Yûsuf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/260-265. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Önkâl, Ahmet. “Cübeyr b. Mut'im”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/104-105. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

- Öz, Mustafa. “Ca’fer es-Sâdık”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/1-3. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Özaydın, Abdulkerim. “İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/132-134. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Özdirek, Recep - Çavuşoğlu, Ali Hakan. “Süfyân es-Sevrî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/23-28. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Özel, Ahmet. “Kefevî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/185-186. TDV Yayınları, 2002.
- Özel, Ahmet. “Mâlik b. Enes”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/27. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Özer, Hasan. “Ebû Saîd Muhammed el-Hâdimî'nin Hayatı ve Eserleri”. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 2/3 (20 Aralık 2017).
- Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-. *el-Makâşidü'l-Hasene fî beyâni keşîrin mine'l-ehâdîsi'l-müştehire (dâ'ire, câriye) 'ale'l-elsine*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1985.
- Sezgin, Fuat. *Tarihü't-Türâsi'l-Arabî (GAS)*. Suudi Arabistan: Câmiatü Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1991.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Câmi'u'l-Kebîr*. 25 Cilt. Kahire: Ezherü's-Şerîf Yayınları, 2005.
- Şâfî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *el-Beyân fî Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfî 'i*. Cidde: Daru'l-Minhac, 2000.
- Şeşen, Ramazan. “Buhâra”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/363-365. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Şevkânî, Muhammed b. Alî b. Muhammed. “el-Fevaidü'l-Mecmua Fi'l-Ehadisi'l-Mevzua”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Taberani, Ebu'l-Kâsım Müsnidü'-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cem-ul-Evsat*. Kahire: Dar-ul Haremeyn, 1995.

- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Müsnidü' -Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb. *el-Mu'cemü'l-Kebîr*. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr*. Mekke: Dârü't-Terbiyyeti ve't-Türâs, ts.
- Taş, Aydın - Özşenel, Mehmet. “Şeybânî, Muhammed b. Hasan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/38-43. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *el-Menhiyyât*. Kahire: Mektebetü'l-Kur'ân, 1986.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *Sünenü't-Tirmizî*. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Babi'l-Halebî, 1975.
- Toprak, Mehmet Sait. *Hadîste Derlemecilik Devrinin Başlaması ve Üşî'nin Nisâb'ul-Ahbâr'ı*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2005.
- Toprak, Mehmet Sait. “Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu”. *Ali b. Osman Sirâceddin el-Üşî ve Hadis İlmine Katkıları*. ed. İsmail Hakkı Göksoy-Nejdet Durak. Isparta: Fakülte Kitabevi Baskı Merkezi, 2007.
- Toprak, Mehmet Sait. “Üşî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/230-231. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Uğur, Mücteba. “A'meş”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/54. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Uğur, Mücteba. “Ebû Mes'ûd el-Bedrî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/187. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Uludağ, Süleyman. “Bâyezîd-i Bistâmî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/238-241. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Uludağ, Süleyman. “Hasan-ı Basrî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/291-293. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Usta, Aydın. “Sâmânîler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 66. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Uzunpostalcı, Mustafa. “Ebû Hanîfe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/131-138. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

- Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed. *Esbâbu'n-Nüzûl*. Demmâm: Dâru'l-İslâh, 1992.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed En-Nisaburi. *et-Tefsîrû'l-Basît*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Yahyâ b. Sellâm, Ebî Sa'lebe. *Tefsîr-u Yahyâ bin Sellâm*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Yardım, Ali. "İmrân b. Husayn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/232-233. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Zendevistî, Ebû Alî el-Hüseyn b. Yahyâ ez. *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*. ed. Bachir Beroman. 1 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2020.
- Zendevistî, Ebû Alî el-Hüseyn b. Yahyâ ez. *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*. Şam: Mektebetu'l-Uyûn es-Sûd bi's-Şam, 707.
- Zendevistî, Ebû Alî el-Hüseyn b. Yahyâ ez. *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*. Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 5392.
- Zendevistî, Ebû Alî el-Hüseyn b. Yahyâ ez. *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*. Kastamonu: Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 3057.
- Zendevistî, Ebû Alî el-Hüseyn b. Yahyâ ez. *Ravzatü'l-'Ulemâ' ve Nüzhetü'l-Fudalâ'*. Erzurum: Erzurum İl Halk Kütüphanesi, Erzurum İl Halk Kütüphanesi, 23910.
- Zeylaî, Osman b. Ali ez-. *Tebyînü'l-Hakâik*. 6 Cilt. Kahire: Matbaatu'l-Kübrâ'l-Emîriyye, 2010.
- Ziriklî, Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris. *el-A'lâm*. b.y.: Dâru'l-İlmi'l-Meleyin, 2002.

EKLER

- Ek 1:** Uyûn es-Sûd bi'ş-Şam Kütüphanesinde bulunan nüshanın bir varağı.....26
- Ek 2:** Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın bir varağı.....27
- Ek 3:** Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın bir varağı.....28
- Ek 4:** Erzurum İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın bir varağı.....29

ÖZGEÇMİŞ

Merve ER, 2013 yılında başladığı Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Bölümünü Arapça hazırlıkla beraber 2018 yılında tamamladı. 2021 yılında Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümünü bitirdi. 2021 yılında Diyanet İşleri Başkanlığına Kur'an Kursu Öğreticisi olarak atandı.

Halen göreve devam etmektedir.